

RIKSDAGENS PROTOKOLL

Nr 29

ANDRA KAMMAREN

1960

2—7 december

Debatter m. m.

Fredagen den 2 december

	Sid.
Svar på interpellationer av:	
herr Johansson i Norrköping ang. lokaliseringen av Aktiebolaget Tipstjänst och Svenska penninglotteriet aktiebolag	5
herr Eriksson i Bäckmora ang. eltaxorna för detaljbonnenter	6

Tisdagen den 6 december

Svar på frågor av:	
fröken Karlsson ang. förbättrad invalidpension	11
herr Lothigius ang. kostnadsfria eller prisnedsatta läkemedel för pa- tienter vid vissa sjukvårdsinrättningar	11
Svar på interpellationer av:	
herr Senander i anledning av visst sammankopplande av beslutade höjningar av folkpensionsstandarden med utgående kommunala förmåner	13
herr Lidskog ang. vissa principer för beviljande av lån till bostads- byggande	17
herr Nilsson i Gävle ang. åtgärder mot hyresstegringar	18
herr Ohlin ang. den handelspolitiska utvecklingen i Europa, m. m. .	24
Svar på interpellation av herr Rydén ang. formerna för prövning av ansökningar om bidrag ur lotterimedelsfonden samt på frågor dels av herr Elmwall ang. prövningen av ärenden rörande anslag ur lotterime- delsfonden och dels av herr Christenson i Malmö ang. redovisningen av omkostnaderna för och bidragen till Operan och Dramatiska teatern	44

Onsdagen den 7 december fm.

Svar på fråga av fru Ekendahl ang. utbildningen av kollektivavtalsan- ställd vårdpersonal inom sjuk- och åldrvården	59
--	----

	Sid.
Svar på interpellationer av:	
fröken Karlsson ang. ingivandet av förteckningar till arkivmyndigheterna	63
fröken Vinge ang. bibliotekens personalorganisation	65
herr Nelander ang. åstadkommande av överensstämmelse mellan kommun- och pastoratsindelning	69
Svar på frågor av:	
herr Nilsson i Göingegården ang. vissa motorvägsbyggen på västkusten	74
herr Edlund ang. rabatterade järnvägsresor för vissa studerande	77
Svar på interpellation av herr Senander ang. rabatterade järnvägsresor för folkpensionärer i samband med jul- och nyårshelgerna	
Ändrad lydelse av § 7 mom. 2 i andra kammarens ordningsstadga . . .	80
Översyn av Aktiebolaget Statens skogsindustriers ekonomiska ställning m. m.	80
Minnesord över avliden ledamot av kammaren	83
Räntefria studielån för finansiering av högre studier	83
Redovisning i statsverkspropositionen för visst år jämväl av beräknade utgifter under kommande fyra budgetår, m. m.	85
Inrättande av ytterligare deltidstjänster inom statsförvaltningen	88
Ändringar i förordningen om allmän energiskatt m. m.	89
Ändrad lydelse av 10 § 1 mom. förordningen om allmän varuskatt . . .	96
Beskattningen av skördeeskadelån	102
Lag om parkeringsbot, m. m.	108
Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.	112
Onsdagen den 7 december em.	
Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m. (Forts.)	137
Kostnadsfritt tillhandahållande av tabletter mot sockersjuka	177

Samtliga avgjorda ärenden

Onsdagen den 7 december.

Motion nr 877, av herr Hallén m. fl., ang. ändrad lydelse av § 7 mom. 2 i andra kammarens ordningsstadga	80
Statsutskottets utlåtande nr 191, om översyn av Aktiebolaget Statens skogsindustriers ekonomiska ställning m. m.	80
— nr 192, om tillsättande av en beredning för yrkesutbildningsfrågor	83
— nr 193, om utredning angående räntefria studielån för finansiering av högre studier	83
— nr 194, ang. förhöjd ersättning till Helge Teodor Anderson och Sven Viktor Schierbeck	85
— nr 195, ang. lönegradsplaceringen för vissa tjänster m. m.	85

	Sid.
<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 196, ang. försäljning av viss allmänna arvsfonden tillfallen fast egendom	85
— nr 197, om formerna för försäljning av jordbruksfastigheter, som tillfallit allmänna arvsfonden	85
— nr 198, om redovisning i statsverkspropositionen för visst år jämväl av beräknade utgifter under kommande fyra budgetår, m. m.	85
— nr 199, ang. inrättande av ytterligare deltidstjänster inom statsförvaltningen	88
<i>Bevillningsutskottets</i> betänkande nr 73, ang. vissa ändringar i förordningen om allmän energiskatt m. m.	89
— nr 80, ang. ändrad lydelse av 10 § 1 mom. förordningen om allmän varuskatt	96
— nr 81, ang. avtal med Tunisien för undvikande av dubbelbeskattning och fastställande av bestämmelser angående ömsesidig handräckning beträffande direkta skatter	101
— nr 82, ang. avtal med Storbritannien och Nordirland för undvikande av dubbelbeskattning och förhindrande av skatteflykt beträffande inkomstskatter	101
— nr 83, ang. avtal med Storbritannien och Nordirland till lindring i dubbelbeskattning beträffande skatter å kvarlåtenskap	102
— nr 85, rörande beskattningen av skördekadelan	102
— nr 86, om ändrad lydelse av 3 § förordningen angående stämpelavgiften	108
<i>Bankoutskottets</i> utlåtande nr 34, ang. pension åt Edit Jonsson	108
— nr 35, ang. pension åt Helga Andersson	108
<i>Första lagutskottets</i> utlåtande nr 40, ang. lag om parkeringsbot, m. m.	108
— nr 41, ang. lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.	112
<i>Andra lagutskottets</i> utlåtande nr 67, om viss ändring i lagen om nykterhetsvård	177
— nr 68, om hälsovårds- och ordningsstadga för campingplatser	177
— nr 69, om kostnadsfritt tillhandahållande av tabletter mot sockersjuka	177
— nr 70, om ändrad lydelse av 12 § 2 mom. civilförsvarslagen	177
<i>Tredje lagutskottets</i> utlåtande nr 32, ang. lag om byggnadsminnen	177
— nr 33, om ersättning i form av fri kraft eller mark till enskilda vid upplåtelse av mark i vissa fall	177
<i>Jordbruksutskottets</i> utlåtande nr 42, om utredning rörande livräddningsutrustning för fiskebåtar	177
— nr 43, om positionsfartyg för fisket i södra Östersjön	177

Fredagen den 2 december

Kl. 14.00

§ 1

Justerades protokollet för den 25 nästlidne november.

§ 2

Svar på interpellation ang. lokaliseringen av Aktiebolaget Tipstjänst och Svenska penninglotteriet aktiebolag

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet LANGE, som yttrade:

Herr talman! Herr Johansson i Norrköping har i en interpellation frågat chefen för finansdepartementet om han kan lämna denna kammare besked om vid vilken tidpunkt ett beslut kan förväntas föreligga från Aktiebolaget Tipstjänst och Svenska penninglotteriet aktiebolag i frågan om de båda bolagens lokalisering.

Det torde få ankomma på mig att besvara interpellationen.

Frågan om den framtida lokaliseringen av bl. a. Aktiebolaget Tipstjänst och Svenska penninglotteriet aktiebolag behandlades i propositionen nr 120 till årets riksdag. Föredragande departementschefen uttalade därvid att frågan om en utflyttning av bolagen borde ske eller ej avgjordes av bolagen själva. Departementschefen uppgav att enligt vad som inhämtats bolagen avsåg att utföra vissa kompletterande undersökningar bl. a. för att utrona konsekvenserna i distributionsekoniskt avseende vid en utflyttning. Bolagens definitiva ställningstagande till lokaliseringsfrågan borde enligt departementschefen anstå tills resultatet av undersökningarna förelåg.

Statsutskottet uttalade i utlåtande, nr 127, i anledning av propositionen att utskottet föreställde sig att en utflyttning av de båda bolagen var praktiskt genomförbar. Utskottet ville för sin del understryka önskvärheten av att erforderliga undersökningar snarast fullföljdes.

Vad först beträffar Aktiebolaget Tipstjänst har de där pågående undersökningarna komplicerats av vissa nyttillkomna faktorer. Sålunda har de åtgärder, som måste vidtagas för att möta den ökade konkurrensen från utlandet liksom den på senare tid ökade spridningen av fotbollsmatcherna till olika veckodagar ställt bolaget inför nya organisatoriska problem, som måste bearbetas i samband med övervägandena om en utflyttning. Den successiva övergången till maskingranskning av kupongerna medför också svårigheter att för dagen bedöma behovet av såväl personal som lokaler.

Svenska penninglotteriet aktiebolags styrelse beslöt redan den 11 februari 1960 att låta verkställa en distributionsekonisk undersökning avseende bolagets verksamhet genom därför särskild anlita expert och vidtog åtgärder för att få en sådan undersökning till stånd. Det visade sig emellertid svårt att omedelbart skaffa kvalificerad person för undersökningen. Först helt nyligen har bolaget lyckats erhålla hjälp av en expertgrupp för utförandet av undersökningen. Till grund för undersökningen kommer att ligga det material av försäljningsekoniska faktorer, som bolaget framlagt i sitt utlåtande den 7 april 1959 över lokaliseringsutredningens betänkande i ämnet,

Svar på interpellation ang. eltaxorna för detaljabonnenter

och inom bolaget för tiden därefter sammanställt ytterligare sådant material jämte de uppgifter i övrigt, som kan visa sig erforderliga.

Båda bolagen räknar med att pågående undersökningar skall kunna slutföras under 1961 och att ställning till utflytningsfrågan troligen skall kunna tagas före årsskiftet 1961/62. För egen del är jag angelägen om att frågan om bolagens framtida lokalisering skall kunna avgöras så snart som möjligt. Jag utgår från att pågående undersökningar bedrivs med största möjliga skyndsamhet.

Härpå anförde

Herr JOHANSSON i Norrköping (s):

Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för handelsdepartementet få framföra mitt tack för svaret på min interpellation.

Att jag har ett särskilt intresse för de i interpellationen berörda frågorna behöver jag väl knappast framhålla, då jag tidigare från denna plats i kamraren hälsat ett av de berörda statliga bolagen välkommet till Norrköping.

Efter det positiva uttalande som finansministern gjorde i proposition nr 120 till årets riksdag och det klara uttalandet i statsutskottets utlåtande nr 127, att en utflyttning av Aktiebolaget Tipstjänst och Svenska penninglotteriet var praktiskt genomförbar, är det helt naturligt att i dessa handlingar nämnda städer är mycket intresserade av de kompletterande undersökningar som bolagen skulle vidtaga, och framför allt av att det inte drar alltför långt ut på tiden innan ett definitivt beslut kan fattas. Att det på grund av olika orsaker, som handelsministern räknar upp, kan ta litet tid, har jag förståelse för. Statsrådet tillkännager nu att ställning till utflytningsfrågan troligen skall kunna tas före årsskiftet 1961/62 och att han för egen del är angelägen att frågan om bolagens framtida lokalise-

ring avgöres så snart som möjligt. Jag finner detta vara ett klart uttalande från statsrådets sida och visa hans stora intresse för en lösning av lokaliseringsfrågorna.

Jag ber ännu en gång att få tacka statsrådet för svaret.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 3**Svar på interpellation ang. eltaxorna för detaljabonnenter**

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet SKOGLUND, som yttrade:

Herr talman! I en interpellation har herr Eriksson i Bäckmora frågat mig, om jag vill medverka till att de eltaxesystem, som ersatt normaltariffen i vissa länder eller som där prövas jämsides med denna, inom en nära framtid även erbjudes detaljabonnenterna på elkraft i vårt land t. ex. på så sätt, att statens vattenfallsverks taxebestämmelser kompletteras med en taxa liknande den danska s. k. propptaxan eller någon annan effekttariff, som är lämplig för bostads- och jordbruksabonnemang liksom för mindre industri- och hantverksabonnemang.

Som svar vill jag anföra följande.

Tarifferna för detaljdistribuerad elkraft är föremål för fortlöpande uppmärksamhet och översyn från distributörernas sida. Såsom interpellanten anger i motiveringen till sin interpellation arbetar för närvarande ett eltariffutskott inom Svenska elverksföreningen på att få fram förslag till tariffer av den typ, som interpellanten efterlyser. Därvid undersökes även den i Danmark förekommande och av interpellanten nämnda s. k. propptariffen. Resultat av utskottets arbete väntas föreligga under första hälften av år 1961. Förslaget kommer sedan att

Svar på interpellation ang. eltaxorna för detaljabonnenter

prövas av vattenfallsstyrelsen och övriga distributörer av elkraft.

Något initiativ i saken från min sida finner jag sålunda inte påkallat.

Härefter anförde:

Herr **ERIKSSON** i Bäckmora (cp):

Herr talman! Jag ber att få tacka kommunikationsministern för svaret på min interpellation.

Även om statsrådet inte har vidtagit andra åtgärder än att ha inhämtat de här lämnade upplysningarna från Svenska elverksföreningen, är jag tillfredsställd med det besked som jag har fått. Det ger vid handen att det som elabonnenterna i vårt land i många år har väntat på nu äntligen är på väg. Med varje år har i vårt land — särskilt på landsbygden och inom småindustrien — opinionen blivit allt starkare mot den nuvarande eltaxan och sättet att debitera elavgifter. Normaltariffen som infördes 1947 och de många varianter som finns av den har aldrig varit populära. Och den är minst av allt rättvis. Sättet att beräkna tariffen med hänsyn till antalet rum, odlad jord, motorer och hushållsmaskiner har medfört en ur konsumenternas synpunkt alldeles för hög eltaxa. Den har inte varit utvecklingsfrämjande, och den har varit dyr att administrera för kraftföretag. Varför skall ett hushåll på två personer med en bostad på fem rum och kök, av vilken kanske endast ett par rum begagnas i vardagslag — icke ovanligt på landsbygden — betala nästan dubbelt så stor elavgift som ett hushåll på två personer med två rum och kök? Varför skall en abonnent som driver kreaturslöst jordbruk och som använder skördetröska och därför har föga större behov av elkraft än privata förbrukare i genomsnitt erlægga höga grundavgifter, beräknade inte bara efter bostadens storlek utan även efter den odlade arealen.

Det är därför, herr talman, verkligen hög tid att vi får en både rättvisare och

billigare eltaxa. Med anledning av den växande opinionen mot den nuvarande eltaxan både här i riksdagen och bland abonnenterna har man inom Svenska elverksföreningen, efter att i många år ha slagit dövörat till, äntligen börjat fundera på ett nytt taxesystem.

Som min personliga uppfattning vill jag också säga att det nog hade varit önskvärt, att statsrådet givit uttryck för någon egen mening i denna fråga. En sådan egen mening söker jag förgäves efter i interpellationssvaret. Därför tillåter jag mig, herr talman, att rikta en direkt fråga till kommunikationsministern: I vad mån och i vilken form kommer statsrådet i fortsättningen att ägna denna fråga sin uppmärksamhet? Blir det som hittills ingenting eller avser kommunikationsministern, sedan resultatet av Elverksföreningens utredning föreligger, att på något sätt pröva taxefrågan, eller möjligen underställa riksdagen densamma? Det är en fråga som jag vore mycket tacksam att få svar på.

Vid eltaxefrågans lösande i Sverige har man sannerligen haft en lång och mödosam väg att vandra. 1943 års elkraftutredning, som bl. a. skulle lösa tariff frågan, tog hela tolv år på sig, och när den äntligen kom med ett förslag, visade det sig, att den i allt väsentligt godtog ett inom Svenska elverksföreningen utarbetat förslag, som byggde på normaltariffen, vars nackdelar jag här helt kort tidigare kritiserat. Under tiden har utvecklingen gått raskt, och i många andra länder har man redan övergivit grundavgiftstariffen. Exempelvis i Danmark har man sedan sex år tillbaka med stor framgång prövat ett taxesystem, som gör den fasta avgiftens storlek beroende på säkringens eller den s. k. proppens storlek utan någon som helst beräkning av krångliga tariffenheter som här i Sverige. Därav har den också fått namnet »propp-taxan», något som jag i interpellationen efterlyst även för elabonnenterna i Sverige. Kommunikationsministern har där-

Svar på interpellation ang. eltaxorna för detaljabonnenter

vidlag nu givit definitivt besked att frågan skall prövas av utredningen, och det uttalar jag min tillfredsställelse över. Erfarenheterna i Danmark av propp-taxan är enbart goda. Den ger abonnenterna en låg och rättvis taxa. Den är också billig och enkel för företagen att administrera. Det är rätt anmärkningsvärt att ett företag i Danmark med 21 000 elabonnenter på landsbygden, som nu tillämpar propptaxan, levererar sin elkraft till ett pris som är 48 procent lägre än priset enligt den svenska normaltariffen. Vi får också komma ihåg att danskarna till stor del skall alstra sin elektriska energi med kol och olja, medan vi i Sverige har stora vattenkraftresurser, som till betydande del tillhör staten, varför den elkraft förbrukarna förses med borde kunna bli både god och billig.

Herr talman! Jag ber att än en gång få understryka min tacksamhet för svaret och min tillfredsställelse med det besked som där lämnats. Jag hoppas att utredningen skall bli klar inom den tid som angivits i svaret, alltså under första halvåret 1961, och att utredningen skall leda till att vi här i Sverige får en lägre och rättvisare eltaxa.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **SKOGLUND**:

Herr talman! Med anledning av den tacksamhet som interpellanten utvecklade i slutet av sitt anförande skulle jag ju inte ha behövt begära ordet. Men någonstans i mitten var han en aning missnöjd med svaret och ställde en fråga. Därför får jag väl ägna litet uppmärksamhet åt den mellersta delen av hans anförande. Han bad nämligen om ett besked hur jag skulle komma att ställa mig till det förslag, som kommer att framläggas under första hälften av 1961. Jag vill säga interpellanten, att jag inte hör till dem, som springer omkring och har en mening om ett förslag som kommer om ett halvår.

Herr **ERIKSSON** i Bäckmora (cp):

Herr talman! Med anledning av vad statsrådet nu anförde vill jag säga, att jag inte har avkrävt statsrådet någon bestämd mening, utan jag ville bara veta i vilken mån och i vilken form han kommer att ägna denna fråga sin uppmärksamhet. Det anser jag mig inte ha fått svar på.

Sedan vill jag tillägga, att det väl inte är alldeles ovidkommande för statsmakterna, hur man i prishänseende behandlar två miljoner hushållsabonnenter i vårt land. Det måste väl ändå i viss mån finnas ett intresse för statsmakterna att se även på en sådan sak.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **SKOGLUND**:

Herr talman! Jag måste tyvärr upprepa, att jag inte kan taga ställning till frågan om hur alla dessa abonnenter skall behandlas, hur taxan skall utformas etc., förrän ett förslag föreligger.

Jag förstår inte att herr Eriksson i Bäckmora har så svårt att förstå mig — vi talar ju ändå hälsingemål båda!

Herr **ERIKSSON** i Bäckmora (cp):

Herr talman! Just av den orsaken att både kommunikationsministern och jag talar hälsingemål borde vi ha lättare att förstå varandra. Men statsrådet kringgår min fråga. Statsrådet behöver ingalunda taga ställning till ett förslag, som varken han eller jag vet vad det innehåller. Vad jag önskar få svar på är, om statsrådet i någon form avser att pröva ett sådant förslag till nytt taxsystem när det kommer, men något sådant besked har jag inte fått.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **SKOGLUND**:

Herr talman! När ett förslag kommer, skall man — det är väl självklart — diskutera och taga ställning till det. Inte behöver man stiga upp och lämna en

Svar på interpellation ang. eltaxorna för detaljbonnenter

försäkran därom. Det ligger så att säga i sakens egen natur.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4

Herr TALMANNEN yttrade:

Vid kammarens plenum på tisdag, den 6 december, kommer ett stort antal interpellationer och enkla frågor att besvaras, och sammanträdet kommer därför att börja kl. 15.00, icke såsom tidigare preliminärt meddelats kl. 16.00. Onsdagens arbetsplenum tar sin början kl. 10.00, och plenum fredagen den 9 december, då också åtskilliga interpellations- och frågesvar torde komma att lämnas, börjar kl. 13.00. Lördagen den 10 december kl. 10.00 anordnas bordläggningsplenum.

§ 5

Föredrogs den av herr *Eriksson* i Bäckmora vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet angående anläggande av s. k. koportar å järnvägslinjer.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 6

Föredrogs herr *Senanders* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet angående de s. k. utomverkarnas löne- och anställningsvillkor.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 7

Till bordläggning anmäldes statsutskottets utlåtanden:

nr 191, i anledning av väckta motioner om översyn av Aktiebolaget Statens

skogsindustriers ekonomiska ställning m. m.,

nr 192, i anledning av väckta motioner om tillsättande av en beredning för yrkesutbildningsfrågor,

nr 193, i anledning av väckta motioner om utredning angående räntefria studielån för finansiering av högre studier,

nr 194, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förhöjd ersättning till före detta rådmännen i Västervik Helge Teodor Anderson och Sven Viktor Schierbeck,

nr 195, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående lönegradsplacementen för vissa tjänster m. m. jämte i ämnet väckta motioner,

nr 196, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av viss allmänna arvsfonden tillfallen fast egendom,

nr 197, i anledning av väckta motioner om formerna för försäljning av jordbruksfastigheter, som tillfallit allmänna arvsfonden,

nr 198, i anledning av väckta motioner om redovisning i statsverkspropositionen för visst år jämväl av beräknade utgifter under kommande fyra budgetår, m. m., och

nr 199, i anledning av väckta motioner angående inrättande av ytterligare deltidstjänster inom statsförvaltningen;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 73, i anledning av väckta motioner angående vissa ändringar i förordningen om allmän energiskatt m. m.,

nr 80, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 10 § 1 mom. förordningen den 1 december 1959 (nr 507) om allmän varuskatt jämte i ämnet väckta motioner,

nr 81, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av avtal mellan Sverige och Tunisien för undvikande av dubbelbeskattning och fastställande av bestämmelser angående

ömsesidig handräckning beträffande direkta skatter,

nr 82, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av avtal mellan Sverige samt Storbritanien och Nordirland för undvikande av dubbelbeskattning och förhindrande av skatteflykt beträffande inkomstskatter,

nr 83, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av avtal mellan Sverige samt Storbritanien och Nordirland till lindring i dubbelbeskattning beträffande skatter å kvarlåtenskap,

nr 85, i anledning av väckta motioner rörande beskattningen av skörde-skadelån, och

nr 86, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 3 § förordningen den 19 november 1914 (nr 383) angående stämpelavgiften;

bankoutskottets utlåtanden:

nr 34, i anledning av fullmäktiges i riksgäldskontoret framställning angående pension åt f. städerskan i riksdags-huset fru Edit Jonsson, och

nr 35, i anledning av framställning från fullmäktige i riksgäldskontoret angående pension åt f. städerskan vid justitieombudsmansexpeditionen fru Helga Andersson;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 40, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om parkeringsbot, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner, och

nr 41, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m., dels Kungl. Maj:ts proposition rörande Sveriges anslutning till vissa internationella överenskommelser på upphovsrättens område, dels Kungl. Maj:ts proposition rörande godkännande av europeisk överenskommelse om skydd för televisionsutsändningar, dels ock i ämnet väckta motioner;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 67, i anledning av väckta motioner om viss ändring i lagen om nykterhetsvård,

nr 68, i anledning av väckt motion om hälsovårds- och ordningsstadga för campingplatser,

nr 69, i anledning av väckta motioner om kostnadsfritt tillhandahållande av tabletter mot sockersjuka, och

nr 70, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 12 § 2 mom. civilförsvarslagen den 22 april 1960 (nr 74);

tredje lagutskottets utlåtanden:

nr 32, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om byggnadsminnen, dels ock i ämnet väckta motioner, och

nr 33, i anledning av motioner om ersättning i form av fri kraft eller mark till enskilda vid upplåtelse av skogsmark eller annan mark i vissa fall; samt

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 42, i anledning av väckta motioner om utredning rörande lämplig livräddningsutrustning för fiskebåtar, och

nr 43, i anledning av väckta motioner om positionsfartyg för fisket i södra Östersjön.

§ 8

Anmäldes och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 374, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning med provisoriska bestämmelser om beskattningen av aktiebolags och ekonomisk förenings inkomst i vissa fall; och

nr 375, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående beskattning av ränta å svenska statens sparobligationer.

§ 9

Tillkännagavs, att Kungl. Maj:ts skrivelse nr 190, om förordnande av en statsrådsledamot att utöva den befattning med riksdagsärenden, som jämlikt § 46

riksdagsordningen tillkommer en ledamot av statsrådet, överlämnats till kammaren.

Denna skrivelse bordlades.

§ 10

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 14.20.

In fidem
Sune K. Johansson

Tisdagen den 6 december

Kl. 15.00

§ 1

Justerades protokollen för den 29 och den 30 nästlidne november.

§ 2

Svar på fråga ang. förbättrad invalidpension

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet NILSSON, som yttrade:

Herr talman! Fröken Karlsson har frågat, om jag vill lämna kammaren upplysning, huruvida proposition till riksdagen om förbättrad invalidpension kan förväntas under år 1961.

Som svar härpå vill jag meddela, att frågan om förbättrad invalidpensionering står i samband med andra pensionsfrågor och med spörsmålet om förbättrad sjukförsäkring. Flertalet av dessa frågor behandlas av 1958 års socialförsäkringskommitté, som beräknas kunna avge sitt betänkande under första halvåret 1961. Jag räknar med att lagförslag på grundval av kommitténs förslag och annat pågående utredningsarbete på detta område skall kunna föreläggas 1962 års riksdag.

Härpå anförde

Fröken KARLSSON (h):

Herr talman! Jag ber att få tacka

chefen för socialdepartementet för svaret på min fråga. Jag beklagar, att det inte blir möjligt för riksdagen att ta ställning till en förbättrad invalidpension förrän tidigast 1962. Om man gör en jämförelse mellan den pension, som en änka på några år över 40 får och vad en invalidgrundpension ger, finner man att änkan för närvarande får mer betalt och alltså får det bättre ekonomiskt ställt vilket måste anses som anmärkningsvärt. Har hon dessutom inkomst av ett arbete eller rent av förmögenhet, framstår förhållandet ännu mera otillfredsställande. Jag skulle ha varit mycket glad, om statsrådet hade varit i tillfälle att säga, att vi redan nästa år kunde förvänta en lösning av denna fråga enligt mina önskemål — alltså likställighet med andra pensionsformer eller i varje fall en betydligt förbättrad invalidpensionering — men jag förstår att det tidsschema, som statsrådet angivit, måste hållas.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 3

Svar på fråga ang. kostnadsfria eller prisnedsatta läkemedel för patienter vid vissa sjukvårdsinrättningar

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet NILSSON, som yttrade:

Svar på fråga ang. kostnadsfria eller prisnedsatta läkemedel för patienter vid vissa sjukvårdsinrättningar

Herr talman! Herr Lothigius har frågat, om jag vill medverka till att patienter, som vistas på sådana sjukvårdsinrättningar som avses i kungörelsen den 10 december 1954 (nr 727) med förteckning över sjukvårdsanstalter enligt lagen om allmän sjukförsäkring, blir berättigade till kostnadsfria eller prisnedsatta läkemedel enligt förordningen härom.

Ersättning för sjukhusvård utgår enligt sjukförsäkringslagen endast vid vård på sjukvårdsanstalt. Sjukvårdsanstalter är dels de allmänna sjukhusen och dels vissa andra sjukvårdsinrättningar, som efter ansökan och prövning i varje särskilt fall jämställs med de allmänna sjukhusen och uppföres på den nyssnämnda förteckningen.

Principen i sjukförsäkringslagen är, att sjukhusvård ersättes med ett visst belopp per dag och att ersättning för särskilda vårdkostnader därutöver inte lämnas. Varken läkarvård eller läkemedel i samband med vården på sjukhus berättigar alltså till ersättning. Vid de allmänna sjukhusen har patienten inte heller någon annan kostnad än dagavgiften. Genom att uppföras på förteckningen över sjukvårdsanstalter blir en sjukvårdsinrättning, som inte är allmänt sjukhus, jämställd med sådant sjukhus i vad gäller patienternas rättigheter m. m. enligt sjukförsäkringslagen. Det har då ansetts, att man inte bör behandla de på förteckningen uppförda anstalterna gynnsammare än de allmänna sjukhusen, vilket skulle bli fallet om patienterna vid sidan om dagavgiften hade rätt till kostnadsfria och prisnedsatta läkemedel vid vård på de anstalter som förteckningen upptager. Det nuvarande systemet kan sägas medföra en viss valfrihet för sjukvårdsinrättningar att, allteftersom det ställer sig fördelaktigast, bli uppförda på förteckningen eller stå utanför. Huruvida detta system är i alla avseenden tillfredsställande vill jag inte ta ställning till i detta

sammanhang, men jag har min uppmärksamhet riktad på frågan.

Vidare anförde

Herr **LOTHIGIUS** (h):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet och chefen för socialdepartementet för svaret på min fråga. Det är väl utan tvekan så, att dessa privata sjukhem fyller ett mycket stort behov och kompletterar våra ordinarie sjukhus genom att avlasta dessa en del av deras bekymmer på grund av överbeläggning. Dessa sjukhus är godkända av medicinalstyrelsen och följaktligen erkända och väl skötta. Vilka patientkategorier kommer då till de privata sjukhemmen? Det är dels sådana patienter, som kan betala för sig, t. ex. äldre människor, vilka har en statspension utöver folkpensionen, och dels sådana som, på grund av att kronikerhemmen är fyllda för månader och år framåt, icke kan få någon vårdplats och icke vet vart de annars skulle taga vägen. Ibland betalar kommunerna för dessa patienter, eftersom de inte kan skötas på pensionsnärshemmen i kommunerna.

Jag känner till ett sådant privat sjukhem i Småland, som är förnämligt skött, på vilket vårdkostnaden är omkring 17 kronor per dag, medan vårdplatsen på en allmän sjukinrättning, t. ex. ett landstingssjukhus, kostar det allmänna 70—75 kronor. En patient på lasarettet erhåller dock fria eller rabatterade läkemedel av lasarettet. Den som ligger på av medicinalstyrelsen icke godkänd inrättning erhåller likaledes fria eller rabatterade läkemedel, medan den som ligger på ett av medicinalstyrelsen godkänt privat sjukhus icke får detta. Visserligen erhåller han 5 kronor i sjukpenning, men efter 180 dagar är han utförsäkrad och får icke längre denna ersättning.

Tillåt mig, herr talman, att helt kort komma med ett litet exempel. En per-

Svar på interpellation i anledning av visst sammankopplande av beslutade höjningar av folkpensionsstandarden med utgående kommunala förmåner

son flyttar från ett allmänt sjukhus till ett privat sjukhem. Det kan vara av mentala skäl han av läkaren på det allmänna sjukhuset har fått recept på en medicin. När patienten kommer över till det privata sjukhuset ber han någon av sköterskorna att ta ut medicinen, men då visar det sig att han inte kan få någon läkemedelsrabatt. Om han däremot hade stannat på vägen till det nya sjukhuset och köpt ut medicinen, hade han kunnat tillgodogöra sig rabatten. För att kunna klara den saken låter man i stället släktingar och vänner i fortsättningen ta ut medicinen, ett förfarande som naturligtvis inte kan anses riktigt.

Nu finner jag av socialministerns svar, att han har sin uppmärksamhet riktad på frågan. Jag hoppas därför, herr socialminister, att de felaktigheter som förekommer så småningom skall kunna avhjälpas

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4

Svar på interpellation i anledning av visst sammankopplande av beslutade höjningar av folkpensionsstandarden med utgående kommunala förmåner

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet NILSSON, erhöll på begäran ordet och yttrade:

Herr talman! Herr Senander har ställt följande fråga: »Kan det förväntas, att socialministern föreslår åtgärder till förhindrande av att kommunala myndigheter, så som skett i Göteborg, utnyttjar av statsmakterna beslutade höjningar av folkpensionsstandarden till genomförande av försämringar av utgående kommunala förmåner?»

I sin motivering för frågan påtalar herr Senander det förhållandet, att Göteborgs stad fr. o. m. den 1 juli i år infört eller, i vissa fall, höjt avgifter för vård i hemmet åt åldringar samt i en del fall minskat eller tagit bort

vissa understöd av socialhjälpsskarakter.

Det är en kommunal angelägenhet att organisera åldringsvård i hemmet och liknande verksamhet. Önskvärt är att kommunerna på detta sätt gör det möjligt för åldringar att få erforderlig skötsel och tillsyn i sina hem. Detta önskemål underströks av statsmakterna bl. a. då frågan om åldringsvården förelåg för en samlad bedömning vid 1957 års riksdag.

Då det gäller formerna för kommunernas verksamhet på detta område, t. ex. avgiftssättningen för hemhjälp till folkpensionärer, har statsmakterna inte ansett sig böra ingripa med föreskrifter. Det har emellertid förutsatts, att avgifter skall kunna tas ut för vårdåtgärder i pensionärens enskilda hem — lika väl som folkpensionärer får betala för sig med sin folkpension då de vårdas på ålderdomshem eller vårdhem av olika slag.

Då frågor om åldringsvård och pensioner diskuterats har det från statsmakternas sida vid flera tillfällen på senare år gjorts uttalanden av den innebörden, att man bör sikta till att möjliggöra för de gamla att tillgodose sina behov av olika slag inom ramen för ett så långt möjligt fritt konsumtionsval. Samhället bör i enlighet med denna tankegång se till, dels att bostäder, omvårdnad och service av olika slag står till förfogande, dels att pensionerna är stora nog för att de gamla skall kunna betala för sig. Så länge samhällets resurser är begränsade är det naturligt, att man måste tillgripa en sådan prövning av vårdbehoven och sätta avgifterna på ett sådant sätt, att de angelägnaste behoven tillgodoses i första hand.

Hur denna avvägning skall ske — och i vad mån folkpensionen i vissa fall alltjämt måste kompletteras med socialhjälp — måste man enligt min mening överlåta åt kommunerna att be-

Svar på interpellation i anledning av visst sammankopplande av beslutade höjningar av folkpensionsstandarden med utgående kommunala förmåner

stämma med hänsyn till de rådande lokala förhållandena och omständigheterna i de särskilda fallen. Jag anser mig kunna räkna med att våra kommunalmän även framgent kommer att göra sitt bästa för att se till, att de olika vårdåtgärderna för åldringar kommer så många som möjligt till del av dem som behöver bistånd och att avgifter och andra villkor utformas så rättvist som möjligt. För egen del skall jag fortsätta att arbeta för sådana pensioner, att pensionärerna i allt högre grad blir oberoende av speciella åtgärder av socialhjälpsskaraktär.

Mot bakgrunden av det sagda är jag inte beredd att uttala någon mening om de kommunala beslut som herr Senander åsyftat med sin fråga.

Härefter anförde:

Herr SENANDER (k):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för svaret på min interpellation.

Socialministern förklarar i sitt svar, att han inte är beredd att uttala någon mening om de kommunala beslut som jag åsyftar med min fråga. Om det bara gällt att få reda på socialministerns mening i saken, skulle min interpellation ha varit en överflöppsgärning. Jag trodde att socialministerns mening stod klar för de flesta, då han i radions valdebatt, när Hilding Hagberg påtalade förhållandet, tydligen fann saken så uppseendeväckande, att han betvivlade dess riktighet.

För övrigt kan väl inte socialministerns mening i sakfrågan vara mer än en, nämligen att det är upprörande att hans och riksdagens ansträngningar att förbättra standarden för folkpensionärerna överkorsas av en kommunal myndighet, såsom skett i det fall det här gäller.

Nu säger emellertid socialministern, att han inte är beredd att bekantgöra

sin mening. Detta är en högst beklaglig deklaration. Hade socialministern uttalat sin mening — som jag alljämt förutsätter innebär ett ogillande av socialnämndens beslut — skulle detta ha haft en för vederbörande folkpensionärer mycket god effekt.

Vad jag åsyftade med min interpellation var att regeringen skulle ingripa för att hindra kommunala myndigheter att handla så som skett i Göteborg. Formen för sådana ingripanden kunde jag givetvis inte ange, men jag föreställde mig att det skulle finnas åtskilliga utvägar för att rätta till saken, i varje fall så att ett upprepande förhindrades. Jag hade också tänkt mig att det skulle kunna ske under hand, om man nu inte ville utfärda föreskrifter.

Jag vill erinra om att riksdagen vid tidigare tillfällen, då folkpensionshöjningar genomförts, gjort uttalanden av innebörd, att de beslutade höjningarna icke fick tagas till intäkt för en minskning av utgående kommunalt hemunderstöd.

Jag skall till belägg för vad jag här har påstått anföra ett par uttalanden från 1944 i ett sådant sammanhang. I sammansatta stats- och andra lagutskottets utlåtande nr 3 den 23 november 1944 står dåvarande socialminister Möllers uttalande i propositionen refererat på följande sätt: »Huvudmotivet för den provisoriska förstärkningen är ju, att folkpensionärernas standard i alltför många fall är för låg. En rigorös tillämpning av den principen att fattigvårdsunderstöden skola minskas skulle leda till att pensionärer utan fattigvårdsunderstöd, d. v. s. i regel pensionärer med egen inkomst eller eljest i en relativt bättre ekonomisk ställning, skulle få sin standard höjd genom den provisoriska förstärkningen, medan de sämst ställda pensionärernas standard skulle bli oförändrad. Härtill kommer att önskemålet om provisorisk förstärkning av folkpensionerna ju icke

Svar på interpellation i anledning av visat sammankopplande av beslutade höjningar av folkpensionsstandarden med utgående kommunala förmåner

aktualiserats av något behov att nedbringa kommunernas fattigvårdskostnader.»

Utskottet säger på denna punkt: »Departementschefen har yttrat, att stor försiktighet borde iakttagas vid de omprovningar av fattigvårdsunderstöden som kunde komma att vidtagas i anledning av tillkomsten av provisoriska förbättringar å tilläggs pensionerna. Utskottet vill understryka detta uttalande från departementschefens sida. Huvudmotivet för den provisoriska förstärkningen är ju såsom departementschefen anfört, att folkpensionärernas standard i många fall är för låg.»

Här finns alltså ett uttalande, som godkändes enhälligt av riksdagen, i syfte att förhindra att kommunala myndigheter utnyttjade pensionsförstärkningen för att minska sina utgifter.

Dessa uttalanden tillkom därför att det tidigare hade visat sig, att vissa kommuner passade på tillfället, då pensionshöjningar genomförts, att minska på den kommunala hjälp som utgick. Detta innebar ett så flagrant åsidosättande av statsmakternas mening med pensionsförbättringen, att man ansåg sig böra åtminstone genom ett uttalande söka sätta en spärr därför.

I det här fallet bör särskilt observeras, att såväl regering som riksdag upprepade gånger understrukt, att de folkpensionshöjningar som förutsätts skall äga rum under tioårsperioden fram till 1968 skulle utgöra verkliga standardförbättringar.

Detta måste innebära att statsmakterna utgått ifrån, att inga ingripanden från kommunala instanser som äventyrade denna avsikt skulle förekomma. Likväl passade Göteborgs socialnämnd på att minska värdet av årets standardhöjning med nära hälften, i vissa fall med nästan hela standardhöjningen. Den beslöt, att de gamla, som var i behov av åldringsvård i hemmet och tidigare haft denna vård gratis, skulle

fr. o. m. den 1 juli betala 10 kronor i månaden och att de som tidigare betalat 10 kronor i månaden i fortsättningen skulle erläggas 20 kronor.

För de sjuka åldringar, som ordinerats diet och därför åtnjöt diettillägg minskades tillägget med 20 kronor i månaden. Där gick följaktligen praktiskt taget hela tillägget.

Av det standardtillägg på 250 kronor om året som riksdagen beviljat tog socialnämnden sålunda tillbaka 120 genom att höja kostnaden för åldringsvården. För dem som hade diettillägg passade man på att ta 240 kronor av de 250 kronor som riksdagen beviljat som standardtillägg. Dessutom tog socialvården bort klädhjälp.

Jag ber att med all kraft få betona, att dessa åtgärder riktade sig mot pensionärer som inte har andra inkomster än sina folkpensioner eller med andra ord dem som har det sämst ställt i alla avseenden. Det rör sig vidare om åldringar, som är i behov av särskild vård därför att de inte kan klara sig utan hjälp, och det gäller sjuka människor. Enligt vad som kommit fram till min kännedom finns det i Göteborg nu folkpensionärer, som genom att de måste erlægga den där tian i månaden inte längre kan utnyttja åldringsvården utan får hanka sig fram bäst de kan.

Dessa, de sämst ställda folkpensionärerna i Göteborg, fick följaktligen föga glädje av standardhöjningen och går nu i bävan för att även nästa standardhöjning skall reduceras på samma eller liknande sätt.

Detta sker samtidigt som standardhöjningen odelad kommer alla dem till godo som *icke* är beroende av folkpensionen för sin existens. Är det inte, herr socialminister, upprörande att se hur miljonären, mannen med 100 000 kronors årsinkomst, får sin »standardhöjning» ograverad, medan de fattigaste bland folkpensionärerna får den reducerad med nära hälften eller mera?

Svar på interpellation i anledning av visst sammankopplande av beslutade höjningar av folkpensionsstandarden med utgående kommunala förmåner

Vad man än må säga om socialnämndens handlingssätt, så inte kan man säga att det vittnar om social vidsyn. Motiveringen att folkpensionärernas standard något överstiger standarden för socialvårdens understödstagare tvekar jag inte att beteckna som cynisk. Hur kan man över huvud taget anställa jämförelser mellan socialvårdsfallen och folkpensionärerna?

För det första är socialhjälsbeloppen så låga, att de inte medger en någorlunda tillfredsställande standard. I socialhjälsfallen är det mestadels fråga om tillfälliga störningar i försörjningsläget, medan det för ett mycket stort antal folkpensionärer rör sig om ett konstant behov av förstärkning till folkpensionerna.

Det är dessutom utmanande, att socialhjälsstandarden skall användas som måttstock för vad folkpensionärerna har rätt att påfordra efter sin långa gärning i det produktiva arbetets tjänst.

Det är i hög grad beklagligt att vår socialminister, som anses vara en handlingens man, förklarar sig ur stånd att göra någonting åt saken. Men då jag nu visat att statsmakterna tidigare ansett sig böra stävja de kommunala myndigheternas lust att söka minska sina utgifter på de sämst ställda folkpensionärernas bekostnad, vill jag enträget uppmana socialministern att åtminstone för framtiden sätta stopp för det kommunala självsväldet i detta hänseende. Detta bör ske i samband med framläggande av förslag till nästkommande pensionshöjning.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet NILSSON:

Herr talman! Att jag i mitt interpellationssvar har förklarat att jag inte vill göra något uttalande beträffande de beslut, som de kommunala myndigheterna

i Göteborg har träffat, beror på att vi i allmänhet — exempelvis när det gäller bostadstilläggets storlek och dylika ting — inte brukar lägga oss i den kommunala självstyrelsen. I samband med senaste folkpensionshöjning sade vi dock ifrån helt allmänt, att man med anledning därav inte skulle sänka bostadstilläggen, men det skedde därför att man i det förslag som framlagts av kommittén beträffande höjning av folkpensionerna hade tänkt sig en successiv avveckling eller i varje fall minskning av dessa bostadstillägg.

Beträffande det uttalande som förre socialministern Gustav Möller vid något tillfälle har gjort och vad riksdagen har sagt i anslutning därtill vill jag understryka, att detta skedde vid en tidpunkt då den stora majoriteten av folkpensionärerna var beroende av fattigvårdsunderstöd. Alla de försök som riksdagen och regeringen gör att höja folkpensionerna har ju till uppgift att folkpensionärerna så småningom helt skall slippa vara beroende av socialhjälp. Och när vi verkligen har genomfört den tjänstepensionering, som riksdagen har fattat beslut om, kommer folkpensionärerna alldeles självklart att vara i det läget, att de inte behöver några extra tillägg av socialhjälskaraktär. Hela vår gemensamma strävan — både herr Senanders och min — går ju ut på att skapa sådana förhållanden för folkpensionärerna att de inte skall behöva vara beroende av något slag av socialhjälp.

Vad jag sålunda kan säga rent allmänt är för det första, att herr Senander borde ha tagit upp den här frågan till debatt i Göteborgs stadsfullmäktige genom sina partivänner i stället för här i riksdagen, och för det andra, att min strävan i fortsättningen — det kan jag lova herr Senander — kommer att vara att folkpensionärerna genom ökade folkpensioner skall bli oberoende av socialhjälp för framtiden.

Svar på interpellation ang. vissa principer för beviljande av lån till bostadsbyggande

Herr SENANDER (k):

Herr talman! Socialministerns rekommendation till mig att animera mina partivänner i Göteborgs stadsfullmäktige att där ta upp denna fråga var ganska överflödig, ty frågan har varit före hos stadsfullmäktige i Göteborg. Den kommunistiska gruppen i stadsfullmäktige har till och med avlåtit en skrivelse till socialnämnden i Göteborg i frågan. Så nog har vi gjort vad som kan göras där. Men anser verkligen inte socialministern, att det också är ett statsmakternas intresse att se till, att vad de utlovar som verklig standardhöjning också blir det i praktiken. Så blir det inte om de kommunala myndigheterna skall nagga standardförbättringen i kanten, ja, de inte bara naggar förbättringen i kanten utan berövar folkpensionärerna en god del av den standardförbättring som statsmakterna har beslutat att ge folkpensionärerna och denna försämring av socialförmånerna genomförs med den uttryckliga motiveringen, att folkpensionärerna fått ett standardtillägg som gör att de sociala myndigheterna nu kan ta ut högre avgifter för åldringsvården.

Förhållandena i framtiden är en helt annan sak. Ingen betvivlar att den utveckling som pågår kan föra till att flertalet av dem som nu åtnjuter socialunderstöd så småningom skall kunna slippa detta. Men härifrån och tills detta är uppnått är ett långt steg. Jag ifrågasätter t. o. m., om man vid tioårsperiodens slut kan säga, att det stora flertalet folkpensionärer med de höjningar man förutsatt gjorts oberoende av hjälp också från kommunerna. Men det är inte det som kan inträffa efter åtta år utan vad som sker i dag som frågan gäller. I dag är inte folkpensionerna sådana, att de tryggar försörjningen för de gamla. Det finns ungefär 25 000 folkpensionärer i Göteborg som måste anlita kommunalt stöd för att klara sig. De klarar sig nämligen

inte på folkpensionerna, och de har inga andra inkomster.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5

Svar på interpellation ang. vissa principer för beviljande av lån till bostadsbyggande

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet NILSSON, som yttrade:

Herr talman! Herr Lidskog har frågat, om jag är beredd medverka till att bostadsstyrelsen erhåller sådana instruktioner, att lån ej vägras till bebyggelse, som sker i överensstämmelse med fastställd stads- eller byggnadsplan.

Frågan ansluter till ett av bostadsstyrelsen i höstens petita framfört förslag. Detta förslag går ut på ett förtydligande av nuvarande lånebestämmelser i fråga om kvalitetskrav för bostäder, som finansieras med statslån. Jag avser att anmäla styrelsens förslag i nästa års statsverksproposition. Min ståndpunkt till förslaget kommer då att redovisas för riksdagen.

Vidare har herr Lidskog frågat, om jag vill medverka till att bostadsstyrelsens beslutanderätt vad angår tomtnivån inskränkes till att avse endast i tomtpriiset ingående kostnad för själva marken.

I fråga om de lånebeviljande organens tomtpriskontroll har jag inhämtat, att man inom bostadsstyrelsen överväger viss ändring av nu gällande praxis. Jag har vidare erfarit, att bostadspolitiska organisationskommittén ämnar lägga fram förslag i ämnet. Det torde därför bli tillfälle att inom kort ta ställning till det av interpellanten berörda spörsmålet. Jag är inte beredd att nu göra något uttalande i frågan.

Härpå anförde:

Svar på interpellation ang. åtgärder mot hyresstegringar

Herr LIDSKOG (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka herr statsrådet och chefen för socialdepartementet för svaret på de två i interpellationen framställda frågorna.

Sedan interpellationen framställdes den 18 november har socialministern haft överläggningar med bl. a. bostadsstyrelsen, byggnadsstyrelsen och representanter för kommunerna inom Storstockholm och det finns anledning förmoda att herr statsrådet då erhöi en klar uppfattning om hur allvarliga och aktuella de frågor är, som jag har ställt.

Stämningen bland de för bostadsbyggandet ansvariga kommunalmännen är irriterad, och stora förväntningar knyts till herr statsrådet då det gäller att lösa de problem som ligger bakom frågorna.

Jag hade därför väntat ett klart och obetingat ja redan nu som svar på den första frågan. Nu får man ge sig till tåls till nästa års riksdag. Det skulle emellertid förvåna, om icke statsrådets ståndpunktstagande i nästa års statsverksproposition kommer att innebära ett oreserverat ja till frågan.

Det är emellertid i och för sig icke förvånande, att bostadsstyrelsen vid lånebedömningen vill införa det kvalitetskrav, som hänför sig till själva planen och som borde ha tillgodosetts under planarbetet och bevakats vid planfastställandet. Det finns nämligen till och med exempel på att Kungl. Maj:t fastställt stadsplaner trots klara avstyrkanden från såväl vederbörande länsstyrelse som bostadsstyrelsen och byggnadsstyrelsen. Det framstår dock enligt min åsikt som stötande, om fastställande av stads- eller byggnadsplan icke skulle innebära ett slutgiltigt ställringstagande från statsmyndigheternas sida till kvalitetskravet beträffande själva planen.

Beträffande svaret på min andra fråga får jag uttrycka min tillfredsställelse över beskedet dels att man inom bostadsstyrelsen överväger viss ändring

av nu gällande praxis i fråga om tomtpriskontrollen och dels att förslag i ämnet inom kort kommer att framläggas av bostadspolitiska organisationskommittén.

Till sist vill jag uttrycka den förhoppningen, att herr statsrådet genom en resolut insats i interpellationens anda skall infria de stora förväntningar, som kommunalmännen just nu ställer på chefen för socialdepartementet beträffande ändrade riktlinjer för bostadsstyrelsens verksamhet i nu berört avseende. Jag ber ännu en gång att få framföra mitt tack.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet NILSSON:

Herr talman! Beträffande den första frågan kan jag till den ärade interpellanten säga, att jag inte finner det tillfredsställande att den ena statliga myndigheten går emot den andra i en sådan angelägenhet. Därför har också vissa förslag utarbetats — bl. a. av bostadsstyrelsen — men det är inte vanligt att man så här alldeles före statsverkspropositionens framläggande avslöjar vilken ståndpunkt departementet och regeringen kommer att inta i sådana sammanhang. Detta är förklaringen till att jag inte kunnat gå längre än jag gjorde i mitt svar.

Herr LIDSKOG (fp):

Herr talman! Jag har anledning att ånyo understryka mitt tack till socialministern.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 6

Svar på interpellation ang. åtgärder mot hyresstegringar

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet NILSSON, som yttrade:

Herr talman! Herr Nilsson i Gävle

Svar på interpellation ang. åtgärder mot hyresstegringar

har frågat mig, om man kan förvänta regeringens medverkan i syfte att hindra planerade hyresstegringar samt om regeringen överväger några nya finansieringsmetoder för bostadsproduktionen som frikopplar bostadssektorn från räntefluktuationerna.

Med den första frågan åsyftar herr Nilsson troligen det förslag till generell hyreshöjning enligt hyresregleringslagen, som statens hyresråd har överlämnat och som nyligen föranledde beslut av regeringen angående sådan hyreshöjning för år 1961. Regeringen har i sitt beslut följt hyresrådets förslag. Som bekant är både hyresgästernas och fastighetsägarnas organisationer företrädare i hyresrådet. Regeringens beslut innebär därför, att hyrorna för 1961 regleras på ett sätt, som de berörda parterna själva har blivit ense om. Regeringen har inte ansett sig ha anledning att frångå överenskommelsen mellan parterna.

Herr Nilssons andra fråga kan jag besvara på det sättet, att gällande bestämmelser om räntegaranti just har till syfte att hindra att tillfälligt höga räntor slår igenom i bostadskostnaderna. Enligt min mening tillgodoser de också detta syfte, när det gäller nyproduktionen. Några nya finansieringsmetoder för att bereda bostadssektorn skydd mot ränteförändringar synes inte påkallade.

Härpå anförde:

Herr HAGBERG (k):

Herr talman! Då interpellanten insjuknat ber jag att å hans vägnar få framföra ett tack till socialministern för svaret på interpellationen. Interpellanten har inte sett svaret, och det är kanske lika bra, eftersom det väl antagligen skulle ha drivit upp hans feber ytterligare. Jag misstänker att han skulle ha haft anledning att beklaga likgiltigheten inför denna fråga, som är en av de svåraste, ja, han kanske skulle ha använt ett ännu starkare ord inför

det svar som socialministern nu har levererat.

Det är verkligen dyrt att bo. Bostadskostnaden är en svår och allvarlig fråga, och den blir svårare och allvarligare för varje år som går, om man fortsätter den hittillsvarande kursen.

Jag skall anföra ett par exempel från Stockholm, varav det ena gäller ytterstaden och det andra innerstaden, över boendekostnaderna enligt de hyror, som är godkända och enligt det bränsletilllägg som utgår. En familj på fyra personer, varav två minderåriga, som bor i ytterstaden och har 12 000 kronor i inkomst får för en bostad på 55 m² betala 2 820 kronor, inklusive bränsletilllägg, d. v. s. 23,5 procent av inkomsten. I innerstaden är situationen mycket värre. Samma familj skulle där få betala 4 020 kronor, inklusive bränsletillägget, d. v. s. 33,5 procent av lönen. Om därtill lägges utgående skatter, kan man beräkna att en familj med 12 000 kronor i inkomst får ge ut 56 procent därav, eller 6 720 kronor, för bostad och skatt.

Detta problem växer ju oavbrutet. Det besked herr socialministern har lämnat utgör också ett besked till alla bostadssökande människor här i landet om att den kurs, som man nu slagit in på, kommer att fortsättas också framdeles.

Vad innebär nu exempelvis hyreshöjningen från och med årsskiftet? Den innebär totalt sett, att hyreskostnaden för en bostad i ett gammalt hus i Stockholm kommer att öka med sammanlagt 10 procent. Den innebär vidare, enligt vad man meddelat från hyresgästföreningen, att skillnaden mellan nya och gamla bostäder i fråga om hyreskostnader egentligen kommer att utjämnas genom den höjning som nu genomförs. Jag tycker att det är varken mer eller mindre än en skandal.

Nu skyller socialministern på statens hyresråd, som har godkänt denna hyreshöjning och där både fastighets-

Svar på interpellation ang. åtgärder mot hyresstegringar

ägarna och hyresgästföreningen är representerade. Det är en överenskommelse, säger han, och regeringen har inte velat ändra denna överenskommelse. Det är ett bekvämt sätt att komma ifrån saken. Jag tycker också att det ligger litet av cynism i detta framställningssätt, något av ett hån mot hyresgästrepresentanterna för att de inte har velat eller inte har vågat demonstrera mot den ytterligare hyresökning som genomföres. Först sade regeringen, att den inte kunde vara med om att tillstyrka de ränteökningar som de borgerliga partierna krävde, ty det skulle få ödesdigra verkningar på hyran. Sedan gick regeringen med på att vidta de räntehöjningar, som de borgerliga partierna krävde. I dag säger regeringen, att nu måste man höja hyran, därför att räntan har blivit högre. En halv procents högre ränta betyder många gånger en med 10 procent ökad hyra, i varje fall när det gäller Stockholm. Det finns emellertid, det skall villigt erkännas, även andra orsaker som medverkar till att driva upp hyresnivån.

Under det gångna decenniet har bostadskostnaderna i nya hus stigit med 65 procent. I de äldre husen har ökningen varit 40 procent, och nu får man räkna med att kostnaderna stiger upp till 45 eller kanske närmare 50 procent. Av de hyreshöjningar, som genomförts under det gångna decenniet, är åtminstone en tredjedel ett resultat av högräntepolitiken. Beträffande de gamla husen är andelen ännu högre. Jag måste därför säga att det är mycket av en undanflykt, när socialministern hänvisar till en s. k. överenskommelse mellan hyresgästerna och fastighetsägarna.

I anledning av den andra frågan i interpellationen hänvisar socialministern till den räntegaranti som utgår och säger, att denna hindrar tillfälliga hyresstegringar i fråga om nyproduktionen. Det kan väl hända; det har vi inte satt i fråga. Men nyproduktionen är än-

då en relativt ringa del av hela det område, som berörs av den nuvarande högräntepolitiken. Denna räntegaranti omfattar dessutom bara en mindre del av de samlade kapitalkostnaderna även för nya hus. Kapitalkostnaderna är mycket höga och har av sakkunniga beräknats till 67 procent av bostadskostnaderna. Detta visar väl om något hur äventyrlig den nuvarande högräntepolitiken är.

Vad räntans storlek betyder skall jag be att få illustrera med några exempel. Förrre generaldirektören Alf Johansson skriver, att om man på tio år skulle kunna rationalisera bort 10 procent av byggkostnaderna — det är ett mycket djärvt antagande — skulle denna vinst omedelbart ätas upp av en räntehöjning på en halv procent. En procents räntehöjning betyder att en hyresgäst får betala lika mycket för en tvårummare som han tidigare fick betala för en trerummare.

Förrre generaldirektören Johansson har också anfört ett tredje exempel, där han erinrat om att en årlig inkomstökning på 3 procent under fem år skulle ätas upp av en räntehöjning på 1 procent.

Detta visar hur centralt problemet om räntepolitiken är och hur kännbara verkningarna blir för dem som behöver en bostad.

Interpellanten har ställt frågan, huruvida inte regeringen kunde överväga en bostadsfinansiering, som frikopplar bostaden från återverkningarna av tillfälliga förändringar i räntepolitiken. Socialministern visar emellertid ingen förståelse för det. I varje fall tyder den hänvisning socialministern gjorde därpå. Men det måste innebära, att tillfälligheter — kanske ett hastigt beslut i riksbanken beroende på en tillfällig stämning eller på en kohandel mellan partierna eller en konjunkturbedömning — skall kunna avgöra vad bostaden skall kosta. Det är inte sociala hänsyn som avgör den saken. Är inte det ett resonemang, som bör göras till föremål

Svar på interpellation ang. åtgärder mot hyresstegringar

för omprövning? Kan flertalet i denna kammare anse detta vara ett tillfredsställande förhållande?

Regeringen tröstar sig med att vi byggde 70 000 bostäder i fjol, och det var givetvis bra, även om kvoten nu sjunker. Men också där vill jag erinra om ett par saker. Bostadsbyggandets andel av investeringarna blir allt mindre. Strax före krigsslutet gick en tredjedel till bostäder. Nu får den produktionen bara en femtedel av investeringarna.

Vidare räknar man med att ungefär 800 000 unga människor under detta decennium kommer upp i de åldrar, då de söker bostad. Det är då alldeles uppenbart, att den åtstramning av byggverksamheten som regeringen signalerade vid årets början kan komma att medföra mycket allvarliga konsekvenser just för dessa årsklasser.

Dessutom förekommer det så många upprörande ting på bostadsbyggandets område, som verkligen borde kräva regeringens ingripande. Jag nämnde i remissdebatten ett exempel från en mellansvensk stad, där en storbank hade lagt sig till med tomtmark, som staden sedan fick köpa för 43 miljoner kronor. Om man skulle exploatera den marken med hänsyn tagen till vad staden fått betala, så skulle hyrorna där tagas ut med 77 kronor per kvadratmeter. En 60 kvadratmeters bostad skulle då ha kostat 4 620 kronor i årshyra. Inom parentes kan jag nämna, att denna storbank kom undan en skatt på 25 miljoner, tack vare det smarta sätt på vilket affären gjordes upp.

Vi genomförde en bra reform när vi fick tomträttsinstitutionen, men om man i detta fall skall använda sig av den rätten, så får man en utdebitering med 2 kronor per skattekrona. Sådana markspekulationer får alltså förekomma.

Eller låt oss ta exempel från Täby och Nacka. Där ser sig de kommunala myndigheterna nödsakade att överlåta viktig tomtmark, tillräcklig för hela stads-

delar, till den privata spekulativen. Man är fullt medveten om att detta kommer att få mycket ödesdiga konsekvenser för dem som sedan skall bo i områdena. Finns det inte anledning att där undersöka vad som försiggår? Kan man bara slå sig till ro med den process av oavbrutet stegrade bostadskostnader som nu inlets?

Det är kanske inte heller någon tillfällighet, att de flesta mutskandalerna också förekommer inom byggnadsområdet. Detta säger jag inte som en förebråelse mot regeringen. Den är inte ansvarig för skandalerna. Men byggbranschen och tomtmarksaffärerna är området, där spekulativen och skojet får breda ut sig, till dess det tar sig uttryck i sådana skandaler som hela svenska folket på sista tiden har upprörts över.

Jag tycker alltså inte att regeringen skall vara nöjd. Den har höjt räntan, och den har i varje fall det politiska ansvaret för den nuvarande högräntepolitiken. Därmed prisger den inte bara hyresgästernas, egnahemsägarnas samt de bostadssökandes intressen, utan den äventyrar också sitt eget bostadsprogram. Det är en dålig politik, som borde ändras.

Regeringen brukar inte ha dålig näsa för vad som rör sig här i landet. Jag tycker därför att man skulle passa på och se efter, om det inte finns anledning att nu vidtaga åtgärder för att få ett slut på den tröstlösa processen med oavbrutet stegrade bostadskostnader. Socialministern borde låta något av den Möllerska andan i bostadsfrågan bli bestämmande. Målsättningen med en bostadshyra på 20 procent av lönen var för all del inte bra den heller, men den var ändå bättre än den nuvarande politiken med dess oerhörda konsekvenser på bostadsområdet. Om och när en sådan ändring i bostadspolitik sker, har man kanske anledning att tacka socialministern inte bara för svaret på en interpellation i dessa frågor utan också för innehållet i svaret.

Svar på interpellation ang. åtgärder mot hyresstegringar

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet NILSSON:

Herr talman! Det finns väl knappast någon anledning för mig att just i detta sammanhang gå in i en allmän penningpolitisk debatt med herr Hagberg. När det gäller att komma till rätta med överhettningen inom konjunkturen och förhindra en inflationsutveckling finns ju många olika medel, som regeringen och statsmakterna kan använda. Det har genom omständigheterna blivit så, att även räntemedlet kommit in i bilden, och att detta i sin tur påverkar kapitalkostnaderna även vid bostadsbyggnad. Det har inte jag på något sätt försökt förneka. Men jag vill understryka, att vår nuvarande räntegaranti ju ändock i hög grad har förhindrat — och även i fortsättningen kommer att förhindra — att kapitalkostnaderna slår igenom i form av alltför påtagliga hyreshöjningar.

När herr Hagberg säger att jag nära nog har givit uttryck åt cynism, då jag hänvisat till att hyresgästerna och fastighetsägarnas representanter i hyresrådet är överens om att framlägga det förslag, som regeringen nu har stannat för, så är det väl ändå ett något lättsinnigt sätt att argumentera. Det är i själva verket så, att dessa hyreshöjningar är betingade dels av ökade kapitalutgifter och dels, i kanske lika hög grad, av ökade driftkostnader, d. v. s. ökade utgifter för fastighetens skötsel och liknande. Därtill kommer att i dessa hyreshöjningar även ligger en del, som är avsedd för de kostnader som ökade reparationer kan föra med sig — man har nämligen också kommit överens om att reparationsvolymen skall utökas.

Kan man verkligen under sådana omständigheter skylla hela denna hyreshöjning på de ökade kapitalkostnaderna och därutöver göra gällande, att jag yttrar mig på ett cyniskt sätt, när jag hänvisar till att hyresgästernas representanter har tagit ställning till de fak-

tiska kostnaderna och de sakliga motiveringar, som kan mobiliseras för dessa hyreshöjningar? Sedan är jag medveten om att de ökade byggkostnaderna är ett problem, som vi förvisso skall ha uppmärksamheten inriktad på. Det finns allt skäl att försöka komma till rätta med de svårigheter, som vi i detta sammanhang har att brottas med.

Herr Hagberg anför ett exempel på en bostad här i Innerstockholm, som skulle betinga en hyreskostnad på 73 kronor per kvadratmeter. Det är möjligt att det kan vara riktigt, men det är väl i så fall ett rätt extremt exempel som han valt. När han nämnde hur stor del av lönen som togs i anspråk för en tvåbarnsfamilj i ytterstaden, där husfadern hade 12 000 kronor om året, utgår jag från att han inte dragit ifrån det familjebostadsbidrag som familjen har. Då kommer man naturligtvis till de siffror herr Hagberg nämnde. Men herr Hagberg skall vara medveten om att statsmakterna i detta sammanhang också har för avsikt att höja familjebostadsbidraget just därför att familjer med barn inte skall drabbas för hårt av denna hyreshöjning. I samma ögonblick som vi medgivit en viss åtgärd har vi tänkt tillgripa en annan, som skall mildra verkningarna.

Om vi skall frånga de extrema exemplen, så kan jag nämna de resultat vi kommit till när vi räknat med genomsnittshyrorna för tvårumslägenheter. Exempler avser tvårumslägenheter byggda åren 1939, 1945, 1950 och 1955. Lägenhetsytan har antagits vara 50 m² i 1939 års hus, 53 m² i 1945 års hus och 57 m² i senare tillkomna hus. Vidare avses orter där vatten- och avloppskostnaderna är inräknade i hyran. 1939 års hus är inte statsbelånade, vilket däremot övriga hus är.

För de 1939 färdigställda husen räknar man i dag med en total genomsnittshyra på omkring 2 010 kronor i Stockholmsområdet. De får en höjning av 90 kronor per år, och hyran blir alltså

Svar på interpellation ang. åtgärder mot hyresstegringar

2 100 kronor. I Mellansverige, där hyran är 1 780 kronor, blir höjningen också 90 kronor, och man kommer upp till 1 870 kronor.

I de hus som byggts 1945 finner vi att man i genomsnitt har en total hyra på 2 050 kronor i Stockholm. Det blir en ökning på 50 kronor, och den totala årshyran 1961 är genomsnittligt beräknad till 2 100 kronor.

I år 1950 färdigställda hus har vi nu en hyra på 2 340 kronor, ett tillägg på 50 kronor och en total årshyra 1961 på 2 390 kronor. Går vi till de 1955 färdigställda husen, finner vi en genomsnittlig hyra på 2 530 kronor, en höjning på 80 kronor och en total hyra på 2 610 kronor, allt inom Stockholmsområdet.

De 1960 färdigställda bostäderna betingar en genomsnittshyra på 2 785 kronor, och där kommer den totala hyran 1961 också att utgöra 2 785 kronor, eftersom dessa hus inte påverkas av den 1960 tillkomna räntehöjningen.

Jag har med dessa exempel velat framhålla, att man inte bör ta ytterlighetsexempel, när man vill skapa en bild av vad vi gör genom att medge denna hyreshöjning.

Slutligen vill jag för herr Hagberg påpeka, att regeringen förvisso har sin uppmärksamhet riktad på frågan om bostadskostnaderna och att vi ingalunda slår oss till ro med de nuvarande förhållandena. Som ett uttryck härför kommer förslaget om höjda familje- och barnfamiljebidrag för barnfamiljerna som en motvikt till de hyreshöjningar som har medgivits från 1961 års början.

Herr HAGBERG (k):

Herr talman! Extrema exempel kan vara berättigade, om de anger en tendens. Det kan ju också vara möjligt att de av herr statsrådet åberopade exemplen inte anger den riktiga tendensen. De exempel från Stockholm som jag anförde gäller naturligtvis nybyggda bo-

städer. I äldre bostäder var hyrorna tidigare inte lika höga.

Av vad jag sade framgår klart, att man med den nuvarande kursen håller på att åstadkomma en utjämning av hyrorna i gamla och nya bostäder. Det tycker jag är oerhört orättvist. Jag kan inte förstå att det skall vara ett samhälleligt intresse att åstadkomma en sådan utveckling.

När herr statsrådet kom in på frågan om det framför allt är räntehöjningen som förorsakat dessa hyreshöjningar, pekade statsrådet på fastighetsskötseln och andra poster. Om inte mitt minne sviker mig tror jag att kostnaderna för fastighetssköten utgör 4 procent av kostnaden för bostaden. Under alla förhållanden kan de poster som statsrådet pekade på inte uppgå till mer än 10 procent, medan kapitalkostnaderna uppgår till 67 procent. Vi bör därför utan omsvep slå fast, att det är den i början av året genomförda räntehöjningen som nu slår igenom i hyreskostnaderna.

När herr statsrådet talade om konjunkturbromsande medel, tyckte jag att det i hans tonfall låg ett klart tvivel beträffande räntans roll i detta fall. Om herr statsrådet — vilket jag tyckte mig kunna utläsa ur hans anförande — delar min skepsis, är vi verkligen inte ensamma. Vi har många exempel på att det kan bli högkonjunktur både under högräntetider och lågräntetider liksom det kan bli kris och depression både under högräntetider och lågräntetider. Detta har inte på något sätt med saken att göra. De enda som kan tjäna på denna politik är kapitalägarna. Ni kan med en räntehöjning inte bromsa produktionen; möjligen kan ni bromsa bostadsproduktionen något. Men det som spelar någon roll i detta avseende, nämligen storföretagens investeringar, kommer ni inte åt med en räntehöjning. Det är ju känt och omvittnat att de är självfinansierande. Det rör dem inte i ryggen om räntan hålls

vid 8 procent, som väl snart är det normala för vanliga låntagare, eller vid 15 procent. De kommer ändå att investera precis så mycket som det passar dem. De behöver inte som småföretagarna gå till bankerna för att lösa den frågan.

Jag tyckte i alla fall att det var något av ett löfte i vad statsrådet sade om att regeringen skall hålla ögonen på problemet med de ständigt växande hyrorna. Men det framgick inte av svaret på interpellationen. Där verkade det som om statsrådet ansåg att det räckte med den räntegaranti som utgår men som ju på sin höjd kan hindra stegringar i nyproducerade bostäder. Men den allmänna räntepolitiken får också de känna av. Därför har interpellanten frågat om man inte skulle kunna söka sig fram till en annan finansieringspolitik beträffande bostäderna så att dessa ryck och konjunkturberingade förändringar av räntan inte tillätes inverka på hyrorna. Nu kommer ju väldiga kapital att strömma in bl. a. genom den allmänna tjänstepensionen. Regeringen bör allvarligt pröva om det inte finns möjligheter att dels försöka hålla räntekostnaderna för bostäderna stabila och dels försöka hålla dem så låga som möjligt. Något sådant kunde jag inte utläsa av svaret, men jag hoppas att denna diskussion skall bidra till att rikta regeringens uppmärksamhet på saken.

Överläggningen var härmed slutad.

Enär chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet Lange, av pågående överläggning i första kammaren vore förhindrad att omedelbart lämna under nästföljande punkt å föredragningslistan upptagna svar på interpellationer och enkla frågor, beslöt kammaren på förslag av herr talmannen nu kl. 16.07 att ajournera sina förhandlingar till kl. 16.30.

§ 7

Svar på interpellation ang. den handelspolitiska utvecklingen i Europa, m. m.

Då förhandlingarna kl. 16.30 återupptogs, erhöll chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet LANGE, på begäran ordet och yttrade:

Herr talman! Tillåt mig först beklaga att jag vållat ett avbrott i kammarens förhandlingar. Det beror på att jag hade att svara på en interpellation också i medkammaren, och mina möjligheter att ge svar på under senaste tid framförda interpellationer och frågor är faktiskt av särskilda omständigheter begränsade till dagens sammanträde.

Herr Ohlin har i en interpellation bett mig lämna en redogörelse för den senaste tidens utveckling inom de två västeuropeiska handelspolitiska blocken och möjligheterna till en samordning mellan dessa båda block. Han har vidare tagit upp frågan om de ekonomiskt politiska åtgärder i vårt land som kan föranledas av de nya förhållandena i Europa. Herr Ohlin har slutligen även velat veta regeringens uppfattning rörande utsikterna för ett framtida ekonomiskt samarbete inom den organisation som avses skola efterträda OEEC.

Med anledning av interpellationen vill jag meddela följande.

Vad till en början beträffar det ekonomiska integrationsarbetet har det senaste halvårets utveckling i stora drag kännetecknats av en konsolidering av samarbetet inom EFTA och försök att finna nya utgångspunkter för att på sikt komma fram till en allmän västeuropeisk handelspolitisk uppgörelse. Med hänsyn till omfattningen av de frågeställningar som i detta sammanhang aktualiseras torde jag här få begränsa mig till en kortare översikt. Jag måste självfallet också avstå från att mera i detalj gå in på aktuella förhandlingsfrågor, vilka jag emellertid haft tillfälle att redovisa för utrikesnämnden.

Inom EFTA har de första tullsänkningarna och utvidgningarna av importkvoterna programligt genomförts

Svar på interpellation ang. den handelspolitiska utvecklingen i Europa, m. m.

vid halvårsskiftet. Avtalet har därmed kommit i praktisk tillämpning. Erfarenheterna under de månader som gått har gett vid handen att igångsättningsvägrigheterna snarast varit mindre än väntat. Tillämpningen av EFTA:s ursprungsregler och övriga bestämmelser har icke givit upphov till några större problem, och näringsliv och myndigheter tycks snabbt ha anpassat sig till de nya förhållandena. Det kan också sägas att handeln EFTA-länderna emellan allmänt sett kännetecknas av ett uppsving, som i vissa fall är av betydande omfattning. Den tid som förflutit är dock icke tillräckligt lång för att något säkrare underlag för en siffermässig belysning av utvecklingen skall kunna tillhandahållas. Det löpande samarbetet inom EFTA har också nu kommit i gång i organiserade former. Ett sekretariat har byggts upp, vissa arbetande kommittéer har bildats och börjat sin verksamhet och medlemsländerna har inrättat permanenta representationer i Genève. Organisatoriskt har sålunda förutsättningarna skapats för ett smidigt genomförande av EFTA-överenskommelsen och för att gemensamt angripa nya frågeställningar.

I linje med EFTA:s allmänna målsättning har verksamheten inom organisationen redan från början kommit att främst inriktas på nya åtgärder för att stärka det inbördes samarbetet och på strävanden att åstadkomma en lösning av de problem, som uppkommit genom den handelspolitiska splittringen i Väst-europa. Bland de frågor som under de gångna månaderna ägnats uppmärksamhet har den s. k. accelerationen, d. v. s. ett snabbare genomförande av den ekonomiska integrationen, tilldragit sig särskilt intresse. Inom sexstatsgruppen fattades som bekant redan i våras beslut om att framflytta vissa tullsänkningar och även i övrigt påskynda genomförandet av den gemensamma marknaden. Frågan om acceleration av tullsänkningarna även inom EFTA har mot

den bakgrunden varit föremål för ingående överläggningar vid de ministermöten som ägt rum. Utredningar har också företagits i de olika medlemsländerna. Det har visat sig att vissa medlemsländer icke är beredda att redan nu binda sig för ytterligare tullsänkningar utöver dem som följer av själva EFTA-avtalet. Andra länder och bland dem Sverige har däremot förklarat sig i princip intresserade av en snabbare tullsänkning. Något beslut om acceleration har ännu inte fattats.

Så mycket torde emellertid kunna sägas att det råder en allmän förståelse i EFTA:s ministerråd för betydelsen att ytterligare stärka EFTA-samarbetet. Man är också i princip överens om att nästa år studera vad som kan göras för att påskynda avvecklingen av handelshindren EFTA-länderna emellan. Detta kan således komma att leda till en ny förhandling i syfte att förkorta övergångstiden. I det sammanhanget bör också uppmärksammas den betydelse som exempelvis från dansk och norsk sida fästs vid utvecklingen av EFTA-samarbetet på jordbrukets resp. fiskets områden. Oavsett accelerationsfrågan skall enligt konventionen redan i år påbörjas en undersökning av förhållandena i fråga om handeln med fisk, och denna undersökning skall vara avslutad före den 1 januari 1962. Även på jordbrukets område skall vissa utredningar göras under samma tid.

Vid nästa ministermöte kommer självfallet accelerationsfrågan ånyo att tas upp till behandling. Jag hoppas det då skall vara möjligt att fatta formellt beslut om undersökningar och förhandlingar i syfte att åstadkomma ett snabbare genomförande av EFTA. Man är också överens om att vid det tillfället ta upp den mera begränsade frågan om att genomföra den till den 1 januari 1962 utsatta 10-procentiga tullsänkningen vid en tidigare tidpunkt.

Herr Ohlin har i sin interpellation också berört frågan om avvecklingen

Svar på interpellation ang. den handelspolitiska utvecklingen i Europa, m. m.

av de kvantitativa importrestriktioner som vissa EFTA-länder alltså upprätthåller. Med anledning därav vill jag understryka att EFTA-konventionens bestämmelser icke i och för sig innebär någon rätt för medlemsländerna att bibehålla existerande importrestriktioner under hela övergångstiden. Konventionen bygger på förutsättningen att inga kvantitativa restriktioner skall få förekomma som inte är förenliga med medlemsländernas övriga internationella förpliktelser, därvid i första hand GATT:s regler är av betydelse. Inom detta vidare internationella samarbete har man på senare tid skärpt ansträngningarna att avveckla denna typ av handelshinder. EFTA-reglerna om utvidgning av importkvoter utgör minimiförpliktelser beträffande sådana restriktioner som medlemsländerna eljest är berättigade att upprätthålla. I likhet med interpellanten finner jag det angeläget att kvarvarande restriktioner avvecklas snarast möjligt. Från svensk sida har vi också både inom EFTA och i direkta kontakter med vederbörande länder sökt verka härför. Dessa frågor kommer även i fortsättningen att följas med särskild uppmärksamhet.

Vad därefter angår frågan om förhållandet mellan EFTA och sexstatsgruppen och möjligheterna att nå framsteg mot en allmän västeuropeisk handelspolitisk uppgörelse vill jag först erinra om att sedan början av september tullförhandlingar pågår inom ramen för GATT. Vid dessa förhandlingar aktualiseras en rad av de praktiska problem som uppkommit genom uppdelningen av Västeuropa i två handelspolitiska block. Det gäller bl. a. frågan om upprättandet av sexstatsmarknadens yttre tullmur och återtagandet i samband därmed av från sexstatsländerna tidigare för olika varuslag lämnade tullkoncessioner i GATT och därav föranledda s. k. omförhandlingar. Det gäller vidare att förbereda en allmän ny

tullsänkingsförhandling nästa år. Från svensk sida har i detta sammanhang anförts en rad önskemål och klagomål beträffande enskilda varuslag, och förhållandet är detsamma beträffande övriga EFTA-länder. Förhandlingarna har visat sig utomordentligt komplicerade, och det är inte möjligt att nu överblicka vilka resultat som kan framkomma. Några större framsteg har ännu inte nåtts, och jag anser inte heller att utvecklingen hittills motiverar någon optimism rörande möjligheterna att nå tillfredsställande överenskommelse på denna väg. Vid årsskiftet tas det första steget mot genomförandet av sexstatsgruppens gemensamma yttre tullmur, och utomstående länder ställs då inför tullhöjningar i flera sexstatsländer. Samtidigt genomför dessa länder inbördes en ny 10-procentig tullsänkning. Detta tillspetsar självfallet läget.

Parallellt med GATT-förhandlingarna har inom den s. k. 21-mannakommittén i Paris — d. v. s. den grupp som tillkom efter Dillon-mötet i januari — bedrivits utredningar rörande de handelsproblem som de västeuropeiska länderna ställs inför genom tillkomsten av de två handelsblocken. Ett av syftena med dessa utredningar är att frambringa material som skall kunna utnyttjas i samband med GATT-förhandlingarna. I arbetet, som hittills huvudsakligen varit av tull- och handelsstatistisk karaktär, har man bl. a. undersökt möjligheterna att åstadkomma en lista över de varor som är av särskild betydelse i den intereuropeiska handeln. Även på detta område har emellertid stora svårigheter förelegat att nå några framsteg, och det är ännu för tidigt att uttala sig om vilka resultat som så småningom kan framkomma.

I GATT-förhandlingarna har liksom i 21-mannakommittén ett nära samarbete utvecklats mellan EFTA-länderna. Detta tar sig uttryck i regelbundna sammanträden, utbyte av informationer och arbetsmaterial och en strävan att i största

Svar på interpellation ang. den handelspolitiska utvecklingen i Europa, m. m.

möjliga utsträckning samordna ståndpunkterna.

När det gäller de allmänna förutsättningarna för ett närmande mellan sex- och sjustatsgrupperna har som bekant vissa initiativ tagits under sensommaren och hösten. Jag syftar härvid på de kontakter som ägt rum mellan Storbritannien och Västtyskland och som inleddes genom överläggningar mellan premiärminister Macmillan och förbundskansler Adenauer. Under hösten har genom utredningar och kontakter på expertplanet de tekniska förutsättningarna för en lösning av föreliggande handelsproblem närmare analyserats. Från brittisk sida har övriga EFTA-länder fortlöpande hållits informerade rörande de resultat som framkommit. Utan att här kunna gå närmare in på detaljerna vill jag konstatera att dessa utredningar och överläggningar synes ha haft betydande värde för att klarlägga ståndpunkterna på ömse sidor och allmänt medverkat till ökad förståelse och en förbättrad förhandlingsatmosfär. De utredningar som utförts har säkerligen också stort värde vid en kommande förhandling.

För att en verklig förhandling skall kunna inledas krävs emellertid att samtliga berörda länder klart deklarerar sin politiska önskan att nå en överenskommelse. I det hänseendet finns det tyvärr ännu icke något säkert tecken på någon ändrad inställning från fransk sida. Resultaten av de brittisk-tyska överläggningarna kommer väl nu att från tysk sida presenteras inom sextatsgruppen i syfte att utröna förutsättningarna för en allmän uppslutning kring någon form av överenskommelse. Även inom sjustatsgruppen får vi tillfälle att ventilera dessa problem. Det lönar sig emellertid föga att ta fixerad ståndpunkt till några bestämda lösningar innan man ens vet när, eller över huvud taget om parterna verkligen är beredda ingå i en förhandling. Jag hyser för min del knappast någon tvekan

om att den dag den politiska förhandlingsviljan verkligen föreligger det skall vara möjligt att finna för alla parter godtagbara tekniska lösningar.

Herr Ohlin har, som jag inledningsvis nämnde, i sin interpellation också berört frågan om vilka åtgärder på det ekonomiskt-politiska området som i vårt land kan föranledas av den nya situationen i Europa. Härtill vill jag i detta sammanhang endast framhålla det självklara förhållandet, att den ekonomiska politiken i vårt land fortlöpande måste anpassas till de ändrade förutsättningar som den fortgående integrationen medför. Det än mera ökade beroendet av den ekonomiska utvecklingen utanför vårt lands gränser och bindningarna på det handelspolitiska området skärper också kraven på att den inre ekonomiska balansen upprätthålles. Jag anser det också angeläget att EFTA-länderna utvecklar ett närmare samarbete även på detta område genom fortlöpande meningsutbyte rörande de enskilda ländernas ekonomiska politik och problem av gemensamt intresse.

Vad slutligen angår herr Ohlins sista fråga — rörande omorganisationen av OEEC — vill jag först erinra om att jag för drygt en månad sedan i denna kammar säsom svar på två enkla frågor lämnade en kort redogörelse för förhandlingarna i Paris. De preliminära beslut som fattades vid sommarens ministerkonferens i Paris innebar att OEEC skulle reformeras och ombildas till en ny organisation — OECD — där även USA och Canada skulle ingå som medlemmar. Verksamheten i den nya organisationen skall väsentligen avse tre områden, nämligen den ekonomiska politiken, hjälpen till utvecklingsländerna och handelspolitiken. Under hösten har ett intensivt arbete bedrivits inom en förberedande kommitté som haft till uppgift att utarbeta förslag till konventionstext och regler för den nya organisationens verksamhet och struktur. Kommittén har just blivit färdig

Svar på interpellation ang. den handelspolitiska utvecklingen i Europa, m. m.

med sin rapport och denna kommer upp till behandling vid ett ministermöte i Paris i nästa vecka. Då rapporten icke är offentlig kan jag icke här före ministermötet kommentera den i detalj. Allmänt kan emellertid sägas att det inom den förberedande kommittén varit möjligt att i de flesta fall nå kompromisser, där skilda uppfattningar gjort sig gällande.

En sak är emellertid vilka formuleringar som man kan enas om vid förhandlingar om en konventionstext, en annan sak vilken karaktär det faktiska samarbetet i framtiden kommer att få. Det beror naturligtvis i hög grad på medlemsländernas politiska intresse av att utveckla detta samarbete. I det hänseendet är det icke möjligt att nu förnste utvecklingen. Endast erfarenheten kan visa vilken betydelse organisationen kommer att få för framtiden. En faktor av stor betydelse är självfallet vilken inställning den nya amerikanska administrationen kommer att inta. Formellt torde konventionen ge utrymme för ett konkret fortsatt samarbete på både det handelspolitiska och ekonomiskt-politiska området. Redan i somras nåddes enighet om att en av organisationens huvuduppgifter borde vara att ägna uppmärksamhet åt de aktuella handelspolitiska problemställningarna i Västeuropa. För egen del tror jag emellertid det är anledning att icke ställa förväntningarna för högt i fråga om organisationens möjligheter att inom den närmaste framtiden på allvar ta itu med dessa frågor.

Från svensk sida har vi anledning att arbeta för att den nya organisationen skall bli ett effektivt instrument för fortsatt aktivt samarbete för frigörelse av handeln och för en nära konjunkturpolitisk samverkan och att därmed även organisationens syfte att effektivisera stödet till utvecklingsländerna skall tillgodoses.

Med det anförda anser jag mig, herr

talman, ha besvarat herr Ohlins interpellation.

Under detta anförande övertog herr andre vice talmannen förhandlingarnas ledning.

Vidare anförde:

Herr OHLIN (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för interpellationssvaret. Det är mycket tillfredsställande att erfaras, att en konsolidering äger rum inom EFTA både ekonomiskt och psykologiskt, vilket framgick av handelsministerns anförande. Ju längre en sådan utveckling fortsätter, ju mer EFTA stärks som en levande organism, desto bättre förhandlingsposition tror jag EFTA får i förhållande till sexstaterna. Ja, i själva verket kan man gå så långt att man säger att bästa sättet att stärka EFTA:s position för närvarande är att man utvecklar dess egen livsduglighet. Vid en konferens i London för ett par veckor sedan med representanter för EFTA-staterna, i vilken även handelsministern deltog, framhölls detta från många håll.

Jag begagnar tillfället att skjuta in den reflexionen, att denna londonkonferens gav ett starkt intryck av att brittiska regeringen allvarligt bemödar sig om att utveckla EFTA. De i svensk press understundom uppdykande farhågorna för att brittiska regeringen plötsligt skulle kunna kasta om sin politik och uppge hela EFTA-linjen förefaller inte särskilt väl grundade. I själva verket kan man väl anta att utgångspunkten för sådana farhågor inte sällan har varit vilseledande påståenden, som i propagandasyfte har spritts från helt annat håll för att skapa en viss misstro inom EFTA.

Naturligtvis är det ur vissa synpunkter mindre tillfredsställande, att ansträngningarna att påskynda friare handelsförbindelser inom EFTA-staterna tills vidare inte har krönts med

Svar på interpellation ang. den handelspolitiska utvecklingen i Europa, m. m.

framgång. Jag delar handelsministerns mening att det ur svensk och allmän synvinkel är bra, om man kan påskynda utvecklingen. Jag tror att man inom näringslivet helst ser att det inte drar alltför mycket ut på tiden, när ett beslut om friare handelsförbindelser väl har fattats. Anpassningssvårigheterna blir ofta mindre då, än om man väljer en lång övergångsperiod. Det är alltså ingalunda så, att det blir lättare att anpassa sig ju längre övergångstiden blir, utan väntetiden kan ofta medföra självständiga svårigheter, som man undgår genom en något snabbare utveckling. Men det är klart att här som på andra områden är lagom bäst.

Handelsministern nämnde att man i år skall påbörja vissa utredningar rörande fiskets och jordbruksnäringens problem. Det har tydligen inte skett ännu. Det måste väl vara julhelgen man tänker ta i anspråk för detta ändamål. Jag gör endast den reflexionen att jag hoppas att dessa utredningar skall äga rum i nära kontakt med berörda näringsgrenars egna organisationer.

En ur svensk synvinkel aktuell och viktig fråga gäller avvecklingen av importkvoterna inom EFTA. Som handelsministern påpekar innebär EFTA-reglerna minimiförpliktelser; det har ingalunda varit meningen att staterna skulle stanna därvid så länge som möjligt. I den mån de vill handla i överenskomstens anda gäller tvärtom, att ett land, som tidigare haft en svag valutaställning, vid en förstärkning av valutastationen har all anledning att dra den konsekvensen, att importrestriktionerna skall avvecklas i relativt snabb takt. Det finns ingen anledning att inte diskutera denna fråga konkret. Lyckligtvis har vårt grannland Danmarks valutaställning de senaste två åren revolutionerats i gynnsam riktning. Jag vill därför uttala den uppfattningen, att det vore helt naturligt, om man därför i Danmark också skrede till att avveckla de importrestriktioner som finns kvar

— och de är ganska många — i snabbare takt än man hittills tyckts ha avsett. Det sägs understundom att den danska regeringen kan hänvisa till att det danska folketinget härvidlag hyser viss betänksamhet. Jag kan givetvis inte tala å den svenska riksdagens vägnar, endast å mina egna. Men det skulle ingalunda förvåna mig, om handelsministern för sin del kunde åberopa den svenska riksdagen — ifall handelsministern gör sig besvär med att taga reda på dess åsikt — för uppfattningen att vi här i landet tycker att sådana importrestriktioner inom EFTA-stater, som är förestavade av svag valutaställning, bör avvecklas när valutaställningen blivit god.

Det förekommer i Danmark i detta sammanhang inte bara högre tullar än förr och vissa importkvoter utan även inom begränsade områden importavgifter så konstruerade, att de i många fall ger ett extraordinärt skydd, som jag tycker inte rimmar väl med EFTA-överenskomstens anda. Jag tänker inte diskutera den frågan, eftersom herr Löfgren efter mig kommer att anföra några konkreta och talande exempel.

Senast den 31 december 1961 skall EFTA ta upp förhandlingar rörande importkvoterna och importrestriktionerna, och jag tillåter mig att uttrycka den förhoppningen, att de nordiska staterna långt dessförinnan tar upp mycket allvarliga förhandlingar kring detta problem för att så långt möjligt klara nordiska aspekter redan innan de möter de övriga EFTA-staterna.

Beträffande möjligheterna att förstärka EFTA kan man väl säga, att en svårighet är de olika intressen, som helt naturligt gör sig gällande. Man har ingen anledning att kritisera det förhållandet, att de sju EFTA-staterna har olika intressen, men detta minskar i många fall handlingskraften utåt. Jag kan t. ex. mycket väl förstå, om man i Danmark anser, att jordbruksexporten söderut till sexstatsmarknaden är

Svar på interpellation ang. den handelspolitiska utvecklingen i Europa, m. m.

så viktig, att man i vissa lägen hyser betänkligheter mot vissa aktioner. Å andra sidan är det nödvändigt, att man inom EFTA på allvar diskuterar, vilka möjligheter man har att skapa ett samförstånd inom EFTA för uppträdandet utåt för att öka slagkraften hos EFTA. Jag har det intrycket, att därvidlag det mesta återstår att göra. Tyvärr måste jag göra den reflexionen, att handelsministerns uttryckssätt i anförandet nyss på denna punkt kanske ger ett mera gynnsamt intryck än som motsvaras av verkligheten. Handelsministern säger beträffande GATT-förhandlingarna, att »liksom i 21-mannakommittén ett nära samarbete utvecklats mellan EFTA-länderna. Detta tar sig uttryck i regelbundna sammanträden, utbyte av informationer och arbetsmaterial och en strävan att i största möjliga utsträckning samordna ståndpunkterna». Det är naturligtvis alltid tänkbart, att man kan säga »i största möjliga utsträckning», men frågan är i vilken utsträckning det är möjligt. Jag drar av detta yttrande ingen annan slutsats än att handelsministern har samma inställning som jag, att det är angeläget att man verkligen i förväg försöker så samordna intressena, att EFTA därigenom uppnår ökad handlingskraft utåt.

När jag sedan kommer till frågan om en samordning mellan EFTA och den gemensamma marknadens sex stater, tillåter jag mig först att föra fram en liten fråga till handelsministern. Den gäller GATT-förhandlingarna. Ännu har inga överenskommelser träffats — i varje fall inte av större räckvidd — i fråga om de kompensationer, som sexstaterna har anledning att ge, när de nu vill föra en annan tullpolitik än de tidigare enligt GATT-avtalet bundit sig vid att föra. Vad sker den 1 januari 1961, då man börjar harmonisera sexstaternas yttre tullmur, ifall man då ännu inte nått några överenskommelser rörande sexstaternas kompen-

rande handelspolitiska åtgärder av betydelse för de sju?

Vad sedan själva samordningen beträffar är det att hälsa med största tillfredsställelse, att regeringscheferna MacMillan och Adenauer träffats och satt i gång ett utredningsarbete som, även om det är förberedande, dock kan bli av den största betydelse. Jag vill emellertid för min del uttala den meningen, att man ingalunda kan räkna med att den franska regeringen kommer att uppge sitt motstånd mot en sådan mera långtgående samordning mellan de sex och EFTA. Jag tror därför att det vore oförsiktigt att uteslutande räkna med att det väl inte dröjer så länge, innan det blir en samordning. Jag tror att man får arbeta med två hypoteser. Den ena är att det kanske inom ett antal månader, eller i varje fall inte mycket längre tid, kan träffas något slag av uppgörelse.

Den andra hypotesen är att det kan dröja flera år, innan det blir några genomgripande uppgörelser mellan de två grupperna. I så fall har handelsministern enligt min mening självklart rätt, när han säger att man inte nu kan precisera ställningstagandet från vår sida rörande förhandlingar mellan de sex och de sju — precisera i förväg innan det på ömse håll finns tillräcklig förhandlingsvilja för att det skall bli förhandlingar. Det är inte mycket mening i att exempelvis precisera ett enskilt EFTA-lands ståndpunkt i fråga om en omvandling av EFTA till en tullunion eller dylikt utöver vad handelsministern tidigare har gjort genom att antyda att vi i oppositionen inte har låst oss för den speciella EFTA-konstruktion som finns i dag.

Jag vill för min del dra en annan slutsats. Jag tror att det är angeläget att man försöker — i den mån man kan räkna med att det kommer att gå flera år innan det blir aktuellt med någon uppgörelse mellan de två grupperna — åstadkomma ett så gott re-

Svar på interpellation ang. den handelspolitiska utvecklingen i Europa, m. m.

sultat som möjligt i ett annat avseende, nämligen att man försöker göra dessa båda grupper, som länge kan komma att existera sida vid sida och rätt oberoende av varandra, till lågtullgrupper. Därvid måste utgångspunkten bl. a. vara — beträffande den saken — är jag nog en annan inställning än handelsministern — Förenta staternas starka intresse av att inte amerikanska varor i Europa skall möta en hårt diskriminerande behandling. I den mån EFTA är villig att lägga upp en annan politik och så att säga erbjuda amerikanerna att EFTA för sin del skall försöka att ganska snabbt utvecklas till en lågtullgrupp, så kommer detta givetvis att betraktas som helt överensstämmande med vad Förenta staterna eftersträvar. Man kan därför förvänta att man vid förhandlingarna i GATT skall — om inte man ställer kraven för högt — vinna förståelse för att Förenta staterna å sin sida ger någon kompensation.

I så fall skulle man uppnå vad som sannerligen inte har varit fallet på de senaste åren, nämligen att EFTA till stor del kan operera parallellt med, för att inte säga på samma linje, som den amerikanska handelspolitiken i en strävan att åstadkomma en allmän lågtullpolitik i Västeuropa även i fråga om sexstatsgruppen. Om man på detta sätt får de utanförstående staterna, inklusive Förenta staterna, att stödja de ansträngningar som Tyskland och Beneluxländerna representerar inom sexstatsmarknaden, bör förutsättningarna bli så goda som över huvud taget är nöjligt för att även sexstatsmarknaden skall utvecklas i riktning mot en lågtullorganisation. Och kan man på detta sätt göra både de sex och de sju till »lågtullklubbar», lågtullorganisationer, då spelar det mindre roll ifall dessa båda organisationer lever var för sig ett antal år än vad som skulle vara fallet om tullmurarna är sådana som de nu ter sig enligt planritningen.

Det förefaller mig därför verkligen angeläget att man från svensk sida gör vad som göras kan för att tillsammans med de andra mindre staterna inom EFTA-gruppen övertyga Storbritannien om att det tillvägagångssätt, som jag här talat om, utgör ett naturligt grepp för att få till stånd en utveckling i önskad riktning.

Detta går emellertid långt utöver handelsministerns ofta framförda allmänna välvilja i fråga om lågtullpolitiken. Det innebär en rätt bestämt angiven handlingslinje för bl. a. den svenska handelspolitiken, och det överensstämmer ingalunda med handelsministerns reflexioner att det tills vidare inte lönar sig att göra något annat än att vänta, eftersom det inte på alla håll finns någon förhandlingsvilja. Enligt av mig angiven handlingslinje kan man aktualisera saken på både första och andra stadiet, alldeles oberoende av vilka synpunkter som t. ex. den franska regeringen har i nuvarande läge. Först på det tredje stadiet kommer man fram till att förhandla med sexstaterna, om det inte av någon anledning har blivit aktuellt tidigare.

Beträffande den ekonomiska politikens anpassning till stormarknaderna i Europa är handelsministern mycket fåordig. Han nöjer sig i stort sett med två meningar i interpellationssvaret. I den ena säger han att den ekonomiska politiken naturligtvis bör anpassas till ändrade förutsättningar. Jag vill då slå fast att en liberal yttre handelspolitik icke är förenlig med en starkt regleringsbetonad inre politik. Det måste finnas en viss korrespondens mellan greppet på den ena sidan om den ekonomiska politiken och greppet på den andra. Vidare är det uppenbart att näringsgrenarnas och företagets anpassningsförmåga ställes på stora prov under en övergångspolitik som den förestående och att detta i sin tur medför krav på den offentliga ekonomiska politiken. Jag behöver endast hänvisa till

Svar på interpellation ang. den handelspolitiska utvecklingen i Europa, m. m.

kapitalanskaffningsproblemet, dvs. frågan om näringslivets finansiering. En förutsättning för en smidig anpassning är naturligtvis att företagen kan finansiera den maskinutrustning och omläggning i övrigt som den nya marknadssituationen kan motivera.

Man måste fråga sig — och det är något som handelsministern inte har skingrat ovissheten kring — huruvida regeringen är villig att ta konsekvenserna av sin liberala yttre politik även när det gäller den inre politiken. Jag tänker särskilt på att konkurrensen mellan EFTA-staterna av många skäl kommer att bli livlig när det gäller att bereda gynnsamma förutsättningar för näringslivet, bland annat därför att man är intresserad av att utländska företag placerar dotterbolag i det egna landet. På denna punkt vill jag upprepa vad jag många gånger tidigare sagt, nämligen att det förefaller mig som om den svenska regeringen i denna fråga intar en alltför ointresserad hållning. Det verkar, som om man tänkte ungefär på det sättet, att vi klarar oss lika bra ändå, även om vi inte får några amerikanska eller andra utländska fabriker förlagda till Sverige. Det är inte så viktigt, menar man.

Jag tror i själva verket att det är mycket viktigt för framåtskridandet här i landet, att vi erbjuder gynnsamma förutsättningar för utländska företags produktiva verksamhet inom våra gränser. För att vi skall kunna vidmakthålla vårt försprång i fråga om höga reallöner i Sverige är det naturligtvis också betydelsefullt att den ekonomiska politiken ger produktion och näringsliv över huvud taget gynnsamma arbetsförutsättningar. Det räcker inte att man kan hänvisa till att våra förutsättningar i vissa avseenden är lika bra eller i en del fall bättre än på annat håll, medan de på andra områden är sämre. Skall vi hoppas kunna bibehålla ett betydande försprång när det gäller reallönen i förhållande till

andra länder, är det nödvändigt att vi skapar så vitt möjligt gynnsammare förutsättningar i Sverige än på andra håll. Här hoppas jag fortfarande få mera utförliga och positiva uttalanden från regeringshåll än vad som har framkommit under de senaste årens debatt i dessa spörsmål. Måhända kommer detta redan i nästa månad i proposition nr 1.

Handelsministern hade en mening till under den ekonomiska politikens rubrik, där han talar om vikten av vidmakthållandet av den inre ekonomiska balansen, och ingen motsäger honom på den punkten. Jag gör bara ett tillägg. Även med vidmakthållande av inre ekonomisk jämvikt kan ett land mycket väl ha en kostnadsinflation, som försvagar konkurrenskraften och i längden försämrar förutsättningarna för en stabil och jämn sysselsättning. Jag är litet förvånad över att regeringen så ofta talar om den samhällsekonomiska jämvikten men så sällan talar om kostnadsinflationen. Det är ju dock de två avgörande sidorna av inflationsproblemet. Varför då inte mera diskutera bägge sidorna i stället för bara den ena! Jag tror att bristen på jämvikt i fråga om kostnadsnivåns utveckling har visat sig medföra rätt stora svårigheter i Europa. Jag behöver bara hänvisa till devalveringarna i Finland och Frankrike samt Tysklands nuvarande läge med dess i alltför stark tekt växande valutareserv.

Angenämt överraskad är jag emellertid över att handelsministern framhåver det angelägna i att man inom EFTA får till stånd ett meningsutbyte rörande de enskilda ländernas ekonomiska politik. Det är verkligen roligt att höra detta. Regeringen har otvivelaktigt mera att lära av Macmillanregeringens ekonomiska politik än av broderpartiets ekonomisk-politiska debatt i England. Jag hoppas att man inom regeringen delar denna uppfattning, något som vi väl får erfara så småningom.

Svar på interpellation ang. den handelspolitiska utvecklingen i Europa, m. m.

Beträffande den nya organisation för europeiskt samarbete och utveckling, OECD, som skall efterträda OEEC, har handelsministern tydligen goda förhoppningar, och det gläder mig i hög grad. Det har ju ibland sagts i de privata internationella diskussionerna, att vissa mörka moln håller på att segla upp vid horisonten för denna organisation. Ingenting skulle glädja mig mer än om dessa moln, som tydligen handelsministern räknar med, snabbt skulle komma att upplösas. Det är väl så att handelsministern av andra skäl anser, att det inte kan vara hans sak att här diskutera dessa moln, vilket jag också i och för sig kan ha en viss förståelse för.

Vad OECD:s verksamhet när det gäller de mindre utvecklade staterna beträffar, får vi väl återkomma vid en senare interpellationsdebatt.

Beträffande de konjunkturpolitiska verkningarna vill jag till sist, herr talman, än en gång uttrycka min tillfredsställelse — det är väl för femte eller sjätte gången under mitt relativt långa anförande — över att handelsministern nu har en helt positiv inställning till en konjunkturpolitisk samverkan bland annat inom OECD, alltså hela Västeuropa, liksom i fråga om EFTA-gruppen. Jag är nämligen för min del övertygad om att Västeuropas monetära system och dess handelspolitiska system aldrig kan bli funktionsdugliga, om man inte sörjer för en sådan konjunkturpolitisk samverkan, som skapar förutsättningar för en någorlunda ordnad utveckling av betalningsbalanserna i de olika staterna. Jag tror nämligen, att betalningsbalanserna i sista hand är beroende av konjunkturutvecklingen och kostnadsnivåernas rörelse och att om man inte klarar dessa problem tvingas man till handelspolitiska restriktioner trots de bästa avsikter i olika stater, och i allvarliga fall blir det också nödvändigt att genomföra devalveringar, som skadar handeln, särskilt innan de genomförs.

Problemen att skapa förutsättningar för någorlunda stabila betalningsbalanser och därmed friare handelsförbindelser har, enligt min mening, en central roll i det västeuropeiska samarbetet. Vi kan helt enkelt inte skapa en ordning som är gynnsam för den ekonomiska utvecklingen i Västeuropa och bland annat tillvaratar stormarknadernas möjligheter om vi inte löser kostnadsutvecklingens och betalningsbalansernas problem. Därför är det värdefullt att de nu inte längre är undanskuffade i ett litet hörn — såsom de trots allt vad som har sagts om dem har varit under OECD:s verksamhet hittills — utan sätts högt upp på listan över arbetsuppgifter inom OECD. Här är ytterligare en anledning för mig att hoppas att handelsministerns bedömning av OECD:s framtid är riktig. Jag gläder mig åt att den svenska regeringen uppenbarligen vill verka för en sådan gynnsam utveckling av OECD.

Herr LÖFGREN (fp):

Herr talman! Jag har begärt ordet för att i detta sammanhang få berätta om vissa erfarenheter jag har gjort under den senaste tiden såsom industriman. Jag vill särskilt nämna några exempel på förhållandet mellan svensk och dansk industri.

Låt mig allra först få teckna en bakgrund till arbetsförhållandena för exempelvis svensk möbelindustri och dansk möbelindustri. Man har i Danmark underlättat dansk export, alldeles särskilt till Amerika, på speciellt sätt. Jag vill inte påstå att förmånerna är lika aktuella i dag som de har varit men jag vill nämna om dem som bakgrund till de nuvarande förhållandena inom denna industrigren i våra båda länder.

Man har i Danmark nämligen gett ett slags exportpremie vid leverans till Amerika. När man frågar om detta verkligen är riktigt kan man få till svar att det inte är ett riktigt påstående, men jag har praktiska erfarenheter av

Svar på interpellation ang. den handelspolitiska utvecklingen i Europa, m. m.

att så verkligen är fallet från vårt eget företags arbete. Då vi i vårt amerikanska företag har försökt köpa trästommar till möbler från Sverige eller Danmark, har vi funnit att danskarna under långa tider åtnjutit en exportpremie som i realiteten uppgår till cirka 8 procent på det värde man har exporterat till Amerika. Detta har kunnat ske därigenom att dansk möbelindustri har fått förfoga över 10 procent av dollarvalutan, som annars inte kan disponeras fritt, och denna dollarvaluta har de danska exportföretagen sålt till en överkurs som uppgått ända till 80 procent. Och därmed har de fått exportpremier som har gynnat den danska exporten på Amerika. Jag kan förstå att några tycker att detta inte har något med denna debatt att göra, men jag har velat påpeka att detta förhållande under flera år har gynnat den danska möbelindustrien, som tack vare detta har kunnat lägga upp betydande serier och komma in på den amerikanska marknaden under betydligt bättre betingelser än den svenska. På svensk sida har vi aldrig uppnått den serietillverkning som danskarna lyckats uppnå, och detta sätter sin prägel också på dagens förhållanden, även om denna dolda exportpremiering nu har minskat mer och mer på grund av att valutaförhållandena i Danmark nu blivit mera normala. Huruvida premieringen är helt borta i dag kan jag inte med säkerhet yttra mig om. Jag har velat nämna detta som bakgrund till svensk och dansk möbelindustris inbördes läge i dag.

Vi har nu träffat en överenskommelse som skulle betyda att vi får ett friare handelsutbyte även mellan Danmark och Sverige. Det har tidigare förekommit en betydande dansk möbelimport till Sverige under det att vi har haft mycket stora svårigheter att exportera till Danmark, eftersom danskarna inte har gett valutatilldelning i en omfattning som tillnärmelsevis motsvarar den svenska importen från Danmark.

När nu förhållandena har blivit något annorlunda och svenska möbelföretag söker exportera till Danmark, stöter de på andra förhållanden som diskriminerar den svenska exporten till Danmark utöver tullbeloppen. I Danmark utgår nämligen en s. k. textilavgift med 15 procent på textilvaror. Textilvaror används ju vid tillverkning av stoppade möbler. Om en dansk tillverkare gör en soffa får han betala 15 procent textilavgift på de textilvaror som ingår i soffan. Jag förutsätter att vi i detta sammanhang inte har möjlighet att gå in på de interna danska förhållanden som ligger bakom textilavgiften och jag skall bara nämna hur denna avgift verkar, när vi från svensk sida söker att i någon mån kompensera oss genom svensk export till Danmark för den mycket betydande importen från Danmark. Jag har från mycket närstående håll fått uppgifter om hur denna textilavgift verkar, när vi försöker att exportera stoppade möbler. Vårt företag har nyligen startat en mindre rörelse i Danmark för att snabbt kunna betjäna danska kunder med klädsel av möbler som vi hade tänkt att leverera från Sverige oklädda. Vi räknade med att det skulle ta för lång tid att förse de danska köparna med möbler klädda i just de tyger köparna önskade, om möblerna skulle kläs i Sverige. Nu förhåller det sig så att textilavgiften utgår på möbler som importerats till Danmark, men inte beräknat med 15 procent på det i möbeln ingående textilmaterialet. I stället bestäms avgiften så att varans värde beräknas genom att till priset lägges tullen. På det samlade beloppet för varan plus tullen beräknas textilavgiften med 10 procent, vare sig det ingår för en krona eller hundra kronor textilvaror i möbeln.

Jag har sammanställt tullavgiften och textilavgiften i ett praktiskt fall. Det avser en soffmodell som vi skulle exportera till Danmark.

Soffans pris utan klädseltyg är svens-

Svar på interpellation ang. den handelspolitiska utvecklingen i Europa, m. m.

ka kronor 790. På detta belopp utgår tull med 9,6 procent eller 75:84. På summan härav, 865:84, beräknas textilaavgift med 10 procent, alltså 86:58. Med avgifterna kommer soffan alltså att kosta 952:42.

I ovanstående soffa oklädd ingår textilvaror till ett värde som enligt svensk tillverkarens inköpspris motsvarar svenska kronor 9:22. Om inköpspriset i Danmark för textilvaror av detta slag förutsättes vara detsamma och om man lägger till förslagsvis 20 procent för handelsavans — textilaavgiften i Danmark utgår på textilaavgiften plus handelsavans — skulle en dansk möbeltillverkare i textilaavgift få betala 15 procent, vilket skulle motsvara svenska kronor 1:66; alltså 9:22 plus 20 procent är lika med 11:06. 15 procent på detta belopp blir 1:66.

Vid import från Sverige belastas den importerade soffan med en textilaavgift av svenska kronor 86:58, under det att en dansk tillverkarens textilaavgift blir 1:66. Detta innebär en textilaavgift av 750 procent för textilvaror i den oklädda svenska soffan mot 15 procent för en av dansk fabrikant tillverkad soffa.

Om textilaavgiften för den svenska soffan i den mån den överstiger textilaavgiften för en dansk soffa betraktas som tull, blir den sammanlagda tullavgiften svenska kronor 160:76 eller mer än 20 procent i stället för 9,6 procent, som vi nu har uppnått genom EFTA-förhandlingarna. Om vi räknar med precis samma möbel med klädsel får vi följande värden.

	Svenska kronor
Soffan utan klädsel	790:—
6 meter klädseltyg till förslagsvis 35 kronor per meter	210:—
	<hr/>
	1 000:—
Tullavgift 9,6 procent	96:—
	<hr/>
	1 096:—
10 procent textilaavgift	109:60
	<hr/>
	1 205:60

I denna soffa ingår, liksom i den förra, textilvaror för 11:06 svenska kronor samt klädseltyg för 210 kronor eller sammanlagt 221:06 svenska kronor. 15 procent textilaavgift på detta belopp, som skulle ha utgått för en dansk tillverkare, blir 33,31. Men för den i Sverige tillverkade soffan utgår en textilaavgift på kronor 109:60, alltså nära 50 procent i stället för 15 procent. Om den del av textilaavgiften för den svenska soffan som överstiger den textilaavgift som utgår för en dansk soffa, betraktas som tull, blir den sammanlagda tullavgiften svenska kronor 172:29 eller mer än 17 procent i stället för 9,6 procent. För enkelhets skull bortses här från kostnaden för påsättning av klädseltyget, men detta förrycker inte helhetsintrycket av textilaavgiftens orättvisa verkningar.

Jag har velat klart exemplifiera förhållandena när man skall försöka att i linje med den friare marknaden komma in på den danska marknaden på ett sätt som någorlunda skulle motsvara danskarnas tillvägagångssätt vid deras export till Sverige. Jag hoppas att handelsministern nu skall kunna få någon rätsida på dessa förhållanden. Jag är övertygad om att vad jag här har exemplifierat från en enda bransch har sin motsvarighet inom andra branscher. Jag har hört talas om att man måste plocka bort ringarna på en bil som skall exporteras till Danmark för att man inte skall behöva betala textilaavgift på bilens hela värde på grund av cord-väven i ringarna. Huruvida detta är riktigt kan jag inte säga, men jag håller det inte för osannolikt med tanke på de uppgifter som vi har fått när vi har försökt komma till rätta med dessa förhållanden. Vi har föreslagit att domestiken skall tas bort på möblerna i hopp att slippa textilaavgiften. Men då har vi fått svaret att det sitter ju en bit juteväv vid spiralerarna, och då måste textilaavgift utgå med 10 procent av det totala värdet av möbelen plus tull!

Svar på interpellation ang. den handelspolitiska utvecklingen i Europa, m. m.

Jag vill i detta sammanhang säga att jag hyser den djupaste respekt och aktning för den danska möbelindustrin. Danskarna är duktiga, de arbetar energiskt. Men jag vill också säga att man sannerligen arbetar energiskt även inom svensk möbelindustri. Det enda vi begär är att få slippa diskriminerande avgifter av detta slag.

Jag ber att få inskränka mig till vad jag nu har anfört och hoppas att det skall kunna vara en ledtråd vid kommande förhandlingar för att få bort sådana avgifter som måste anses diskriminerande.

Herr HECKSCHER (h):

Herr talman! Jag tror att herr Löfgren kan glädja sig åt att ingen i kammaren tycker att hans exemplifiering inte varit tillräckligt konkret och detaljerad. Det är över huvud taget karakteristiskt för den debatt vi har fört i dessa frågor — både tidigare och nu — att den har präglats av mycket stor enighet i huvudsakerna och av ett påfallande och ur många synpunkter säkerligen ytterst värdefullt om ock något tröttande detaljintresse. Jag hoppas för min del att denna enighet i fråga om den europeiska handelspolitiken i det väsentliga skall kunna bevaras.

Jag vill i likhet med herr Ohlin också vittna om att EFTA-konferensen i London innebar en påtaglig manifestation av den brittiska regeringens positiva intresse och positiva engagement i den nya handelsorganisationen. Jag tror att det var viktigt med hänsyn till andra moment i den brittiska opinionen. Men samtidigt skulle jag också gärna vilja påpeka, att den brittiska opinionens inställning på det hela taget nog är den att det är angeläget att snarast möjligt komma till en överenskommelse mellan de sex och de sju. Skall vi för EFTA-arbetet kunna bevara det stöd i brittisk opinion som man för närva-

rande har får vi se till att man i varje fall inte försummar någonting av vad som kan göras för att brygga över motsättningarna mellan de båda handelsblocken.

Jag tror att statsrådet har rätt i sin pessimism beträffande möjligheterna att snart nå en definitiv uppgörelse. I det fallet tror jag kanske mindre på den korta tiden än vad herr Ohlin gjorde. Det är nog ganska uppenbart att det inte är fråga om några månader utan om en betydligt längre period, under vilken vi har att räkna med denna uppdelning mellan de två handelsblocken. Inte minst därför är det angeläget att man inte reser några onödiga hinder, att man inte är doktrinär i avseende på de olika lösningar som kan tänkas och att man är beredd att diskutera olika alternativ.

Kanske bör man också komma ihåg, att det dröjsmål som kommer att uppstå under en sådan långvarig uppdelning möjligen är allvarligast, inte för den svenska industrien utan för det svenska jordbruket. Inom sexstatsgruppen håller man för närvarande på att arbeta med en s. k. gemensam jordbrukspolitik, och det är rätt uppenbart att en sådan gemensam jordbrukspolitik är inriktad på att ge ett definitivt företräde över hela sextatsmarknaden för de jordbruksprodukter som produceras där inom. Det är möjligt att detta också kommer att medföra en ökning av jordbruksproduktionens omfattning inom sexstatsgruppen och att i den mån man inte lyckas komma till ett modus vivendi eller en mera definitiv uppgörelse mellan de båda grupperna detta kommer att innebära stora svårigheter, särskilt för det danska men i viss utsträckning också för det svenska jordbruket. Att märka är ju vidare att i den mån det danska jordbruket utestänges från marknaden inom sexstatsgruppen kommer det att medföra ett tryck även på den svenska jordbruksexporten.

För min del undrar jag om inte detta

Svar på interpellation ang. den handelspolitiska utvecklingen i Europa, m. m.

är det viktigaste problemet när det gäller samordningen mellan de sex och de sju just nu. Jag undrar också om det inte finns anledning att med ganska stor energi fullfölja de diskussioner om jordbruket som statsrådet i sitt svar berör med den kortfattade formuleringen att på »jordbrukets område vissa utredningar skall ske». Det vore värdefullt, om det inte bara stannade med utredningar utan också kunde föra till några praktiska resultat när det gäller jordbruket inom sjustatsgruppen. Sådana praktiska resultat är i hög grad angelägna, om man skall kunna undvika de olägenheter som på detta område följer med splittringen.

Sedan vill jag i likhet med herr Ohlin bara konstatera att regeringen ännu en gång inte har velat på allvar diskutera konsekvenserna för den inre ekonomiska politiken av den handelspolitiska utvecklingen. Vi har från alla håll gång på gång tagit upp detta i kammaren. Det har tagits upp av herr Ohlin och herr Antonsson, och även jag har försökt taga upp det, men varje gång har regeringen av någon anledning funnit lämpligt att i sina svar eller uttalanden föra frågan till en undanskymd plats. Jag vet inte vad det beror på, men uppenbart är i varje fall att det finns ett mycket nära samband mellan den inre ekonomiska politik man för och kan föra och den handelspolitik som man för. Sambandet går ju exempelvis över de valutapolitiska områdena. Vi har genom den handelspolitiska frigörelsen och våra handelspolitiska engagemang kommit till en situation, där det över huvud taget inte är någon mening att diskutera sådana åtgärder som devalvering. Det är därför nödvändigt att föra en ekonomisk politik, som i det hänseendet skapar tillräckliga garantier.

Herr Ohlin nämnde ett par andra saker. Han talade om kostnadsnivån, och då vill jag särskilt understryka att denna inte speciellt beror på EFTA-över-

enskommelserna, men uppenbart är i varje fall, att just kostnadsnivån i dagens handelspolitiska situation spelar en mycket stor roll. Det är uppenbart att en del av de svårigheter, som det amerikanska näringslivet för närvarande har att kämpa med, beror just på att man där har en alltför hög kostnadsnivå i sin produktion. Mycket tyder på att Sverige hör till de länder, som näst efter Förenta staterna har en mycket hög nivå på det området.

Vad betyder detta i avseende på regeringspolitiken i övrigt? Vad betyder det i avseende på metoderna att lägga nya avgifter och över huvud taget tynga produktionen? Herr Ohlin nämnde frågan om utländska dotterföretag i Sverige. Det finns andra saker att ta upp också, vilka ligger nära till. Är det inte så att en friare handelspolitik över huvud taget förutsätter en friare kapitalrörelse? Är det inte så, att en friare handelspolitik och en ökad konkurrens förutsätter, att man har en verkligt fri kapitalmarknad inom landet? Är det inte så, att man med en sådan ökad konkurrens ifrån utlandet och med en handelspolitik, som bygger på exporten till de främmande marknaderna och inte på hemmamarknaden, har speciell anledning att beakta investeringsmöjligheterna för företagen och att inte, såsom regeringen ofta har varit benägen att göra, betrakta tillbakahållandet av företagens produktiva investeringar som det naturliga sättet att bevara den ekonomiska balansen?

Jag frågar mig, om det ändå inte skulle finnas någon anledning att vi vid något tillfälle fick en ordentlig diskussion och ett besked från regeringen om hur man ser på dessa frågor. Jag vet inte hur det är med relationerna mellan handels- och finansdepartementen. Det finns ingen anledning att förmoda annat än att »förhållandet är gott» — för att citera trontalets uttryck om främmande makter. Men det är väl ändå så, att finansdepartementet och handelsde-

Svar på interpellation ang. den handelspolitiska utvecklingen i Europa, m. m.

partementet egentligen inte är främmande makter utan att det finns ett visst samband mellan vad som företas och säges på det ena eller andra stället. Det vore verkligen mycket kärt, som herr Ohlin också antydde, om vi i statsverkspropositionen nästa år kunde få en ordentlig diskussion om detta spörsmål, så att man fick anledning att ta upp det i remissdebatten och då kanske inte bli beskylld för att inte hålla sig till ämnet eller avvisad med en axelryckning.

Herr talmannen tog nu åter ledningen av kammarens förhandlingar.

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet LANGE:

Herr talman! Jag vill först bara säga några ord till herr Löfgren. Han uppehöll sig utförligt vid den danska textiltavgiften och dess verkningar då det gällde möjligheterna för den svenska möbelindustrin att konkurrera på den danska marknaden. Jag delar hans uppfattning att denna avgift och det sätt, varpå den tydligen appliceras, står i dålig överensstämmelse med EFTA-konventionen och dess anda.

Jag vill vidare säga, för att lugna herr Löfgren, att vi är fullt beredda från handelsdepartementet och myndigheternas sida att, om fallen anmäles för oss på samma sätt som herr Löfgren här gjort och med framläggande av konkret material, undersöka fallen för att se vad vi kan göra för att åstadkomma en bättring.

På många punkter har vi fört långa diskussioner med Danmark lika väl som med andra EFTA-länder. I alldeles särskilt hög grad har diskussioner förts med Danmark på grund av kända förhållanden, som det kanske skulle föra för långt att här närmare gå in på. Vi har därvid sökt åstadkomma de ändringar, som vi anser vara erforderliga. Vi är beredda att föra dylika diskussioner även i detta fall. Jag vill nämna att jag hittills bara känner till ett enda fall,

som tidigare har anmälts och därför kunnat tas upp till en diskussion av denna art.

Herr Ohlin nämnde inledningsvis, att han var en smula förvånad över att vi redan i år skulle ta itu med fiskeproblemen och undersöka fiskets, och kanske jordbrukets, ställning i EFTA-sammanhang i framtiden. Han förmodade att vi kanske skulle ägna julferierna åt det studiet.

Jag är angelägen att säga, att det är en felskrivning i interpellationssvaret, som jag här gjort mig skyldig till. Men det kan kanske vara en liten förklaring att vi för närvarande i dessa sammanhang har blicken riktad så mot framtiden, där vårt huvudintresse ligger, att vi ibland är benägna att tro, att vi redan befinner oss i år 1961, medan vi ännu räknar år 1960. Det är emellertid ett fel, som jag är angelägen om att korrigera, som jag förut sade.

Jag skall inte ta upp alla de frågor, som herr Ohlin berörde, men herr Ohlin ställde en direkt fråga till mig om vad som skall ske till den 1 januari. Något resultat av GATT-förhandlingarna, som jag berörde i interpellationssvaret och som han själv berörde i sitt anförande, har inte ännu framkommit, såvitt det är oss bekant. Vad kommer då att ske? Ja, tullbindningarna utlöper på de varor, där de sex är beredda att omförhandla sina tidigare angivna tullpositioner. Det föreligger således en viss frihet att från den tidpunkten genomföra de tullhöjningar för olika medlemsstater inom de sex, som kan följa med anpassningen till den gemensamma marknadens gemensamma tullnivå. Detta faktum skall klart sägas ut. Å andra sidan är det inte meningen, att denna anpassning skall ske med en gång; den skall ta sin början redan den 1 januari 1961 i stället för, såsom ursprungligen var avsett enligt Rom-avtalet, ett år senare, men därmed är inte anpassningen i sin helhet genomförd. Dessutom — och det framgick kanske också av mitt

Svar på interpellation ang. den handelspolitiska utvecklingen i Europa, m. m.

svar — är avsikten att våren också skall ägnas åt en omförhandling av tullarna med sikte just på att åstadkomma en uppgörelse på olika punkter. I det fallet kommer vi att i likhet med övriga EFTA-länder så långt möjligt att försöka uppnå i varje fall partiellt godtagbara resultat. Det är ett av syftena med den nu pågående GATT-sessionen att där närmare avhandla just dessa frågor.

En punkt, där jag hade litet svårt att följa herr Ohlins resonemang, gällde inte vad han rekommenderade men den slutsats han kom fram till, nämligen att man från regeringens sida, och särskilt från min sida, inte hade något intresse för detta spörsmål. Det gällde frågan vad vi kan göra för att över huvud taget nedbringa de yttre tullarna i Europa och kanske också på övriga håll i världen. Herr Ohlin erkände visserligen att jag i allmänna deklARATIONER visat mig vara anhängare av lågtullpolitiken, men det var något helt annat, menade herr Ohlin, än att föreslå konkreta åtgärder för att åstadkomma en rörelse i önskad riktning. Men det är ett av den förestående GATT-sessionens syften att försöka få i gång en ny tullsänkningssaktion. Jag är emellertid inte säker på att resultatet därav kommer att bli särskilt tillfredsställande, och detta har jag också givit uttryck åt i mitt interpellationssvar. Men syftet finns där, och det är meningen att större delen av våren och försommaren skall ägnas åt just den frågan.

Visst har vi inom EFTA haft förståelse för det, som herr Ohlin här rekommenderar, nämligen att vi för att få ett större intresse från utomeuropeiska länder — särskilt då Amerika — borde kunna gå före och demonstrera vår villighet att åstadkomma tullsänkningar. Efter ett ministerrådsmöte i Wien framlade vi också från EFTA:s sida en direkt tullsänkningssplan, som skulle tas som utgångspunkt för en förhandling om reciproka tullsänkningar såväl mot sexstatsunionen — från dessa staters

blivande gemensamma tullar — som mot andra länder, vilka kunde vara intresserade därav. Redan det illustrerar ju på ett mycket konkret sätt vår vilja att åstadkomma en verklig tullsänkning och att vi inte bara tänker ligga stilla och avvakta resultaten av de, kanske utdragna förhandlingar som vi hoppas så småningom skall komma till stånd mellan de sex och de sju i syfte att lösa deras inbördes problem här i Europa.

Jag kan därför inte se att det kan riktas några anklagelser mot vare sig regeringen eller mig som företrädare för den svenska regeringen i EFTA, för att inte ha tillvaratagit de möjligheter som finns för att hålla intresset för en sänkning av de yttre tullarna vid liv. Jag vet inte heller med mig att jag bevisat ett enda sammanträde i EFTA:s ministerråd, där frågor om sexstaternas eller våra egna yttre tullar diskuterats, där jag inte med skärpa drivit linjen att vi själva måste vara beredda att vid lämplig tidpunkt lägga fram förslag om sänkning av våra tullar gentemot andra länder, parallellt med att vi fortsätter behandlingen av frågan om tullarna mellan oss.

Sedan skall jag inte här falla för frestelsen — inte ens efter herr Heckschers anförande nyss — att ta upp en diskussion, som kan ge meningsutbytet karaktären av en allmän ekonomisk debatt. Herr Heckscher förstod inte skälen härför, men jag tror att de är ganska självklara för var och en som vill sätta sig in i dem. De nya marknadsperspektiven är av mycket stor betydelse för den ekonomiska politikens utformning här i landet, men det finns också andra omständigheter och faktorer som måste observeras, om vi skall diskutera den ekonomiska politiken. Och vad man än kan anklaga regeringen för, så inte är det bristande intresse för att diskutera den ekonomiska politiken! Det har vi ju ideligen återkommande tillfällen att göra, och vi har också re-

Svar på interpellation ang. den handelspolitiska utvecklingen i Europa, m. m.

dan haft en ganska utförlig debatt där- om vid remissdebatten till denna höst- riksdag. När man vill diskutera den ekonomiska politiken, så räcker det in- te att bedöma den utifrån de framtida marknadsperspektiven. Och det är av den anledningen som det ibland inte lämpar sig så bra med en uttömmande debatt därom bara i anslutning till in- terpellationer som framställes rörande marknadsplanerna i Europa.

Men trots att jag inte här skall falla för frestelsen från herr Ohlin och trots att jag inte skall följa uppmaningen i herr Heckschers anförande, vill jag än- då ta upp en punkt till litet närmare granskning. Jag skall göra det helt kort. Men jag är medveten om att hur kort jag än gör det, så kan det ändå föran- leda både herr Ohlin och herr Heck- scher att här ta upp ett ganska utförl- igt resonemang. Vi hörde nyss, när herr Ohlin var uppe i denna talarstol, att han ansåg att jag i interpellationssva- ret bara hade ägnat två meningar åt den ekonomiska politiken. Men trots detta hade herr Ohlin ändå material tillräckligt för att prata om den saken i nära tio minuter — om jag såg rätt på klockan. När jag därför nu i några fler meningar tar upp ett par speciella problem, som herr Ohlin var inne på och som även herr Heckscher dröjde vid, så föreligger naturligtvis samma risk.

Jag avser här frågan om möjligheter- na för utländska företag och utländskt kapital att söka sig till vårt land. Jag vill där först och främst slå fast att det varken i princip eller i realiteten reses några hinder. Det erfordras vis- serligen tillstånd för rätten att etable- ra sig här i landet, men det ges utan svårigheter och utan onödigt dröjsmål. Praxis i det hänseendet har inte minst under de senaste åren uppmjukats högst väsentligt, vilket skett inte minst mot bakgrunden av vad vi kunde vänta oss av samarbetet med EFTA och inom Europa. I praktiken föreligger därför

knappast några svårigheter att här i landet grunda dotterföretag. Även rätt till kapitalförsträckning och kreditgiv- ning utifrån medgives.

Detta är emellertid saker som när- mast ankommer på de penningvårdande myndigheterna att bevaka. Såvitt jag har mig bekant möter emellertid inga seriösa framställningar härom några starkare invändningar från riksbankens sida — i varje fall inte några princi- piella invändningar.

En annan sak är ju att man måste se upp, så att man inte på detta område för en politik, som inte ligger i linje med den allmänna kreditpolitiken, vil- ken skall vara anpassad efter lägets krav och framtidsutsikterna. Vill man föra en snäv kreditpolitik här i landet för att hålla balans i den inre ekono- mien och balans i kostnaderna, får man se till att man inte genom en kraftig ka- pitalimport äventyrar resultatet av en sådan snäv kreditpolitik. Det måste he- la tiden ske en samordning.

Herr talman! Jag ser att jag redan har uppfordrat både herr Ohlin och herr Heckscher att begära ordet på den- na punkt, så det är kanske klokast att jag där slutar med mina anmärkningar beträffande den ekonomiska politiken.

Jag har egentligen bara två ting att tillägga. Herr Ohlin glädde sig rätt myc- ket åt den optimism beträffande arv- tagaren till parisorganisationen OEEC och dess framtid, som han tyckte ut- strålade ur mitt interpellationssvar. Jag vill emellertid säga, att jag är ledsen om mitt interpellationssvar givit ett in- tryck av odelad optimism beträffande framtiden härvidlag. Det var sannerli- gen inte meningen. Vad jag sagt är att vi i konventionens text kunnat finna för oss acceptabla formuleringar, att vi fortfarande har en allmän överenskom- melse om att vi skall få diskutera de för oss vitala handelspolitiska frågorna i Europa i denna nya organisation. Men jag säger samtidigt — och jag uppre- par det här — att till sist avgörande

Svar på interpellation ang. den handelspolitiska utvecklingen i Europa, m. m.

blir ändå hur denna organisation kommer att av medlemmarna i den tillåtas fungera. Därvidlag kan man hysa stark tveksamhet huruvida inte den närmaste tiden ändå kommer att innebära en klar omsvängning jämfört med OEEC för ett par år sedan. Jag vill sålunda inte på grund av vad jag sagt i mitt interpellationssvar sedermera möta invändningen, att jag vid olika tillfällen i detta sammanhang givit uttryck för en ogrundat optimistisk inställning.

Slutligen vill jag säga en sak till herr Heckscher. Han berörde i slutet av sitt anförande risken för att det danska jordbruket skulle komma att utsätta oss för ett tryck, därest sexstatsmarknaden till en del går förlorad för danskarna. Den möjligheten föreligger naturligtvis, men jag vill säga att den i varje fall inte är omedelbart förestående. Danmark har nämligen ett avtal, som garanterar landet en viss avsättning på den gemensamma marknadens område för en icke obetydlig tid framöver. Det ger oss en möjlighet att i samband med en undersökning om påskyndande av EFTA-processen även ta upp hela jordbruksproblemet till en grundlig undersökning.

Herr HECKSCHER (h):

Herr talman! Som ett led i samarbetet inom oppositionen skall jag överlåta åt herr Ohlin att ta upp frågan om dotterföretagen i Sverige. Det var inte av den anledningen jag begärde ordet medan statsrådet talade.

Men jag skall försöka att i korthet ta upp två andra saker. Den ena är vad statsrådet sade allra sist angående jordbruket. Det är väl ändå så, att jordbrukets intressen både i Sverige och i Danmark är en av de omständigheter, som starkast talar för att man söker uppnå en sådan samordning mellan de båda marknaderna i Europa, att man undviker projekt av den typ som den s. k. Mansholt-planen utgjorde. Det må vara

att det danska jordbruket tills vidare är tillförsäkrat en ställning inom den gemensamma marknadens område, som kan vara någorlunda tillfredsställande. Men i den mån man inte innan den överenskommelsen löper ut har fått någon ordentlig anpassning mellan de båda marknaderna, kan man väl förutsätta att överenskommelsen inte i sin nuvarande form blir förnyad, och då uppstår just detta problem som jag försöker att i någon mån antyda.

Till det kommer naturligtvis att det också beträffande integrationen inom sjustatsområdet är ganska svårt att ställa jordbrukets problem åt sidan. Gränsdragningen mellan jordbruksvaror och industrivaror i EFTA-avtalet hör ju till de saker, som lättast kan användas för högläsning och som över huvud taget lämpar sig för en smula skämt. Det är väl ett uttryck för att just det problemet är olöst inom EFTA-överenskommelsen och att man skulle kunna komma ett steg längre när det gäller den sidan av samarbetet.

Statsrådet Lange säger, vilket för mig framstår som en självklarhet, att man naturligtvis inte kan bedöma den ekonomiska politiken enbart ur perspektivet av de utländska marknaderna. Nej, herr talman, det är heller ingen som påstår att man kan göra det. Men vad som vore intressant, det vore om man kunde få regeringen att bedöma den ekonomiska politiken även ur synpunkten av marknadsperspektivet, och sådant har vi hittills haft mycket litet av. Det är möjligt att statsrådet Lange i detta fall hängivit sig åt en blygsamhet och tillbakadragenhet som är så stor, att han inte gjort sitt inflytande gällande när det gällt regeringens uttalanden om den ekonomiska politiken i allmänhet. Det skulle jag i så fall vilja beklaga. Men vad både herr Ohlin och jag önskar är naturligtvis, att man inte skall diskutera den ekonomiska politiken enbart ur denna synpunkt, utan att man vid en diskussion om den ekonomiska

Svar på interpellation ang. den handelspolitiska utvecklingen i Europa, m. m.

politiken tar tillräcklig hänsyn till de omständigheter som följer med utvecklingen på det handelspolitiska området. Jag har ett bestämt intryck av att regeringen är utomordentligt ovillig att göra det. Diskussionerna om den ekonomiska politiken har i regel lagts upp med helt andra utgångspunkter, och marknadsperspektiven har förvisats till en synnerligen undanskymd plats.

Jag begär inte att statsrådet nu skulle vara beredd att gå in i en allmän ekonomisk debatt, utan vad jag i mitt yttrande ville framhålla var att det vore önskvärt att man inte varje gång när vi har en ekonomisk debatt får beskedet, att nu skall vi inte tala om handelspolitiken, och att man inte varje gång vi talar om handelspolitiken får veta, att den ekonomiska politiken inte bör beröras. Skulle man inte någon gång kunna få dessa båda frågor samordnade i en och samma diskussion? Jag har inte så stora anspråk att jag begär att det skall ske nu, men det vore utomordentligt värdefullt om det kunde ske inom det närmaste kvartalet.

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet **LANGE**:

Herr talman! Bara ett par ord till herr Heckscher. Den ekonomiska politiken bör även ses ur synpunkten av det framtida marknadsperspektivet, säger herr Heckscher. Jag delar helt hans uppfattning. Jag vill erinra herr Heckscher om att så också skett. Om herr Heckscher friskar upp sitt minne från läsningen av 1960 års statsverksproposition, skall han finna talrika hänvisningar till detta i den där framlagda finansplanen. De var så många, herr Heckscher, att det gav mig anledning att taga till orda i remissdebatten, i varje fall i en av kamrarna, just för att beröra dessa problem. Vad herr Heckscher sagt om att när den ekonomiska politiken diskuteras, får man inte diskutera handelsfrågorna, och att när handelspolitiken diskuteras, får man inte beröra den ekonomiska po-

litiken, det överensstämmer alltså inte med verklighet och sanning.

Herr **HECKSCHER** (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag erinrar mig mycket väl det tillfälle då herr statsrådet i denna kammare under remissdebatten tog upp de handelspolitiska frågorna. Det skedde utan någon som helst anknytning till den allmänna ekonomiska politiken.

Herr **OHLIN** (fp):

Herr talman! Herr Heckscher överraskade mig med en reflexion beträffande mitt anförande, vilken visar att han tydligen blivit störd och därför inte kunnat uppfatta vad jag sade. Han gjorde gällande att jag skulle ha visat optimism i fråga om möjligheterna till samordning mellan de sex och de sju. Men hela innebörden i mitt yttrande var att vi i främsta rummet skulle intressera oss för det alternativ som uppkommer, om det tar flera år innan man kan få en samordning. Det var det som jag särskilt underströk i mitt anförande.

Statsrådet Lange gjorde gällande att man inom EFTA ju försöker få till stånd en utveckling i riktning mot lägre tullar. Han sade att GATT-sessionens syfte just är att få till stånd tullsänkningar, även om utsikterna inte är så goda. Han hänvisade till att EFTA i Wien utarbetat en plan för reciproka tullsänkningar för de båda grupperna.

Får jag lov att säga bara två saker. Det jag särskilt åsyftade i mitt anförande var ett speciellt grepp från EFTA att få in Förenta staterna på EFTA-sidan i dessa handelspolitiska förhandlingar på ett långt mera energiskt sätt än vad Wien-planen innebar. Dessutom har väl Wien-planen, såvitt offentligheten känner till, inte förts fram såsom en EFTA-politik under det senaste halvåret. Om man hade en plan på papperet, vilken sedan förts åt sidan, är väl detta knappast något uttryck för att man målmedvetet arbetar för att förverkliga

Svar på interpellation ang. den handelspolitiska utvecklingen i Europa, m. m.

denna plan, som för övrigt enligt min mening borde ha gått ännu längre i angiven riktning.

När jag ändå har ordet vill jag göra en liten reflexion beträffande de förhandlingar, som förts mellan MacMillan och Adenauer, och de expertutredningar som i samband därmed håller på att göras. Ur svensk synpunkt vore det väl en smula riskabelt om dessa utredningar, som jag inte närmare känner till, skulle baseras på det s. k. Okrent-förslaget, som var framme på hösten 1958 och som ju innebar en sektorsvis skeende attack mot problemen, där skogsindustrien, jordbruket och den metallurgiska industrien skulle komma sist. Detta är ur svensk, dansk och norsk synpunkt onekligen en tågordning, där dessa länder skulle vara med om att ge alla fördelar, medan de själva skulle få vänta till sist innan de fick en del av sina centrala intressen tillgodosedda. Jag hoppas därför att den svenska regeringen, när man kommer till en närmare konversation kring dessa utredningar rörande möjligheterna att samordna de sex och de sju, inte accepterar en uppläggning av den typ som Okrent-förslaget innebar. Jag vill erinra om att man från brittisk sida vid ett tillfälle erbjöd Frankrike att fortsätta förhandlingarna på den grunden.

Herr talman! Vi kommer att få ytterligare en debatt, och jag avstår nu från att fortsätta den ekonomisk-politiska debatten. Handelsministern får tills vidare glädja sig åt att varje mening han uttalar föranleder en fem minuter lång kommentar från mig, som han uttryckte det. Hövligare kan man inte vara inom oppositionen. Huruvida regeringsrepresentanterna kan vara hövligare, är en sak som det inte tillkommer mig att bedöma.

Jag vill inte därmed beklaga mig över handelsministerns svar, som dock på en rad punkter gav en god belysning av förhållandena, vilket jag ansåg vara lämpligt att offentligheten skulle få i

nuvarande läge. Den ekonomiska politiken kommer vi väl tillbaka till senare.

Det är väl en överdrift att påstå att inga väsentliga hinder finns för utländska företag att slå sig ned här i Sverige. Vi har ju byggnadsregleringen. Den verkar bromsande och som en osäkerhetsfaktor. Vi har en valutareglering som handläggs så, att man ju inte kan få några garantier rörande framtida kapitalrörelser av olika slag. Vi har nog ett ogynnsammare klimat för utländska företag inom landet än vad en del andra länder har. Om jag får ta upp en annan sida av kapitalimportens problem, kan jag också nämna att vi har riksbanksrestriktioner i kraft som innebär, att man inte får lov att exportera svenska värdepapper till utlandet för att få in utländskt kapital annat än under vissa speciella förutsättningar.

Det går mycket lätt att säga som handelsministern, att man får tänka på den andra sidan av den ekonomiska politiken också. Visst får man göra det, men man får väl också lov att tänka på fördelen för Sverige av att föra en sådan ekonomisk politik som gör klimatet gynnsammare för utländsk ekonomisk verksamhet och som underlättar kapitalimporten från utlandet. Riksbankens nuvarande restriktioner i fråga om handeln med värdepapper, som vi kan diskutera närmare en annan gång, betraktar jag ingalunda som uttryck för denna inställning, när de i själva verket utöver att försvåra en svensk kapitalimport dessutom alldeles i onödan medför icke oväsentliga förmedlingsvinster för utländska bank- och bankirinstitut på grund av skillnaderna i kurs mellan svenska och utländska kurser på svenska värdepapper, vinster som lika gärna skulle kunna komma svenska företag till del. Varför man skall ordna så, att alla fördelar tillfaller utlandet, har jag mycket svårt att förstå.

Herr talman! Jag måste därför vidhålla min uppfattning att det positiva intresset för att skapa en sådan miljö,

Svar på interpellation och frågor ang. prövningen av ansökningar om bidrag ur lotterimedelsfonden, m. m.

att Sverige kan framgångsrikt konkurrera med andra europeiska stater om att locka till oss en stimulerande och betydelsefull produktiv verksamhet, ännu är alltför svagt på regeringsbänken. Om man visade ett livligare intresse för att åstadkomma en ökad konkurrenskraft hos vår ekonomiska politik jämförd med andra länders, så skulle i längden inte bara näringslivet, som det heter, utan hela vårt folk ha gagn därav.

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet **LANGE**:

Herr talman! På en enda punkt — den sista — vill jag säga ett ord till herr Ohlin. Jag är medveten om att det i vissa länder även i Europa för närvarande förs en politik som tar sikte på åtgärder som i särskild grad stimulerar kapitalinvesteringar i dessa länder. Jag delar herr Ohlins uppfattning att det är önskvärt, att svensk företagsamhet på olika sätt blomstrar och att vissa nya tillverkningsgrenar kommer till stånd inför de nya marknader vi har att se fram emot, men jag skulle nog tro att man bör tänka sig för två gånger innan man tar upp en tävlan om att, med olika mer eller mindre tillfälliga åtgärder, från kapitlexporterande länder försöka dra till sig väsentliga delar av det utländska kapital som så väl skulle behövas på andra håll i världen. Där tror jag inte att Sverige har någon anledning att uppträda som en allvarlig konkurrent.

Herr **OHLIN** (fp) kort genmäle:

Herr talman! När det gäller att avveckla en del regleringar som står i dålig överensstämmelse med de nya stormarknaderna, har vi all anledning att uppta konkurrensen med andra västeuropeiska stater. Vi ligger för närvarande inte särskilt väl till i den konkurrensen.

Herr **LÖFGREN** (fp):

Herr talman! Anledningen till att jag i mitt anförande var så pass utförlig och gav så detaljerade uppgifter var, att jag hade den uppfattningen att handelsministern kände till dessa förhållanden. Därför ville jag med en ingående och påtaglig exemplifiering ge större effekt åt saken. Nu har jag förstått att handelsministern inte kände till mer än ett enda fall. Jag är ytterligt tacksam för att handelsministern förklarat sig beredd att verka för att vi får en rätsida på dessa förhållanden. Näringslivet kommer nog att begagna den välvilja handelsministern visat och lämna exempel på hur det har fungerat.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 8

Svar på interpellation och frågor ang. prövningen av ansökningar om bidrag ur lotterimedelsfonden, m. m.

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet **LANGE**, som yttrade:

Herr talman! Herr Rydén har i en interpellation frågat mig

1) om jag är i tillfälle att för kammaren lämna en redogörelse för den administrativa praxis som tillämpas i fråga om ansökningar om bidrag ur lotterimedelsfonden särskilt vad gäller byggnadsändamål av mera kostnadskrävande natur samt

2) om jag vill pröva frågan om en sådan ändring i formerna för ifrågavarande ärendens kostnadsprövning och handläggning, så att garantier kan vinnas för att lotterimedelsfondens medel kommer till användning för avsedda kulturfrämjande ändamål.

Herr Elmwall har frågat mig om jag är beredd att lämna kammaren en redogörelse gör det förfarande som tillämpas vid prövningen av ärenden angående anslag ur lotterimedelsfonden.

Svar på interpellation och frågor ang. prövningen av ansökningar om bidrag ur lotterimedelsfonden, m. m.

Herr Christenson har frågat mig om jag är villig ta initiativ till att överflytta ärenden rörande omkostnaderna och bidragen till Operan och Dramatiska teatern till ecklesiastikdepartementet att uppföras på åttonde huvudtiteln.

Då interpellationen och frågorna har nära samband med varandra tillåter jag mig att besvara dem på en gång.

Vad först angår interpellationen och den av herr Elmwall ställda frågan vill jag erinra om att lotterimedel fördelas av Kungl. Maj:ts dels ur lotterimedelsfonden, till vilken årliga avsättningsanslag uppföres under tionde huvudtiteln, dels av överskottet å de särskilda lotterier som under senare år ordnats till förmån för konst, teater och andra kulturella ändamål. Den administrativa praxis som tillämpas vid fördelningen av dessa medel avviker icke från praxis i andra liknande anslagsärenden. Besluten fattas av Kungl. Maj:t i konselj och beredningen av ärendena sker i handelsdepartementet.

Bidragen ur lotterimedelsfonden tillgodoser nästan enbart kulturella ändamål. Enligt praxis har — fränsett något enstaka undantag — bidrag ej tilldelats statliga myndigheter och institutioner. Större delen av bidragen ur fonden går till bidragstagare som årligen åtnjuter bidrag ur fonden. Sådana årligen återkommande bidrag utgår till de kungl. teatrarna, stadsteatrarna och vissa teaterturnéföretag samt till de större symfoniorkestrarna och till ett antal organisationer på konstbildnings- och musikens område.

Bidragen till teatrar och orkestrar fördelas i regel på våren för nästkommande spelår. Till grund för prövningen lägges förutom senaste verksamhetsberättelse utredning om bl. a. biljettpriser och när dessa fastställdes. Vidare infortras redogörelse för i vad mån äskade anslagsökningar heror på löneökningar genom kollektivavtal, ävensom redogörelse för inkomster och utgifter

under första hälften av pågående spelår samt stat dels för andra hälften av detta spelår, dels för nästkommande spelår. Ansökningarna om bidrag remitteras såvitt avser teatrar till teaterrådet och i fråga om orkestrar till Musikaliska akademien. Då anslag till stadsteatrar och orkestrar utgår också från vederbörande kommun, tages kontakt med denna endera under hand eller genom formell remiss. Även beträffande övriga årligen återkommande bidrag gäller att erforderliga uppgifter, t. ex. om löne- och andra kostnadsökningar, införskaffas och att remiss sker till vederbörande myndighet, i fråga om konstbildning chefen för Nationalmuseum och i fråga om musik Musikaliska akademien. Vid behov anlitas även andra instanser.

Även de icke årliga bidragen ur lotterimedelsfonden går huvudsakligen till kulturella ändamål. Mera regelbundet återkommer exempelvis ansökningar om bidrag till kulturminnesvårdande arbeten, uppförande av museer, inköp av konst till samlingslokaler samt iordningställande av teaterscener och utrustning till sådana m. m. Bland mera sporadiskt förekommande bidrag kan nämnas sådana till byggande och renovering av soldathem, utgivande av minnesskrifter, kostnader i samband med jubileer, goodwillresor m. m.

Bidragen är oftast av engångsnatur och täcker vanligen endast en mindre del, för större företag en mycket liten del, av kostnaderna. Prövningen av projektens betydelse ur allmän synpunkt blir därför här mera framträdande. Detta innebär emellertid icke att prövningen av den ekonomiska sidan eftersetts.

För bifall till ansökningar om bidrag till byggnadsverksamhet, avseende exempelvis restaurering av kulturhistoriskt märkliga byggnader eller uppförande av museer, krävs sålunda kostnadsberäkning och finansieringsplan

Svar på interpellation och frågor ang. prövningen av ansökningar om bidrag ur lotterimedelsfonden, m. m.

över arbetena i fråga. Sådana ansökningar remitteras i första hand till riksantikvarieämbetet, som vid behov införskaffar yttranden från vederbörande landsantikvarie eller Nordiska museet samt tar erforderliga kontakter med kommunala organ. När fråga är om inrättande av teater scen eller utrustning till sådan hörs teaterrådet, som därvid också införskaffar yttrande från t. ex. olika turnéföretag. Chefen för Nationalmuseum är remissinstans i frågor som angår t. ex. inköp av konst samt museibygnen där utrymmen för skön konst skall iordningställas. Ansökningar avseende soldathem remitteras till försvarrets upplysnings- och personalvårdsnämnd. Utöver de nu särskilt nämnda kan i förekommande fall vid behov som remissinstans komma i fråga andra centrala ämbetsverk, länsstyrelser och institutioner.

Som jag inledningsvis nämnde, fördelar Kungl. Maj:t även bidrag ur behållningen av de särskilda lotterier som under senare år anordnats till förmån för konst, teater och andra kulturella ändamål. Det torde vara av intresse att även denna bidragstilldelning berörs i sammanhanget.

Dylika lotterier har alltsedan 1954 ordnats varje år utom ett. Riksdagen har erhållit kännedom härom genom anmälan under punkten rörande lotterimedel i tionde huvudtiteln. Bidrag har i första hand anvisats till olika byggnadsändamål. Härjämte har bidrag utgått till bl. a. retroaktivavgifter för befattningshavare vid statsunderstödda teatrar och orkestrar i samband med anslutning till statens pensionsanstalt.

Den byggnadsverksamhet det här är fråga om har — i motsats till vad som gäller vid bidrag ur lotterimedelsfonden — i allmänhet staten till huvudman och är avsedd att bekostas genom nämnda lotteribehållningar. Den omständigheten att det här är fråga om medel som icke anvisas över budgeten har

icke — såsom på olika håll antytts — medfört att frågorna ägnats en mindre ingående prövning.

Som exempel kan jag nämna att i ett aktuellt fall — som för övrigt beröres i interpellationen — avseende en större ombyggnad, vederbörande statliga myndighet efter framställning erhöll uppdrag att efter erforderligt samråd utarbeta och till Kungl. Maj:t inkomma med förslag och plan rörande behövliga arbeten. För ändamålet anvisades sammanlagt 400 000 kronor. Förslag framlades efter cirka ett och ett halvt år. Diverse omarbetningar och reduceringar vidtogs i förslaget, varefter Kungl. Maj:t fattade beslut i ärendet. Därvid uppdrogs åt myndigheten i fråga att utföra ombyggnads- och reparationsarbetena i huvudsaklig överensstämmelse med det senast ingivna förslaget, varjämte angavs en högsta sammanlagd kostnad för arbetena i fråga.

I en annan byggnadsfråga, avseende en teaterbyggnad i landsorten, där vederbörande kommun stod som huvudman för arbetena, remitterades bidragsansökan till byggnadsstyrelsen, varjämte som villkor för bidraget föreskrevs bl. a. att innan arbetena påbörjades plan och ritningar till desamma skulle för godkännande underställas teaterrådet.

De förut nämnda ärendena avseende bidrag till pensioneringskostnader remitteras till statens pensionsanstalt och avgörs efter gemensam beredning med civildepartementet.

Herr talman! Med denna redogörelse anser jag mig ha besvarat herr Elmwalls fråga och även herr Rydén's interpellation i dess helhet.

Vad slutligen beträffar frågan från herr Christenson i Malmö vill jag erinra om att Operans ekonomi och därmed sammanhängande förhållanden för närvarande är föremål för utredning av särskilt tillkallad utredningsman. Utredningsmannen har enligt sina direktiv bl. a. till uppgift att överväga ett

Svar på interpellation och frågor ang. prövningen av ansökningar om bidrag ur lotterimedelsfonden, m. m.

samgående mellan Operan och Dramatiska teatern. Först sedan resultatet av nämnda utredning föreligger vill jag taga ställning till den av herr Christenson ställda frågan.

Härefter anförde:

Herr RYDÉN (fp):

Herr talman! För svaret på min interpellation tackar jag statsrådet och chefen för handelsdepartementet.

Interpellationen framställdes med anledning av den uppseendeväckande fördyringen av operahusets ombyggnad och de rent otroliga omständigheter som framkommit genom förre generaldirektör Ödeens utredning om orsakerna till denna fördyring. Riksdagen är ju icke bidragsbeviljande part vad gäller fördelningen av anslag ur lotterimedelsfonden, men vi har skyldighet att kräva att dessa medel kommer avsedd mottagare till handa. Statsrådet har nu redogjort för medlens fördelning och för vad som kräves i fråga om kostnadsberäkningar för t. ex. olika byggnadsarbeten liksom för hur ärendena remitterats till skilda instanser i och för yttrande.

Statsrådet fortsätter: »Den omständigheten att det här är fråga om medel som icke anvisas över budgeten har icke — såsom på olika håll antytts — medfört att frågorna ägnats en mindre ingående prövning.» Gentemot denna statsrådets försäkran ber jag att få hänvisa till utredningsmannens synpunkter på orsakerna till miljonrullningen i samband med operahusombyggnaden. Generaldirektör Ödeen säger: »Måhända bör också till slut påpekas, att den omständigheten, att i detta fall för en investering av denna storleksordning lotterimedel kommit till användning och ej, som för statliga byggnader normalt statsanslag, har gjort att ärendet ej kommit att underkastas den mera ingående prövning bl. a. genom remissförfarande, som plär vara fallet, då

det gäller normala byggnadsföretag av denna ekonomiska omfattning.»

Härtill kan fogas att statsrådet själv ansett sig böra dra hela frågan om operahusets ombyggnad inför justitiekanslern.

Jag har i min interpellation begärt besked, huruvida statsrådet vill pröva frågan om en sådan ändring i formerna för ifrågavarande ärendens kostnadsprövning och handläggning, att garantier kan vinnas för att lotterimedelsfondens pengar kommer till användning för avsedda kulturfrämjande ändamål, men statsrådet har ingalunda besvarat denna del av interpellationen. Statsrådet anser ju också att man har rätt att kräva samma garantier i vad gäller de särskilda lotterier, vilka arrangeras för vissa syften, som för lotterimedelsfondens användning. Om man detaljgranskar vad som skett i detta speciella fall förefaller det vara statsrådets mening, att det är operaledningen och byggnadsstyrelsen som underlåtit att hålla statsrådet å jour med utvecklingen genom att lämna upplysningar angående fördyringen och att de s. k. kalkylerna tydligen spruckit. Det vore i det sammanhanget av visst intresse att höra, när statsrådet senast hade kontakt med byggnadsstyrelsen i och för information. (Herr statsrådet *Lange*: Senast?) Ja, jag hör att statsrådet säger »senast». Det var väl i april eller maj som besked kom om behov av ökat anslag.

Det är en sorglustig beskrivning utredningsmannen givit av hur detta stora ombyggnadsärende skötts. En mer fullständig provkarta på missgrepp, ofullständiga handlingar, brist på kontroll, diametralt motsatta uppgifter från olika ansvariga personer, missvisande kalkyler och ibland fullständig avsaknad av kostnadsutredningar, kan svårigen uppvisas. Att under sådana förhållanden icke mer noggrant kontrollera fullföljandet av ärendet förefaller i varje fall en utomstående vara en alltför

Svar på interpellation och frågor ang. prövningen av ansökningar om bidrag ur lotterimedelsfonden, m. m.

stor godtrogenhet. Ätminstone är det alltför godtroget skött ur affärsmässig synpunkt.

Herr talman! Låt mig också säga några ord om de särskilda lotterier som inrättats för bl. a. Operans och Dramatens ombyggnad m. m. Naturligtvis inser jag att dessa lotterier, som angavs gälla stöd åt teater och musik respektive konst och teater, vad gällde Operans ombyggnad givetvis även komme att innefatta operarestaurangens ombyggnad, även om jag anser detta vara ett i hög grad dubiöst kulturellt ändamål. Men det är lika obestriddligt, att ingen människa i detta land skulle ha accepterat en fördelning av medlen från fyra å fem års särskild lotteriverksamhet så, att mer än hälften härav gått till restaurangombyggnad med allt vad därtill hörer — en restaurangombyggnad som ursprungligen beräknats kosta 2,9 miljoner kronor men som nu kommer att kosta det fyrfaldiga.

Lotterierna har arrangerats för att stödja teater och musik respektive konst och teater. Jag betvivlar att det finns någon i denna kammare, som ur dessa ändamål kan utläsa något annat än att det är fråga om teater, musik och konst. Resultatet synes emellertid ha blivit att musik och teater, d. v. s. Operan och Dramaten, får knappt hälften, medan de medel, som tydligen avsetts för musik och konst, i stället gått till en restaurang i lyxklass, som »ur alla synpunkter skulle överglänsa allt vad som hittills existerat i restaurangväg i Skandinavien». Men det var för kulturella ändamål som medlen skulle användas, icke för kulinariska, och jag hoppas att jag inte har fel härvidlag.

Låt mig slutligen lägga några synpunkter på kontrasten mellan å ena sidan lyxen och, med förlov sagt, slöseriet vid ombyggnaden av en restauranglokal inrymd i Operan och å andra sidan de rent av bekymmersamma förhållanden, som flertalet av landets företrädare för

kulturellt arbete — målare, skulptörer, tonsättare och författare — lever i. Jag anser mig ha rätt att göra denna lilla jämförelse, eftersom lotterimedelsfondens liksom de särskilda lotteriernas pengar är avsedda att gå till främjande av kulturella ändamål.

Om man studerar handelsministerns uttalanden under de senaste fem åren i statsverkspropositionen, då det gällt att taga ställning till medelsbehovet, kan man inte undgå att få en stark känsla av den knapphetens kalla stjärna vi tydligen lever under vad andlig odling beträffar. Jag skall be att få citera några av de uttalandena. 1956 sade statsrådet Lange i statsverkspropositionen: »Frågan om fondavsättningens storlek måste emellertid bedömas efter det rådande samhällsekonomiska läget. Under nuvarande förhållanden torde utrymme icke finnas för en mera betydande uppräknig av anslaget.» 1957 sade departementschefen: »Till bestriktande av de sålunda väntade ökade utgifterna» — det var fråga om löneökningar för personalen vid Operan och Dramaten — »anser jag mig av statsfinansiella skäl icke kunna förorda en större höjning» etc. 1958 sade departementschefen — detta gäller alltså lotterimedelsfonden: »I och för sig skulle det vara önskvärt att avsevärt höja förevarande anslag. Med hänsyn till budgetläget torde dock ökningen böra begränsas till 1,1 milj. kronor, motsvarande de ökade löne- och kostnadshöjningarna.» 1959 lät det så här: »Det är icke nu möjligt för mig att medverka till en så stor höjning av anslaget som skulle behövas för att tillmötesgå alla i och för sig väl motiverade önskemål om bidrag ur fonden.» Och så till slut departementschefens yttrande till 1960 års statsverksproposition: »I och för sig vore det givetvis önskvärt, om anslaget kunde höjas till sådan nivå att alla välmotiverade framställningar om bidrag ur fonden kunde tillgodoses. Av stats-

Svar på interpellation och frågor ang. prövningen av ansökningar om bidrag ur lotterimedelsfonden, m. m.

finansiella skäl är emellertid detta icke möjligt.»

Herr talman! Jag undrar om det ändå inte vore möjligt att låta främjandet av kulturen få mer av de pengar som kommer från lotterimedelsfonden och de särskilda lotterierna och att statsrådet tillser, att det skapas största möjliga garantier för att medlen helt kommer till användning för avsedda kulturfrämjande och allmännyttiga ändamål.

Herr ELMWALL (cp):

Herr talman! Jag ber att få tacka handelsministern för svaret på min fråga. Av detsamma framgår, att lotterimedel, såväl ur lotterimedelsfonden som från överskottet å de särskilda lotterier, anordnade till förmån för konst, teater och andra kulturella ändamål, administrativt sett fördelas enligt samma praxis som gäller i andra liknande anslagsärenden. När det gäller bidrag till t. ex. kulturminnesvårdande arbeten och iordningställande av teaterscener m. m. blir projektets betydelse ur allmän synpunkt särskilt framträdande, men — framhåller handelsministern — detta innebär inte att prövningen av den ekonomiska sidan eftersättes. För restaurering av kulturhistoriskt märkliga byggnader exempelvis krävs sålunda kostnadsberäkning och finansieringsplan över arbetena i fråga.

I pressdebatten har under den senaste tiden ombyggnaden av operahuset blivit föremål för åtskillig uppmärksamhet. En utredning om kostnaderna för detta projekt har nyligen gjorts. Av denna utredning har framgått, att kostnaderna för ombyggnaden nu kan uppskattas till över 21 miljoner kronor mot ursprungligen beräknade 7 miljoner. Operarestaurangen kommer sannolikt att kosta 12 miljoner kronor, d. v. s. fyra gånger så mycket som ursprungligen beräknats. Jag har inte tagit del

av utredningen, och jag tänker inte i detta sammanhang diskutera detta detaljärende. Utredningen har ju överlämnats till justitiekanslern, och riksdagen torde få ta ställning till frågan nästa år. Det synes mig emellertid vara anledning att i sammanhanget föra ett par principiella synpunkter på tal.

Såsom framgår av handelsministerns svar skall bidragen ur lotterimedelsfonden huvudsakligen användas till kulturella ändamål och behållningen av de särskilda lotterierna till förmån för konst, teater och andra kulturella ändamål. En principiell fråga synes mig då vara i vilken utsträckning sådana medel kan användas till restaurering av t. ex. en restaurang. Det kan väl kanske sägas, att de kulinariska finesser, som följer med ett projekt, som måste komma att överglänsa allt vad som hittills existerat i restaurangväg i Skandinavien, kan inrymmas i kulturen i dess vidaste bemärkelse. Men jag har för min del inte fattat begreppet konst som grundval för lotterimedeltilldelningen på det sättet, att det i någon större utsträckning skulle inrymma även kokkonsten.

Den avgörande principiella frågan är emellertid i vilken mån de kostnadsberäkningar och finansieringsplaner, som ligger till grund för statsmakternas beslut, också kommer att i huvudsak stämma med de verkliga kostnaderna. Denna fråga har i olika sammanhang varit föremål för uppmärksamhet, t. ex. i samband med uppförandet av vattenfallsstyrelsens förvaltningsbyggnad i Räcksta. Det är ju självklart angeläget, att kostnaderna för statliga byggnadsprojekt någorlunda hålls i överensstämmelse med vad som beräknats vid beslutet därom. Den överensstämmelsen var ju långt ifrån tillfredsställande i fråga om vattenfallsstyrelsens förvaltningsbyggnad. Nu synes ombyggnaden av operahuset vara ett nytt exempel härpå.

Svar på interpellation och frågor ang. prövningen av ansökningar om bidrag ur lotterimedelsfonden, m. m.

Handelsministern nämner i sitt svar ett exempel, avseende en större ombyggnad, varvid vederbörande statliga myndighet efter framställning erhöll uppdrag att inkomma med förslag och plan rörande behövliga arbeten. För ändamålet anvisades 400 000 kronor. Då — om jag är rätt underrättad — ett belopp av 400 000 kronor anvisades för utrednings- och planeringsarbete rörande Operans ombyggnad, kan jag förmoda, att det är denna som handelsministern avser. Förslag framlades från myndigheten, och Kungl. Maj:t uppdrog åt myndigheten att utföra ombyggnads- och reparationsarbetena i huvudsaklig överensstämmelse med det senast ingivna förslaget, varjämte angavs en högsta sammanlagd kostnad för arbetena i fråga.

Av vad som numera har framgått skulle kostnaderna sålunda inte kunna bli i huvudsaklig överensstämmelse med vad som förutsattes vid beslutet. I fråga om operahusets ombyggnad har i pressen uppgivits, att utredningen nu skulle ha klarlagt, att det redan då restaurangombyggnaden påbörjades 1958 skulle ha stått klart för engagerade tjänstemän liksom för arkitekterna, att de anslagna medlen skulle förslå till endast en mindre del av arbetet. Jag vill minnas, att förhållandena var liknande i fråga om vattenfallsstyrelsens förvaltningsbyggnad. Då sistnämnda fråga var föremål för riksdagens behandling framhölls från regeringens sida angelägenheten av ett säkrare underlag för kostnadsberäkningar av byggnads- och anläggningsarbeten som grund för statsmakternas ställningstaganden. Vilka åtgärder som i detta syfte borde vidtagas var då, framhölls det, föremål för överväganden, och från regeringens sida gavs löftet, att någon möda inte skulle lämnas ospard, när det gällde att komma fram till en tillfredsställande lösning av problemet. Det som nu genom utredningen blivit

känt i fråga om operahusets ombyggnad gör det emellertid ånyo motiverat att ställa principfrågan, vilka åtgärder som vidtagits eller kommer att vidtagas för att ett säkrare underlag för kostnadsberäkningar av byggnads- och anläggningsarbeten skall kunna föreligga som grund för statsmakternas ställningstagande till projekten. Med det stora byggnadsbehov som gör sig gällande på andra områden är det ju synnerligen angeläget, att kostnaderna för statliga byggnadsarbeten någorlunda hålles i överensstämmelse med de beräkningar, som legat till grund för besluten.

Självfallet bör en byggnad av Operans karaktär ha en representativ utformning. Men överdrifter bör undvikas. Den enklast funtade människa i detta land bygger inte på så lösan sand, att kostnaderna fyrfaldigas.

Det svenska folket låter sig beskattas på många sätt. I detta fall rör det sig inte om pengar hopbragta genom direkt beskattning, utan de har avsatts genom svenska folkets spelglädje. Men jag hade nog ändå väntat, att statsrådet skulle lämna en försäkran, att även dessa pengar i fortsättningen kommer att behandlas med all den respekt skattemedel kräver. I sådana fall som t. ex. Operan kommer en mycket ringa del av svenska folket att ha nytta eller nöje av vad som onödigtvis påkostats.

Vad som passerat kan måhända med en mycket mild bedömning betraktas som olycksfall i arbetet — olycksfall som kan inträffa men som med alla medel och med iakttagande av normal försiktighet kan och bör undvikas.

Herr CHRISTENSON i Malmö (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka herr statsrådet Lange för svaret på min fråga. Handelsministern meddelade i svaret, att ett samgående mellan Operan och Dramatiska teatern är föremål för

Svar på interpellation och frågor ang. prövningen av ansökningar om bidrag ur lotterimedelsfonden, m. m.

utredning. Operan och Dramatiska teatern har blivit behandlade av åtskilliga utredningar. År 1949 avlämnades ett betänkande av en sakkunnig, och denne föreslog bl. a. en begränsning av lotterianslaget till Operan. Under 1948 erhöll Operan 2 miljoner kronor i anslag av lotterimedelsfonden, men 1959 hade beviljade anslag stigit till 6,7 miljoner kronor. Det är dessa engagemang som hårt belastar lotterimedelsfonden. Ekonomiskt riktigare hade enligt min åsikt varit, att Operan och Dramatiska teaterns ekonomiska drift bekostats av åttonde huvudtiteln. Operan och Dramatiska teatern samt lotterimedelsfonden har vid flera tillfällen varit föremål för riksdagens behandling. Det föreslogs motionsvägen i riksdagen både 1959 och 1960 en ökad avsättning av lotterimedelsfonden och att Operan och Dramatiska teatern i ekonomiskt hänseende borde tillföras ecklesiastikdepartementet.

Då jag efterlyst en överflyttning av Operan och Dramatiska teatern till ett annat departement har det skett främst av ekonomiska skäl, men även andra sakförhållanden kan åberopas. Både Operan och Dramatiska teatern sorterar under ecklesiastikdepartementet i fråga om administrativa åtgärder och tillsättandet av vissa styrelseposter, bl. a. ordförandena samt teatercheferna. Utredningar angående musik- och kulturliv har också gjorts inom detta departement. Inom riksdagen skulle man få en bättre överblick på kulturfronten, om samma avdelning inom statsutskottet skulle granska dessa frågor.

Ett annat argument för en sådan samordning är, att vi måste planera ett kulturellt ungdomsprogram. Det gäller att fånga ungdomens intresse för körsång, musik och teater redan i skolan och på fritiden. Ungdomsproblemen står i brännpunkten, och positiva insatser bör göras från statsmakternas sida för att förmedla och bekosta bildande konst,

något som är av utomordentlig betydelse för de ungas karaktärsdanning.

Jag skall inte här gå in på fördelningsprinciperna, men jag vill erinra om att statsmakterna i princip har uttalat att hälften av vinstmedlen från Svenska penninglotteriet borde anslås till allmännyttiga kulturella ändamål via lotterimedelsfonden. I föregående års budget var inkomsterna cirka 115 miljoner kronor, men endast 24 miljoner kronor delades ut, medan resten gick till den allmänna budgeten liksom t. ex. omsättningsskatten.

I tidningspressen har omtalats, att handelsdepartementet saknar expertis, som kunnat granska miljonrullningen i operahuset, och av vad som skett synes det som om det åberopade riksdagsinitiativet om en överflyttning vore befogat. Man kan ju invända att ecklesiastikdepartementet är mycket starkt arbetsengagerat. Det har emellertid i olika sammanhang uttalats önskemål om en departementsreform och om att vi borde ha ett kulturdepartement, där bl. a. radion och televisionen skulle inrangeras. Man anser det malplacerat att dessa institutioner hänvisas under kommunikationsdepartementet, liksom det är märkvärdigt att lotterimedelsfonden förlagts till handelsdepartementet.

I vida kretsar i vårt land är man bekymrad för finansieringen av byggnadskostnaderna för operahuset. Kulturbevararna på andra håll i landet har räknat med ökade medel från lotterimedelsfonden eller från lotterier. Genom att Operan och Dramatiska teatern slukar det mesta av de tributer, som offras på konstens altare, ur lotterimedelsfonden, får andra institutioner mindre eller ingenting alls. Vårt kulturliv inom teatern, musiken, museerna och konsthantverket m. m. måste även hävda sig i internationella sammanhang vid utställningar och i gästspel. Handelsministern talar i sitt svar om att sporadiska bidrag lämnas till good will-re-

Svar på interpellation och frågor ang. prövningen av ansökningar om bidrag ur lotterimedelsfonden, m. m.

sor, men Malmö stadsteater kunde inte ens få 40 000 kronor för ett gästspel i Paris, utan detta måste regleras på frivillig väg. För detta ändamål, att kunna hävda de svenska kulturintressena utomlands, borde högre anslag utgå, och extra lotterier hade varit påkallade.

Till operahusets ombyggnad har medel anvisats via de s. k. teaterlotterierna. Hittills har för nämnda ändamål, om jag inte är fel underrättad, utanordnats 11,4 miljoner kronor. Jag frågar: Ämnar statsrådet fortsätta att på denna väg täcka underskottet på operabyggnaden? Det skulle vara intressant att få svar på den frågan.

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet LANGE:

Herr talman! I anledning av herr Rydén's anförande vill jag säga att det förefaller mig som om herr Rydén rör ihop två ting. Han talar dels om de medel som anvisas från den s. k. lotterimedelsfonden och varom varje år beslut fattas i särskild ordning på förslag av Kungl. Maj:t under tionde huvudtiteln. Den första fråga, som herr Rydén ställde i sin interpellation gäller de grunder efter vilka dessa medel fördelas, och jag har i mitt svar försökt redogöra därför. Men herr Rydén talar också om de medel som inlutit på särskilda, genom Kungl. Maj:ts beslut anordnade lotterier för kulturella ändamål. Den omständigheten att dessa lotterier anordnats har också anmälts för riksdagen, men detta har inte varit frågor som underställts riksdagen i samma bemärkelse som anvisningen av medel från lotterimedelsfonden.

Jag vill också säga några ord — och därmed skall jag sluta min betraktelse rörande det första spörsmålet — i anledning av att herr Rydén gav sig tid att läsa upp flera uttalanden, som jag gjort i statsverkspropositionen under tidigare år och i vilka jag betonade att jag väl in-

såg, att de begärda medlen inte fullt ut svarade mot vad som ur många synpunkter kunde anses önskvärt. Jag vill fästa kammarens uppmärksamhet på — och det gäller särskilt herr Rydén — att från budgetåret 1955/56 till nu löpande budgetår har medelsanvisningen per år ökat från 13 miljoner till 24,1 miljoner kronor. Det kan därför inte göras gällande att denna anslagspost varit mer styvmoderligt behandlad än många andra, utan tvärtom. Om man ser på anslagsanvisningarna i deras helhet kan man nog konstatera att tilldelningen för de ändamål, som dessa medel skall främja, har varit mycket rikligare än förut.

På grunder som jag, herr talman, kan väl förstå har kammaren inte ansett sig böra reagera mot att ett visst angivet ärende blivit direkt berört i diskussionen här liksom även i interpellationen. Själv ser jag detta med en viss tillfredsställelse, eftersom det ger mig en välkommen anledning att göra några tillrättalägganden i anledning av de debatter som förts i denna fråga på ett, såvitt jag kan bedöma, ganska osakligt sätt.

Jag vill då först fastslå att medel för det aktuella projektet, operaombyggnaden, hittills endast har anvisats från behållningen av de särskilda teaterlotterierna. Dessa har varje år givit omkring 4 miljoner kronor — ett år något mer, ett par år något därunder. Såsom jag framhöll i mitt interpellationssvar har lotterierna anordnats årligen alltsedan 1954.

När operaombyggnaden sattes i gång, var det inte avsikten att några andra medel skulle behöva tagas i anspråk för ändamålet. Emellertid är det inte bara operaombyggnaden som har fått medelsanvisning den här vägen, utan det har lämnats medel till den nyligen avslutade ombyggnaden av Dramaten och vidare har vissa medel utgått för en utbyggnad av Nationalmuseum.

Jag kanske, herr talman, utan att ta

Svar på interpellation och frågor ang. prövningen av ansökningar om bidrag ur lotterimedelsfonden, m. m.

kammarens tålmod i anspråk alltför mycket kan få helt kort redogöra för hur detta särskilda ärende hittills har handlagts.

För egen del konfronterades jag med frågan första gången vid något tillfälle på hösten 1956 eller våren 1957, då jag rätt nyligen hade kommit till handelsdepartementet som dess chef. Det nämndes då för mig att det fanns en kalkyl avseende en ombyggnad av en restaurang, befintlig i operabyggnaden. Denna restaurang hade varit stängd i åtskillig tid, jag vill minnas närmare ett år. Den hade tidigare inneburit en viss inkomst för Operan, men hyresgästen var inte längre intresserad av att sköta rörelsen. Lokalen var därjämte utdömd av hälsovårdsmyndighet och yrkesinspektion. Man begärde därför ombyggnad, en ombyggnad som samtidigt skulle kunna tillgodose vissa önskemål som mera direkt berörde Operans egen verksamhet. Det anfördes vidare att, såvitt man kunde bedöma, kostnaderna skulle komma att belöpa sig på omkring tre miljoner — den exakta siffran finns angiven i den under denna debatt återopade utredningen. Detta var emellertid inte någon kostnadsberäkning utan endast vad jag skulle vilja kalla en överslagsberäkning, gjord ett par år tidigare.

Min första åtgärd blev i sammanhanget att förklara, att det kunde vara av visst intresse för alla att även i fortsättningen låta Operan få det ekonomiska stöd som en hyresavkastning av en restaurangrörelse tidigare hade gett Operan. Följaktligen, sade jag, borde vi undersöka förutsättningarna härför. Så småningom anvisades, såsom också står omnämnt i interpellationssvaret, ett belopp på 400 000 kronor för att möjliggöra ordentlig projektering och grundlig beräkning av kostnaderna. Denna förberedelse var avslutad i november 1957 och låg till grund för den framställning som då gjordes till Kungl. Maj:t med begäran om att ett ganska avsevärt

belopp skulle anvisas för ändamålet, ett belopp som flerfaldigt översteg den ursprungligen angivna kostnaden på ungefär tre miljoner.

Mitt omedelbara besked i det sammanhanget blev, att jag absolut inte kunde ta på mitt ansvar att använda de medel som flutit in eller skulle komma att flyta in tack vare de särskilt anordnade lotterierna för att göra en ombyggnad av den typen. Jag förstod, svarade jag, att det kunde vara ett intresse för Operan att stärka sin ekonomiska ryggrad och att bortfallet av den tidigare hyresinkomsten vållade svårigheter, men jag var inte övertygad om att ett belopp av den storleksordningen, nedlagt på denna restaurang, skulle ge Operan den bästa förräntningen. Om jag stod i den situationen, sade jag, att jag kunde lämna ett sådant bidrag, ansåg jag att man borde kunna finna andra och säkrare vägar att tillföra Operans ekonomi de förmånerna, t. ex. genom att förstärka Operans reservfond eller grunda en särskild fond, som kunde placeras i värdepapper. Jag fann det helt enkelt uteslutet att engagera mig för ett projekt av denna art. Jag begärde fördenskull att man skulle undersöka om dessa lokaler kunde finna annan lämplig användning. Jag stod öppen för vilka förslag som helst i det sammanhanget.

Jag frågade byggnadsstyrelsen som gjort kostnadsberäkningen. Ärendet måste nämligen lämnas till byggnadsstyrelsen, eftersom det rörde sig om ett byggnadsminnesmärke. Man kan inte komma ifrån, att byggnadsstyrelsen då skall ta ansvaret för förvaltningen. Operan är nu faktiskt ett byggnadsminnesmärke sedan 1935 — sedan kan man ha delade meningar, huruvida operabyggnaden är så arkitektoniskt anmärkningsvärd, att den borde vara ett byggnadsminnesmärke, men det är den och det har man att rätta sig efter. Jag hänvände mig alltså till byggnadsstyrelsen med en förfrågan, om dess lokaler inte kun-

Svar på interpellation och frågor ang. prövningen av ansökningar om bidrag ur lotterimedelsfonden, m. m.

de användas på annat sätt och med en förklaring att jag var beredd att överväga att ge ett anslag för att iordningställa restaurangen, om så behövdes, inom en rimlig kostnadsram, som alltså var mycket lägre än den som hade angivits i de framlagda förslagen.

Resultatet blev att byggnadsstyrelsen anförde att annan användning av dessa lokaler, exempelvis som kontorsutrymme eller annat, från myndighetens sida inte kunde rekommenderas. Man förklarade däremot att med en nedprutning av det senast framlagda förslaget skulle ombyggnaden kunna utföras till ett väsentligt lägre belopp. Detta har växlat något från tid till annan, men det har rört sig om 3 miljoner — siffran beror något på hur man fördelar kostnaderna på vad som direkt avser restaurangen och vad som skall anses belöpa på följdåtgärder för Operans iordningställande i övrigt, och därför har jag rört mig med det runda beloppet 3 miljoner kronor.

Herr talman, det är detta belopp som enligt utredningsmannens uppfattning har stigit till 12 miljoner. Av de 7 miljoner, som hela det ursprungliga projektet omfattade inklusive de nämnda 3 miljonerna, har blivit 18 miljoner. Därtill kommer viss medelsanvisning som har skett i särskild ordning under hand, avseende bland annat ett ställverk. Dessa ting har bringat upp kostnadssumman till över 20 miljoner. Men dessa belopp bör vi nog hålla isär. De här nämnda medelsanvisningarna hade under alla omständigheter förr eller senare måst göras. De var icke angivna i den av Kungl. Maj:t godkända ursprungliga planen för Operans ombyggnad i denna etapp.

Om man läser utredningen rätt finner man att det har förekommit överläggningar om dessa frågor mellan berörda myndigheter och departementet. Det var denna kostnadsberäkning som låg till grund för det beslut som fattades i

april 1958, då ett belopp på högst 7 miljoner anvisades för att möjliggöra denna byggnadsändring. Jag är angelägen om att understryka att vederbörande myndighet framhöll att dessa kostnader var försedda med goda marginaler. Detta har heller aldrig bestritts.

Jag minns inte om det var herr Rydén eller herr Elmwall som frågade, när jag fick höra talas om att kostnaderna för Operans ombyggnad skulle komma att uppgå till ett helt annat belopp än 3 miljoner kronor. Den första tidpunkt då jag började misstänka detta var i maj 1960. Ännu i början av detta år hade jag under hand förfrågat mig huruvida kostnadsberäkningen höll och fått uppgiften, att såvitt man kunde bedöma fanns det ingen anledning att tro något annat. När omfattningen av detta kostnadsöverskridande blivit något så när fastslagen, tillsatte jag utan dröjsmål en särskild utredningsman att granska omständigheterna kring detta. Jag vill inte ännu dra några slutsatser beträffande den verkställda utredningen. Än mindre har jag anledning att ta någon som helst ställning till ansvarsfrågan. Mitt eget ansvar får riksdagen tillfälle att pröva nästa vår genom den vanliga granskning som sker i samband med konstitutionsutskottets verksamhet. Och jag ser fram emot denna prövning med ett visst lugn. Men jag är givetvis beredd att ta mitt ansvar i detta sammanhang.

Den medelsanvisning som skett i annan ordning kommer också att underställas riksdagen, därest så behövs, redan vid riksdagens början. Vi får alltså tillfälle att återkomma även till den frågan.

Ärendet är nu ute på remiss. Utredningsmannen har sagt sitt ord. Han har inte haft att ta ställning i den personliga ansvarsfrågan. Denna är föremål för JK:s prövning. Utredningsmannen har haft att redovisa orsakerna till fördyringen. Båda de berörda institutioner-

Svar på interpellation och frågor ang. prövningen av ansökningar om bidrag ur lotterimedelsfonden, m. m.

na, byggnadsstyrelsen och operaledningen, har ärendet på skyndsam remiss. Vi väntar att deras yttranden skall föreligga inom den närmaste tiden. Det finns sålunda, herr talman, knappast någon anledning för mig att nu gå in vidare på omständigheterna i detta fall. Jag vill bara ha fastslaget att denna fråga inte har prövats eller handlagts av Kungl. Maj:t på annat sätt än vilken anslagsfråga som helst. Den omständigheten, att det inte är riksdagen som har anvisat de medel som här har ställts till förfogande, har sannerligen inte inneburit en mera släpphänt beredning av ärendet inom departementet.

Man kan naturligtvis tvista om huruvida det har varit tillräckligt med remissmyndigheter. Den avgörande remissinstansen måste ändå här vara byggnadsstyrelsen, som har att ta det slutliga ansvaret för hela ombyggnaden och i vissa hänseenden för dess förvaltning.

Slutligen vill jag till herr Christenson säga att det ligger en hel del i argumentet, att Operan liksom Dramaten borde överföras till annat departement. Jag har angivit skälen till att jag inte vill närmare gå in på denna fråga. Men visst kan jag instämma i att en annan ordning skulle ha vissa fördelar. Men den skulle också ha vissa nackdelar. I fråga om de sistnämnda vill jag nämna att motsvarande institutioner i våra grannländer är underkastade en mycket mera detaljerad granskning, inte beträffande byggnadsverksamheten men beträffande deras konstnärliga verksamhet. De skulle kunna känna större frihet med den ordning som på detta område råder i vårt land för närvarande. Det skulle inte vara roligt om Operans eller Dramatens chef — som fallet är i Danmark — skulle behöva uppträda inför utskott och försvara sina spelplaner för året m. m. Våra friare former är nog till den konstnärliga verksamhetens bästa. Detta är ett skäl som kan tala för att

man bör fundera mer än en gång innan man tar ställning till frågan, huruvida denna verksamhet skall överföras till annan departemental instans.

Herr RYDÉN (fp):

Herr talman! Jag skall fatta mig kort. Med anledning av den långa redogörelse som statsrådet Lange nu har lämnat över hur Operans ombyggnad fortskridit kanske jag i alla fall har rätt att göra den reflexionen, att det var en ganska avsevärd tidrymd mellan april 1958 — eller kanske rent av december 1957, då det sista kostnadsförslaget gjordes upp — och maj 1960, då statsrådet blev misstänksam.

Det fanns flera olika kostnadsförslag, bland andra det s. k. novemberförslaget 1957, där man var uppe i 11,4 miljoner kronor. Statsrådet ansåg sig icke kunna godkänna detta belopp för restaurering av operabyggnaden utan begärde en nedpressning, och i december 1957 framlades förslaget på 2,9 miljoner kronor. Då man nu lyckats åstadkomma en så uppseendeväckande stark nedpressning tycker i varje fall jag att det borde ha legat i statsrådets intresse att vaka över ärendets vidare gång, ty en dylik nedpressning är minst sagt ganska otrolig. Om jag skall uttrycka mig försiktigt anser jag, att man kan konstatera en ovanligt stor brist på misstänksamhet härvidlag från statsrådets sida.

Beträffande de särskilda lotterierna och lotterimedelsfonden är statsrådet och jag överens om att därvidlag inte bör råda någon som helst skillnad vid prövningen av hur medlen användes. Jag anser att man därför borde ha rätt att begära en mer ingående ekonomisk prövning av hur medlen från de särskilda lotterierna använts.

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet LANGE:

Herr talman! Jag försökte att vara så

Svar på interpellation och frågor ang. prövningen av ansökningar om bidrag ur lotterimedelsfonden, m. m.

utförlig som möjligt — till och med så utförlig, att jag trodde att även herr Rydén skulle förstå mig. Jag är ledsen att behöva konstatera, att jag ändå måste ha uttryckt mig relativt otydligt, eftersom här föreligger, som jag ser det, rätt väsentliga missuppfattningar. Jag kan därför inte låta herr Rydéns yttrande stå oemotsagt.

Kungl. Maj:ts beslut fattades i april månad 1958, då ett anslag om högst 7 miljoner kronor anvisades för ändamålet. Anslaget inkluderade inte bara restaurangen utan även andra ting. Till grund för Kungl. Maj:ts beslut låg en kostnadsberäkning, som i sin tur var baserad på tidigare utförda undersökningar, för vilka 400 000 kronor anvisats. När man sedan kom fram till mycket stora belopp för hela projektet, visade det sig att kostnaderna för restaurangen i det sammanhanget belöpte sig till mellan 5 och 6 miljoner kronor. Jag tror att utredningen kan ge närmare besked på den punkten; jag har den inte framför mig just nu och vill inte röra mig med andra siffror än de riktiga. Dessa kostnader på mellan 5 och 6 miljoner blev, sedan jag sagt att jag inte kunde vara med om en sådan ombyggnad, begränsade till 2,9 miljoner. Den nedpressningen kunde komma till stånd genom att man avstod från att bygga en festvåning och att för liknande ändamål iordningställa en terrass. Det var vidare vissa andra omständigheter, som också anfördes såsom skäl för att man kunde begränsa kostnaderna till belopp, som möjligen skulle kunna vara mer acceptabelt att utgå från för här ifrågasatta medel. Det kan nämnas, att medan det första och större projektet avsåg en ökning av utrymmena med 54 procent, om jag minns siffran rätt — jag gör en reservation för det — avsåg detta senare projekt något som inte var ens hälften, knappast inte mer än möjligen 40 procent av den ursprungliga utrymmesökningen, som skulle komma till stånd ge-

nom dessa omdispositioner inom operabyggnaden.

Vad man sålunda här skall ta ställning till är hur det kommer sig, att dessa 3 miljoner, som var angivna som ungefärlig kostnad i Kungl. Maj:ts beslut 1957, år 1958 har stigit till 12 miljoner. Dessa omständigheter finns närmare belysta i den föreliggande utredningen och kommer att ytterligare belysas vid den fortsatta behandlingen av ärendet.

Jag har svårt att inse att detta ärende i vad gäller kontakt med myndigheter, remissinstanser och expertis kunde ha skötts på ett annat sätt. Anledningen till anslagsöverskridandet kan kanske, som utredningsmannen säger — jag säger det inte ty jag vet inte hur den fortsatta behandlingen av ärendet blir sedan remissyttrandena inkommit — bero på att man inom byggnadsstyrelsen inte har bokföringen ordnad på det sättet, att det går en larmsignal när anslagen börjar överskridas!

Men jag vill att herr Rydén skall tro mig på mitt ord då jag säger, att vid de förfrågningar som jag vid upprepade tillfällen har gjort hos byggnadsstyrelsen, har jag inte fått någon som helst anledning att tro, att kostnaderna överskridits. Att så skett fick jag reda på först vid en tidpunkt som låg mycket nära den dag, då jag tillsatte den särskilda utredningen för att få orsakerna därtill klarlagda.

Herr RYDÉN (fp):

Herr talman! Jag har ingen som helst anledning att inte tro statsrådet på hans ord. Men det är naturligtvis ganska givet, att det förelegat en brist i departementets möjlighet att bedöma sådana här frågor. Jag ber i detta sammanhang att få hänvisa till vad generaldirektör Ödeen säger om de två olika kostnadsförslagen, d. v. s. novemberförslaget och decemberförslaget 1957, på sidan 22 i sin utredning: »En jämförelse mellan de ritningar, som återopats i december-

Svar på interpellation och frågor ang. prövningen av ansökningar om bidrag ur lotterimedelsfonden, m. m.

förslaget, och motsvarande ritningar i novemberförslaget i vad mån dessa avsåg ombyggnaden av restaurangen ger vid handen, att de inbördes avvikelserna dem emellan icke kan anses vara av betydelse att i avgörande utsträckning påverka ombyggnadskostnaderna» o. s. v.

När det i detta fall föreligger ett så klart besked från en arkitekt, hade det väl varit en relativt enkel sak att tillkalla sådan expertis, när detta ärende diskuterades i departementet i december 1957.

Herr CHRISTENSON i Malmö (fp):

Herr talman! Jag tror, att svenska folket med stort intresse följer denna debatt i riksdagen om vår förnämsta och största utåtriktade kulturinstitution. Men frågan återstår, och den har fortfarande inte blivit besvarad: Blir Jet skattebetalarna som kommer att få betala detta underskott eller blir det efter andra principer som detta underskott kommer att regleras?

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet LANGE:

Herr talman! Dessa frågor får, som jag förut framhållit, närmare utredas vid den fortsatta handläggningen av ärendet. Så mycket vill jag ha fastslaget, att utredningsmannen också har kunnat visa på väsentliga förändringar som genomförts i det ena projektet jämfört med det andra. Jag nämnde till exempel att terrassen inte fanns med i ett av projekten, medan det däremot fanns med i det tidigare framlagda förslaget. Det är i varje fall en omständighet som jag i egenskap av icke byggnadssakkunnig måste tillmäta ett visst avseende såsom förklaringsgrund till att kostnaderna kunnat bli så nedpressade som från 5 till 2,9 miljoner kronor. Det var ett annat projekt som då förelåg, låt vara delvis baserat på tidigare gjorda kostnadsberäkningar.

Herr SVENSSON i Ljungskile (fp):

Herr talman! Det är klart att det finns möjligheter till missuppfattningar i en så pass villsam debatt som denna. Från riksdagens synpunkt är givetvis förhållandet mellan departementet och underordnade verk av intresse. Av statsrådets inlägg efter herr Rydén's första anförande fick jag det intrycket, att statsrådet efter beslutet i april 1958 egentligen inte hade hört någonting förrän i maj i år. Men av statsrådets näst sista anförande fick jag den uppfattningen, att statsrådet upprepade gånger hade hört ett och annat om sakens utveckling men att dessa rapporter icke varit oroande. Jag tror att det är önskvärt att det blir klarhet om vilken som är den rätta uppfattningen. Har statsrådet fått rapporter under dessa två år från byggnadsstyrelsen och har dessa rapporter varit lugnande, icke oroande? Eller har det varit tyst?

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet LANGE:

Herr talman! Jag skall svara direkt. Jag har under dessa år vid olika tillfällen haft anledning fråga: Hur ligger det till med kostnadsberäkningarna för detta projekt liksom för andra som byggnadsstyrelsen haft ansvar för? Jag har fått lugnande besked. Det första oroande beskedet jag erhöll kom i maj månad i år, och ännu så sent som i början av detta år fick jag uppgifter vilka — som jag tillät mig säga — gav mig anledning förmoda att kostnaderna ungefärligen skulle hållas. Men det är klart att när man river i en gammal byggnad, blir kostnaderna ibland större än man kan förutse.

Det är också alldeles uppenbart — detta framgår också av utredningen — att många av kostnaderna, hur noggranna beräkningar som än kan ha gjorts, inte alltid kan förutses. Den omständigheten att Dramaten ursprungligen var kostnadsberäknad till 8 miljoner kronor, men enligt de senaste uppgifterna

Svar på interpellation och frågor ang. prövningen av ansökningar om bidrag ur lotterimedelsfonden, m. m.

— som är rätt dagsfärska men ännu inte alldeles definitiva — säger man att en viss merkostnad kommer till, på låt oss säga 500 000 kronor. Detta har inte föränlett mig att tillsätta någon utredningsman för att undersöka omständigheterna kring den fördyringen. Men när man kommer till en kostnadspost, som i de ursprungliga planerna uppgått till 3 miljoner och nu uppges belöpa sig till 12 miljoner kronor, då finns det all anledning att slå larm.

Jag vill också, herr talman, säga i denna kammare att hade det varit fråga om en kostnadsfördyring som uteslutande hänfört sig till själva den del av operabyggnaden, som använts för operakonstens direkta behov, skulle jag ha varit mindre alarmerad än jag är i dag och än jag var när jag tillsatte utredningen.

Herr SVENSSON i Ljungskile (fp):

Herr talman! Jag tycker att första delen av herr statsrådets sista anförande var alldeles klar, och det skulle inte ha föränlett mig att säga ett ord mera. Men den sista delen tar i viss mån bort intrycket av det första mer kategoriska yttrandet. Den sista delen innebär ju att det har förekommit rapporter om kostnadsfördyringar. Då råder det alltså fortfarande oklarhet.

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet LANGE:

Herr talman! Jag tror att det föreligger ett missförstånd. Det har inte varit någon som helst rapport om några kostnadsfördyringar. I själva verket har jag aldrig mottagit någon annan rapport än den jag själv begärde, när det i maj månad för första gången antyddes att kostnadsramen inte skulle hålla.

Det som jag talade om sist var ombyggnaden av Dramaten, beträffande vilken någon definitiv sluträkning ännu inte föreligger. Jag anförde den ombyggnaden som exempel på att man

kanske ibland får räkna med vissa kostnadsfördyringar vid renovering av gamla byggnader. Jag tog det som exempel på att det ju kunde ha inträffat kostnadsfördyringar vid Operan, som inte var av så allvarlig natur som denna sista stora fördyring.

Jag kan inte se att jag där har motsagt mig själv. Jag skulle ha varit mindre oroad beträffande de allmänna konsekvenserna, och det skulle ha funnits mindre anledning för allmänheten och riksdagen att reagera, därest sådana — visserligen oförutsedda — kostnadsfördyringar hade hänfört sig till någon annan del av ombyggnaden än den som gällde restaurangen. Det var bara det jag ville ha sagt.

Ingen slutgiltig kostnadsberäkning har ännu presterats av byggnadsstyrelsen. De preliminära uppgifter som lämnats kom till efter särskild begäran av mig i maj månad, sedan jag börjat ana att allt inte stod rätt till.

Herr SVENSSON i Ljungskile (fp):

Herr talman! Att det kan bli dyrare än man tänkt när man river i gamla hus behöver vi inte diskutera, det har vi kanske erfarenhet av i smått litet var.

Men det som intresserade mig var den konstitutionella sidan av saken. Jag ville inte här försöka dra några slutsatser utan endast få klarhet i själva bakgrunden. Då står det klart, att från april 1958 till maj i år förekom inga oroande rapporter beträffande restaurangbygget i Operan. Det är alltså det besked vi har på den punkten.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 9

Föredrogs och lades till handlingarna Kungl. Maj:ts å bordet vilande skrivelse, nr 190, till riksdagen med tillkännagivande, att Kungl. Maj:t förordnat statsrådet Rune Hermansson att under innevarande riksdag utöva den befattning

med riksdagsärenden, som jämlikt § 46 riksdagsordningen tillkommer en ledamot av statsrådet; och skulle underrättelse om denna skrivelses innehåll meddelas vederbörande utskott samt riksdagens kanslideputerade.

§ 10

Föredrogos, men bordlades åter statsutskottets utlåtanden nr 191—199, bevillningsutskottets betänkanden nr 73, 80—83, 85 och 86, bankoutskottets utlåtanden nr 34 och 35, första lagutskottets utlåtanden nr 40 och 41, andra lagutskottets utlåtanden nr 67—70, tredje lagutskottets utlåtanden nr 32 och 33 samt jordbruksutskottets utlåtanden nr 42 och 43.

§ 11

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 378, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag om statlig garanti för Aktiebolaget Atomenergis förpliktelser enligt atomansvarighetslagen;

nr 379, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ökning av det högsta belopp intill vilket staten må åtaga sig betalningsansvar i form av statsgaranti för exportkredit;

nr 380, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bidrag till För-
enta Nationernas fond för Kongo; och

nr 381, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till riktlinjer för regionsjukvårdens utbyggande, m. m.

§ 12

Tillkännagavs, att till herr talmannen under sammanträdet avlämnats en motion, nr 877, av herr *Hallén m. fl.*, angående ändrad lydelse av § 7 mom. 2 i andra kammarens ordningsstadga.

Denna motion bordlades.

§ 13

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 19.34.

In fidem
Sune K. Johansson

Onsdagen den 7 december

Kl. 10.00

§ 1

Svar på fråga ang. utbildningen av kollektivavtalsanställd vårdpersonal inom sjuk- och åldringsvården

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet JOHANSSON, som yttrade:

Herr talman! Ledamoten av denna kammare fru Ekendahl har frågat mig om jag vill lämna en redogörelse för de planer som utarbetats för att nå en kvalitativt förbättrad grundutbildning

och vidareutbildning av den kollektivavtalsanställda vårdpersonalen inom landstingens, städernas och landskommunernas sjuk- och åldringsvård samt för vilka landsting och städer som utbyggt den nämnda undervisningen i enlighet med planerna.

Till svar härpå vill jag anföra följande.

Vad undervisningen av sjukvårdsbiträden beträffar utarbetades år 1957 en kursplan för denna av en kommitté med representanter för bl. a. Svenska landstingsförbundet, Svenska stadsförbundet

Svar på fråga ang. utbildningen av kollektivavtalsanställd vårdpersonal inom sjuk- och åldringsvården

och Kommunalarbetareförbundet. Undervisningsplanen — som omfattar ett läsår — har sedermera omarbetats av överstyrelsen för yrkesutbildning, varvid vissa kvalitativa förbättringar genomförts. Bl. a. har den teoretiska undervisningen utökats och omlagts.

Samtliga landsting har numera anordnat eller kommer att fr. o. m. 1961 anordna dylik utbildning. F. n. är dock kursverksamheten i Gotlands och Hallands läns landsting nedlagd. Kronobergs läns landsting beräknar starta utbildningskurs i januari 1961. Av städerna utanför landsting har fem anordnat utbildning av något slag medan den sjätte begärt att vederbörande yrkeskola skall påbörja utbildning enligt kommittéförslaget. Under läsåret 1959/60 var antalet kurser omkring 50 med sammanlagt cirka 1 000 deltagare. Enligt landstingens egna planer skulle omkring 1 350 sjukvårdsbiträden komma att utbildas per år. Överstyrelsen för yrkesutbildning — som särskilt utreder behovet av utbildning för redan anställda sjukvårdsbiträden — ämnar emellertid intensifiera hela utbildningen och planerar att under budgetåret 1961/62 för nyrekryterade och redan anställda anordna omkring 250 kurser med cirka 4 000 deltagare. Som jämförelse kan nämnas att förenämnda kommitté beräknade utbildningsbehovet till cirka 3 000 per år. Tillströmningen till de kurser som anordnas har på vissa håll varit betydligt större än antalet elevplatser medan på några håll antalet sökande uppgivits inte räcka till för att fullt utnyttja utbildningskapaciteten.

Utbildningskurser för undersköterskor har i enlighet med av Landstingsförbundet år 1945 framlagd kursplan anordnats inom samtliga landsting utom ett. Samtliga städer utom en har också anordnat undersköterskeutbildning. F. n. finns för undersköterskor två omarbetade utbildningsplaner. Den ena omfattar sex veckor och bygger

på grundutbildningen för sjukvårdsbiträden jämte tre års praktik. Den andra omfattar åtta veckor och bygger på flera års väl vitsordad praktik. Sexveckorskursen kan beräknas komma i gång inom kort i de län, som bedrivit grundutbildning tillräckligt länge. Undervisningsplaner för åttaveckorskurser har för läsåret 1959/60 fastställts inom 16 län. Kurser har dock anordnats endast inom ett tiotal län. Antalet undersköterskeelever var läsåret 1959/60 cirka 250.

I detta sammanhang vill jag erinra om att undersköterskornas såväl arbetsuppgifter som utbildning sedan våren 1959 är föremål för utredning av en statlig kommitté. Bl. a. undersöker man hurvida inte vissa arbetsuppgifter, som f. n. åligger sjuksköterska, i stället skulle kunna utföras av undersköterska. Skulle undersökningen leda till att mera kvalificerade arbetsuppgifter kan läggas på undersköterskorna, torde en omläggning av deras utbildning kunna ifrågasättas. Utredningen skall vidare överväga möjligheterna att låta särskilt duktiga undersköterskor — efter en eventuell komplettering av deras kunskaper — erhålla sjuksköterskekompetens. Kommittén beräknas bli färdig med utredningsarbetet under våren 1961. Jag vill emellertid betona angelägenheten av att den undersköterskeutbildning, som bedrivs enligt nuvarande riktlinjer, inte bör minskas i avvaktan på resultatet av nämnda utredning. Framhållas bör att den i statlig regi bedrivna utbildningen av lärare-instruktionssköterskor utvidgats betydligt fr. o. m. innevarande budgetår i syfte att möjliggöra en ökning av utbildningskapaciteten för olika kategorier sjukvårdspersonal.

I övrigt vill jag nämna att utbildning av vårdarinnor-barnsköterskor för vård av psykiskt efterblivna äger rum i Stockholms stad, för Skaraborgs och Älvsborgs läns landsting i Mariestad samt vid landstingens centrala yrkes-

Svar på fråga ang. utbildningen av kollektivavtalsanställd vårdpersonal inom sjuk- och åldringsvården

skolor i Örebro och Umeå. Ytterligare fyra huvudmän planerar dylik utbildning.

Beträffande åldringsvården har överstyrelsen för yrkesutbildning utarbetat undervisningsplaner för vårdbiträden vid ålderdomshem. Viss kursverksamhet bedrivs, men den är tyvärr ringa i förhållande till behovet. Överstyrelsen avser att med det snaraste omarbета dessa undervisningsplaner och samordna dem med grundutbildningen för sjukvårdsbiträden. Jag vill dock framhålla att möjlighet finns för denna personalgrupp att delta i sjukvårdsbiträdes- och undersköterskeutbildningen.

Härefter anförde:

Fru EKENDAHL (s):

Herr talman! Jag vill till inrikesministern framföra mitt tack för svaret på min enkla fråga som gällde grundutbildningen och vidareutbildningen av den kollektivavtalsanställda vårdpersonalen. Av svaret framgår att utbildningsplaner har utarbetats och att överstyrelsen för yrkesutbildning har förbättrat deras kvalitet.

En av de stora frågorna i dagens samhälle är ju utbyggnaden av mental- och kroppssjukvården. Nya anläggningar byggs, och de kan inte fylla sin uppgift om det inte finns tillräckligt med vårdpersonal. På den stora konferens, som överstyrelsen för yrkesutbildning ordnade i mitten av november, sades det att det under 1960-talet kommer att behövas 22 000 nya tjänster inom vårdområdena. Om den siffran är riktig så ter sig ju antalet av dem, som nu håller på att utbildas, löjligt litet. Bara 1 000 sjukvårdsbiträden och 250 undersköterskor utbildades under läsåret 1959/60.

Statsrådet nämnde också i svaret att samtliga landsting numera har eller under 1961 kommer att ordna en sådan här utbildning men att två landsting,

Gotlands och Hallands läns om jag hörde rätt, har lagt ned sin utbildning. Är herr statsrådet i tillfälle att nu upplysa om varför de har gjort det? Är behovet fyllt i dessa två landstingsområden eller finns det andra utbildningsområden som man anser viktigare?

De planer överstyrelsen för yrkesutbildning har på kurser för sjukvårdsbiträden och undersköterskor med en kapacitet av 4 000 deltagare om året ter sig betydligt mer realistiska än den siffra som nämndes beträffande den personal som nu håller på att utbildas eller fått sin utbildning. Personalorganisationen, Svenska kommunalarbetsförbundet, ser också med oro på att utbildningen byggs ut i så långsam takt. Förbundet konstaterar liksom jag med glädje att det finns både ett principiellt intresse för dessa frågor och ett praktiskt intresse för att utforma fina kursplaner. Jag vill till alla delar instämma i ett uttalande som gjordes av Kommunalarbetareförbundets ordförande i oktober när förbundets styrelse var samlad för att dryfta andra angelägenheter men då utbildningsfrågorna också togs upp. Efter att med tillfredsställelse ha noterat den principiella inställningen och de goda kursplanerna yttrade han att det ändå tyvärr måste fastslås att det har mött stora svårigheter att föra ut planerna i det praktiska livet: »Det antal, som genomgår grundutbildning, fyller inte på långt när behovet, och medan nya utbildningslinjer har skapats för andra personalgrupper, har den viktiga undersköterskeutbildningen tillfälligt lagts ned.»

Herr talman! Detta är en så viktig fråga för oss alla att det är nödvändigt att stryka under att ingenting får hindra att utbildningen förs ut på det lokala planet i landsting och städer så att vi kan utnyttja både de nya och de gamla sjukvårdsinrättningarna. Utbildningskravet får inte försummas. Det framgår av inrikesministerns svar att han har

Svar på fråga ang. utbildningen av kollektivavtalsanställd vårdpersonal inom sjuk- och åldringsvården

ett stort intresse för dessa frågor och möjligheter att verka för att något blir gjort. Men ändå, herr statsråd, tycker jag att bilden ter sig ganska mörk.

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet JOHANSSON:

Herr talman! Det råder ju inga delade meningar oss emellan om vare sig behovet eller den takt i vilken denna utbildning bör ske. Den som har följt utvecklingen delar emellertid inte riktigt den uppfattningen att bilden ter sig mörk. Det var ju ändå inte förrän 1957 som denna verksamhet kom i gång, och nu är vi framme vid att samtliga landsting har anordnat kurser, även om det tillfälligtvis inträffat, att man på Gotland och i Halland inte har planerat någon kursverksamhet för nästkommande år. Anledningen härtill vet jag inte exakt. Förmodligen har man vid fjolårets kurser inte haft den tillströmning man förväntat, och därför avvaktar man ytterligare erfarenhet.

Sedan kan vi vara överens om att vi ännu inte kommit upp i en så omfattande kursverksamhet som vore önskvärd på grund av behovet. Jag vill emellertid erinra fru Ekendahl om att — såsom också sades i svaret — överstyrelsen för yrkesutbildning för budgetåret 1961/62 planerar en kursverksamhet, som kommer att omfatta 4 000 deltagare, d. v. s. fyra gånger mer än vi hade under fjolåret. Det är en planering som jag tycker är utmärkt, därför att det finns äldre biträden, vilka inte har haft tillfälle att få en sådan utbildning, som skulle ha varit önskvärd, men vilka man nu kan ge denna kompletterande undervisning.

Man kan naturligtvis säga att det är beklagligt att vi inte har fått i gång undersköterskeutbildning i den omfattning som vi hade önskat, men det har samband med att vi i fjol startade en utredning om denna specialutbildning.

Denna utredning är ännu inte klar. Vi räknar med att den skall bli det under våren 1961. Den utbildningen måste, så långt vi kan förstå, bli mera omfattande än 6 å 8 veckor. Jag vet inte hur lång den kommer att bli, men låt mig säga, att jag tror att den kommer att bli ungefär ettårig. Det är ju ganska förstaeligt, om landstingen med hänsyn till denna utredning sagt sig: Låt oss avvakta denna utredning, innan vi sätter i gång alltför mycken utbildning enligt planen för 6- och 8-veckorskurserna. När nu utredningen blivit förskjuten i tiden, har emellertid Landstingsförbundet uppmanat landstingen att snabbt sätta i gång 6- och 8-veckorskurser, så att man får till stånd den kompletterande utbildning som är önskvärd.

Låt mig också till sist säga, för att bilden skall bli mer fullständig, att förutom denna kommunala utbildning har vi inom den statliga sektorn en utbildning i mentalsjukvård, omfattande 650 elever, som årligen tas in för 2-årig grundutbildning. Denna utbildning har en utomordentligt stor betydelse för mentalsjukvården.

Fru EKENDAHL (s):

Herr talman! Jag är helt enig med statsrådet om att KÖY:s utbildningsplaner är realistiska, och jag vill här uttala förhoppningen, att det verkligen skall lyckas överstyrelsen för yrkesutbildning att genomföra sina planer på utbildning av 4 000 i stället för som nu 1 000.

Statsrådet sade att det är förstaeligt att landstingen, i avvaktan på den utredning som pågår rörande undersköterskorna, underlåter att ordna denna 6-respektive 8-veckors utbildning. Jag beklagar ändå att dessa kurser inte hålles — utredningar har nu en enastående förmåga att lamslå utvecklingen. Även om jag är enig med statsrådet om att det är bättre med exempelvis ett års utbildning än en utbildning under 6—8 ve-

Svar på interpellation ang. ingivandet av förteckningar till arkivmyndigheterna

kor, är dock den senare typen av utbildning bättre än ingen alls. Därför hoppas jag att landstingen tills vidare fortsätter även med den kortare utbildningen; jag passar på att i detta sammanhang vända mig till herr talmannen, som har med landstingen att göra. Man vet inte om förslaget kan läggas fram under 1961 så att utbildningen kanske kan ta sin början 1962, men vi är eniga om att det under tiden kommer att råda stor brist på utbildad personal.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 2

Svar på interpellation ang. ingivandet av förteckningar till arkivmyndigheterna

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet EDENMAN, erhöll på begäran ordet och yttrade:

Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har fröken Carlsson frågat, om jag vill lämna en redogörelse för i vilken utsträckning myndigheterna fullgjort skyldigheten att till arkivmyndigheterna inge förteckningar och tilläggsförteckningar över sina arkiv.

Härpå får jag svara följande.

Enligt gällande arkivstadga skall över myndighets arkivbestånd föras en summarisk förteckning, s. k. arkivförteckning. Arkivförteckningen skall årligen genomgå och fullständigas med hänsyn till uppkomna förändringar i arkivbeståndet. Till ledning för upprättande av arkivförteckning kan Kungl. Maj:t, där så fordras, fastställa en förteckningsplan. Avskrift av arkivförteckning skall inges till arkivmyndighet, d. v. s. riksarkivet, krigsarkivet eller landsarkiv. Dessutom skall myndighet första året i varje decennium till arkivmyndigheten inge s. k. tilläggsförteckning i form av utdrag av den hos myndigheten successivt kompletterade arkivförteckningen.

Av inhämtade upplysningar angående den omfattning, i vilken myndigheterna fullgjort skyldigheten att inge arkivförteckningar, framgår bl. a. följande.

Av 223 civila centralmyndigheter, länsstyrelser, domkapitel och länslantmäterikontor har 172 eller drygt tre fjärdedelar ingivit arkivförteckningar till riksarkivet. Skyldigheten att år 1951 inge tilläggsförteckning har av nu nämnda myndigheter fullgjorts i obetydligt mindre omfattning. Av de myndigheter inom denna grupp, som inte inkommit med arkivförteckning, har 32 tillkommit efter 1949 och 7 håller för närvarande på att upprätta förteckningar. Av övriga myndigheter, som har att inge förteckning till riksarkivet, har vissa grupper i förhållandevis ringa utsträckning ingivit arkivförteckningar.

I fråga om de lokala myndigheter, som skall inge förteckningar till landsarkiven, har upplysningar införskaffats såvitt angår 3 460 sådana myndigheter, omfattande bl. a. landsfiskaler, rådhusrätter och magistrater samt pastorsämbeten. Av dessa myndigheter har 3 312 eller 95 procent ingivit arkivförteckning och 3 052 eller omkring 88 procent tilläggsförteckning år 1951.

Av dessa uppgifter framgår, att det på sina håll brister i fråga om avlämnandet av arkivförteckningar. Emellertid bör man inte därav dra den slutsatsen, att försummelse i flertalet fall skulle föreligga hos de berörda myndigheterna eller att arkivmyndigheterna skulle brista i sin tillsynsskyldighet. Det förhåller sig i åtskilliga av dessa fall i själva verket så, att man, ofta med arkivmyndighetens medgivande, låtit anstå med upprättandet av förteckning i avvaktan på genomförande av en omorganisation eller på fastställande av förteckningsplan eller på utfärdande av gallringsbestämmelser. I andra fall åter har dröjsmålet sin orsak i att myndigheten inrättats först på senare tid eller att förteckningsplan beträffande arkivet fastställts först under senare hälften av 1950-talet.

Det bör här också framhållas, att myndigheterna numera i större utsträckning än tidigare ställs inför svårbe-

Svar på interpellation ang. ingivandet av förteckningar till arkivmyndigheterna

mästrade problem i fråga om arkivvården. De årliga accessionerna har på senare tid väsentligt ökat och en mängd nya slag av handlingar såsom kortregister o. d. kräver ett större arbete än äldre tiders bundna böcker. Det är arkivmyndigheternas uppgift att biträda myndigheterna i fråga om arkivvården, och de har också numera i allt högre grad inriktat sig på denna gren av sin verksamhet, bl. a. genom att ge utförliga anvisningar och råd, anordna kurser för myndigheternas personal och tillhandahålla direkt service.

Jag vill slutligen omnämna, att i ecklesiastikdepartementet för närvarande beredes ett förslag till en ny allmän arkivstadga för den statliga förvaltningen. Förslaget syftar till en effektivisering och förenkling av arkivvårdsarbetet under arkivmyndigheternas medverkan, och jag hoppas att nya bestämmelser i denna riktning skall bidra till att avhjälpa förefintliga brister i de hänseenden, som fröken Karlsson berört i sin interpellation.

Härpå anförde

Fröken KARLSSON (h):

Herr talman! Jag ber att till chefen för ecklesiastikdepartementet få rikta ett tack för svaret på min interpellation.

Anledningen till att den framställdes var att det under senare tid i olika sammanhang har framförts kritiska omdömen om arkivvården här i landet. Måhända är flera i kritisk riktning gjorda påståenden icke i alla avseenden berättigade, men ecklesiastikministern har själv i sitt svar talat om uppenbara brister. Statsrådet ger flera förklaringar till brister i fråga om avlämnandet av arkivförteckningar. Såsom sådana skäl anföres en förestående omorganisation, att en förteckningsplan fastställdes först under senare hälften av 1950-talet och att nutida arkiv-

vård ställes inför större och mer svår-
bemästrade problem än tidigare.

Detta är säkerligen riktigt, men jag föreställer mig att det även finns andra skäl, som ecklesiastikministern inte har anfört, och jag skulle i det här sammanhanget gärna vilja peka på några sådana. Jag tror således att bristen på kvalificerad personal är oerhört besvärande. Likaså anser jag att bristen på lämpliga utrymmen i mycket hög grad måste hämma arkivvården och i varje fall medför att den inte kan handhas på det sätt, som de som arbetar inom den samma själva önskar.

Jag skall som exempel redogöra något för förhållandena vid landsarkivet i Lund. Där är — det kan man säga utan att göra sig skyldig till någon som helst överdrift — arkivet fyllt av arkivalier från källargolvet till vindstaket. Det saknas i stor utsträckning utrymmen för inplacering av hyllor, varför mycket av det som mottagits inte endast till förvaring utan givetvis också för bearbetning ligger i packlådor och säckar, på golvet mellan hyllorna, på vindsgolvet och i trappuppgångarna. Förhållandena är sådana att man nödgats att, liksom landsarkivet i Uppsala, i skrivelse till riksarkivet begära dess medverkan till att hos Kungl. Maj:t utverka befrielse från skyldigheten att inkräva eller mottaga arkivhandlingar. Det är bedrövligt att man på detta sätt skall behöva vidtaga åtgärder som medför att vare sig de lokala eller de centrala arkivmyndigheterna inte kan fullgöra sina skyldigheter enligt föreskrifterna. Den befrielse, som här avses, berör inte mindre än tio län, och det gäller så många myndigheter att man i framställningen understrekit önskvärldheten av att den äskade befrielsen, om den erhålles, skall kungöras i Svensk författningssamling.

Det säger sig självt att dessa förhållanden inte endast äventyrar värdefulla arkivalier utan också i hög grad försvårar arbetet inom både de lokala och

Svar på interpellation ang. bibliotekens personalorganisation

de centrala arkiven. För de forskare, som av olika anledningar söker sig till arkiven, blir det självfallet också i olika fall svårt att med önskvärd lätthet få tag på arkivhandlingar, som de behöver för sin forskning och som bör vara lättillgängliga.

Det är ett allmänt intresse och ett uttryck för en viktig demokratisk princip att man har tillgång till offentliga handlingar, som arkiven skall tillhandahålla. Det är också av största vikt att arkiven fungerar på ett tillfredsställande sätt. Jag förstår av svaret att ecklesiastikministern hyser det största intresse för saken och är optimistisk i fråga om framtiden. Inte minst i den sista delen av interpellationssvaret kommer denna positiva inställning till uttryck. Statsrådet säger ju där: »Jag vill slutligen omnämna, att i ecklesiastikdepartementet för närvarande beredes ett förslag till en ny allmän arkivstadga för den statliga förvaltningen. Förslaget syftar till en effektivisering och förenkling av arkivvårdsarbetet under arkivmyndigheternas medverkan, och jag hoppas att nya bestämmelser i denna riktning skall bidra till att avhjälpa förefintliga brister i de hänseenden, som fröken Karlsson berört i sin interpellation.»

Jag föreställer mig att de nya bestämmelser, som statsrådet aviserar, skall innebära möjligheter för arkiven att ta emot arkivalierna i utrymmen, där de är lättillgängliga för allmänheten och där de som är verksamma på arkiven kan arbeta under något så när drägliga förhållanden.

Jag ber att än en gång få uttala ett teck för svaret.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 3

Svar på interpellation ang. bibliotekens personalorganisation

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet EDENMAN, som yttrade:

Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har fröken Vinge frågat, vilka åtgärder jag ämnar vidta för att få till stånd en ändamålsenlig utbildning, personalrekrytering och anslagsavvägning vid biblioteken i allmänhet och de vetenskapliga biblioteken i synnerhet.

Vad först beträffar frågan om *biblioteksutbildningen* har denna som bekant på senare tid dryftats i olika sammanhang, och den debatteras nu livligt inom berörda fackkretsar. Det bör understrykas att denna debatt gett vid handen, att meningarna om hur utbildningen bör gestaltas är mycket delade. Med hänsyn härtill kan det knappast anses ha varit till skada för saken, att den pågående utvecklingen inom biblioteksväsendet fått fortskrida något, innan en statlig utredning nu fått tillfälle att granska utbildningsproblemen. Jag syftar på det förhållandet, att den i år tillsatta kommittén för nya utbildningsvägar vid de filosofiska fakulteterna m. m. till följd av sina direktiv kommer att ägna uppmärksamhet bl. a. åt frågan om utbildning av den bibliotekspersonal, i vars kvalifikationer högre utbildning anses böra ingå. Kommitténs rekommendationer i detta avseende bör avvaktas, innan slutlig ställning tas till denna del av bibliotekarieutbildningen. Det kan vidare nämnas, att utbildningen av övriga personal-kategorier vid de vetenskapliga biblioteken kunnat breddas bl. a. genom ökat stöd åt den sedan ett femtontal år vid kungl. biblioteket bedrivna biblioteks-assistentutbildningen. En ytterligare utvidgning av denna utbildning är i viss mån beroende av lösningen av en del lokalproblem, som man nu är i färd med att överväga.

Frågan om utbildning av folkbibliotekens personal har berörts i det betänkande, som nyligen avgivits av den av skolöverstyrelsen, Svenska stadsförbundet och Svenska folkbibliotekarieför-

Svar på interpellation ang. bibliotekens personalorganisation

eningen tillsatta utredningen angående rationalisering av det kommunala biblioteksväsendet. Som grundval för utbildningsfrågans lösning har utredningen bl. a. analyserat förekommande arbetsuppgifter vid biblioteken och dragit upp fasta gränslinjer mellan olika personalkategorier. Utbildningsfrågan kan nu förutsättas bli uppföljd av såväl de kommunala huvudmännen som skolöverstyrelsen, och spörsmålet har givetvis även vissa beröringspunkter med det arbete, som utförs inom kommittén för nya utbildningsvägar vid de filosofiska fakulteterna.

Fröken Vinge har också tagit upp frågan om *personalrekryteringen* till biblioteken. Detta spörsmål är — bortsett från utbildningens betydelse för den enskildes sysselsättningsmöjligheter — självfallet i första hand en arbetsmarknadsfråga. En väsentlig faktor i sammanhanget är de arbetsuppgifter och den lönesättning, som kan påräknas inom yrket. Jag vill erinra om att bibliotekspersonalen vid såväl större som mindre statliga forskningsbibliotek under de senaste åren fått sin löneställning förbättrad. Personalens numerär har på olika håll förstärkts.

Såvitt gäller de vetenskapliga biblioteken synes några rekryteringssvårigheter knappast föreligga.

För folkbibliotekens del är, enligt vad jag erfarit, rekryteringssvårigheterna numera mindre framträdande. En ytterligare förbättring ter sig ingalunda osannolik. Med nuvarande utbildningstakt och med den relativa begränsning av expansionen på bibliotekariesidan, som torde bli en följd av den nyssnämnda rationaliseringsutredningens förslag, torde man kunna räkna med att ännu förekommande vakanser ganska snart blir fyllda. För att emellertid säkrare hållpunkter för bedömningen skall erhållas har arbetsmarknadsstyrelsen åtagit sig att utföra en yrkes- och utbildningsstatistisk undersökning rörande bibliotekaryrket.

Fröken Vinge har slutligen berört spörsmålet om *anslagsavvägningen* och därvid ifrågasatt om inte statsmakterna borde fastställa vissa normer för bedömningen av bibliotekens behov för att därigenom underlätta en rättvis anslagsavvägning, i synnerhet beträffande specialbiblioteken. Med hänsyn till bl. a. de mycket skiftande arbetsuppgifterna för just dessa bibliotek i deras egenhet och serviceorgan för forskare och studerande anser jag för egen del att bedömningen av behoven nog bäst grundas på en prövning från fall till fall. När det gäller att inom ramen för de resurser, som kan avdelas för ändamålet, göra en anslagsavvägning mellan någorlunda likartade statliga bibliotek, finns dessutom möjlighet att på grundval av statistiska uppgifter om låne- och besöksfrekvens, accession o. d. göra en jämförelse mellan bibliotekens betydelse och arbetsuppgifternas omfattning.

Vad så till sist gäller motsvarande fråga för folkbibliotekens del, torde den förut berörda rationaliseringsutredningens analyser och rekommendationer kunna ge huvudmännen goda utgångspunkter för en rationell anslagsavvägning.

Därmed, herr talman, anser jag mig ha besvarat fröken Vinges interpellation.

Vidare anförde

Fröken VINGE (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet för det intressanta och innehållsrika svaret på min interpellation. Särskilt fäste jag mig vid vad som meddelades om utbildningsfrågans läge. Jag skall inte för dagen kommentera de synpunkterna utan avvaktar vad som kommer att ske på detta område.

Trots de intressanta synpunkterna i interpellationssvaret är jag ändå rätt

Svar på interpellation ang. bibliotekens personalorganisation

besviken, herr statsråd. Det verkar symptomatiskt, vad som säkerligen är oavsiktligt, nämligen att statsrådet i sitt interpellationssvar har råkat förvanska själva slutklämman i min interpellation, där jag talar om vissa förhållanden vid biblioteken i allmänhet och de vetenskapliga specialbiblioteken i synnerhet. Statsrådet talar om de vetenskapliga biblioteken.

Det är alldeles riktigt, som statsrådet framhåller, att förhållandena är mycket olika vid olika specialbibliotek. Vad man emellertid från specialbibliotekshåll bestämt vill hävda är att om man tar de biblioteken i en klump och de bibliotek, som man i brist på bättre uttryck kallar allmänbibliotek, i en annan klump är skillnaden i vissa avseenden större mellan de kategorierna än mellan specialbiblioteken inbördes.

Vi har t. ex. frågan om litteraturens sammansättning. När vi kommer in på den besvärliga avvägningen i fråga om personalbehovet och statsrådet hänvisar till den statistik vi har över bokbestånd m. m., måste vi göra klart för oss, att avvägningen av antalet tjänster i högre och lägre lönegrad är beroende av bokbeståndets sammansättning. Vid de specialbibliotek, där praktiskt taget all nyförvärvad litteratur utgöres av facklitteratur, till övervägande del på en mångfald främmande språk, måste den proportionen bli en annan än vid allmänbiblioteken, där rent kvantitativt sett en mycket stor del av litteraturen utgöres av tryckeriernas och bokförläggarnas leveransexemplar av svenskt tryck av alla olika kategorier.

Vi måste också ha klart för oss att referensverksamheten har en annan karaktär och är mera intensiv vid en del av de största specialbiblioteken än den kan bli vid allmänbiblioteken. När statsrådet nu säger, att specialbibliotekens problem måste bedömas från fall till fall, är detta kanske i och för sig riktigt, men den bedömningen måste utgå

från vissa normer, vissa förberedande undersökningar. Detta är särskilt väsentligt eftersom, som statsrådet själv är medveten om, en del av specialbiblioteken sorterar under andra departement än ecklesiastikdepartementet. Den mycket intressanta undersökning, vilken statsrådet nu omnämner och som har gjorts på folkbibliotekshåll och i dagarna blivit publicerad, visar en del av vad som behöver göras men kan omöjligen läggas som mall för förhållandena vid specialbiblioteken — lika litet som förhållandena vid de vetenskapliga allmänbiblioteken annat än i begränsad utsträckning kan läggas som mall för specialbibliotekens behov.

Man behöver alltså en organisationsundersökning, men jag tror att det vore opraktiskt att fortsätta på den väg, som man slagit in på vid ett par av de stora allmänbiblioteken, och låta organisationsnämnden taga hand om dem ett i taget. Jag tror att det vore klokare att först försöka få fram en allmän bedömning av situationen, innan man går in på dessa bedömningar från fall till fall. Å andra sidan är jag mycket angelägen om att stryka under att man inte i avvaktan på sådana organisationsundersökningar kan avstå från att tillgodose det omedelbara behovet av upprustning.

Till min stora överraskning säger statsrådet, att de vetenskapliga biblioteken inte har rekryteringssvårigheter. Det omdömet måste emanera uteslutande från allmänbiblioteken. Ett av de främsta skälen till att ett par olika representanter för specialbiblioteken redan i våras sökte upp mig och bad mig framföra deras bekymmer i riksdagen var just rekryteringssvårigheterna. Man pekade då speciellt på de fall, då det är fråga om arbetsuppgifter, för vilka man måste kräva kvalificerad utbildning — akademisk examen och biblioteksutbildning — men där tjänsterna är placerade i assistentgrad. Å andra sidan har jag klart för mig och har observerat flera gånger, att det ty-

Svar på interpellation ang. bibliotekens personalorganisation

värr vid en del av biblioteken förekommer att kvalificerad personal i viss utsträckning utför arbetsuppgifter, som skulle kunna utföras av personal med något enklare utbildning, om man hade lämplig personal att tillgå.

Jag tror det är oklokt att bara hänvisa dessa frågor till civildepartementsutredningar. Statsrådet kommer säkerligen själv vid närmare övervägande att finna, att det är i ecklesiastikdepartementets eget intresse att försöka få ett samlat grepp på dessa problem.

En annan väsentlig fråga, som statsrådet — möjligen med avsikt — tagit på med alltför lätt hand, är frågan om bibliotekens fundamentala roll för högre undervisning och forskning och hela den problematik som uppstår i samband med universitetens upprustning och de ökade forskningsanslagen. Svårigheterna för specialbiblioteken stiger givetvis i takt med denna ur andra synpunkter så glädjande utveckling.

Jag skulle vilja göra en bestämd skillnad mellan de problem, som uppstår för de yngre studenterna och för de kvalificerade forskarna. För de yngre studenterna gäller det framför allt att få tillräcklig tillgång till kurslitteratur och en plats i en läsesal. Detta är i hög grad en fråga om anslag för böcker och lokaler, men givetvis blir det också här en fråga om ett ökat personalbehov. Men jag tror inte att det för de yngre studenterna är så farligt om de inte får så mycket individuell vägledning. En sådan vägledning bör kanske ges mera i form av generell upplysning åt hela grupper av studenter. Men det är också nyttigt för dessa ungdomar att få vänja sig vid att själva leta sig fram i kataloger och bibliografier.

En helt annan sak är det med de kvalificerade forskarna. Här är det ett fruktansvärt slöseri med dyrbar arbetskraft om de inte får service.

En representant för ett specialbibliotek, nämligen chefen för medicinska fakultetens i Göteborg bibliotek, Folke

Ström, skrev häromåret en artikel i Dagens Nyheter, vilken han kallade »Litteraturfloden och bibliotekariens». Han beskrev där vältaligt de svårigheter som forskarna ställs inför på grund av den vetenskapliga litteraturens enorma tillväxt. Hur fackmännen skall kunna följa utvecklingen och få kännedom om uppnådda resultat och nya frågeställningar är ett problem som diskuteras världen över. Meningarna är delade när det gäller frågan om vilka metoder som är bäst, men man är överens om att den ohämmade litteratortillväxten inte kan få fortgå utan kompletterande åtgärder på förmedlingssektorn.

Ström tillägger för sin del, att lika säkert som forskning lönar sig, lika säkert kommer en ökad investering i forskningens förmedlingstjänst att löna sig. Vilka tekniska hjälpmedel man än får, är bibliotekariens roll i sammanhanget ingalunda slutspelad, men hans verksamhet kan kanske komma att få en delvis annan inriktning, och detta måste också beaktas när bibliotekarieutbildningen diskuteras.

Jag vill också beröra en annan mycket väsentlig fråga. Utvecklingen går obönhörligen mot en ökad specialisering, och specialbibliotekens roll i biblioteksorganisationen blir alltmer framträdande. Det kan vara tillräckligt att nämna, att redan nu den interurbana utlåningen vid ett av specialbiblioteken — låt vara ett av de allra största, nämligen Chalmers — är större än vid något av universitetsbiblioteken, och den är dubbelt så stor som vid Kungliga biblioteket.

En annan kvantitetsuppgift: den sammanlagda utlåningen vid karolinska institutets och tekniska högskolans bibliotek är ungefär lika stor eller kanske t. o. m. något större än vid Uppsala universitetsbibliotek.

Jag är medveten om att siffermässiga jämförelser inte säger allt, men de säger dock någonting om den totala om-

Svar på interpellation ang. åstadkommande av överensstämmelse mellan kommun- och pastoratsindelning

fattningen av verksamheten vid våra vetenskapliga specialbibliotek.

Men viktigare än dessa kvantitetssiffror är dock det som inte kan mätas i siffror: den kvalificerade upplysnings-tjänsten och dokumentationen. Industribiblioteken vet vad denna verksamhet betyder och satsar mycket på den. Flera av specialbiblioteken har alltför otillräckliga resurser för att kunna satsa på dokumentation i modern mening. Men personalens ingående kännedom om sitt specialområde och möjligheterna att komma i kontakt med fackmän vid den institution, till vilken biblioteket är knutet, gör tillsammans med den speciella litteraturen specialbiblioteken oundgängliga för de kvalificerade forskarna.

Statsrådet kan säkert inte gärna i längden förbise detta vid det fortsatta arbetet med upprustningen av universitetet och vid den fortsatta förbättringen av forskningens villkor. Vad som oroar specialbibliotekens folk är att man tror att statsrådet inte tillräckligt beaktar deras särskilda problem. Vågar jag hoppas att herr statsrådet i fortsättningen kommer att utöka sin stab av rådgivare med representanter för ett par av dessa specialbibliotek? I förhoppning att så är fallet ber jag än en gång att få tacka statsrådet för svaret.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 4**Svar på interpellation ang. åstadkommande av överensstämmelse mellan kommun- och pastoratsindelning**

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet EDENMAN, som yttrade:

Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har herr Nelander frågat, om det enligt min mening föreligger någon möjlighet att samordna å ena sidan arbetet med pastoratsregleringsrefor-

men och å andra sidan förberedelserna inom inrikesdepartementet rörande en ändrad kommunindelning, så att största möjliga överensstämmelse i fråga om områdesindelningen uppnås.

Efter samråd med inrikesministern får jag svara följande.

Frågan om ändrad kommunindelning utreds för närvarande av särskilt tillkallade sakkunniga. Arbetet med pastoratsregleringsreformen på grundval av 1957 års riksdagsbeslut har framskridit så långt, att beslut avses skola meddelas under våren 1961. Meningen är att reformen skall träda i kraft den 1 januari 1962.

En fullständig samordning av de båda indelningsreformerna skulle kräva att pastoratsregleringens ikraftträdande, som med enstaka undantag måste ske vid en och samma tidpunkt för hela landet, uppskjutes på lång tid. Ett sådant uppskov skulle otvivelaktigt ytterligare öka de olägenheter, som från skilda synpunkter följt med de nödvändiga förberedelseåtgärderna inför pastoratsreformen. Jag vill här bara peka på den sedan 1950-talets början genomförda och alltjämt pågående omfattande vakanssättningen av prästtjänster, de därav betingade väsentligt försämrade befordringsmöjligheterna för prästerna samt den bristande anpassning av den församlingsprästerliga organisationen till befolkningsomflyttningen i landet, som följt genom att man ansett sig böra avvakta den allmänna pastoratsregleringen som underlag för fastställande av en rationellare tjänsteorganisation.

Överensstämmelse mellan blivande pastorats- och kommungränser torde i stor utsträckning kunna ernås även om reformerna inte genomföres samtidigt. Såvitt kan bedömas torde nämligen en indelning av kommunerna i större enheter endast undantagsvis kunna komma att innebära, att ny kommungräns skär pastoratsgräns i fall då den gam-

Svar på interpellation ang. åstadkommande av överensstämmelse mellan kommun- och pastoratsindelning

la kommungränsen inte gör det. Det har vid fastställandet av riktlinjerna för pastoratsregleringen förutsetts att sådana undantagsfall måste kunna accepteras. Det torde väl också bli tillfälle att vid den översyn punktvis av den nya pastoratsindelningen, som med hänsyn till bl. a. fortsatta befolkningsomflyttningar måste antas komma att ske i framtiden, rätta till sådana brister i överensstämmelsen, om det anses påkallat.

Jag vill slutligen framhålla att en samordning i arbetet på de båda indelningsreformerna givetvis äger rum, bl. a. genom kontakt mellan dem, som är sysselsatta med detta arbete. I den mån man före meddelandet av pastoratsregleringsbesluten kan dra slutsatser av betydelse för pastoratsindelningen ur de erfarenheter som vinnes av kommunindelningssakkunniga, kommer möjligheterna härtill naturligtvis att tillvaratas.

Därmed, herr talman, anser jag mig ha besvarat herr Nelanders interpellation.

Härefter anförde:

Herr NELANDER (fp):

Herr talman! Jag tackar ecklesiastikministern för svaret på min interpellation, som gällde huruvida det finns möjligheter att på något sätt samordna den pågående pastoratsindelningen med en eventuell ny kommunindelningsreform. Jag vill uttala min tillfredsställelse med den positiva syn på samordningsfrågorna som kommer till uttryck i statsrådets svar.

Huvudprincipen i den av riksdagen år 1957 beslutade pastoratsindelningsreformen var ju att kommun- och pastoratsgränser inte skulle skära varandra. Undantag skulle emellertid kunna göras i fall där de kyrkliga intressena eljest kunde komma att lida skada. Den sista översynen av förslaget göres nu

av kammarkollegiet, som — sin plikt likmätigt — på nytt låter höra församlingarna i de fall ändringar gjorts i domkapitlens förslag för att bringa dessa till större överensstämmelse med den nämnda huvudprincipen.

Den av mig åberopade, i inrikesdepartementet pågående utredningen av sakkunniga för att få fram riktlinjer för en ny kommunindelning med till antalet betydligt mindre men i fråga om omfattningen åtskilligt utökade storkommuner berördes förra veckan av inrikesministern i ett interpellations-svar i första kammaren. Det framgick därav att sakkunnigförslaget väntas bli avlämnat fram på nyåret. I intimt samarbete med kommunerna skulle därefter länsstyrelserna tydligen upprätta planer för samgående i kommunblock eller utvidgning av kommuner. Dessa planer borde — enligt inrikesministern — vara färdigställda före utgången av år 1961, för att anpassning till den nya enhetsskoleorganisationen skall kunna ske vid läsåret 1962/63. Tidsskillnaden mellan de båda indelningsförslagens framläggande synes mig alltså, herr statsråd, inte vara så oerhört stor.

Man har fått vänta länge på den nya pastoratsindelningen — det är sant. Och jag har stor förståelse för olägenheterna med de många vakanssatta präst-tjänsterna, liksom dröjsmålet med att få en rationell tjänsteorganisation fastställd. Jag är därför ense med statsrådet om att en fullständig samordning av de båda indelningsreformerna skulle för de kyrkliga intressena välla en alltför stor tidsutdräkt. Men olägenheterna av ett nytt upprivande av pastoratsgränserna om ett par år synes mig också avsevärda.

Låt mig i anledning av svaret få göra ett par marginalanteckningar. För det första finner jag det anmärkningsvärt, att pastoratsindelningen utgår från befolkningssiffrorna den 1 januari 1959, medan man för den nya kommun-

Svar på interpellation ang. åstadkommande av överensstämmelse mellan kommun- och pastoratsindelning

indelningen går så långt fram i tiden att man använder framräknade siffror för den 1 januari 1975 — en tidsskillnad sålunda på över femton år. Härigenom måste det uppstå åtskilliga skiljaktigheter vid bedömningen. För det andra gäller min tveksamhet statsrådets uttryck, att en ny indelning av kommunerna i större enheter endast undantagsvis kan komma att innebära att ny kommungräns skär pastoratsgräns i fall, då den gamla kommungränsen inte gör det. Jag skulle tro att detta är en väl optimistisk syn på problemet. Enligt förkljudande skulle det förslag som de sakkunniga snart väntas lägga fram komma att för exempelvis Malmöhus län bryta upp gränserna för ett tjugotal storkommuner. Är det så och blir det liknande förhållanden i övriga delar av landet, föreställer jag mig att det i många fall kommer att skära sig även när det gäller pastoratsgränserna.

För egen del vill jag också framhålla, att efter framskapandet av betydligt större kommuner eller kommunblock — vilket man nu väljer — bör det naturligtvis finnas möjligheter, utan att gränserna skäres, att inom en och samma sålunda utvidgad storkommun skapa både två och tre pastorat, därest den kyrkliga verksamheten gagnas härav.

Än en gång tackar jag för svaret och stryker under vad som sades avslutningsvis, att före fastställandet av pastoratsindelningen kontakt- och samordningsmöjligheterna i departementet tillvaratas.

Herr LARSSON i Luttra (cp):

Herr talman! Det kan inte hjälpas att den behådade pastoratsindelningen i en del fall får icke önskvärda konsekvenser, och dessa kan nog i allmänhet hänföras till att man vid pastoratsindelningen har känt sig alltför starkt

bunden av de nuvarande kommungränserna. Vid den kommunindelning som nu förberedes skall ju utgångspunkten vara en indelning som tar sikte på områdena kring en centralort. Emellertid resulterar pastoratsregleringen enligt kammarkollegiets förslag i många fall däri, att pastorat som nu utgör ett område kring en centralort uppdelas, så att församlingarna i stället tillföres pastorat, vilkas kommunikationer med moderförsamlingen måste gå åt rakt motsatt håll mot vad som nu är det riktiga och naturliga i annan verksamhet och sannolikt också i förhållande till vad som kommer att bli fallet därest det sker en ändring av kommunområdena.

Jag vill ta ett exempel från mitt eget pastorat.

På var sin sida om Falköping, ungefär någon kilometer från staden, ligger två församlingar, Torbjörntorp och Luttra, som båda tillhör Falköpings pastorat. Dessa församlingar skall nu tillföras var sitt pastorat åt motsatt håll och alltså inte längre tillhöra Falköpings pastorat. Skälet därtill förefaller uteslutande vara att man har velat följa kommungränserna. För att kunna göra detta har man enligt kammarkollegieförslaget t. o. m. blivit nödsakad att dela upp tjänstgöringstiden för en prästtjänst, så att halva tjänstgöringen skall förläggas till Gudhem och halva till Falköping i stället för att, såsom det naturliga är, låta Torbjörntorps församling bli kvar i Falköpings pastorat och inte behöva dela på prästtjänsten.

Det är alltså uppenbart att pastoratsregleringen i vissa fall innebär en utveckling som går stick i stäv mot vad som skall vara vägledande för kommunindelningsarbetet, nämligen att det skall ta sikte på områden som naturligt grupperar sig omkring en centralort. Detta bör ge anledning till att man omprövar en del av de förslag som nu föreligger.

Jag fäste mig också vid att statsrå-

Svar på interpellation ang. åstadkommande av överensstämmelse mellan kommun- och pastoratsindelning

det slutade sitt svar med att säga att man självfallet måste beakta de slutsatser av betydelse för pastoratsindelningen som kan dras av det pågående kommunindelningsarbetet.

Herr LUNDMARK (s):

Herr talman! De synpunkter som jag vill framföra ligger i viss mån på en annan linje än de som berörts av de föregående talarna. Vad jag vill säga gäller närmast förhållandena inom Luleå stift, där ju pastoratsindelningen inte är en fråga om sammanslagning utan om sönderslagning av församlingar.

För närvarande råder inom Luleå stift en stor aktivitet när det gäller bildandet av nya pastorat, och domkapitel och biskop kan därvid stödja sig på 1957 års pastoratsindelningsreform. En kommunalman kan dock icke undgå att ställa sig skeptisk inför denna verksamhet. Kan det vara praktiskt och rationellt att stycka sönder de stora pastoraten, när utvecklingen går i rakt motsatt riktning då det gäller den borgerliga kommunindelningen? Kommunindelningsreformen har ju inte mer än hunnit genomföras innan man litet varstans ute i landet vill bygga vidare på storkommunidén. Man har insett värdet och betydelsen av större enheter. Men inom Luleå stift och kanske även i viss mån inom Härnösands stift går strävandena i rakt motsatt riktning när det gäller den kyrkliga indelningen.

Det kan väl sägas att församlingens uppgifter och problem så helt skiljer sig från den borgerliga kommunens att någon jämförelse icke är möjlig, men jag föreställer mig att även kyrkans arbete kan organiseras mer eller mindre effektivt och praktiskt. Får icke församlingsarbetet större effektivitet, om det inom en vidare räjong kan fördelas efter arbetsuppgifternas art och prästmännens personliga förutsätt-

ningar och anlag, än om man skall ha en geografisk uppdelning, där de nya delarna blir små men dock binder en kyrkoherde inom sina gränser?

Det är möjligt att stora pastorat med flera tjänster ställer alltför stora krav på prästernas förmåga till samarbete, men väl vore det vettigt. Vad som dock för min del synes vara den största vådan av att dela upp en moderförsamling i två eller flera pastorat med gemensam ekonomi är att vi kommer att få ett permanent tillstånd av stridigheter och motsättningar inom den gemensamma kyrkofullmäktigeförsamlingen — strider som kan skada kyrkan vida mer än kvinnoprästfrågan, vilken torde vara glömd om några år. Att tänka sig en organisation av församlingsförbund är en lika dålig lösning. Erfarenheterna av kommunala förbund då det gäller den borgerliga verksamheten manar inte till efterföljd. Under alla förhållanden äventyras friden och det goda samarbetet inom moderförsamlingarna. En viss fördyring blir även ofrånkomlig.

Likväl synes kyrkans aktivitet till nya pastoratsbildningar ha fått ett ganska positivt mottagande. Av tidningsreferaten att döma har många argumenterat mot församlingsdelning men röstat för den. Förklaringen är väl den, att biskop och domkapitel ännu har nimbus av ovanjordisk auktoritet. Lokalpatriotism spelar en betydande roll. Den bygd, som har ett kapell eller en kyrka, är naturligt nog mån om att höja sin status med att få en kyrkoherde i prästgården. Det är dock avslöjande, att bygder och byar som ligger någon mil från kapellet vill behålla sin anslutning till moderpastoratet även om avståndet till moderkyrkan är flerfaldigt större.

Det främsta argumentet från kyrkans sida för nya pastorat lär vara, att man därmed skulle få fler prästtjänster till övre Norrland och framför allt fler

Svar på interpellation ang. åstadkommande av överensstämmelse mellan kommun- och pastoratsindelning

kyrkoherdetjänster. Högre lön och högre social ställning skulle locka fler sökande, och prästerna skulle bli mera benägna att stanna kvar inom Luleå stift. Något ligger väl i detta, men det torde icke vara något radikalmedel att lösa prästfrågan för övre Norrland.

Behovet av människovård, vare sig det gäller andlig, psykisk eller fysisk vård, har väl knappast några gränser. Även här kan det emellertid bli fråga om en rimlig avvägning. Just denna kyrkans service tror jag kan ordnas mycket bättre inom stora pastorat med flera tjänstemän där man i någon mån kunde specialisera arbetsuppgifterna. Då kunde någon av prästerna i högre grad än nu sker sköta en mera allmän kuratorsverksamhet.

Jag har velat framföra dessa synpunkter, och jag hoppas att eklekasiastikministern är synnerligen restriktiv när det gäller att bilda nya pastorat.

Under detta anförande tog herr andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr KARLSSON i Olofström (s):

Herr talman! Jag har begärt ordet i detta sammanhang därför att jag sysslar med uppgörande av förslag till ny pastoratsindelning. Jag vill inte påstå att de förslag som successivt överlämnas till regeringen i alla avseenden är tillfredsställande. De ramar som riksdagen fastställde 1957 och som vi har att så långt det är möjligt rätta oss efter i vårt arbete är nämligen alltför snäva. Om herr Nelander och flera med honom liktänkande hade visat mera vidsyn i fråga om dessa problem, hade indelningen antagligen blivit bättre än vad den nu ser ut att bli — jag vill dock för att inte något missförstånd skall råda påpeka att jag inte vet vilket öde våra förslag kommer att röna.

Jag vill vitsorda att vi söker så långt möjligt låta de nya pastoratens gränser

sammanfalla med de nuvarande borgerliga kommungränserna. Det har på sina håll uttalats önskvärdheten av att vi borde snegla på de blivande kommungränserna. Det har vi ingen möjlighet till, ty vi har ingen aning om var de blivande kommungränserna kommer att gå. Vid kommande prövningar får man göra de justeringar som behövs.

Den nuvarande ordningen på det kyrkliga området är långtifrån tillfredsställande. Man kan med fog säga att demokratien på det kyrkliga området fungerar mindre tillfredsställande. De kyrkostämmor som hålls i våra små församlingar ger väl knappast något uttryck för församlingsbornas mening, detta beroende på att de inte besöks. Det inträffar att man måste gå ut i gårdarna och hämta ett par personer för att stämman skall bli beslutningsmässig och man skall kunna utse ett par justeringsmän.

Även om jag kommer i efterhand med mina synpunkter vill jag nog säga, att de motioner som behandlades här i förra veckan och som gällde huruvida de ekonomiska angelägenheterna borde handhavas av den borgerliga kommunen eller annat organ, borde ha fått en annan utformning än de nu fick. Jag tror knappast att den utredning som nu avses om förhållandet mellan stat och kyrka kommer att syssla med dessa viktiga problem.

Sedan vill jag rätta till en sak som herr Nelander påstod. Han sade att församlingen hörs i det fall att man vill sammanföra församlingar till större enheter. Det förhåller sig så, att församlingen hörs av kollegiet i de fall där vi frångår förslag som de skilda domkapitlen har gjort upp. Vi har i ett flertal fall måst avvika från domkapitlens förslag beroende på att domkapitlen inte så noga har följt de riktlinjer som riksdagen har beslutat utan har tagit större hänsyn till andra anvisningar, var dessa nu än har kommit ifrån, och

i många fall i väsentliga delar avvikit från de principer som riksdagen har fastställt. I dessa fall hörs alltså församlingarna. Sedan är det regeringens sak att fastställa organisationen.

Jag skulle till den föregående talar- ren bara vilja säga att vad beträffar Luleå stift har vi inte alls bearbetat det förslag som domkapitlet i Luleå har ut- arbetat. Hur vårt förslag i detta fall kommer att gestalta sig kan jag under dessa förhållanden helt naturligt inte uttala mig om. Jag vill bara säga att vi kommer att påbörja det arbetet i mor- gon.

Herr SVENUNGSSON (h):

Herr talman! Jag vill begagna tillfäl- let att uttrycka min tillfredsställelse över statsrådets klagörande — och ur kyrkans synpunkt positiva — svar.

Så snart den nya pastoratsindelning- en, som nu förbereds, är klar, kommer den utan tvekan att medföra åtskilliga problem på en del håll. Jag tänker bl. a. på gudstjänstsammanlysningen. Å andra sidan är det uppenbart, att en justering av indelningen måste ske på grund av folkmängdsförskjutningar och föränd- ringar i samhällsstrukturen. Att åstad- komma storpastorat efter mall av de planerade borgerliga jättekommunerna skulle inte innebära någonting mindre än en katastrof för det kyrkliga arbe- tet. Under en lång följd av år har be- fattningar uppehållits genom vikarier. Det har inte blivit någon fasthet och kontinuitet i det kyrkliga arbetet. En förlängning av dessa provisorier skulle vara mycket olycklig.

Jag vill ännu en gång uttrycka min tillfredsställelse och glädje över stats- rådets svar, vilket visar förståelse för kyrkans behov.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 5

Svar på fråga ang. vissa motorvägsbyggen på västkusten

Chefen för kommunikationsdeparte- mentet, herr statsrådet SKOGLUND, er- höll på begäran ordet och yttrade:

Herr talman! Herr Nilsson i Göinge- gården har frågat mig om jag vill läm- na kammaren en redogörelse för bygg- nadskostnaderna för två- respektive fyr- filiga motorvägar samt ange vilka eko- nomiska överväganden som varit av- görande då man i fråga om pågående motorvägsbyggen på västkusten har be- gränsat sig till att bygga endast två fi- ler trots att man har gjort marklösen och projektering samt över- och un- dergångar för fyrfilig vägbanan.

Som svar härpå får jag anföra föl- jande.

Kostnaderna för utbyggnad av fyrfi- liga motorvägar liksom av två filer av en fyrfilig motorväg varierar högst av- sevärt. Sälunda spelar bl. a. terräng- och markförhållanden, bebyggelse och det sekundära vägnätets omfattning stor roll i de enskilda fallen. Det är ur kost- nadsynpunkt alltså inte möjligt att jäm- föra olika företag sinsemellan.

En utbyggnad av endast två filer av en fyrfilig motorväg kostar 60 à 70 % av den totala kostnaden, inräknat mark- lösenkostnad och kostnader för vissa vägportar och trummor m. m. för den slutliga vägbredden. Uppdelningen av utbyggnaden i två etapper medför viss kostnadsökning beroende på dubbla etableringskostnader men torde vid konstant penningvärde endast uppgå till några få procent. Häremot får vägas den räntebesparing, som uppstår, ge- nom att viss del av kapitalkostnaderna skjutes på framtiden.

På riksväg 2 pågår f. n. utbyggnad till motorväg på delsträckorna Åkarp—Bor- geby, Ö. Karup—Halmstad, förbifart vid Falkenberg samt Sagsjön—Mölndal. Ut- byggnad med fyra filer sker därvid på delsträckorna Åkarp—Borgeby och Sag- sjön—Mölndal.

Svar på fråga ang. vissa motorvägsbyggen på västkusten

Med hänsyn till kostnader, framkomlighet och trafiksäkerhet har som en gräns för utbyggnad av fyra filer angivits en framtida trafikmängd av minst 9 000 fordon per somarmedeldygn. En utbyggnad till fyra filer av delen Ö. Karup—Halmstad och förbifarten vid Falkenberg har med hänsyn till den beräknade trafikmängden ansetts bli erforderlig tidigast under första hälften av 1970-talet. Med hänsyn till att tillgängliga medel i största möjliga utsträckning bör koncentreras till de mest angelägna objekten har väg- och vattenbyggnadsstyrelsen funnit en utbyggnad med dubbla körbanor för dessa delsträckor böra anstå tills vidare.

På delen Ö. Karup—Halmstad har det visat sig nödvändigt att av tekniska skäl bygga ut två vägportar till full framtida bredd över den nya vägen. — Vad marklösenfrågorna beträffar har det ur såväl vägväsendets som markägarnas synpunkter visat sig vara förmånligt, att redan i första utbyggnadsskedet anskaffa mark för den slutliga utbyggnaden.

Härmed, herr talman, anser jag mig ha besvarat herr Nilssons fråga.

Vidare anförde:

Herr NILSSON i Göingegården (h):

Herr talman! Jag ber att få tacka herr statsrådet för svaret på min fråga. Denna var föranledd av de reflexioner, som väl de flesta människor gör, då de studerar de pågående motorvägsbyggena, särskilt om de har någon liten anknytning till företagsamhet i någon form. Man kan väl i detta fall inte komma ifrån att tillämpa det gamla ordstävets att det är lika lätt att koka en stor gryta ärtor som det är att koka en liten sådan.

Herr statsrådet delade inte på något sätt min uppfattning om att kostnaderna för byggandet av en tvåfilig väg i så hög grad närmar sig kostnaderna för byggandet av en fyrfilig väg, att det ha-

de varit lika bra att bygga en fyrfilig väg med en gång. Jag har tillåtit mig att i länets vägförvaltning efterfråga kostnaderna härvidlag. Det svar jag där fick stämmer överens med statsrådets svar här i dag i fråga om kostnaderna. Man sade att om man tänker sig att kostnaderna per sträckmeter för en fyrfilig motorväg i dag uppgår till i runt tal 1 500 kronor, blir kostnaderna för en tvåfilig väg cirka 1 200 kronor.

Med hänsyn till denna ringa skillnad och då det just är en fyrfilig motorväg som eftersträvas för att dämpa den verkligt hårda belastning som nu finns inte minst på rikstväan — jag är medveten om att statsrådet mycket väl känner till denna sak — frågar man sig om det är klokt att använda skattepengar på detta sätt.

Beträffande de etapper som i svaret har redovisats vara under utförande på rikstväan kan sägas att det givetvis är tacknämligt att arbetena där har påbörjats. Men i vilket avseende är det som man i första hand vill lätta trafiksvårigheterna genom anläggandet av fyrfiliga vägar? Efter vad jag kan förstå är det den tunga trafiken, representerad av långtradarna, som bromsar upp, och vidare ökar sommartrafiken ständigt på rikstväan. Om denna väg göres tvåfilig och om långtradarna skall trafikera den i samma utsträckning som tidigare, måste man säga att man inte har vunnit så värst mycket med det nybygge som nu pågår. Alla de detaljer, vilka statsrådet nämnde och som måste klaras upp i första omgången, kostar ju lika mycket om det är fråga om en tvåfilig eller en fyrfilig väg. Detta har statsrådet också medgivit.

Så kommer statsrådet fram till att det hela givetvis är en penningfråga, vilket är lätt att förstå. Men när merkostnaden i förhållande till hela byggnadskostnaden inte är större, frågar man sig, om det är klokt att bygga på detta sätt. Man kan också fråga sig om inte bilskattemedelfonden, som ju lär uppgå till

Svar på fråga ang. vissa motorvägsbyggen på västkusten

omkring 1 000 miljoner kronor, skulle kunna tas i anspråk vid sådana tillfällen. Har denna fond av bilskattemedel totalt försvunnit, eller när skall den verkligen tas i anspråk? Är den avskrivnen, eller kan vägförvaltningarna i vårt land alltjämt betrakta den såsom en tillgång?

Herr talman! Jag har velat ta upp denna fråga därför att det rör sig om så jättestora summor. Det tycks för närvarande vara så i vårt land att när det gäller statsbyggen vill man liksom inte tränga in på de stora kostnaderna i de olika avsnitten i lika hög grad som när det gäller mindre företag och mindre kostnader. Det förefaller som om man inte orkar med att tränga på djupet då det gäller de stora frågorna. Vid flera andra tillfällen har man kunnat konstatera att det inte alltid har tillgått på det sätt som det borde göra då det gäller användandet av skattemedel i större sammanhang. Jag tror, herr talman, att det även på det här området borde ske en översyn, huruvida man verkligen använder dessa jättestora summor på klokaste och bästa sätt.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **SKOGLUND**:

Herr talman! Jag vill bara påpeka, att i de 60 à 70 procent, som jag här nämnde, ingår marklösenkostnaderna för den fyrfiliga vägen, varför man inte har att räkna med dessa vid ett framtida utbyggande av den tvåfiliga vägen.

I det av interpellanten aktualiserade fallet förhåller det sig på det sättet, att man har bedömt att behovet av en fyrfilig väg på en sträcka inte kommer att inställa sig förrän i början av 70-talet. Då har väg- och vattenbyggnadsstyrelsen sagt sig, att man tills vidare kan bygga ut de två filerna, och utnyttja de pengar, som vi spar därigenom, till andra vägbyggen i länet eller i landet. Det kan här röra sig om miljonbelopp per kilometer.

Väg- och vatten har alltså resonerat som så — och det tycker jag är ett riktigt resonemang — att om vi nu inte nödvändigtvis behöver bygga ut denna väg till en fyrfilig sådan, därför att den ändå klarar trafiken fram till första hälften av 70-talet, kan vi använda de pengar som vi här sparar till andra vägföretag i andra delar av landet.

Detta förefaller mig vara ett riktigt tillvägagångssätt, som inte borde föranleda någon kritik utan närmast ett erkännande. Man söker nämligen här få till stånd en effektiv användning av varje »vägkrona». Att så bör ske, trodde jag att vi var helt överens om i den svenska riksdagen.

Herr **NILSSON** i Göingegården (h):

Herr talman! Det är alldeles klart, att om man sparar en viss mängd pengar genom att bara bygga en tvåfilig väg, kan man använda de sparade medlen till att bygga andra vägar än motorvägar i detta land. Men då har man inte löst problemet med att förverkliga själva motorvägstanken, som ju avser att lätta på trafiken på de verkligt hårt belastade trafiklederna.

Jag vet mycket väl, att herr statsrådet har kännedom om att rikstváan under åtminstone sex månader av året är en av de hårdast belastade vägarna här i landet. Det bör därför vara viktigt att just där få till stånd en fyrfilig motorväg.

Sedan betvivlar jag för min del, att trafiken skulle öka endast i sådan utsträckning, att vi först i början av 70-talet skulle behöva en fyrfilig väg. Var och en som på sommaren trafikerar rikstváan måste förstå, att kravet på en fyrfilig väg där redan under 60-talet måste anses som mycket angeläget. Vi som har haft tillfälle att följa utvecklingen i trafikhänseende på våra vägar under 50-talet är väl inställda på att trafiken kommer att öka i mycket hög grad även i fortsättningen. Jag tror då

Svar på fråga ang. rabatterade järnvägsresor för vissa studerande

för min del att vägkapaciteten i detta fall inte är tillräcklig så långt som fram till 70-talet, vilket statsrådet vill göra gällande.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **SKOGLUND**:

Herr talman! Herr Nilsson i Göingegården gjorde det sista till en trosfråga, och det är klart att man kan ha olika tro. Men här har ändå gjorts trafikundersökningar och försök att ställa prognoser. Dessa prognoser har resulterat i en bedömning sådan som den jag har presenterat i interpellationssvaret.

Väg- och vatten, liksom jag personligen, är medveten om att rikstväan skall byggas ut till en motorväg, och man har bedömt, att vissa avsnitt redan nu bör byggas ut till motorväg. Så sker också. Men på de avsnitt, där man prognosmässigt har kommit fram till att det inte kommer att föreligga ett behov av motorväg förrän i början av 70-talet, nöjer man sig för tillfället med en tvåfilig väg.

Jag tycker att det är ett praktiskt handlande, som jag är alldeles övertygad om att herr Nilsson själv tillämpar i kommunalpolitiken i sin hemkommun.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 6**Svar på fråga ang. rabatterade järnvägsresor för vissa studerande**

Herr andre vice talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **SKOGLUND**, som yttrade:

Herr talman! Herr Edlund har frågat mig om jag anser det vara oförenligt med kravet på en kommersiell taxepolitik inom statens järnvägar att nu i jul låta studerande vid universitet, högskolor och andra läroanstalter resa från studieorten till hemorten och åter mot

enkel avgift, om hemfärden företas före den 20 december och återfärden sker efter den 10 januari nästa år.

Som svar vill jag anföra följande.

På grundval av ett betänkande från 1948 års järnvägstaxekommitté framlades i en proposition till 1958 års riksdag huvuddragen i en taxereform för resor och transporter på statens järnvägar. Reformen innebar bl. a. att sådana rabatter som inte var företagsekonomiskt motiverade skulle slopas och att statens järnvägar skulle erhålla större befogenheter att själv bestämma taxor och rabatter. Riksdagen uttalade ej någon erinran mot taxereformen. I enlighet härmed har Kungl. Maj:t från och med juli 1960 upphävt en mängd tidigare utfärdade bestämmelser om olika taxenedsättningar för speciella grupper av resenärer, bl. a. för studerande vid offentliga läroanstalter. Järnvägsstyrelsen har alltså att utifrån kommersiella överväganden fastställa rabattförmåner för ifrågavarande resor efter den 1 juli 1960.

Enligt vad jag inhämtat, har järnvägsstyrelsen vid prövning av frågan om studeranderabatten funnit, att en sådan rabatt är kommersiellt motiverad endast under terminerna och alltså icke under högratiken vid helgerna. Styrelsen har sålunda medgivit studeranderabatt vid resor, som företas inom 15 dagar under tiden 15 augusti—15 september och 15 januari—15 juni. Rabattförmånerna har emellertid samtidigt utökats till att gälla alla studerande och dessutom ej endast för resor från skolorten till hemorten utan från skolorten till valfri ort. Vidare har kravet på att studerande inte får ha inkomst av förvärsarbete slopats.

Även om studeranderabatten inte gäller vid julferierna för ifrågavarande resenärer, erbjuds det goda möjligheter för studerande att utnyttja de olika kommersiella rabatter, som erbjuds SJ:s övriga kunder, såsom gruppreserabatter eller, vid längre resor, semesterbiljett.

Svar på fråga ang. rabatterade järnvägsresor för vissa studerande

Härefter anförde:

Herr EDLUND (h):

Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få framföra ett tack för svaret på min enkla fråga.

Att järnvägarna numera lägger utslutande kommersiella synpunkter även på avgiftsberäkningen vid den studerande ungdomens studie- och ledighetsresor är ingenting att säga om, eftersom det står i överensstämmelse med riksdagsbeslutet härom året. Rabattbestämmelserna är nu att betrakta enbart som ett medel att försöka locka de studerande att företa resor, som de annars inte skulle ha gjort eller som de skulle ha företagit med andra och för dem lämpligare färdmedel. Självfallet är även detta till viss nytta för de studerande, men om man så vill kan man uttrycka det så att järnvägen erbjuder de studerande billiga resor, när de inte behöver resa. När de däremot som regel verkligen behöver resa, d. v. s. i samband med juluppehållet, föreligger inte något sådant erbjudande.

Att järnvägen inte vill medge rabatterade resor under de verkliga trafiktopparna förstår jag, men jag delar inte uppfattningen om det lämpliga i att dels tidsbegränsa varje biljetts giltighetstid till femton dagar och dels att rabatteringen undanta hela tiden från den 16 december — d. v. s. innan terminen slutat — till den 14 januari, efter det att vårterminen har börjat.

De studerande — vare sig de ligger vid lägre skolor, folkhögskolor, seminarier, högskolor eller universitet — har ju i regel mycket ont om pengar. De försöker därför alltid ordna sina resor på för dem lämpligaste sätt. Och det för dem lämpligaste sättet anses på grund av penningbristen som regel vara detsamma som det billigaste sättet. Detta innebär att många — ja, alltför många — ordnar sina resor på ett sätt, som ur andra synpunkter än den rent personligt eko-

nomiska långt ifrån alltid är så lämpligt. De som har tillgång till motorfordon av ett eller annat slag brukar t. ex. lasta dem till bristningsgränsen med kamrater, som sedan delar kostnaderna. Många försöker också helt enkelt lifta, och på många håll ordnar man med särskilda busstransporter.

Jultrafiken på våra vägar är tillräckligt riskabel utan att man på detta sätt framprovocerar körningar, som borde vara onödiga. Jag vädjar därför till kommunikationsministern att verka för en smidigare utformning av bestämmelserna för dessa ledighetsresor, en utformning som skulle kunna bli både SJ till nytta och vår studerande ungdom till verkligt gagn och som dessutom skulle avlasta vägarna från onödig jultrafik och därmed undanröja en del av riskerna i heltrafiken.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **SKOGLUND**:

Herr talman! Herr Edlund överdriver en aning, när han säger att de studerande bara åtnjuter nedsatta biljettpriser under sådana tider, då de inte kan använda sig av förmånen. Detta är väl ändå litet för mycket sagt, ty skolorna har ju mitterminslov och lov vid Allhelgonadagen och i andra sammanhang, och vid sådana tillfällen kan ju de billigare biljetterna användas. Jag har velat göra det påpekandet för att man skall få en mera fullständig bild av hela frågan.

Sedan vill jag också tillägga, att under tiden som jag haft herr Edlunds enkla fråga liggande på mitt bord har det från olika håll, bl. a. från de studerande själva, påpekats att de ordnat saken på det sätt som jag antydde i slutet av interpellationssvaret, nämligen så att de genom att ordna gruppresor har kommit i åtnjutande av den rabatt, som de inte kunnat erhålla individuellt.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 7

Svar på interpellation ang. rabatterade järnvägsresor för folkpensionärer i samband med jul- och nyårshelgerna

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet SKOGLUND, som yttrade:

Herr talman! I en interpellation har herr Senander frågat mig om jag inför den kommande julhelgen vill ta initiativ till åstadkommande av en mera generös tillämpning av rabattbestämmelserna vid SJ för folkpensionärerna.

Med anledning härav vill jag anföra följande.

Såsom huvudprincip för nedsättningar i de allmänna taxorna på statens järnvägar gäller enligt statsmakternas beslut, att nedsättningarna skall vara företagsekonomiskt betingade. I vad mån nedsättning av biljettpriserna för folkpensionärerna kan genomföras utan ofördelaktig ekonomisk konsekvens för statens järnvägar är en fråga som i första hand får bedömas av järnvägsstyrelsen.

Helt nyligen har jag, såsom svar på en interpellation av herr Carlsson i Huskvarna, meddelat i denna kammare att det inom järnvägsstyrelsen — bl. a. i anledning av en till styrelsen remitterad framställning från Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund — pågår en utredning om de framtida rabatteringsförmånerna för folkpensionärer. Resultatet av denna undersökning kommer styrelsen att redovisa i svaret på nämnda remiss.

Vad angår den nu instundande jul- och nyårshelgen kommer enligt vad järnvägsstyrelsen beslutat SJ:s nyårskort att finnas tillgängligt. Detta innebär att folkpensionärer födda år 1894 eller tidigare får köpa kortet till halvt pris. Samma förmån tillkommer folkpensionärs make eller maka, som inte uppnått pensionsålder, under förutsättning att makarna företager resan eller resorna tillsammans.

Härpå anförde:

Herr SENANDER (k):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Skoglund för det svar han lämnat på min interpellation.

Utän tvivel är det väl så, att rabattbestämmelserna för folkpensionärernas resor med järnväg är mycket snävt hållna. Nu säger man att dessa nedsättningar skall vara företagsekonomiskt betingade. För min del kan jag absolut inte godkänna, att man uteslutande skall anlägga företagsekonomiska synpunkter på en sådan fråga som det här gäller. Där måste man också tillmäta de sociala synpunkterna en väsentlig betydelse, och man kan under inga förhållanden, såsom det här tydligen är fråga om, bortse från de sociala synpunkterna.

Rabattbestämmelserna grundas på ett beslut av riksdagen, som inte statsrådet för sin del är ansvarig för, men jag tycker att beslutet måste korrigeras när det gäller folkpensionärernas resor. Samtidigt som man naturligtvis inte helt kan skjuta de företagsekonomiska synpunkterna åt sidan måste man alltså tillmäta de sociala synpunkterna i detta fall en mycket stor betydelse, och jag hoppas att så kommer att ske i framtiden.

I slutet av svaret åberopas att SJ:s nyårskort nu finns tillgängliga, och det var dessa jag tänkte på när jag interPELLERADE. De gäller bara under nyårshelgen, om jag fattat rätt. Jag hade tänkt mig att man kanske under hand genom ingripande av kommunikationsministern skulle kunna bereda folkpensionärer möjlighet att resa till nedsatt pris också i samband med julhelgen och inte bara i samband med nyårshelgen. Jag beklagar att inte den saken har kunnat ordnas. Säkerligen avstängs många folkpensionärer från möjligheten att utnyttja denna förmån genom att man inte har kunnat utsträcka giltighetstiden också till julhelgen.

Ändrad lydelse av § 7 mom. 2 i andra kammarens ordningsstadga — Översyn av Aktiebolaget Statens skogsindustriers ekonomiska ställning m. m.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet SKOGLUND:

Herr talman! Jag kanske skall komplettera mitt svar till herr Senander med den upplysningen, att statens järnvägar avser att komma tillbaka med den s. k. tågtian dels under våren 1961, dels också under hösten 1961.

Sedan är det klart att järnvägsstyrelsen i anledning av bl. a. den remiss, som man har fått av framställningen från socialdemokratiska ungdomsförbundet, men också av andra anledningar kommer att ha en ingående diskussion om olika former för att möjliggöra för folkpensionärerna att företa resor vid skilda tillfällen.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr talmannen återtog nu förhandlingarnas ledning.

§ 8

Ändrad lydelse av § 7 mom. 2 i andra kammarens ordningsstadga

Föredrogs en av herr Hallén m. fl. avgiven, på kammarens bord vilande motion, nr 877, angående ändrad lydelse av § 7 mom. 2 i andra kammarens ordningsstadga.

Efter föredragning av motionen yttrade

Herr ANDRE VICE TALMANNEN:

Herr talman! I denna motion föreslås sådan ändring av kammarens ordningsstadga, att kanslideputerade tillföres suppleanter. Förslaget, som är föranlett av riksdagens nyligen fattade beslut att uppdraga åt kanslideputerade att i överensstämmelse med vad konstitutionsutskottet anfört i sitt utlåtande nr 26 fungera som riksdagens personalnämnd, överensstämmer med ett vid nämnda utlåtande fogat utkast.

Om denna motion skulle remitteras till utskott bleve det nödvändigt att för

ändamålet tillsätta ett enskilt utskott. Då saken emellertid synes mig alltför obetydlig för en sådan åtgärd, anser jag att kammaren bör begagna den möjlighet som i detta fall finns att avgöra motionen utan remiss till utskott.

Jag hemställer sålunda, herr talman, att kammaren måtte redan i dag bifalla ifrågavarande motion.

Vidare anfördes ej. Kammaren biföll denna hemställan.

§ 9

Översyn av Aktiebolaget Statens skogsindustriers ekonomiska ställning m. m.

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 191, i anledning av väckta motioner om översyn av Aktiebolaget Statens skogsindustriers ekonomiska ställning m. m.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr ÅKERSTRÖM (s):

Herr talman! Att jag har fogat en blank reservation till detta utskottsutlåtande beror främst på att jag har den uppfattningen att klämman inte borde ha innehållit en hemställan om en skrivelse till Kungl. Maj:t. Den borde i stället ha lytt: »Med hänvisning till vad som anförts föreslår utskottet att motionerna inte må till någon riksdagens åtgärd föranleda.» Om kammarens ärade ledamöter läser vad utskottet skrivit, så kommer de nämligen att finna att det saknas underlag för utskottets kläm. Det är inom statsutskottets avdelningar praxis att handla ungefär så som jag i detta sammanhang vill rekommendera.

Jag har emellertid också behov av att här i kammaren liksom jag tidigare gjort i statsutskottet säga något om det sätt varpå tidningspressen skriver om de ärenden som behandlas av utskottet. Ibland förefaller tidningarna vara rätt bra informerade, och då har jag

Översyn av Aktiebolaget Statens skogsindustriers ekonomiska ställning m. m.

faktiskt litet lättare att finna mig i det. Men när de långt i förväg, innan ett utskott tagit ställning, skriver så att läsarna får en alldeles skev föreställning om vad det är fråga om så måste jag reagera. Både utskotten och kamrarna bör säga ifrån att man inte kan tolerera att tidningarna i förväg redovisar det resultat som ett utskott kan tänkas komma till. Det bör vara angeläget för riksdagens utskott att här slå vakt om gamla principer.

En vecka innan statsutskottet avgav detta utlåtande, alltså den 23 november, visste Västerbottens-Kuriren en hel del om det trots att det är daterat den 29 november. Tyvärr hade tidningen också blivit ganska felaktigt informerad. Den slog upp saken rätt så stort på första sidan: »ASSI:s trassliga affärer granskas. Statsutskottet river sekretessen. Utlandsskulden stor, ledningen obekymrad. Äntligen skall Statens skogsindustriers krångliga ekonomi bli föremål för en kvalificerad utredning. I riksdagen har dock de socialdemokratiska ledanöterna suttit långt inne med medgivandet: Motståndet under åren har varit kompakt. Att nu undersökningen blivit avslutad kan tillskrivas en frejdig kvinnas kamp för sanering av det statliga bolagets ekonomi.» Denna kvinna hade lyckats få motståndarna på andra och bättre tankar. Det står också en hel del annat, som väl är avsett som en salut för motionärerna. Vad säger då utskottet, och hur stämmer det med detta?

Utskottet börjar med att erinra om att för 1957 års riksdag framlades resultatet av verkställd översyn av Aktiebolaget Statens skogsindustrier. Så sent som 1957 hade vi alltså ett utredningsresultat att pröva här i riksdagen. »Därvid uttalades», fortsätter utskottet, »att statsmakternas medverkan till en förbättring av bolagets kapitalförsörjning då borde begränsas till vad som erfordrades för att bolagets kortfristiga skulder skulle kunna nedbringas till en skälig nivå.» Det förutsattes också att bola-

get självt på olika sätt kunde bidra till att minska dessa skulder.

Utskottet skriver nu, att de åtgärder, som då rekommenderades, har genomförts av bolaget. På sid. 2 i sitt utlåtande lämnar utskottet en redovisning som visar att man kunnat göra en sanering i överensstämmelse med vad riksdagen på förslag av statsutskottet då uttalade: »Av det anförda framgår, att under år 1959 en icke oväsentlig sanering skett av bolagets tidigare belastning med kortfristiga skulder, vilket stått i överensstämmelse med statsmakternas förenämnda uttalande år 1957.» Utskottet går vidare i resonemanget och säger: »Uppenbart är emellertid, att företaget alltjämt brottas med svåra problem. — — — Dit höra bland annat avsaknaden av egna skogar, fraktavstånden och skeppningsförhållandena. Därtill komma speciella marknadspolitiska hänsyn. Vidare är att märka, att de betydande anläggningar, som nyligen företagits i Karlsborg, icke hunnit bli fullt intrimmade och alltså icke givit beräknat utbyte. Att ställa någon mera definitiv prognos över lönsamheten torde knappast vara möjligt, innan bolagets utbyggnader tagit mera fast form. Detta kan näppeligen ske, förrän den av 1959 års riksdag beslutade nyanläggningen vid Lövholmen kunnat tagas i bruk.»

Ett uttalande av utskottet, som de som står för utskottets förslag om en skrivelse till Kungl. Maj:t möjligen kan ta till underlag härför är följande skrivning av utskottet: »Utskottet understryker nödvändigheten av denna fortlöpande interna översyn och utgår från att, om så befinnes påkallat, företagsledningen därvid utnyttjar även utomstående expertis. Resultatet av denna översyn bör redovisas för regering och riksdag.»

Jag har naturligtvis personligen alls ingenting emot att så sker. Nu vet vi ju emellertid att statsråd och deras medhjälpare brukar känna behov av att titta litet på vad utskotten — inte minst

Översyn av Aktiebolaget Statens skogsindustriers ekonomiska ställning m. m.

statsutskottet — skriver, och därför är jag av den meningen att man kunde ha avstått från att skriva till Kungl. Maj:t. Detta inte minst av utskottets följande formulering: »Under hänvisning till det anförda vill utskottet uttala, att utskottet i nuvarande situation icke finner tillräckliga skäl tala för en särskild utredning om Statens skogsindustriers ekonomiska ställning.»

Här finnes ytterligare att tillägga. Utskottets utlåtande ger underlag för vissa reflexioner om hur staten som den egentliga aktieägaren har sett på detta sitt företag. Jag hör till dem som menar, att aktieägarna i enskilda företag fått tillskjuta förhållandevis mera pengar till sina företag än staten fått göra i detta fall. Den frågan har diskuterats även när det gäller Norrbottens järnverk. De som tagit till sin huvuduppgift att klanka på de statliga företagen borde kanske i framtiden allvarligt överväga, om man inte bör försöka komma till rätta med detta förhållande och se till att staten i egenskap av aktieägare tillskjuter ett kapital motsvarande det som aktieägarna i de enskilda företagen normalt brukar tillskjuta sina företag.

Herr talman! Jag har känt ett behov att ge uttryck för min uppfattning i denna fråga utan att vilja ställa något yrkande.

Fru SANDSTRÖM (fp):

Herr talman! Jag har begärt ordet med anledning av den del av herr Åkerströms anförande, som rörde den av honom delvis citerade artikeln. Jag delar herr Åkerströms uppfattning, att denna artikel ur olika synpunkter var mycket olycklig. Jag beklagar att den kom till, och jag har så mycket större anledning att beklaga det som den emanerar från folkpartiets egen pressorganisation och inte varit införd enbart i Västerbottens-Kuriren utan även i annan press.

Men, herr talman, om statsministern i ett officiellt sammanhang kunnat beteckna den s. k. operaskandalen som olycksfall i arbetet, tycker jag att man kan ha större skäl att beteckna detta som ett olycksfall i arbetet.

Någon novis på området — jag vet inte vem och kommer inte att forska efter hur det hela gått till — har möjligen smält ihop denna artikel i tro att det var en bra grej, för att tala journalistspråk, och så har den gått ut som cirkulärartikel utan att någon vetlig människa tittat på den. Mycket talar för att det gått till på det sättet och att det alltså är ett olycksfall i arbetet, som mycket väl kan inträffa.

Om nu herr Åkerström och jag kan vara överens om att det är fråga om en bagatell och när jag nu framför mitt beklagande av att artikeln kommit till, borde vi väl kunna stryka över detta och återgå till den sakfråga som här skall diskuteras.

Jag vill då, herr talman, säga att i anledning av utskottets förevarande utlåtande har jag för närvarande intet att anföra.

Herr LASSINANTTI (s):

Herr talman! Till herr Åkerström vill jag först säga, att reellt är det ingen större skillnad mellan hans önskemål beträffande utskottsklämmen och utskottets eget förslag. Men det är klart att man alltid kan diskutera olika tillvägagångssätt. Vi skall emellertid komma ihåg att det nu för första gången varit möjligt att nå enighet i utskottet rörande ett ASSI-ärende, och det tycker jag är värt att notera.

Statens skogsindustrier är ju en gammal bekant för riksdagen, och tyvärr har det ofta stått strid om företaget. Vi hade en stor debatt i saken 1957, och senast vid 1959 års riksdag kom betydande meningsskiljaktigheter till uttryck. Många befarade att det skulle bli en strid också vid denna höstriksdag.

Räntefria studielån för finansiering av högre studier

När vi emellertid i dag har att ta ställning till ASSI sker detta inte främst i stridens tecken. Debatten gäller i stället ett enigt utskottsutlåtande. Detta utlåtande är i all sin torra saklighet ett enligt min mening mycket positivt aktstycke. Även om motionärerna inte vunnit den seger som i pressen olyckligtvis tillskrivits dem, kan jag dock glädja fru Sandström med att hennes motion av utskottet har behandlats med utomordentlig grundlighet...

Här avbröts anförandet av herr **TALMANNEN**, som yttrade:

Jag hemställer att kammaren gör ett uppehåll i sina förhandlingar till kl. 12.30.

Med bifall härtill beslöt kammaren nu kl. 12.05 ajournera sammanträdet till kl. 12.30.

§ 10**Minnesord över avliden ledamot av kammaren**

Då kammaren kl. 12.30 ånyo sammanträdde anförde

Herr TALMANNEN:

Den levnadsbana, som nu så hastigt och tragiskt ändats, har i många avseenden varit särpräglad. Fru Ragnhild Sandströms insatser spände över många och betydelsefulla områden. Hon har kanske mer än någon annan kvinnlig riksdagsledamot städse haft kammarens öra. Hennes synpunkter har ofta föranlett livliga debatter, där hennes naturliga fallenhet och under en lång och framgångsrik journalistgärning uppövade förmåga att slagkraftigt argumentera varit värdefulla och uppskattade tillgångar. Hennes naturliga och spontana sätt har förskaffat henne otaliga vänner såväl inom kammaren som hos den stora allmänhet hon så ofta kommit i kontakt med genom sina artiklar och radioframträdanden.

Den svenska riksdagen har lidit en

stor och smärtsam förlust. Vi bevarar hennes sällsynt levande personlighet i tacksam hägkomst och lyser frid över hennes minne.

Detta anförande åhördes av kammarens ledamöter stående.

§ 11**Fortsatt behandling av frågan om översyn av Aktiebolaget Statens skogsindustriers ekonomiska ställning m. m.**

Den i statsutskottets utlåtande nr 191 gjorda hemställan bifölls.

§ 12

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 192, i anledning av väckta motioner om tillsättande av en beredning för yrkesutbildningsfrågor.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 13**Räntefria studielån för finansiering av högre studier**

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 193, i anledning av väckta motioner om utredning angående räntefria studielån för finansiering av högre studier.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Bengtson m. fl.* (I: 66) och den andra inom andra kammaren av herr *Hedlund m. fl.* (II: 72), hade hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att vid pågående studentsociala utredning måtte prövas riktlinjer för övergång till räntefria studielån för finansiering av högre studier i enlighet med vad i motionen anförts.

Utskottet hemställde, att motionerna I: 66 och II: 72 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade avgivits av herrar *Ivar Johansson, Pålsson, Larsson* i Hedensnäs och *Gustafsson* i Kårby, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riks-

Räntefria studielån för finansiering av högre studier

dagen måtte, med bifall till motionerna I: 66 och II: 72, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att vid pågående studiesociala utredning måtte prövas riktlinjer för övergång till räntefria studielån för finansiering av högre studier i enlighet med vad i motionerna anförts.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr LARSSON i Hedenäset (cp):

Herr talman! Efter vad som nu har inträffat vill jag säga endast några få ord. Låt mig först slå fast att den motion och den reservation som här föreligger inte är uttryck för någon oenighet beträffande betydelsen och nödvändigheten av ett studiesocialt stöd. Vad som diskuteras begränsar sig till att endast gälla vad som kan vara den lämpligaste formen för samhällets insatser på detta område.

I den aktuella motionen pläderas för närmare utredning om huruvida åt studielåneformen bör ges en dominerande position i det framtida studiesociala stödet. Den tanke som föreslås bli närmare utredd innebär i korthet: under studietiden räntefria studielån och efter avlagd examen — som en ersättning för nuvarande naturastipendier — att amorteringskravet efterskänks ett antal år. Detta ger perspektiv som talar för att uppslaget bör allvarligt övervägas.

För det första bör det vara möjligt att ernå ett effektivt studiestöd på denna väg. För det andra kan det för folk i dessa åldrar otidsenliga sammankopplandet av föräldraekonomi och studiestöd slopas. För det tredje befriar studielån, kompletterade med stipendier i form av amorteringseftergifter, från den synnerligen svåra bedömningen av studielämpligheten. Ett uppnått studieresultat, som väl är något mera påtagligt, blir i stället kvalifikationsgrunden. För det fjärde måste några amorteringsfria år efter avlagd examen inte minst för dem som valt

yrken med förhållandevis låg begynnelselönen ha betydande värde för de studerande själva. För det femte erbjuder studielånevägen även möjligheter för samhället att med ytterligare amorteringseftergifter stimulera till tjänstgöring i bygder, där det är särskilt svårt att få olika tjänster besatta med kompetenta tjänsteinnehavare.

Jag har här i all korthet sökt räkna upp en handfull argument för att den i motionen begärda utredningen bör av riksdagen rekvireras. Utskottet säger visserligen att det har inhämtats, att studiesociala utredningen vid fullgörande av sitt uppdrag kommer att behandla de i motionerna berörda spörsmålen. Frågan är då, om det kan vara tillfyllest. Vi vet att SLU:s studentförbund har tillskrivit studiesociala utredningen i denna fråga. Troligt är väl även, att utredningen besvarar denna skrivelse på något sätt. Oss har emellertid synt, att denna fråga är så betydelsefull, att riksdagen har all anledning att begära en ordentlig översyn av spörsmålet. Det är därför som en starkare viljeyttring än vad utskottet har åstadkommit föreligger i reservationen av herr Ivar Johansson m. fl., till vilken jag, herr talman, ber att få yrka bifall.

Herr NILSSON i Göingegården (h):

Herr talman! Det har inom utskottet icke rått någon tvekan om att den utredning, som sysslar med de studiesociala problem som reservanternas talesman berörde bör taga dessa under övervägande. Det är orsaken till att utskottet, i den mån det haft kännedom om att så kommer att bli fallet, i sin korta motivering endast hänvisat till att den pågående utredningen skall taga dessa problem under omprövning.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels

Redovisning i statsverkspropositionen för visst år jämväl av beräknade utgifter under kommande fyra budgetår, m. m.

ock på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 14

Föredrogs vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 194, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förhöjd ersättning till före detta rådmännen i Västervik Helge Teodor Anderson och Sven Viktor Schierbeck,

nr 195, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående lönegradsplacementen för vissa tjänster m. m. jämte i ämnet väckta motioner,

nr 196, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av viss allmänna arvsfonden tillfallen fast egendom, och

nr 197, i anledning av väckta motioner om formerna för försäljning av jordbruksfastigheter, som tillfallit allmänna arvsfonden.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 15

Redovisning i statsverkspropositionen för visst år jämväl av beräknade utgifter under kommande fyra budgetår, m. m.

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 198, i anledning av väckta motioner om redovisning i statsverkspropositionen för visst år jämväl av beräknade utgifter under kommande fyra budgetår, m. m.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Ewerlöf m. fl.* (I: 23) och den andra inom andra kammaren av herr *Hjalmarsson m. fl.* (II: 28), hade hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att fr. o. m. statsverkspropositionen för budgetåret 1961/62 måtte dels lämnas en samlad översikt av

ungefärligt beräknade totala utgiftsbehov under de fyra närmast därefter följande budgetåren, dels för varje anslag upptagas jämväl uppgift om det ungefärliga belopp, som kunde beräknas bli erforderligt för ifrågavarande ändamål under de två närmast därefter följande budgetåren.

Utskottet hemställde, att motionerna I: 23 och II: 28 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Boman* och *Ivar Johansson*, fröken *Andersson*, herrar *Axel Johannes Andersson*, *Pålsson*, *Lundström*, *Skoglund* i Doverstorp, *Staxäng* och *Ståhl*, fröken *Elmén* samt herrar *Nihlfors*, *Bohman*, *Larsson* i Hedenäset och *Gustafsson* i Kårby, vilka ansett att viss del av utskottets yttrande bort ha annan, i reservationen angiven lydelse och att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av motionerna I: 23 och II: 28, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna sålunda anfört.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid yttrade:

Herr STAXÄNG (h):

Herr talman! Den motion som detta utskottsutlåtande behandlar innehåller en rad synpunkter på de yrkanden som framställts. Jag hade tänkt taga upp en del av dessa, men jag har knappast någon lust att göra detta, och jag tror att kammaren håller mig räkning för att jag, efter den smärtsamma förlust som drabbat oss i dag, endast kommer att lämna en kort redovisning för utskottets utlåtande och för den därtill fogade reservationen.

I motionen yrkas, att det dels borde lämnas en samlad översikt av ungefärligt planerade utgiftsbehov för de närmaste fyra åren och dels, för varje anslag, av det ungefärliga belopp som kan beräknas bli erforderligt för ifråga-

Redovisning i statsverkspropositionen för visst år jämväl av beräknade utgifter under kommande fyra budgetår, m. m.

varande ändamål under de två närmast därefter följande budgetåren. Dessa yrkanden framställdes förra året i särskilda motioner och föranledde då inte någon riksdagens åtgärd.

Besparingsutredningen tog emellertid upp det första yrkandet till behandling och uttalade en positiv anslutning till den långsiktiga planeringen. Sedan motionen väcktes vid årets början har Kungl. Maj:t i proposition 150 angående komplettering av riksstatförslaget för budgetåret 1960/61 ägnat frågan en utförlig behandling och gjort ett positivt uttalande. Departementschefen har därvid förklarat sig beredd förorda, att det arbete med flerårsbedömningar som bedrivs sedan några år tillbaka ytterligare utvecklas och intensifieras och att resultatet härav så långt det är praktiskt möjligt förlöpande bör redovisas för riksdagen.

När denna proposition behandlades gjordes det inte något direkt uttalande i anledning av statsrådets yttrande, och det är i det avseendet som reservationen, till vilken jag kommer att yrka bifall, skiljer sig från utskottsutlåtandet. Vi reserverar önskar nämligen med understrykande av Kungl. Maj:ts uttalande att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte ge till känna vad som i denna del har anförts.

Vi slår sålunda i reservationen fast att Kungl. Maj:t har realiserat den första delen av klämman i de motioner som väcktes vid riksdagens början. Beträffande den andra delen av detta yrkande har vi reserverat framhållit att vi finner »vad i motionerna anförts utgöra tillräcklig grund för att ett försök göres till förverkligande av ifrågasvarande önskemål», alltså en planering beträffande treårig anslagsberäkning. Men vi har icke helt på denna punkt kunnat följa motionerna. Medan det i dessa framhålls att en sådan beräkning bör göras för varje särskilt anslag, anser vi reserverat det knappast

erforderligt att verkställa beräkningar för varje anslag.

Vi begär också i denna del att riksdagen i en skrivelse till Kungl. Maj:t måtte ge till känna vad som i detta avseende anförts i ärendet.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den reservation som är fogad till utskottets utlåtande av herr Boman m. fl.

Herr GUSTAFSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Jag skall inte heller ta upp någon lång debatt i detta ärende, närmast beroende på att frågan ju redan har diskuterats vid åtskilliga tillfällen. Herr Staxäng gjorde emellertid här, såsom även skett i reservationen, vissa understrykningar av vad jag närmast skulle vilja kalla de positiva synpunkter till förmån för en långtidsplanering som finns redovisade i kompletteringspropositionen till innevarande års riksdag. Jag tror att man i detta sammanhang även bör beakta alla de reservationer och uttalanden i kringgårdande riktning som finansministern gör vad gäller möjligheterna att åstadkomma en sådan långtidsplanering på sådant sätt, att det inte bör bli föremål för missförstånd. Jag skall därför tillåta mig att göra några citat ur denna kompletteringsproposition.

Efter att ha talat om remissmyndigheternas yttranden säger statsrådet: »Såsom flera remissmyndigheter understrukit, bör emellertid inte de svårigheter och risker för missförstånd som är förknippade med en statsfinansiell långsiktplanering underskattas. För det första får inte utvecklandet av delplaner och dessas infogande i en samlad planering leda till en fastläsning av budgetpolitiken. Planerna måste ständigt kunna anpassas till nya lägen, inte bara på de speciella verksamhetsområden som planerna närmast hänför sig till utan även till ändrade förutsättningar

Redovisning i statsverkspropositionen för visst år jämväl av beräknade utgifter under kommande fyra budgetår, m. m.

i stort, exempelvis i samband med förändringar i samhällsekonomin.»

Finansministern återkommer i proposition nr 150 gång på gång till dessa reservationer beträffande en långtidsplanering, och han understryker kanske alldeles särskilt konjunktursvängningarnas inverkan på möjligheterna att åstadkomma en dylik planering. Jag har, herr talman, velat understryka dessa reservationer i anledning av vad herr Staxäng här anfört.

Jag kan inte undgå ett intryck av att reservanterna i denna sak borde ha kunnat vara nöjda med vad som nu skett i samband med avlämnandet av proposition 150. I ett bihang E till denna finns redovisad en beräkning av utgifterna för fem år framåt — visserligen inte såsom motionärerna har begärt för varje anslagspost, men detta yrkande har ju reservanterna gått ifrån. Det finns i denna bilaga för var och en som är intresserad av att studera den en redovisning för varje huvudtitel, där en hel del olika delposter har tagits upp. Jag skall inte trötta kammaren med några längre citat utan hänvisar i stället till kompletteringspropositionens bilaga. Det finns i varje fall under varje huvudtitel några rubriker upptagna, och utgiftsutvecklingen i avseende på dessa har beräknats fram till budgetåret 1964/1965.

Jag skall villigt erkänna, att jag för min del anser att man har gått för långt i detaljredovisning i denna kompletteringsproposition. Jag tror att det kommer att bli missförstånd och att dessa beräkningar kommer att anses mer eller mindre hållbara. Man kommer inte att betrakta dem på det sätt som de bör betraktas, nämligen snarast såsom en prognos för utvecklingen under de närmaste åren. Därför ifrågasätter jag mycket starkt om det hela har något större värde.

Herr talman! Jag skall inte uppehålla tiden längre med denna diskussion. Jag

kan nöja mig med att med understrykande av vad jag här sagt yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr STAXÄNG (h):

Herr talman! Det var egentligen min mening att ge en redogörelse för det resonemang som statsrådet förde i proposition 150, men jag avstod. Därvid skulle jag ha redovisat både hans positiva uttalanden och hans negativa. Herr Gustafsson i Stockholm citerade mest de senare. Jag vill gentemot detta anföra ett citat ur statsrådets yttrande. Efter att ha redovisat en del negativa synpunkter säger han på sidan 19 följande:

»Olägenheterna av denna ofrånkomliga osäkerhet i den långsiktiga budgetbedömningen kan reduceras genom att budgetkalkylerna fortlöpande revideras. De utgör icke heller skäl till att avstå från en långsiktig planering.»

Jag anser, herr talman, att även detta bör föras till protokollet.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Staxäng begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 198, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen av herr Boman m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropo-

Inrättande av ytterligare deltidstjänster inom statsförvaltningen

sitionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom appresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 111 ja och 100 nej, vadan kammaren hade bifallit utskottets hemställan.

§ 16

Inrättande av ytterligare deltidstjänster inom statsförvaltningen

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 199, i anledning av väckta motioner angående inrättande av ytterligare deltidstjänster inom statsförvaltningen.

Sedan utskottets hemställan föredragits anförde:

Fröken **ELMÉN** (fp):

Herr talman! Jag vill endast med ett par ord kommentera den blanka reservation som jag har fogat vid detta utlåtande.

Man är ytterligt tacksam för det utlåtande som här lagts fram, där utskottet refererar ett cirkulär som den 6 juni 1960 gått ut till olika statliga myndigheter med rekommendation om att dessa på olika vägar skall försöka få fram deltidstjänster, inte bara — framhålls det — vad gäller rutinarbete utan även i fråga om mera kvalificerat arbete. Detta sista skulle jag särskilt vilja understryka.

Deltidsarbetet är en utomordentligt viktig fråga i dagens samhälle. Det är ett sätt att anpassa arbetet efter människan vad tiden beträffar. Vi har fått kolossalt förändrade förhållanden i vårt samhälle, och i åtskilliga fall måste vi på olika vis försöka anpassa dem efter människan. För många tror jag att deltidarbete är av synnerligen stor betydelse.

Nu framhålls det bl. a. i cirkuläret angående arbetstiderna, att man bör anpassa dessa så att de är lämpliga för

dem som har vårdnaden om barn m. m. Jag vill understryka, att jag inte ser deltiden som en fråga enbart för kvinnor utan som ett problem i allmänhet, även för män. Det kan vara hälsoskäl eller annat som gör att man önskar deltidarbete. Men inom vissa verk, där man varit generös i fråga om deltidarbete, reserverar man dessa arbeten helt för mödrar med barn. Jag hörde häromdagen en person tala om att väl mödrar men inga andra kan få deltidarbete inom ett visst statligt verk. Det kan dock finnas andra som också har vårdnadsplikt, t. ex. en ensamstående som har vårdnad om föräldrar eller syskon. Också för dem vore naturligtvis deltidstjänst behövlig och tacknämlig.

Deltiden kan även vara till förmån för arbetsgivaren, vilket framhålles i cirkuläret. Det är många gånger ett sätt att få och behålla arbetskraft.

Jag inser de stora svårigheterna för administrationen. Det är många gånger utomordentligt svårt att samordna heltids- och deltidstjänster. För att nå smidigare anpassning rekommenderas då arvodestjänster och detta är naturligtvis alldeles riktigt. Jag vill dock framhålla risken med arvodestjänster. Det måste skapas möjligheter för den, som har börjat som deltidsanställd och skött sina åligganden på utomordentligt sätt och sedan av något skäl övergår till heltid, att även deltiden skall få vara kvalificerande för befordran, pension o. d. i fortsättningen.

Herr talman! Jag har inget yrkande att ställa och jag vill än en gång understryka tacksamheten för det cirkulär som skickats ut.

Fröken *Vinge* (fp) instämde häri.

Fru **KRISTENSSON** (h):

Herr talman! I vissa situationer blir till synes stora problem små, eller rättare sagt de återfår sina riktiga proportioner. Låt mig, herr talman, helt kort konstatera, att man kan vara glad för

Ändringar i förordningen om allmän energiskatt m. m.

den positiva inställning till deltidstjänsterna som civildepartementet har visat genom cirkulärskrivelsen.

Jag kan likväl inte frigöra mig från att vissa tankegångar där kommer till uttryck, som gör att man måste ställa sig frågande till grundinställningen hos civildepartementet till dessa frågor. Skall problemet om inrättande av deltidstjänster huvudsakligen vara en fråga om tillgång på arbetskraft? Jag vill inte bortse från att den saken kan spela en stor roll, men jag skulle önska att man insåge, att en fast kader av deltidstjänster är angelägen.

Jag vill också i detta sammanhang nämna några ord om de vårdområden där vi har svårt att rekrytera arbetskraft. Man säger numera att vi skall utbilda dubbelt så många sjuksköterskor som behövs och dubbelt så många sjukgymnaster. Liknande tongångar hörs när det gäller annan arbetskraft. Kan det var riktig ekonomi att utvidga de statsunderstödda utbildningsanstalterna för att utbilda dubbelt så många människor som kan beräknas bli behöfliga inom ett visst område? Jag tycker det är dålig ekonomisk planering. Jag vill än en gång understryka, vilket gjorts tidigare i många sammanhang, att en lösning av problemet med bristen på arbetskraft är att vi tillägnar oss en modernare och riktigare syn på deltidstjänsterna.

Härtill hör också frågan om tryggheten i anställningen. En innehavare av en deltidstjänst måste känna sig lika trygg i sin anställning som innehavaren av en heltidstjänst. Därvidlag brister det fortfarande i väsentlig grad. I varje fall har de deltidsanställda långt ifrån samma garantier som heltidsanställda, ifall de på sätt som föreslås i cirkulärskrivelsen skall bli arvodesanställda. De har bl. a. inte någon rätt till pension och de kan vidare bli missgynnade i semesterhänseende. Jag vill erinra kammarens ledamöter om riksdagens beslut i våras att hemställa hos

Kungl. Maj:t om utredning för översyn av semesterlagen. Den utredningen har såvitt jag vet ännu inte blivit tillsaft. Det är sådana frågor som är vitala när det gäller deltidspöblemet.

En liten passus i cirkulärskrivelsen ger också anledning till undran. Civildepartementet har ju en viss förmåga att uttrycka sig så, att man inte riktigt klart kan förstå innebörden, men om jag tolkar denna passus riktigt, innebär det att deltidstjänsterna inte bör få den lönesättning som skulle vara be- tingad av relationen till motsvarande heltidstjänster. Man räknar med att del- tidsanställda i stor utsträckning skall anförtros mera rutinmässiga göromål, och redan detta tyder på att man tänker sig en förhållandevis låg lönesätt- ning.

Men, herr talman, med den kännedom vi har om den tid det kan ta för moderna synpunkter att tränga in i stats- departementen, vill jag ge civildeparte- mentet en eloge för den positiva inställ- ning som ändå kan spåras i denna cir- kulärskrivelse.

Herr GUSTAFSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bi- fall till utskottets hemställen.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställen bifölls.

§ 17

Ändringar i förordningen om allmän energiskatt m. m.

Föredrogs bevillningsutskottets betän- kande nr 73, i anledning av väckta mo- tioner angående vissa ändringar i för- ordningen om allmän energiskatt m. m.

Till bevillningsutskottet hade hänvi- sats följande inom riksdagen väckta, av utskottet till behandling i ett samman- hang upptagna motioner, nämligen

I) de likalydande motionerna I: 34 av herr *Mattsson m. fl.* och II: 45 av herr *Eriksson m. fl.*, vari hemställdt

Ändringar i förordningen om allmän energiskatt m. m.

1) att riksdagen måtte besluta att nuvarande energiskatt på elkraft för s. k. borgerliga ändamål med 7 procent av kraftpriset med verkan från den 1 juli 1960 skulle ersättas av en styckeskatt med 1 öre/kwh, samt

2) att riksdagen måtte antaga ett genom motionerna framlagt förslag till förordning angående ändring i förordningen den 31 maj 1957 (nr 262) om allmän energiskatt;

II) de likalydande motionerna I: 199 av herrar *Georg Carlsson* och *Robert Johansson* samt II: 248 av herr *Elmwall* m. fl.

I enlighet med utskottets hemställan i memorial nr 69 hade riksdagen vid vårsessionen beslutat att uppskjuta behandlingen av de föreliggande motionerna till innevarande höstsession.

Utskottet hemställde, att följande motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 34 av herr *Mattsson* m. fl. och II: 45 av herr *Eriksson* m. fl. om ändring i förordningen om allmän energiskatt; även-
som

2) de likalydande motionerna I: 199 av herrar *Georg Carlsson* och *Robert Johansson* samt II: 248 av herr *Elmwall* m. fl. om vissa ändringar i energiskatteförordningen,

mätte, i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet anfört, av riksdagen lämnas utan åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Bengtson*, *Torsten Mattsson* och *Eriksson* i Bäckmora, vilka — under åberopande av innehållet i de likalydande motionerna I: 34 och II: 45 — ansett, att utskottet bort hemställas

1) att riksdagen måtte, i anledning av de likalydande motionerna I: 34 av herr *Mattsson* m. fl. och II: 45 av herr *Eriksson* m. fl., antaga ett i reservationen framlagt förslag till förordning angående ändring i förordningen den 31 maj 1957 (nr 262) om allmän energiskatt;

2) att de likalydande motionerna

I: 34 av herr *Mattsson* m. fl. och II: 45 av herr *Eriksson* m. fl. ävensom de likalydande motionerna I: 199 av herrar *Georg Carlsson* och *Robert Johansson* samt II: 248 av herr *Elmwall* m. fl. måtte, i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad reservanterna sålunda hemställt, av riksdagen lämnas utan åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **ERIKSSON** i Bäckmora (cp):

Herr talman! I föreliggande ärende har jag och några kamrater i bevillningsutskottet reserverat oss till förmån för bifall till motion nr 45 i denna kammar. Då bevillningsutskottets majoritet avstyrkt motionen skall jag, herr talman, med några ord beröra motionens innehåll och anföra några motiveringar för densamma.

Den skatt som lagts på elektrisk energi för borgerlig förbrukning tas ut i form av en 7-procentig värdeskatt på summan av debiterade avgifter. Denna beskattningsform får ju en långt större räckvidd än vad som ursprungligen avsågs med skatten på elkraft. I beskattningsvärdet ingår nu både fasta grundavgifter, mätarhyra och hela det invecklade tariffsystem som ligger till grund för företagens distributionskostnader. Vad som nu beskattas är således inte enbart den förbrukade elektriska energien utan även distributionskostnaderna till abonnenten, som enligt min och mångas mening inte alls bör beröras av den särskilda elskatten, om man vill ha rättvisa i systemet. Därför har i såväl motionen som i reservationen visats på en annan väg till uttagandet av elskatt, där man eliminerar orättvisorna av den nuvarande beskattningsformen. Vi har nämligen yrkat på slopandet av den nuvarande 7-procentiga skatten och i stället yrkat på en styckeskatt på förslagsvis 1 öre/kWh. Det är detta som majoriteten i bevillningsut-

Ändringar i förordningen om allmän energiskatt m. m.

skottet har gått emot — av vilka skäl har jag svårt att inse.

Jag har också svårt att förstå hur man på håll där man nu slår vakt om den orättvisa elskatten, socialdemokraterna, högern och folkpartiet, kan förena denna med kravet på likställighet i beskattningen. För att i någon mån belysa verkningarna av den nuvarande elskatten sådan den är utformad skall jag, herr talman, ta några jämförande exempel.

Jag vill då först slå fast, som jag också tidigare konstaterat, att vår nuvarande elskatt är en beskattning både utav den förbrukade energien mätt i kilowattimmar och en beskattning av distributionskostnaderna sådana dessa tar sig uttryck i våra nuvarande eltaxor med dessas varierande sätt att beräkna grundavgifter och tariffenheter. Det är beskattningen av eltaxorna som jag har vänt mig emot både i motionen och reservationen, eftersom eltaxorna inte har det ringaste samband med den förbrukade energien. Det är också på det området som orättvisorna i beskattningen uppkommer.

Vi har i dag bortåt 2 000 olika eltaxor i vårt land med stora variationer i fråga om sättet att beräkna tariffenheter och grundavgifter. Grundavgifternas olika dyrhet på olika platser i vårt land slår alltså igenom i den 7-procentiga elskatten och drabbar hårdast de abonnenter, som också har att betala de dyraste grundavgifterna. Dessa får procentuellt sett betala en högre elskatt till straff för att de har dyrare grundavgifter. Detta gäller i stort sett hela landsbygden, eftersom denna har att betala de dyraste grundavgifterna. Vi har för närvarande en spännvidd i fråga om kostnaderna för grundavgifter på mellan 7 kronor per tariffenhet i Stockholm och 17 kronor per tariffenhet i Värmlands glesbygd. — Sedan förekommer även betydande olikheter i fråga om det energipris, som abonnenterna också har att betala. — Med des-

sa stora prisvariationer i fråga om de taxor som abonnenten har att betala är det uppenbart, att en 7-procentig elskatt på summan av dessa avgifter plus måtarhyra — där sådan förekommer — ger ett utslag, som drabbar de abonnenter hårdast, som tidigare har att betala dyrare grundavgifter.

Om det nu hade varit så i vårt land, att vi haft en enhetlig eltaxa, samma pris på grundavgift, samma sätt att beräkna tariffenheter och samma energipris, ja, då medger jag att det strängt taget inte hade spelat någon roll vilket system vi valt i fråga om att debitera elskatt. Men med nuvarande förhållanden medför en värdeskatt alldeles för stora ojämnheter i beskattningen.

Vill man åstadkomma en rättvis beskattning härvidlag måste man, som vi motionärer förordat, införa en styckeskatt. Därmed skulle grundavgifternas varierande inverkan helt elimineras, och det som då beskattades vore respektive abonnents uttag av elenergi. På den finns det ett enhetligt och likvärdigt mått var vi än bor i stad eller på landsbygd, nämligen kilowattimmar. Därmed skulle vi få ett fullt rättvist beskattningssystem. Med rättvisa menar jag, att för lika stor elförbrukning skall erläggas lika stor skatt till staten.

I den promemoria från finansdepartementet, som låg till grund för 1957 års riksdagsbeslut, förordades också en styckeskatt för den borgerliga förbrukningen, men sedan förslaget varit ute på remiss lät sig finansministern förledas av en remisskrivelse från Svenska elverksföreningen och förordade slutligen en värdeskatt. Samma höjelser för elverksföreningens önskingar visar även bevillningsutskottets majoritet och åberopar bl. a. sådana skäl för bibehållande av värdeskatten, som att den skulle vara enklare ur uppbörds- och redovisningssynpunkt. Ja, jag frågar mig om detta verkligen får vara något bärande skäl för att bibehålla en orättvis beskattning? Om den principen skulle få

Ändringar i förordningen om allmän energiskatt m. m.

slå igenom i vår skattelagstiftning, var hamnade man då i fråga om likställighetsprincipen? För övrigt har landsbygdens elnämnd i sitt remissyttrande pekat på det faktum, att bland eldistributörerna i vårt land flera olika sätt förekommer för att ta ut denna elskatt, men för abonnenterna skulle det vara mycket lättare och enklare att kontrollera att de har blivit påförda rätt belopp, om vi finge en styckeskatt. I praktiken kan det absolut inte vara svårare att ta ut en styckeskatt med 1 öre/kWh än den nuvarande procentskatten.

Jag finner således inga bärande motiveringar i utskottets betänkande för ett bibehållande av den nuvarande värdeskatten. Med hänsyn till det anförda ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den vid utskottets betänkande fogade reservationen av herr Bengtsson m. fl.

Herr BRANDT i Aspabruk (s):

Herr talman! Det är synd att jag inte kan understödja herr Eriksson i Bäckmora, ty med den beundransvärda energi han lägger ner för att få till stånd en ändring av energiskatten vore han värd en större framgång. Men det är inte så som herr Eriksson säger, att utskottet inte har haft några bärande skäl för sitt avstyrkande. Det är tvärtom så, att det finns många skäl för utskottet att avstyrka motionerna.

Innan jag går in på dem vill jag emellertid framhålla, att det är riktigt som herr Eriksson i Bäckmora säger, att abonnenten nu måste betala kostnaderna för överföringsförluster, för underhåll av ledningsnät, administrationskostnader och dylikt, men jag kan inte förstå att det kan undvikas. Det är en princip som helt enkelt har införts för att skapa rättvisa de olika konsumenterna emellan, och skulle man på den punkten bifalla motionerna, skulle det innebära ett avsteg från de principer som nu tillämpas på detta område. Där-

till skulle det medföra avsevärt minskade statsinkomster.

Denna fråga diskuterades ju grundligt förra året, och man avslög då motionerna om styckeskatt med den motiveringen, att en värdeskatt normalt är att föredra ur debiterings- och kontrollsynpunkt, att en omläggning skulle medföra betydande kostnader för distributörerna, att det skulle medföra skattehöjningar, att det föreläge en mycket liten skatteskillnad mellan landsbygd och tätorter, att det alljämt förekommer en utjämning samt slutligen att skattejustering för krafttaxor och elskatt kan erhållas genom hänvändelse till kontrollstyrelsen.

Det fanns sålunda många skäl för riksdagens avslag på motionerna förra året, och därtill kommer att denna fråga så grundligt prövades när man gjorde omändringen från styckeskatt till värdeskatt. Frågan prövades av en regering, i vilken satt partivänner till herr Eriksson i Bäckmora, nämligen herrarna Hedlund, Persson och Eliasson. Jag antar därför att det var efter noggrant övervägande man kom fram till det resultatet, att en värdeskatt vore lämpligast, rationellast, billigast och riktigast.

Nu har motionärerna försökt styrka sitt krav med exempel på hur orättvis denna skatt är för borgerlig förbrukning, och de har gjort en sammanställning av elavgifter och elskatten för tätorterna Stockholm och några andra större städer och jämfört dem med krafttaxorna och elskatten inom vissa landsbygdsområden, bl. a. inom Värmlands glesbygd. Detta är, ärade kammarmedlemöter, en nog så raffinerad sammanställning, men den har det felet att man har försökt bevisa alltför mycket. Man faller som man säger på brottarspråket på eget grepp.

I exemplet räknar man nämligen med abonnemang om 10 tariffenheter och en förbrukning av 2 000 kWh per år. Vad är det för någonting? Jo, det betyder att abonnenten har 8—9 rum och kök,

Ändringar i förordningen om allmän energiskatt m. m.

och så långt har vi tyvärr ännu inte kommit i vårt folkhem. Det är inte någon normal bostadsstorlek.

Jämförelsen är inte alls representativ, herr Eriksson i Bäckmora, vare sig för landsbygden eller för tätorterna, något som också energiskattenämnden framhåller. Hur många stora, fina lägenheter på 8—9 rum och kök finns det t. ex. i Värmlands glesbygd, frågar Svenska elverksföreningen elakt. Inte heller kan motionärerna avse att jämföra med jordbruk, ty sådana finns veterligen inte i Stockholm eller Göteborg, säger föreningen vidare. Nej, jämförelsen måste avse hantverk eller handel, som dock har högre taxor än bostäder. Att jämföra exempelvis jordbruk på landsbygden med bostäder i tätorterna kan inte vara tillräckligt. Nej, herr talman, denna tabell säger ingenting om det verkliga förhållandet mellan landsort och tätort när det gäller taxor. I bästa fall är det helt enkelt en olycka i arbetet.

Om man i stället gör en jämförelse mellan kraftpriser och elskatt för bostäder på landsbygd och i tätorter, baserad på en normalförbrukning för 3 rum och kök, d. v. s. 70 kvm golvyta samt en energiförbrukning på 1 500 kWh per år, erhålles helt andra resultat, vilka kammarens ärade ledamöter kan studera på sid. 8 i utskottets betänkande. En jämförelse mellan de större och mindre städerna samt tätorterna utvisar, säger energiskattenämnden, endast en mycket obetydlig skillnad, i kronor räknat högt 5 per år. Skillnaden kommer, säger man vidare, att krympa inom de närmaste åren på grund av väntade kraftprishöjningar inom flera städer och tätorter, medan det inte är aktuellt att höja normaltaxan på landsbygden. Det kommer alltså att bli en ännu mindre divergens. Utvecklingen går alltså precis som man sade förra året vidare mot ett förenhetligande av taxorna mellan olika distributionsområden.

Herr talman! Alla argument mot en

omläggning från värdeskatt till styckeskatt kvarstår alltså oförändrade, och frågan blev, såsom jag sade, så grundligt prövad vid omläggningen från styckeskatt till värdeskatt, att det inte nu finns någon anledning till ändrad inställning. Man bör vidare lägga märke till att om skatten i enstaka fall är väsentligt högre än vad som är rimligt, kan den nedsättas av kontrollstyrelsen.

Herr talman! Jag skall inte ta kammarens tid i anspråk längre utan med det anförda ber jag att få yrka bifall till utskottets betänkande.

Herr ERIKSSON i Bäckmora (cp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Brandt i Aspabruk, som nu uppträder som utskottets talesman, är en dålig rådgivare när det gäller denna speciella fråga. När herr Brandt och jag diskuterade denna fråga i riksdagen i fjol, gav herr Brandt mig rådet att begära en nedsättning av skatten hos kontrollstyrelsen. Jag lydde herr Brandts råd och gjorde då en formell framställning till kontrollstyrelsen för en kommun, i vilken abonnenterna bevisligen fick erlägga en 50 procent högre elskatt än exempelvis abonnenterna i Stockholm. Kontrollstyrelsen sade nej, trots den avsevärda skillnaden om 50 procent. Herr Brandt får nu förlåta mig, att jag inte mer tror på hans visdom i dessa frågor.

Herr Brandt upprepar nu möjligheten att hänvända sig till kontrollstyrelsen och säger vidare, att det finns många skäl för bevillningsutskottet att även i år avvisa denna motion. Han hänvisar därvid till att skatteskillnaden för abonnenterna i staden och på landsbygden är liten och att en utjämning av taxorna håller på att ske. Herr Brandt ägnar även rätt mycken tid åt att söka bevisa, att mitt exempel i motionen är felaktigt. Men han tycks faktiskt vara beredd att gå i döden för att bevisa att Svenska elverksföreningens statistikuppgifter är

Ändringar i förordningen om allmän energiskatt m. m.

alldeles riktiga. Ja, även kraftdistributörerna kan behöva ha sina förespråkare i riksdagen.

Jag vill bestämt göra gällande, att det exempel jag anfört i motionen är riktigt för det fall det gäller. Men om nu herr Brandt inte vill tro på dessa uppgifter och motiveringar, finns det också en annan källa att tillgå, nämligen finansministerns blå bok, som gavs ut i januari i år. Jag är alldeles övertygad om att herr Brandt fullständigt tror på de uppgifter, som återfinns i den boken. Finansministern redovisar, att det finns en genomsnittlig skillnad, när det gäller kostnaderna för landsbygdens abonnenter och abonnenter i städerna, på hela 30 %. Man beräknar att städernas abonnenter får betala 12,4 öre per kWh, medan landsbygdens abonnenter får betala 16,2 öre per kWh. Detta rimmar dåligt också med herr Brandts påpekande, att en utjämning håller på att ske mellan kostnaderna för landsbygdsabonnenter och abonnenter i städerna. Spännvidden har blivit större sedan vi sist diskuterade denna fråga, ty skillnaden i eltaxor och elskatt 1958 mellan landsbygd och stad var då enligt finansministern 2,3 öre per kWh. I dag är skillnaden 3,8 öre, d. v. s. 1,5 öre mera. Utvecklingen går således inte åt det håll, som herr Brandt föreställer sig, utan åt det motsatta hållet.

Herr BRANDT i Aspabruk (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Eriksson i Bäckmora säger, att kontrollstyrelsen har avslagit ansökningar om nedsättning. Den saken kan jag inte gå närmare in på, men jag vill framhålla, att det inte tjänar mycket till att här diskutera procentsatser. Det har visats, att skillnaderna endast kan utgöra små summor (några kronor) och även om ökningen skulle uppgå till 100 procent, säger denna siffra inte särskilt mycket, om man inte vet vilket belopp det kan röra sig om.

Herr Eriksson i Bäckmora kan dessutom inte komma ifrån det faktum, att den tabell som ni har sammanställt för att visa orimligheten i nuvarande system blivit hårt kritiserad och vederlagd i de inkomna remissyttrandena. Verkligheten kan ju också avslöja tabellernas brister. Man behöver bara gå till sig själv. Var och en av kammarens ledamöter kan säkert av egen erfarenhet sluta sig till att herr Erikssons tabell är orimlig, medan energiskattenämndens tabell rimmar med vad man har praktisk erfarenhet av.

Herr talman! Jag skall inte ytterligare fördjupa mig i denna sak. Jag hänvisar till vad jag förut sade, att det inte finns skäl att nu ändra på utskottets ståndpunkt. En styckeskatt skulle för somliga abonnenter medföra en fördyring och en försämring jämfört med nuvarande förhållanden. En övergång från värdeskatt till styckeskatt skulle också i stort medföra prishöjningar.

Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr ELMWALL (cp):

Herr talman! Jag hör till dem, som har den uppfattningen att elskatten för närvarande inte uttages på ett rättvist sätt, och jag är också med bland de motionärer, som har en delvis annan mening och delvis andra önskemål än herr Eriksson i Bäckmora här framfört.

När man tar del av utskottets förvarande utlåtande, så gör man den reflexionen, att även om en skatt har beslutats med aldrig så stor tvekan, så blir ändå en betydande majoritet här i riksdagen snart ense om dess förträfflighet, sedan den väl är genomförd. Jag har motionerat om energiskattens avskaffande, därest den i fjol höst beslutade allmänna varuskatten skulle bibehållas. Utskottets majoritet tycks emellertid vara inställd på att båda skatterna skall behållas i sin nuvarande utformning. Utskottet kan inte ens tänka sig att med några ord an-

Ändringar i förordningen om allmän energiskatt m. m.

tyda att frågan kan prövas, t. ex. av skatteutredningen. Det tycker jag utskottet kunde ha kostat på sig, även om ledamöterna i utskottet inte för dagen är beredda att tillstyrka motionskravet.

Vi motionärer är inte ensamma om vår uppfattning. Den delas av stora grupper skattebetalare i glesbygderna. Men tydligen finns det också många människor, som betraktar energiskatten som en helig ko, vilken inte får vidröras. Så är också fallet med omsättningsskatten i skatteutredningens direktiv. Tydligen menar man att samma sak bör gälla för energiskatten. Men när utskottet nu inte har velat ställa en avveckling av energiskatten i utsikt, så borde det ha varit så mycket mera angeläget att ge skatten en mera rättvis utformning. Energiskatten utgår nu även på kostnader för underhåll av elnätet, löner åt erforderlig personal samt administration m. m., och det gör att skatten drabbar mycket ojämnt. I motionen har vi påvisat att skillnaderna i skatteuttaget på grund härav kan variera upp till 60 procent för samma förbrukning.

Om detta säger emellertid utskottet, att skillnaden i skattebelastning mellan förbrukare på landsbygden och i tätorterna är betydligt mindre än vad motionärernas exempel visar. Ja, i och för sig kan man kanske göra ett sådant påstående, men det är ju en klen tröst för dem som har att bära den högre skattebelastningen. Och av motionerna framgår ändå att spännvidden i medeltal är 30 procent. Med utskottets resonemang kan man med medelsiffror försvara nästan vad som helst. Jag vill i sammanhanget erinra om det gamla uttrycket, att det går mycket bra att drunkna i en sjö där medeldjupet bara är en meter.

Utskottet framhåller vidare, att de jämförelser som motionärerna gjort knappast är rättvisande. Jag förmodar att man här avser jämförelser mellan

jordbruksabonnet och bostadsabonnet, men det är inte det saken gäller. Det är en skattefråga, och då måste man se även till skattekraften och låta det bli likställighet. Det kan inte vara rimligt att t. ex. en skogskörare eller en arrendator i Värmlands skogsbygder skall betala en mycket högre energiskatt än den som är bosatt t. ex. här i Stockholm. Det är egentligen mycket enkelt.

Man kan komma ifrån de påtalade olägenheterna, om man ändrar grunden för skatteberäkningen — eller man kanske bara behöver ändra tolkningen av nu gällande bestämmelser. Skatten bör beräknas på den kraft som faktiskt förbrukas. Då slipper man lägga skatt för distributionsnät och underhållskostnader.

För min del har jag ansett, att en värdeskatt i vissa fall kan göras mera rättvisande. Det har enligt min uppfattning inte avgörande betydelse om man har värdeskatt eller styckeskatt. Men då reservanten nu förordrar styckeskatt, skall jag ansluta mig till hans reservation, eftersom den i vissa fall tillmötesgår mina önsknings om ett mera rättvisande skatteuttag.

Tillåt mig, herr talman, göra några ytterligare reflexioner. Finansministern yttrade häromdagen i en diskussion om en annan skattefråga, att man följer vissa grundläggande principer för beskattningen. Men de principerna kan väl inte vara så utformade, att den ene får betala skatt för av honom förbrukad elström och den andre dessutom skatt på underhåll, administrationskostnader m. m. för en anläggning, som han personligen är delägare i. Här utökas skatteobjektet med flera detaljer, som enligt min mening icke kan inordnas under rubriken kraftförbrukning, då de helt bekostas av den skattskyldige. Man skapar inte respekt för skattelagar och principer om dessa icke tillämpas likartat. Ändras tillämpningen av bestämmelserna på här

Ändrad lydelse av 10 § 1 mom. förordningen om allmän varuskatt

redovisat sätt, innebär detta inte ett avsteg från rättvisande skatteprinciper utan en återgång till sådana.

Utskottet framhåller även, att statens inkomster skulle minska i avsevärd mån om motionärernas synpunkter skulle tillmötesgå. Men det förhållandet, att tillämpningen ändras eller ändra regler accepteras, innebär inte såvitt jag kan se att skatteinkomsterna skulle behöva minska. Man kan fråga varför en sådan påföljd inträffar, om man får skatten rättvist utformad.

Beskattningsvärdet skall utgöras av det pris, som den slutlige konsumenten får betala. Utskottet säger att nuvarande skatteprincip avser att skapa rättvisa konsumenter emellan. Motionärerna har emellertid påvisat, att så icke är fallet, och ingen kan heller bestrida riktigheten av vad motionärerna säger. Jag har uppfattat att herr Brandt i Aspabruk själv erkände, att vad som framhålles i den vägen är riktigt.

Jag vill ännu en gång understryka, att om man vill ha en rättvisande beskattning, får man inte skattlägga abonnenternas egna kostnader för att tillgodogöra sig elströmmen.

Herr talman! Jag instämmer således i yrkandet om bifall till reservationen av herr Bengtson m. fl.

Efter härmed slutad överläggning gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels och på bifall till den vid betänkandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Eriksson i Bäckmora begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i utskottets betänkande nr 73, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid betänkandet fogade reservationen av herr Bengtson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härfter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, skedde omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Eriksson i Bäckmora begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavos 151 ja och 42 nej, varjämte 12 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 18

Ändrad lydelse av 10 § 1 mom. förordningen om allmän varuskatt

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande nr 80, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 10 § 1 mom. förordningen den 1 december 1959 (nr 507) om allmän varuskatt jämte i ämnet väckta motioner.

I en den 13 maj 1960 dagtecknad, till bevillningsutskottet hänvisad proposition, nr 163, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till förordning angående ändrad lydelse av 10 § 1 mom. förordningen den 1 december 1959 (nr 507) om allmän varuskatt.

I enlighet med utskottets hemställan i memorial nr 69 hade riksdagen vid vårsessionen beslutat uppskjuta behandlingen av den föreliggande propositionen till innevarande års höstsession.

Ändrad lydelse av 10 § 1 mom. förordningen om allmän varuskatt

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anförde utskottet:

I propositionen framlägges förslag om frihet från allmän varuskatt för sådana periodiska publikationer, vilka väsentligen framstår såsom organ för sammanslutningar med huvudsakligt syfte att verka för religiösa, nykterhetsfräm-

jande eller politiska ändamål eller att företräda vanföra eller eljest arbetshindrade medlemmar.

Förslaget, som är föranlett av en skrivelse från riksdagen, är avsett att träda i kraft den 1 januari 1961.

Det ovannämnda förordningsförslaget var av följande lydelse.

Förslag

till

förordning angående ändrad lydelse av 10 § 1 mom. förordningen den 1 december 1959 (nr 507) om allmän varuskatt

Häri genom förordnas, att 10 § 1 mom. förordningen den 1 december 1959 om allmän varuskatt skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)***10 §.**

1 m o m. Från skatteplikt undantagas följande varor.

1. Utsäde, fröer, — — — — — och växtskyddsmedel.

2. Levande djur, — — — — — liknande affärer.

3. Drivmedel och andra bränslen.

4. Jord, sand, — — — — — krossat skick.

5. Fiskefartyg, så — — — — — ävensom luftfartyg.

6. Krigsmateriel, som — — — — — underkastad utförselbud.

7. Allmänna nyhetstidningar, så ock periodiskt utgivna medlemsblad, personaltidningar och liknande publikationer, dock endast i den mån dessa publikationer tillhandahållas utan särskild avgift.

7. Allmänna nyhetstidningar, så ock periodiskt utgivna medlemsblad, personaltidningar och liknande publikationer, i den mån de tillhandahållas utan särskild avgift, ävensom andra periodiskt utgivna publikationer, om dessa väsentligen framstå såsom organ för sammanslutningar med huvudsakligt syfte att verka för religiösa, nykterhetsfrämjande eller politiska ändamål eller att företräda vanföra eller eljest arbetshindrade medlemmar.

8. Läkemedel, som — — — — — till sjukhus.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 1961 men äger tillämpning redan dessförinnan i vad avser utgivande av publikation efter ikraftträdandet.

Till utskottet hade hänvisats följande i anledning av propositionen väckta motioner, nämligen

I) de likalydande motionerna I: 692 av herr Schött samt II: 853 av herrar Allard och Stenberg, vari hemställts att riksdagen måtte besluta

1) att jämväl idrottens sammanslutningar skulle erhålla befrielse från er-

läggande av allmän varuskatt för periodiska publikationer, samt

2) att 10 § 1 mom. punkten 7 förordningen den 1 december 1959 (nr 507) om allmän varuskatt skulle erhålla följande lydelse:

» — — — — —, ävensom andra periodiskt utgivna publikationer, om dessa väsentligen framstå såsom organ för samman-

Ändrad lydelse av 10 § 1 mom. förordningen om allmän varuskatt

slutningar med huvudsakligt syfte att verka för religiösa, nykterhetsfrämjande, politiska eller idrottsliga ändamål eller — — —; ävensom

II) de likalydande motionerna I: 701 av herrar *Elmgren* och *Nils Elowsson* samt II: 861 av fröken *Wetterström m. fl.*, vari hemställts »att riksdagen måtte besluta att publikationer, utgivna av de frivilliga försvarsorganisationer, som finns angivna i Kungl. Maj:ts kungörelse den 11 december 1953 (nr 737) angående frivillig försvarsverksamhet samt av Tidskriften hemvärnets stiftel-

se, skall undantagas från skatteplikt enligt förordningen om allmän varuskatt.»

Utskottet hemställde,

A) att riksdagen — med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande proposition nr 163 icke kunnat av riksdagen oförändrad bifallas samt i anledning av de likalydande motionerna I: 692 av herr Schött samt II: 853 av herrar Allard och Stenberg ävensom de likalydande motionerna I: 701 av herrar Elmgren och Nils Elowsson samt II: 861 av fröken Wetterström m. fl. — måtte antaga följande såsom utskottets förslag be-tecknade

Förslag

till

förordning angående ändring i förordningen den 1 december 1959 (nr 507) om allmän varuskatt

Härigenom förordnas, att 10 § 1 mom. förordningen den 1 december 1959 om allmän varuskatt samt anvisningarna till nämnda författningsrum skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Utskottets förslag)

10 §.

1 m o m. Från skatteplikt undantagas följande varor.

1. Utsåde, fröer, — — — — — och växtskyddsmedel.
2. Levande djur, — — — — — liknande affärer.
3. Drivmedel och andra bränslen.
4. Jord, sand, — — — — — krossat skick.
5. Fiskefartyg, så — — — — — ävensom luftfartyg.
6. Krigsmateriel, som — — — — — underkastad utförsel förbud.
7. Allmänna nyhetstidningar, så ock periodiskt utgivna medlemsblad, personaltidningar och liknande publikationer, i den mån de tillhandahållas utan särskild avgift, ävensom andra periodiskt utgivna publikationer, om dessa väsentligen framstå såsom organ för sammanslutningar med huvudsakligt syfte att verka för religiösa, nykterhetsfrämjande, politiska, idrottsliga eller försvarsfrämjande ändamål eller att företräda vanföra eller eljest arbetshindrade medlemmar.

8. Läkemedel, som — — — — — till sjukhus.

(Nuvarande lydelse)

(Utskottets förslag)

Anvisningar

Anvisningar

till 10 §.

till 10 §.

Undantaget från — — — — — liknande sätt.

Med drivmedel — — — — — av butiksvara.

Undantaget för — — — — — av detaljhandlare.

Till fartyg — — — — — skattepliktiga varor.

Undantaget för allmänna nyhetstidningar gäller sådana publikationer av dagspresskaraktär, som

Undantaget för allmänna nyhetstidningar gäller sådana publikationer av dagspresskaraktär, som

Ändrad lydelse av 10 § 1 mom. förordningen om allmän varuskatt*(Nuvarande lydelse)*

normalt utkomma med minst ett nummer varje vecka. Undantaget för övriga periodiskt utgivna publikationer gäller sådana alster av angivet slag, som enligt utgivningsplan utkomma med normalt minst fyra nummer om året. Skattefriheten omfattar även utländska publikationer av angivna slag.

(Utskottets förslag)

normalt utkomma med minst ett nummer varje vecka. Undantaget för övriga periodiskt utgivna publikationer gäller sådana alster av angivet slag, som enligt utgivningsplan utkomma med normalt minst fyra nummer om året. Skattefriheten omfattar även utländska publikationer av angivna slag. *Till sammanslutningar med huvudsakligt syfte att verka för idrottsliga eller försvarsfrämjande ändamål hänföras endast organisationer, som äro anslutna till Sveriges riksidrottsförbund eller representerade inom Sveriges olympiska kommitté eller ock finnas angivna i 1 § punkten 1 kungörelsen den 11 december 1953 (nr 737) angående frivillig försvarsverksamhet eller hava till uppgift att stödja hemvärnets verksamhet.*

(Utskottets förslag)

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 1961 men äger tillämpning redan dessförinnan i vad avser utgivande av publikation efter ikraftträdandet.

B) att följande motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 692 av herr Schött samt II: 853 av herrar Allard och Stenberg, ävensom

2) de likalydande motionerna I: 701 av herrar Elmgren och Nils Elowsson samt II: 861 av fröken Wetterström m. fl.,

måtte, i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet anfört och hemställt, av riksdagen lämnas utan åtgärd.

Reservationer hade avgivits

I) av herrar *John Ericsson* och *Einar Eriksson*, fröken *Ranmark* samt herrar *Wärnberg*, *Andersson* i Essvik och *Forsberg*, vilka ansett att utskottet under punkten A) bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förevarande proposition nr 163, antaga det vid propositionen fogade förslaget till förordning angående ändrad lydelse av 10 § 1 mom. förordningen den 1 december 1959 (nr 507) om allmän varuskatt;

II) av herr *Jansson*, vilken ansett att utskottet bort hemställa

A) att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts förevarande proposition nr 163 med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 10 § 1 mom. förordningen den 1 december 1959 (nr 507) om allmän varuskatt;

B) att följande motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 692 av herr Schött samt II: 853 av herrar Allard och Stenberg, ävensom

2) de likalydande motionerna I: 701 av herrar Elmgren och Nils Elowsson samt II: 861 av fröken Wetterström m. fl.

icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid yttrade:

Herr ANDERSSON i Essvik (s):

Herr talman! I proposition nr 163 har Kungl. Maj:t föreslagit en utvidgning av det varuumråde, som undan-

Ändrad lydelse av 10 § 1 mom. förordningen om allmän varuskatt

tages från allmän varuskatt. Utvidgningen skulle gälla periodiska publikationer, vilka väsentligen framstår såsom organ för sammanslutningar med huvudsakligt syfte att verka för religiösa, nykterhetsfrämjande eller politiska ändamål eller att företräda vanföra eller eljest arbetshindrade medlemmar.

I anslutning till denna proposition har bland andra herr Allard och fröken Wetterström väckt motioner, i vilka det yrkats en utvidgning utöver vad Kungl. Maj:t föreslagit.

I den av herr Allard och herr Stenberg väckta motionen yrkas, att skattefriheten skall utsträckas att även gälla periodiska publikationer utgivna av idrottens sammanslutningar. I den av fröken Wetterström m. fl. väckta motionen yrkas, att skattefriheten bör utsträckas att gälla även sådana tidskrifter som utges av de i kungörelsen angående frivillig försvarsverksamhet angivna frivilliga försvarsorganisationerna samt av Tidskriften hemvärnets stiftelse.

Det är klart att man kan finna skäl för motionärernas yrkande. Utskottet har tillstyrkt Kungl. Maj:ts förslag och dessutom de motionsyrkanden jag här refererat. I reservation I) av herr John Ericsson m. fl. har yrkats bifall till Kungl. Maj:ts proposition oförändrad. Det är klart, att det som utskottet och motionärerna framhållit kan finnas andra ideella organisationer än de som upptages i propositionen som kan vara berättigade till denna skattefrihet. Vi reservanter har dock inte kunnat medverka därtill, framför allt därför att vi anser att varuskatten bör vara så generell som möjligt. Varje inskränkning av ramen för denna skatt medför att allt fler organisationer kommer att yrka på skattefrihet, och följaktligen kan det ligga en viss fara i att man öppnar gluggar som egentligen inte bort öppnas. Det är det främsta skälet för vår reservation.

Jag ber med detta, herr talman, att få yrka bifall till reservation nr I) av herr John Ericsson m. fl.

Herr ALLARD (s):

Herr talman! Den utvidgning av skattefriheten för vissa tidningar, som utskottet föreslår i jämförelse med propositionen, har sin grund i att utskottet i likhet med motionärerna anser det vara motiverat att om tidningar som är organ för religiösa, politiska eller nykterhetsfrämjande ändamål befrias från varuskatt, samma skattebefrielse då också bör gälla för idrottsorganisationernas och de frivilliga försvarsorganisationernas tidningar. Man var inom utskottet allmänt överens om att även dessa organisationer har ett högt kvalificerat ideellt syfte med sin verksamhet. Även reservanterna torde helt dela den uppfattningen. Några andra motiv än rent skattetekniska för ett undantag från den av utskottet föreslagna utvidgade skattebefrielsen har inte heller reservanterna anfört.

De farhågor som reservanterna hyser beträffande svårigheterna att efter en utvidgning av skattebefrielsen hålla en klar gräns torde vara betydligt överdrivna, då de tidningar som skall komma i fråga skall vara organ för organisationer som är anslutna till Sveriges riksidrottsförbund eller Sveriges olympiska kommitté. De av försvarsorganisationernas tidningar som åsyftas är sådana som är organ för av staten sanktionerade organisationer.

Genom att på detta sätt avgränsa det skattefria området för tidskrifter som främjar idrotten och det frivilliga försvaret har utskottet sökt åstadkomma klara och enhetliga normer för den praktiska tillämpningen av bestämmelserna. Om svårigheter vid tillämpningen av den föreslagna skattebefrielsen uppstår kommer säkerligen dessa inte att orsakas av utvidgningen utan i stället gälla bedömningen av vad som bör be-

Ändrad lydelse av 10 § 1 mom. förordningen om allmän varuskatt

traktas som religiöst, politiskt eller räkterhetsfrämjande syfte. Men i fråga om de tidningar som är organ för organisationer med detta syfte har inga delade meningar rått mellan reservanterna och utskottet.

Den skattebefrielse det här gäller är inte så stor, att den har någon betydelse för statsverket, men beloppen kan ha viss betydelse för verksamheten inom de berörda organisationerna. Det är ytterligare ett skäl för att kammaren bör ansluta sig till utskottets hemställan.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr MAGNUSSON i Borås (h):

Herr talman! Jag kan till alla delar instämma i herr Allards uttalande. Det ideella arbete, som utföres av idrottens organisationer och de frivilliga försvarsorganisationerna, är väl värt denna uppmuntran från statsmakternas sida.

Herr ANDERSSON i Essvik (s):

Herr talman! Jag vill bara understryka vad jag nyss sade. Om man inskränker skattens tillämpningsområde kommer otvivelaktigt fler och fler organisationer att anse sig ha rätt till skattefrihet för sina publikationer. Den risk vi talat om i reservationen blir större. Det tror jag att även herr Allard måste hålla med om trots hans hänvisning till medlemskap i Riksidrottsförbundet som villkor för skattefrihet.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föreslagits i den vid betänkandet fogade reservationen I); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Andersson i Essvik begärde emellertid voting, i anledning varav efter given var-

sel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i utskottets betänkande nr 80, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föranledes av bifall till den vid betänkandet fogade reservationen I) av herr John Ericsson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, skedde omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Johansson i Norrköping begärde emellertid rösträkning, vadan voting medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 117 ja och 78 nej, varjämte 7 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 19

Föredrogos vart för sig bevillningsutskottets betänkanden:

nr 81, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av avtal mellan Sverige och Tunisien för undvikande av dubbelbeskattning och fastställande av bestämmelser angående ömsesidig handräckning beträffande direkta skatter,

nr 82, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av avtal mellan Sverige samt Storbritannien och Nordirland för undvikande av dubbelbeskattning och förhindrande av skatteflykt beträffande inkomstskatter, och

Beskattningen av skördeskadelån

nr 83, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av avtal mellan Sverige samt Storbritannien och Nordirland till lindring i dubbelbeskattning beträffande skatter å kvarlåtenskap.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

§ 20

Beskattningen av skördeskadelån

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande nr 85, i anledning av väckta motioner rörande beskattningen av skördeskadelån.

I de inom riksdagen väckta, till bevillningsutskottet hänvisade likalydande motionerna I: 704 av herr *Yngve Nilsson m. fl.* och II: 864 av herr *Hedin m. fl.* hade hemställts, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om en skyndsamt utredning med syfte att ersätta skördeskadelån med skördeförskott, vilka upptages som inkomst under skådeåret men vid återbetalning får avdragas i samband med inkomstdeklaration».

Utskottet hemställde, att de likalydande motionerna I: 704 av herr *Yngve Nilsson m. fl.* och II: 864 av herr *Hedin m. fl.* rörande beskattningen av skördeskadelån icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Bengtson, Anders Johansson, Torsten Mattsson, Yngve Nilsson, Kronstrand, Kollberg, Vigelsbo, Nilsson* i Bästeskille och *Stiernstedt*, vilka — under åberopande av innehållet i de likalydande motionerna I: 704 av herr *Yngve Nilsson m. fl.* och II: 864 av herr *Hedin m. fl.* — ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte i anledning av förenämnda motioner i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en skyndsamt utredning med syfte att ersätta skördeskadelån med skördeförskott,

vilka upptoges som inkomst under skådeåret men vid återbetalning finge avdragas i samband med inkomstdeklaration.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid anförde:

Herr NILSSON i Bästeskille (h):

Herr talman! Jag har inte tänkt ta upp någon större debatt vid detta tillfälle, men med hänsyn till att det är en viktig fråga vi skall besluta i vill jag dock säga några ord.

Det är väl befogat att kalla det gångna årets väderlek exceptionell. Skördeskadorna har nått en omfattning som vi inte tidigare kunnat föreställa oss. Det fanns från början utsikter till en bra gröda, men väderleksförsämringen gjorde att denna gröda antingen inte alls blev bärgad eller också blev bärgad i ringa utsträckning.

Vi har från högerns sida väckt två likalydande motioner, I: 704 och II: 864, i anslutning till Kungl. Maj:ts proposition nr 168, men jordbruksutskottet ansåg sig inte kunna behandla motionerna i samband med propositionen, varför de så småningom remitterades till bevillningsutskottet. I en reservation till det nu föreliggande utskottsbetänkandet — jag hör själv till reservanterna — framhålles att ett genomförande av motionsförslaget vore till fördel för dem som drabbats av exceptionella skördeskadorna. Utskottsmajoriteten, som inte är stor, vill emellertid inte tillstyrka motionerna.

Jag kan utan överdrift påstå, att om resultatutjämnigen i dag varit genomförd hade denna fråga inte kommit på riksdagens bord. Kammarens ledamöter erinrar sig säkerligen, hur i våras ena halvan av kammaren var för resultatutjämnning och den andra halvan mot. Utskottet hänvisar till att statsmakterna vidtagit en hel del åtgärder, t. ex. att lån lämnats. Ja, detta är riktigt och ingen har visat annat än tacksamhet härför. Men å andra sidan vet var och

Beskattningen av skördeskadelån

en att detta inte räcker. Tyvärr har skördeskadorna under ett flertal år varit ständigt återkommande — ibland har de, såsom i år, berott på för riklig nederbörd, ibland på för ringa nederbörd. 1950-talet har varit ett mycket svårt årtionde för jordbrukarna i detta avseende.

Utskottet hänvisar också till att årets riksdag antagit ett förslag om förlustutjämning. Finansministern fick ju, när den frågan diskuterades, mycket rosor för sitt förslag. Men en förutsättning för att förlustutjämning skall kunna utnyttjas är att man ligger ända i botten, över huvud tagit inte har någon inkomst — då kan man använda denna förlustutjämning ett år när man får inkomst. Vi reservanter anser att skördeskadelånen bör ersättas med skördeförskott och att dessa skall få beskattas samtidigt, vilket skulle medföra en utjämning. Jag erkänner att motionerna syftar till en resultatutjämning och ingenting annat. Vi återkommer nog med vårt förslag, tills vi får det genomfört.

Utskottet hänvisar vidare till att skogskontona frigivits, varigenom man utan uppsägning kan få ut pengar från dessa. Det är naturligtvis också något att vara tacksam för. Dessa möjligheter föreligger dock endast för dem som äger sina jordbruk. Men arrendatorer och flera andra som drabbas värst har inte denna möjlighet till hjälp. Jag tror för min del att det skulle vara utomordentligt värdefullt om vi på både jordbrukets och trädgårdsodlingens område hade samma rätt som i dag är medgiven på skogsbrukets område, nämligen att de år då inkomsten är hög kan man på särskilt konto avsätta en viss del av inkomsten för att under dåliga år använda dessa medel till utjämning. Detta skulle vara till fördel inte bara för den enskilde utan även för samhället, som i dylika fall skulle slippa dessa återkommande krav på att visa solidaritet för att hjälpa de svårast drabbade. Hiittills har det inte gått att

genomföra denna anordning, men jag är så optimistisk att jag tror, att en dag mjuknar motståndet här i kammaren liksom också i vår medkammare, så att förslaget kan genomföras.

Utskottet anför till slut »att en lagstiftning av den innebörd motionärerna avsett skulle strida mot en grundläggande princip i vår skattelagstiftning». Ja, vi kan väl utan vidare vara överens om att vår skattelagstiftning är ett lappverk. Om vi i dagens läge med hänsyn till den bakgrund jag nu skisserat skulle besluta enligt motionsförslaget, vore detta inte mer exceptionellt än mycket annat. Dess genomförande skulle vara till fördel för de människor som drabbas svårt. Jag anser visserligen att det är klokt att hålla på principer, men det finns lägen då man får rucka på principerna och se till det praktiska för att nå ett godtagbart resultat.

Om vi i framtiden finge skördeförskott i stället för skördeskadelån skulle förhållandena bli helt annorlunda. De människor som i dag kanske har ända upp till fem skördeskadelån klarar inte avbetalningarna, såvida vi inte under 1960-talet får exceptionellt goda väderleksförhållanden. Under alla förhållanden kommer nog regeringen en dag att lägga fram ett förslag på riksdagens bord i denna fråga, därom är jag övertygad. Man måste helt enkelt konstatera att människor som är skyldiga samhället pengar inte har möjlighet att betala tillbaka sina lån, varför dessa måste avskrivas. I ett sådant läge anser jag att åtgärder borde kunna vidtagas i förtid för att hjälpa människor på detta enligt min åsikt fördelaktiga sätt.

Jag sade från början, herr talman, att jag inte skulle dra upp någon större debatt i denna fråga, och jag skall hålla mitt löfte. Jag ber härmed att få yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr förste vice talmannen övertog nu ledningen av förhandlingarna.

Beskattningen av skördeskadelån

Herr HEDIN (h):

Herr talman! Jag kan instämma i vad herr Nilsson i Bästekille sagt, men som motionär i frågan skall jag be att få säga några ord därutöver.

Förslaget om skördeförskott har avisats av bevillningsutskottets majoritet dels på grund av att det innebär en form av resultatutjämning, till vilken utskottet tidigare intagit en negativ ställning, dels därför att förslaget skulle strida mot gällande principer i vår skattelagstiftning. Den negativa inställningen till resultatutjämning är förvånande av flera skäl. Jordbrukets ekonomiska produktionsresultat är liksom trädgårdsnäringsens mer beroende av vädrets växlingar än någon annan närings. Resultatet skiftar från år till år, från gård till gård, beroende på det tillfälliga samspelet mellan det rådande vädret och de aktuella grödornas behov. Dessa variationer hör liksom till spelets regler, och normalt bör på något längre sikt de goda åren kunna täcka de brister som vållas av de svaga.

Men för att den enskilde inte alltför hårt skall drabbas av den progressiva beskattningen måste han kunna utjämna sina inkomster mellan goda och dåliga år, och därför krävs en form av resultatutjämning. Behovet härav är i dagens moderna mycket kapitalkrävande jordbruk långt större än bara för något tiotal år sedan. Utskottet hänvisar till de möjligheter som redan nu finns bl. a. genom förlustutjämning och genom skogskonto. Men nuvarande möjligheter är helt otillräckliga.

Man har i höst vid flera tillfällen hänvisat till skogskonto och till och med underlättat uttag från detta konto. Man har därigenom erkänt det stora värde detta konto har för resultatutjämning. Men vilka lantbrukare har möjlighet att utnyttja skogskonto? Arrendatorerna — som t. ex. i Södermanland utgör cirka 40 procent — nystartande lantbrukare och självägande

utan eller med små skogsarealer har det inte. Det är givetvis bara de som har relativt stora skogsinnehav och som disponerat skog under några år som kan ha tillgång till skogskonto; huvuddelen av våra lantbrukare har det alltså inte. Ur ren rättvisesynpunkt — framför allt beträffande arrendatorer och unga lantbrukare — borde man från statsmakternas sida visa en helt annan förståelse än nu för resultatutjämning, t. ex. i form av ett lantbrukskonto, som i så fall även borde få utnyttjas av trädgårdsodlare och fiskare, som ju tillhör jordbrukets binärningar.

Förslaget om skördeförskott är ett i högsta grad begränsat förslag. Det avser inte en utjämning mellan de bättre eller sämre år, som normalt följer på varandra, utan åsyftar att vid för den enskilde mera katastrofartade tillfällen hjälpa honom att bildligt talat hålla huvudet ovanför vattenytan. När utskottet avvisar förslaget av principiella skäl — normal skattemässig behandling av lån — vill jag erinra om att det härvidlag är fråga om exceptionella förhållanden, som inte kan jämföras med lån i vanlig mening. För att accentuera detta har vi motionärer valt benämningen skördeförskott i stället för skördeskadelån. Ett lån i vanlig mening tar man ju som regel för att kunna starta ett företag eller för att ge möjlighet till investeringar, som man räknar med skall bli vinstgivande. Skördeskadelån — eller bättre: skördeförskott — tar man för att över huvud taget kunna fortsätta sin rörelse utan att göra några investeringar, kanske för att kunna klara den nödvändiga konsumtionen — helt enkelt för att klara livets nödortft.

Herr talman! Då jag anser att mycket starka skäl, inte minst rättviseskäl, talar för införande av skördeförskott ber jag få yrka bifall till reservationen av herr Bengtson m. fl.

Beskattningen av skördeskadelån

Herr ANDERSSON i Essvik (s):

Herr talman! Det är nog riktigt, såsom här har sagts, att jordbrukarna har stora besvärigheter i anledning av skador som åsamkats skörden. Emellertid har vi inom utskottet ansett att de svårigheterna bör lösas på ett annat sätt. De kan väl inte lösas i samband med beskattningen?

Riksdagen har under 1950-talet gått på den linjen, att man berett dem som drabbats av skördeskador möjlighet till skördeskadelån. Särskilda bestämmelser om amorteringar och räntor hade ju föreslagits i propositionen nr 168, som riksdagen nyligen antog. Vissa lättnader har beslutats för dem som tidigare erhållit dylika lån och som i år drabbats av skördeskador, bland annat möjligheten av en förlängning av den amorteringsfria tiden med ytterligare två år. Jag vill även peka på Kungl. Maj:ts beslut om rätt till uttag från skogskonto utan att uppsägningstiden av fyra månader iakttas. Herr Hedin sade att det vore utan värde för dem som saknar skog. Det är givetvis riktigt, men det är dock ett bidrag så till vida att det hjälper vissa av dem som fått skördeskador och som har medel insatta på skogskontot.

Motionärerna medger också att stöd-lån och garantilån har varit till gagn och en värdefull hjälp för dem som drabbats av dessa olyckor. De säger emellertid att nya vägar måste prövas. Man har kommit fram till någonting som man har kallat skördeförskott, vilket i praktiken skulle innebära, att ett lån skulle upptas till beskattning det år som lånet tas, och sedan skulle amorteringarna på detta lån bli avdragsgilla vid inkomsttaxering.

Vi har i utskottet sagt oss, att detta är en ny och mycket krånglig princip. Dess tillämpning skulle åtminstone enligt min mening medföra mycket stora besvärigheter vid inkomsttaxeringen. Riksdagens strävan har ju va-

rit att förenkla taxeringarna. Detta skulle alltså bli en kapp i hjulet för denna strävan.

Jag är medveten om att bakom detta förslag ligger ett försök att genomföra resultatutjämning, och mot en sådan har ju, som tidigare omvitnats, bevillningsutskottet och även riksdagen hittills intagit en kallsinnig hållning. Jag tror att det beslut som riksdagen fattade i fjol om förlustutjämning inte saknar värde i detta sammanhang. Det är nog en betydande svartmålning av herr Hedin att säga, att det just inte har något större värde för dem som drabbas av skördeskador. Tack vare detta riksdagens beslut föreligger ju möjlighet för den jordbrukare, som ena året har en så dålig inkomst att det för honom blivit underskott, att under något av de följande sex åren utnyttja detta underskott vid inkomsttaxeringen och alltså då få göra avdrag för detsamma.

Med stöd av de skäl som här anförts har jag för min del och även de övriga i bevillningsutskottets majoritet kommit fram till att vi inte kan tillstyrka motionärernas yrkande utan i stället yrkar avslag på detsamma. Jag ber, herr talman, med det anförda att få yrka bifall till vad utskottet hemställt.

Herr NILSSON i Bästekille (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag hade väntat mig en något starkare argumentering av herr Andersson i Essvik. Han åberopar samma skäl som utskottsmajoriteten anför, om vilka både herr Hedin och jag har förklarat, att vi inte anser dem räcka. Han sade att denna fråga ej bör lösas skattevägen. Jag har svårt att förstå det. Vi har skattevägen löst många frågor, av vilka en del kanske varit besvärligare än denna. Det skulle nog gå att lösa även den här frågan skattevägen. Herr Andersson i Essvik nämnde en del åtgärder som ge-

Beskattningen av skördeskadelån

nomförts. Jag sade redan i mitt första anförande, att vi är tacksamma för de åtgärder som vidtagits. Vi tror emellertid inte att de vidtagna åtgärderna är tillräckliga i ett så exceptionellt läge som det vi har i år. Däri skiljer sig nuin och herr Anderssons i Essvik uppfattning.

Hur man än argumenterar i fråga om skogskontona och de lättnader som genomförts i fråga om dessa är det dock ett faktum som inte går att rubba att dessa lättnader inte kan utnyttjas av dem som saknar skog eller är arrendatorer. Det är en fördel för de människor som kan begagna sig därav, men det är ingenting att åberopa som en lättnad för alla dessa hårt drabbade människor, som inte kan utnyttja denna förmån.

Herr Andersson sade att den omständigheten att ett lån skulle kallas skördeförskott skulle försvåra taxeringen, så att det skulle bli svårt att klara densamma. Både herr Andersson och jag har sysslat med dessa frågor ett stort antal år, och jag undrar, om vi inte båda två har varit med om att lösa frågor, som inte varit lättare än denna.

Vidare sade herr Andersson att vi åsyftar resultatutjämning. Det är fullkomligt riktigt. Vi syftar naturligtvis till en form av resultatutjämning. Vi kan bara tänka oss det fallet att av två lantbrukare drabbas den ene av skördeskador, den andre inte. Låt oss säga att dessa för två år taxeras för 30 000 kronor och att den ene blir taxerad båda åren för 15 000 kronor, medan den andre blir taxerad för 5 000 kronor det ena året och 25 000 kronor det andra. Blir det ingen skillnad i skattehänseende? Det vet ju såväl herr Andersson i Essvik som jag, och jag förmodar även kammarens övriga ledamöter, att den som har en låg inkomst ett år och inte får utjämna densamma drabbas av betydligt hårdare skatte- tryck än den som har jämna inkom-

ter. Det blir ökade bördor för dem som råkat ut för skördeskador, och det anser jag är orättvist.

Jag vidhåller yrkandet om bifall till reservationen.

Herr VIGELSSO (cp):

Herr talman! Då även jag är antecknad på den reservation, som har yrkat bifall till den föreliggande motionen i ärendet, vill jag understryka vad de föregående talarna sagt angående nödvändigheten av att på något sätt lösa denna fråga.

Utskottsmajoritetens talesman ville göra gällande att denna fråga bör lösas på annat sätt än som föreslagits i reservationen. Vi kan väl ändå inte komma ifrån att detta är en skattefråga, och då bör den också lösas som sådan.

Många har redan löst frågan, nämligen de som övergått till redovisning efter bokföringsmässiga grunder. Detta gäller i regel större gårdar. De har sina lager, som de kan skriva upp och skriva ned, allteftersom förhållandena och produktionen växlar på gårdarna. Så förhåller det sig inte med dem som tillämpar kontantprincipen, och det är alltså det stora flertalet av jordbrukare — i varje fall de mindre och de medelstora jordbrukarna.

Det skall inte förnekas att en ny princip införes, om förslaget om skördeförskott antages, men jag tror att det vore motiverat att, som i motionen och reservationen begärts, utreda denna fråga mot bakgrunden av vad vi hoppas på i framtiden, nämligen en skördeskadeförsäkring. Man kan utgå från att även då kommer skördeskadebeloppen att betalas ut i efterskott och beskattas ett år efter det att skadan skett. Detta kan vi inte finna är riktigt, och vi har anmärkt på det förhållandet upprepade gånger här i riksdagen. Man möter även dessa anmärkningar ute i det praktiska livet. Vi anser därför att en utredning i denna fråga borde komma till stånd.

Beskattningen av skördeskadelån

Med hänvisning till vad jag nu sagt ber även jag få yrka bifall till den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen.

Herr ANDERSSON i Essvik (s):

Herr talman! Herr Vigelsbo sade att det måste bli en skördeskadeförsäkring i någon form, och då borde denna fråga lösas. Detta hoppas även jag. Vad jag avsåg när jag sade, att försöket att på detta sätt lösa denna fråga inte är riktigt, var att ett bifall till motionärernas yrkande — inte själva utredningsyrkandet men syftet med detsamma — skulle innebära en resultatutjämnning, som vi ändå har sagt nej till.

Jag har inte sagt, att ett bifall till motionärernas yrkande skulle innebära att taxeringarna omöjliggjordes. Jag har sagt att det otvivelaktigt skulle medföra ökade besvär vid taxeringarna, något som riksdagen hittills har försökt undvika. Det ligger alltså någon nyansskillnad mellan vad jag verkligen sade och vad som lades i min mun.

Om jag vore jordbrukare, skulle jag vara mycket tveksam om huruvida denna åtgärd vore av något värde för mig. Vi skall betänka att förslaget innebär att lån, som tidigare aldrig har tagits upp till beskattning, genom denna åtgärd skulle bli beskattningsbara. Det är en ny princip, det slår jag fast, och jag tror inte att åtgärden hundra procentigt skulle hälsas med välvilja av dem som man med denna åtgärd avser att gagna.

Med detta, herr talman, ber jag ännu en gång att få yrka bifall till utskotts-förslaget.

Herr VIGELSBO (cp):

Herr talman! Min avsikt är inte, att skördeskadeförsäkringsfrågan skall lösas på detta sätt. Men om en utredning igångsattes nu, kunde man få fram beskattningsformer som på ett rättvist sätt reglerade skatten på skördeskadebelopp även vid en försäkring. Också ur den synpunkten borde man kunna gå

med på en utredning. Jag tror att motionärerna delar min uppfattning på den punkten.

Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till reservationen.

Herr HEDIN (h):

Herr talman! Herr Andersson i Essvik känner nog inte lantbrukarna, om han tror, att de inte skulle vara tack-samma, därest förslaget om skördeförskott bleve genomfört. Det skulle utan tvivel vara till stor fördel för dem som finge utnyttja det.

Man tycks ha bitit sig fast vid ordet »lån», men ett skördeförskott kan betraktas som ett bidrag med återbetalningsskyldighet. Då ställer det sig an-norlunda ur skattesynpunkt. Det finns ingen anledning att hävda att detta skattemässigt skall behandlas som lån.

Herr ANDERSSON i Essvik (s):

Herr talman! Jag vill ytterligare understryka att jag tror, att en jordbrukare som ena året får t. ex. 3 000 kronor och inte behöver ta upp dem såsom inkomst skulle fundera mer än en gång, då han året därpå skulle vara i en liknande situation och då måste redovisa dessa 3 000 kronor såsom inkomst. Det skulle åtminstone göra mig betänksam.

Herr HEDIN (h):

Herr talman! För de lantbrukare som drabbats av skördeskador under många år — t. ex. i mälardalskapen — och fått lov att ta fyra, kanske t. o. m. fem stödlån blir det utomordentligt stora svårigheter när dessa skall amorteras. Om de i stället hade fått pengarna som skördeförskott, skulle det ha skapat betydligt större möjligheter för dem att klara amorteringarna än fallet nu är.

Får man genom skördeskador mycket låg inkomst — kanske inte någon inkomst alls — kan man kanske inte ens utnyttja procentavdraget. Därigenom får man alltså skatta för inkomster som man inte har haft. Om man i stället får

Lag om parkeringsbot, m. m.

ett skördeförskott, kan avdraget utnyttjas, och ett senare år kan man få lägre skatt, eftersom avdrag då får göras för återbetalningarna.

Härmed var överläggningen slutad. Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid betänkandet fogade reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nilsson i Bäste-kille begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i utskottets betänkande nr 85, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid betänkandet fogade reservationen av herr Bengtson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Nilsson i Bäste-kille begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 106 ja och 95 nej, varjämte 4 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 21

Föredrogos vart för sig bevillningsutskottets betänkande nr 86, i anledning av Kungl. Maj:ts propo-

sition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 3 § förordningen den 19 november 1914 (nr 383) angående stämpelavgiften; samt

bankoutskottets utlåtanden:

nr 34, i anledning av fullmäktiges i riksgäldskontoret framställning angående pension åt f. städerskan i riksdags-huset fru Edit Jonsson, och

nr 35, i anledning av framställning från fullmäktige i riksgäldskontoret angående pension åt f. städerskan vid justitieombudsmansexpeditionen fru Helga Andersson.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda betänkande och utlåtanden hemställt.

§ 22**Lag om parkeringsbot, m. m.**

Föredros första lagutskottets utlåtande nr 40, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om parkeringsbot, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 14 oktober 1960 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 175, vilken behandlats av första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t under åberopande av propositionens bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll dels föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

- 1) lag om parkeringsbot; och
- 2) lag om ändrad lydelse av 20 kap. 6 § rättegångsbalken, dels anhållit om riksdagens yttrande över ett vid propositionen likaledes fogat förslag till
- 3) förordning om ändrad lydelse av 67 § vägtrafikförordningen den 28 september 1951 (nr 648).

I det vid propositionen fogade förslaget till lag om parkeringsbot var 5 § av följande lydelse:

5 §.

Parkeringsbot tillfaller kronan. Återbetalning av bot må ske i de fall

Lag om parkeringsbot, m. m.

5 §.

och i den ordning Konungen bestämmer.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehaft två i anledning av densamma väckta motioner, nämligen de likalydande motionerna nr 708 i första kammaren av herr *Hanson, Per-Olof*, och herr *Hedblom* och nr 869 i andra kammaren av herrar *Anderson* i Sundsvall och *Larsson* i Stockholm. Motionerna utmynnade i hemställan att riksdagen måtte a) uttala att kommun skulle tillerkännas rätt till viss del av medel som inflöte genom parkeringsbot som ersättning för kommunens kostnader i samband med parkeringsövervakningen samt b) besluta tillägg i den föreslagna lagen om parkeringsbot av ovan angiven innebörd och bemyndiga Kungl. Maj:t att i administrativ ordning utfärda erforderliga tillämpningsföreskrifter.

Utskottet hemställde

A. att riksdagen — med avslag å motionerna I: 708 och II: 869 — måtte antaga det vid propositionen fogade förslaget till lag om parkeringsbot;

B. att riksdagen måtte antaga det vid propositionen fogade förslaget till lag om ändrad lydelse av 20 kap. 6 § rättegångsbalken;

C. att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anmäla, att riksdagen icke funnit skäl att i anslutning till det vid propositionen fogade förslaget till förordning om ändrad lydelse av 67 § vägtrafikförordningen den 28 september 1951 (nr 648) göra andra uttalanden än utskottet i förevarande utlåtande upptagit.

Reservation hade avgivits vid A) i utskottets hemställan av herrar *Hanson, Per-Olof*, och *Larsson* i Stockholm, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen, i anledning av motionerna I: 708 och II: 869, måtte för sin del besluta sådan ändring i 5 § förslaget till lag om parkeringsbot, att stadgandet finge följande lydelse:

Parkeringsbot tillfaller kronan; dock må Kungl. Maj:t äga rätt förordna om att till kommun överföra viss del av de medel som inflyta genom parkeringsbot.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr LARSSON i Stockholm (fp):

Herr talman! Motorismen har efter kriget fått en omfattning som ingen kunde föreställa sig för 15 å 20 år sedan. Enbart antalet bilar i det centrala registret har under 1950-talet ökat med en miljon. Det finns många som i detta ser en utveckling hart när på väg mot en katastrof, men flertalet betraktar väl denna ökning som ett tecken på framåtskridande. För min egen del är jag böjd att ansluta mig till det senare synsättet. Motorismen har utan allt tvivel en god del i vårt mångomtalade välstånd genom sin smidighet när det gäller kommunikationer och transportväsen.

Tyvärr har motorismen också sina mörka sidor, och det är ofta nog de mest framträdande. Jag behöver knappast nämna det stora antal människoliv som för varje år går till spillo. En annan sida av saken är att allt fler personer för varje år oavsiktligt blir vållande till sina medmänniskors död, och det kan vara en belastning som för många är svår att bära. I den mån en sådan olycka har vållats på grund av att föraren har varit spritpåverkad i samband med bilkörningen har denne också gjort sig skyldig till brott mot landets lagar, vilket inte gör bördan mindre.

Man har emellertid rika möjligheter att bli lagbrytare i samband med motortrafik utan att fördenskull behöva känna samvetet alltför tungt belastat. Jag tänker då på de brott mot parkeringsbestämmelser som dagligen förekommer. Naturligtvis kan också en sådan förseelse medföra svåra olyckshändelser, särskilt om den innebär ett brott mot vad som stadgas i den allmänna

Lag om parkeringsbot, m. m.

vägtrafikförordningen. Den stora ökningen av motorfordon har emellertid medfört att även de lokala parkeringsbestämmelserna blivit mera omfattande. Detta gäller speciellt i våra större städer, där man undan för undan tvingats att beskära motorfordonsförarnas frihet att ställa sina fordon på den plats de själva anser mest tjänlig. Bestämmelserna har som alla vet inte tillkommit för ro skull utan nödvändiggjorts av det förhållandet att samtliga medborgare har rättmätiga krav på framkomstmöjligheter.

Med ett ökat antal lagbestämmelser följer emellertid ofrånkomligt en total ökning av antalet förseelser, och parkeringsförbuden utgör inte något undantag. Man chansar ganska friskt, men eftersom övervakningen också skärpes blir antalet lagförda brottslingar större. Bestämmelserna i nya rättegångsbalken om straffreläggande medförde en viss lättnad men inte tillräcklig för att minska de rättsvärdande myndigheternas arbete. Det här föreliggande lagförslaget möjliggör emellertid en annan ordning, nämligen ett direkt inbetalande av bötesbeloppet utan föregående domstols-handläggning. Förslaget är i den delen mycket väl motiverat, och jag har ingen invändning mot det i stort.

Anledningen till att jag begärt ordet, herr talman, är att jag tillsammans med herr Per-Olof Hanson i första kammaren till utskottsutlåtandet fogat en reservation rörande en liten detalj i lagförslaget. Enligt förslaget skall böterna utan undantag tillfalla kronan. I den motion, som väckts i båda kamrarna och tryckts i första kammaren med nr 1:708, har närmare motiverats, varför även kommuner bör kunna få tillgodöra sig åtminstone en del av bötesbeloppet. Jag skall inte uppta kammarens tid med att upprepa vad som står i motionen. Utskottet har emellertid inte ansett sig kunna tillstyrka densamma utan säger, att det är en fråga som närmast hör hemma i ett större

sammanhang, och hänvisar till en rad pågående utredningar, bl. a. den om huvudmannaskapet för polisväsendet.

Utskottets ställningstagande förefaller mig onödigt formellt. Med all respekt för av utskottet nämnda utredningar lär de inte ha så mycket att göra med den fråga det här gäller. Möjligen föresvävar det utskottet att den kostnad kommunerna får vidkännas för trafikövervakningen skulle bli mindre, om hela polisväsendet i framtiden skulle förstatligas.

Jag är inte övertygad om att de kostnader, som därmed komme att övertas av staten, skulle göra det oberättigat för kommunerna att erhålla någon del av inflytande bötesbelopp. Jag skulle exempelvis knappast tro, att staten kommer att överta kostnaderna för parkeringsövervakare, som städerna i allt större utsträckning får anställa.

Frånsett detta har vi ju begärt inte en bindande föreskrift i lagen om rätt för kommunen att uppbära hela eller ens en del av böterna, utan endast att lagen ger Kungl. Maj:t möjlighet att, där så är påkallat, träffa avtal med vederbörande kommun att en viss del av bötesbeloppet får behållas. Det kommer således i sista hand att bli Kungl. Maj:t som har avgörandet. Om förhållandena sedermera skulle ändras dithän att det inte längre kan anses berättigat att kommunen erhåller någon del av bötesbeloppet, så står det Kungl. Maj:t fritt att bringa en ändring till stånd.

Inte kan det heller med fog hävdas, att det är en helt självklar sak att de böter, som följer på en överträdelse av lokala bestämmelser, skall tillfalla staten. Om så hade varit fallet skulle det knappast ha behövt uttryckas genom en särskild lagparagraf. Hela det föreliggande lagförslaget utgör en avkriminalisering av parkeringsförseelserna. Man kan nog säga att det är väl att så sker. Ett tidsöverdrag vid en parkeringsplats är väl inte en handling av kriminell natur. Det är ju snarare en avgiftsfråga.

Lag om parkeringsbot, m. m.

Då tycker man att staten, sist av alla, bör vara den part som tillgodogör sig bötesbeloppet. I varje fall bör det enligt motionärernas och reservanternas mening inte fastslås benhårt i en lagbestämmelse.

Flera remissinstanser har också, herr talman, invändningar att göra. Stadskollegiet i Stockholm t. ex. har i sitt remissutlåtande bl. a. sagt följande: »Att böter för överträdelse av kommunala ordningsföreskrifter tillfalla kronan torde bl. a. vara beroende av önskemålet om enhetlighet vid det straffrättsliga påföljdssystemets tillämpning samt böternas uppbörd och redovisning. I fråga om parkeringsbot beröras icke domstolarna, och denna bot är icke någon straffrättslig påföljd, vilket kommer till synes i det faktum, att avgiftsbetalningen icke har anknytning till någon personidentifiering.»

Enligt det nya lagförslaget är det fordonets förare — han må heta Andersson, Pettersson, Larsson eller någonting annat — som får erlägga avgiften, men denna belastar det registrerade fordonet, och i den mån den felande föraren verkligen betalar avgiften blir det inte fråga om någon identifiering av honom. Det är alltså här fråga om en typisk avkriminalisering.

Jag skall inte orda mera om detta utan bara avslutningsvis säga, att de större städerna får vidkännas kostnader, som i högre grad drabbar de där boende än andra medborgare — just på grund av den ständigt ökande biltätheten — kostnader som inte närmare kan fixeras. Man kan nämligen knappast räkna ut vad felaktigt parkerade bilar kan kosta exempelvis en butiksinnehavare, som kanske får offra både tid och kunder. Man kan inte säga att bilens nackdelar och fördelar berör oss alla lika och att detta bl. a. skulle motivera att staten undantagslöst tillfördes bötespengarna. Det ligger i sakens natur, att invånarna i de tätast bebyggda orterna får större kostnader än andra, även om

dessa kostnader inte alltid kan specificeras.

Av den anledningen anser jag, herr talman, att regeringen bör få den möjlighet till rörelsefrihet beträffande bötesbeloppen som vi uttryckt i reservationen. Jag vill därför yrka bifall till den ändring i 5 §, första stycket, som finns intagen i den föreliggande reservationen.

Herr ÖSTRAND (s):

Herr talman! Utskottet har vid behandlingen av den föreliggande propositionen med förslag till lag om parkeringsbot inte funnit anledning till anmärkning. Utskottet har tillstyrkt propositionen såsom den föreligger.

Beträffande den till utskottsutlåtandet fogade reservationen, som går ut på att kommunerna skall kunna tillerkännas en viss del av de medel som inflyter genom det system som kommer att införas, har utskottsmajoriteten haft en mycket bestämd uppfattning. Detta spörsmål är av en så stor principiell räckvidd, att man bör vänta på de utredningar som arbetar även på detta område. Jag behöver bara erinra om den nyligen tillsatta utredningen rörande parkering, där en av de centrala frågorna gäller sättet att bekosta parkerings- och uppställningsplatser. Utskottet anser därför att reservanternas förslag till ändring av 5 § är avhängigt av ett flertal ännu olösta frågor som ligger under utredning. Av dessa skäl avstyrker utskottet reservanternas förslag och säger att frågan icke bör lösas i detta sammanhang.

Med det anförda ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Överläggningen var härmed slutad. Herr förste vice talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föreslagits i den vid utlåtandet fogade reservationen; och bi-

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

föll kammaren utskottets hemställan oförändrad.

§ 23

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

Föredrogs första lagutskottets utlåtande nr 41, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m., dels Kungl. Maj:ts proposition rörande Sveriges anslutning till vissa internationella överenskommelser på upphovsrättens område, dels Kungl. Maj:ts proposition rörande godkännande av europeisk överenskommelse om skydd för televisionsutsändningar, dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 27 november 1959 dagtecknad proposition, nr 17, hade Kungl. Maj: t under återopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll

dels föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1) lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk;

2) lag om rätt till fotografisk bild; samt

3) lag angående ändrad lydelse av 9 och 11 §§ lagen den 29 maj 1931 (nr 152) med vissa bestämmelser mot illojal konkurrens,

dels ock till riksdagens prövning i grundlagsenlig ordning framlagt vid propositionen fogat förslag till ändrad lydelse av 1 kap. 8 § tryckfrihetsförordningen.

Kungl. Maj: t hade vidare genom en den 1 april 1960 dagtecknad proposition, nr 134, under återopande av propositionen bilagt statsrådsprotokoll föreslagit riksdagen att bemyndiga Kungl. Maj: t att

dels tillträda den reviderade Bernkonventionen för skydd av litterära och konstnärliga verk av den 26 juni 1948;

dels ock ratificera

1) Världskonventionen om upphovsrätt av den 6 september 1952 jämte tilläggsprotokoll, samt

2) europeisk överenskommelse om utbyte av program medelst televisionsfilm av den 15 december 1958.

Slutligen hade Kungl. Maj: t genom en den 14 oktober 1960 dagtecknad proposition, nr 176, under återopande av propositionen bilagt statsrådsprotokoll föreslagit riksdagen att godkänna europeisk överenskommelse om skydd för televisionsutsändningar av den 22 juni 1960.

Propositionen nr 17 hade, såvitt anginge förslaget till ändrad lydelse av 1 kap. 8 § tryckfrihetsförordningen, hänvisats till konstitutionsutskottet och i övrigt till lagutskottet och behandlats av första lagutskottet. I anslutning härtill hade jämväl de båda övriga propositionerna behandlats av detta utskott.

I samband härmed hade utskottet vidare behandlat av propositionen nr 17 föranledda motioner, nämligen

dels följande vid vårsessionen väckta: de likalydande motionerna I: 304 av herr *Gezelius* och herr *Ohlsson, Ebbe*, samt II: 381 av herrar *Fröding* och *Gansmoe*,

de likalydande motionerna I: 502 av fröken *Mattson* och herr *Elmgren* samt II: 620 av fröken *Bergegren* och herr *Andersson* i Linköping,

de likalydande motionerna I: 506 av fru *Hamrin-Thorell m. fl.* samt II: 632 av fru *Eriksson* i Stockholm *m. fl.*,

de likalydande motionerna I: 507 av herr *Stefanson* samt II: 626 av herr *Bohman m. fl.*,

de likalydande motionerna I: 508 av herr *Stefanson* samt II: 631 av herr *Nordgren*,

de likalydande motionerna I: 509 av herr *Sundin* samt II: 630 av herr *Antonsson*,

de likalydande motionerna I: 510 av herr *Sundin* samt II: 629 av herr *Antonsson*, ävensom

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

motionen I: 505 av herrar *Bengtson* och *Sundin*,

motionen II: 621 av fröken *Vinge*,

motionen II: 622 av herr *Lundberg*,

motionen II: 627 av herr *Arvidson* och

motionen II: 628 av herrar *Rimmerfors* och *Gustafsson* i Borås;

dels ock följande vid höstsessionen väckta:

de likalydande motionerna I: 695 av herr *Stefanson m. fl.* samt II: 855 av herr *Nordgren m. fl.*, ävensom

motionen I: 693 av herr *Hedblom* samt

motionen I: 694 av fröken *Mattson*.

Ytterligare hade utskottet behandlat en i anledning av propositionen nr 134 i andra kammaren av herr *Löfgren* väckt motion, nr 852.

Om propositionernas huvudsakliga innehåll anförde utskottet:

I propositionen nr 17 föreslås en revision av lagstiftningen till skydd för författare, tonsättare, bildkonstnärer, konsthantverkare och andra upphovsmän till litterära och konstnärliga verk (upphovsrätt). Nu gällande lagbestämmelser på detta område är i åtskilliga delar föråldrade, bl. a. med hänsyn till utvecklingen inom film, grammofon, radio och television. Vissa ändringar påkallas även för att möjliggöra för Sverige, som är medlem av den s. k. Bernkonventionen, att tillträda en år 1948 reviderad text av konventionen, ävensom den år 1952 i Genève ingångna Världskonventionen om upphovsrätt. Det förberedande lagstiftningsarbetet har utförts i samverkan med utredningar i Danmark, Finland och Norge.

Den nya lagstiftning som föreslås innebär i vissa avseenden en förstärkning av upphovsmannens rätt. Bl. a. ges ökat skydd åt de ideella och personliga intressen han förbinder med verket. Skyddstiden, som för närvarande i princip är 30 år från upphovsmannens död men beträffande litterära och musika-

liska verk provisoriskt förlängts till 50 år, föreslås nu beträffande samtliga verk till 50 år. I fråga om alster av konsthantverk och konstindustri behålles dock, i avbidan på pågående utredning om mönsterskyddet, den hittillsvarande skyddstiden oförändrad.

Å andra sidan har föreslagits nya inskränkningar i upphovsrätten till förmån för vissa kulturella eller eljest samhällliga ändamål. Bl. a. föreslås att arkiv och bibliotek skall äga fotokopiera skyddade verk och att skolorna skall kunna göra bandinspelningar av radioprogram o. dyl. Vidare skall de avtal om radio- och televisionutsändningar av skyddade verk, som Sveriges radio har med Stim och andra upphovsman-naorganisationer, principiellt ge rätt att sända ut verk även av upphovsman som icke är ansluten till dessa organisationer.

Förslaget behandlar icke blott den egentliga upphovsrätten utan upptager också regler om skydd för musiker, skådespelare och andra utövande konstnärer och i samband därmed också för grammofonindustrien och radion. Dessa grupper får skydd mot vissa inspelnings- och utsändningsåtgärder. Vidare skall utövande konstnärer och grammofonfabrikanter äga rätt till ersättning för grammofonmusiken i radio och television. Utövande konstnärer får dessutom skydd för sina ideella och personliga intressen.

I förslaget har även upptagits offentligrättsliga stadganden till skydd för vissa allmänna intressen. Bl. a. beredes sålunda möjlighet åt det allmänna att ingripa till skydd för ideella värden hos klassiska och andra äldre litterära och konstnärliga verk.

Beträffande rätten till fotografier föreslås särskilda bestämmelser. Skyddstiden, vilken nu som huvudregel är 15 år från året för utgivningen, sättes till 25 år från framställningsåret. I en del fall, där det för närvarande är fritt att använda fotografier som illustrationer,

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

införes rätt till ersättning för fotografen.

Förslaget föranleder följdändringar i tryckfrihetsförordningen och i lagen mot illojal konkurrens.

Genom propositionen nr 134 föreslås godkännande av att Sverige, som är medlem av den s. k. Bernunionen för skydd av litterära och konstnärliga verk, i samband med genomförandet av den genom propositionen nr 17 föreslagna nya lagstiftningen tillträder den för unionen gällande konventionen i dess senaste, den 26 juni 1948 antagna lydelse. Vidare föreslås ratifikation av två andra internationella överenskommelser på området. Den ena av dessa, Världskonventionen om upphovsrätt av den 6 september 1952, har ur svensk synpunkt betydelse främst genom att ett tillträde kommer att göra det lättare än hittills för svenska upphovsmän att få skydd i USA. Den andra är en inom Europarådet utarbetad överenskommelse av den 15 december 1958, som åsyftar att i rättsligt avseende underlätta de i eurovisionen deltagande televisionsföretagens programutbyte.

I propositionen nr 176 föreslås slutligen godkännande av en likaledes inom Europarådet utarbetad överenskommelse av den 22 juni 1960, som åsyftar att bereda sistnämnda televisionsföretag internationellt skydd för deras sändningar.

I motionen II: 622 av herr Lundberg hemställdes, att riksdagen måtte besluta att avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 17 med förslag till lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

Utskottet hemställde
A. att riksdagen,

(Kungl. Maj:ts förslag)

Byggnad eller bruksföremål må av ägaren ändras utan upphovsmannens lov, såvitt det kräves av tekniska skäl eller för ändamålsenlig användning.

med förklaring att propositionen nr 17 i vad den hänvisats till lagutskottet icke kunnat oförändrad bifallas,

mätte,

dels med bifall till följande motioner, nämligen

1. I: 505, i vad den rörde 20 § i förslaget till lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk; och

2. II: 621,

dels i anledning av följande motioner, nämligen

1. I: 506 och II: 632,

2. I: 507 och II: 626, i vad de rörde 9 § i förslaget till lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk; och

3. I: 694, i vad den rörde sistnämnda paragraf,

dels ock med avslag å följande motioner, nämligen

1. I: 304 och II: 381,

2. I: 507 och II: 626, i vad de avsåge andra ändringar i förslaget till lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk än beträffande 9 §,

3. I: 508 och II: 631,

4. I: 509 och II: 630,

5. I: 510 och II: 629,

6. I: 695 och II: 855,

7. I: 505, i vad den avsåge andra ändringar i förslaget till lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk än beträffande 20 §,

8. II: 622,

9. II: 627 och

10. I: 693,

för sin del antaga

I. det genom propositionen framlagda förslaget till lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk med den ändringen, att 9, 10, 13, 15, 18, 19, 20, 23, 24, 39, 49, 51, 58, 61, 63, 65, 66 och 67 §§ erhöles i utskottets hemställda föreslagen lydelse, i fråga om nedan angivna paragrafer innebärande följande:

(Utskottets förslag)

13 §.

Byggnad eller bruksföremål må av ägaren ändras utan upphovsmannens lov.

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

18 §.

Av utgivet — — — — — i blindskrift.

För utlåning åt blinda och andra svårt vanföra må av utgivet litterärt verk framställas exemplar genom ljudupptagning. För sådan upptagning äger upphovsmannen rätt till ersättning.

23 §.

Sedan litterärt — — — — — till allmänheten.

Konungen äger föreskriva, att avgift skall utgå för sådan utlåning och uthyrning av exemplar, som enligt första stycket må ske utan upphovsmans samtycke, ävensom förordna om medlens fördelning.

58 §.

Rätt domstol i mål om ljudradio- eller televisionsutsändning i strid mot denna lag är Stockholms rådhusrätt. Samma lag vare i mål om ersättning som avses i 14 § andra stycket, 16 §, 19 § första stycket, 22 § andra stycket eller 47 §.

Rätt domstol i mål om ljudradio- eller televisionsutsändning i strid mot denna lag är Stockholms rådhusrätt. Samma lag vare i mål om ersättning som avses i 14 § andra stycket, 16 §, 18 § andra stycket, 19 § första stycket, 22 § andra stycket eller 47 §.

II. det genom propositionen framlagde förslaget till lag om rätt till fotografisk bild med i utskottets hemställda förslagen ändring av 15 § ävensom övergångsbestämmelserna;

III. det genom propositionen framlagda förslaget till lag angående ändrad lydelse av 9 och 11 §§ lagen den 29 maj 1931 (nr 152) med vissa bestämmelser mot illojal konkurrens med den ändringen, att 9 § och ikraftträdandebestämmelsen erhöles i utskottets hemställda förslagen lydelse;

B. att riksdagen, med bifall till det härom i motionen I: 694 framställda yrkandet, hos Kungl. Maj:t hemställde om utredning rörande frågan huruvida allmänna handlingar borde beredas upphovsrättsligt skydd i andra fall än som följde av 9 § i förslaget till lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk i den av utskottet föreslagna avfattningen;

C. att motionen II: 628 måtte anses besvarad genom vad utskottet anfört

vid 16 § i förslaget till lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk;

D. att motionerna I: 502 och II: 620 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd;

E. att motionerna I: 507 och II: 626, i vad de icke berörts tidigare i utskottets hemställda, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd;

F. att riksdagen, med bifall till propositionen nr 134 och med avslag å motionen II: 852, måtte bemyndiga Kungl. Maj:t att

dels tillträda den reviderade Bernkonventionen för skydd av litterära och konstnärliga verk av den 26 juni 1948; dels ock ratificera

1. Världskonventionen om upphovsrätt av den 6 september 1952 jämte tilläggsprotokoll;

2. europeisk överenskommelse om utbyte av program medelst televisionsfilm av den 15 december 1958; samt

G. att riksdagen, med bifall till propositionen nr 176, måtte godkänna euro-

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

peisk överenskommelse om skydd för televisionsutsändningar av den 22 juni 1960, dock med förbehåll enligt dess art. 3 b), c) och f).

I motiveringen beträffande förslaget till lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk yttrade utskottet:

Vid 18 §.

Enligt förevarande paragraf skall det vara tillåtet att framställa exemplar av litterärt eller musikaliskt verk i blindskrift. Under senare år har vid sidan av blindskrift i alltmer ökad omfattning använts s. k. talböcker, d. v. s. tonband på vilka verken inlästs och som kan spelas upp i vanliga bandinspelningsapparater. Verksamhet för framställning och utlåning av talböcker till blinda bedrivs huvudsakligen inom De blindas förening. Kostnaderna för verksamheten täckes till viss del av statsanslag. En del av detta beräknas för författararvoden.

I propositionen har diskuterats om icke även framställning av talböcker för utlåning åt blinda borde lämnas fri. Någon bestämmelse härom har dock icke upptagits i förslaget, då departementschefen antagit att tillstånd till sådan framställning utan större svårigheter skulle kunna erhållas från författarna. Skulle denna förmodan visa sig oriktig, har det emellertid synts departementschefen föreligga anledning att återkomma till frågan. I de förut nämnda motionerna göres gällande, att den av departementschefen angivna förutsättningen för ny prövning av frågan föreligger.

Enligt utskottets mening talar starka humanitära skäl för att de blindas behov av talböcker tillgodoses i så stor utsträckning som möjligt. Man kan härvid icke komma ifrån att den upphovsrättsliga ensamrätten i princip medför vissa hinder för användningen av detta hjälpmedel. Ensamrätten innebär, att framställningen av varje särskild talbok är beroende av tillstånd av upphovsmannen och alltså måste föregås av en överenskommelse med denne. I motsats till

ett vanligt bibliotek, som bygger upp sitt bokbestånd genom inköp i handeln utan att författarna behöver tillfrågas, måste ett talboksbibliotek för varje särskild talbok taga kontakt med författaren eller hans rättsinnehavare och förhandla om tillstånd till framställningen.

Om, såsom för närvarande är fallet, talboksverksamheten i huvudsak omhänderhas av blinda, tillkommer att det för dessa är förenat med särskilda svårigheter att upprätthålla den administrativa apparat som fordras för systemets genomförande. Vidare märkes, att någon talbok över huvud taget icke kan framställas om man icke kommer i kontakt med upphovsmannen eller uppgörelse icke kan träffas i honorarsfrågan. I detta fall uppkommer luckor i bibliotekets bestånd, som kan vara högst beklagliga. Enligt utskottets mening talar därför starka skäl för att framställning av talböcker för utlåning åt blinda skall få äga rum utan upphovsmannens tillstånd. Däremot finns icke anledning att betaga denne rätt till skälig ersättning för det utnyttjande av hans verk som sker genom framställningen.

Utskottet vill i detta sammanhang framhålla, att den kostnad för talboksframställningen som utgöres av författararvode bör, liksom andra kostnader för framställningen, i så stor utsträckning som möjligt avlastas från de blinda. Även för framtiden bör därför, liksom hittills, viss del av statsanslaget för talboksverksamheten beräknas för författararvoden.

Mot det avsedda systemet har representanter för upphovsmännen hos utskottet invänt, att ett upphävande av den hittillsvarande ensamrätten på området kan få återverkningar på uphovsmännens möjligheter att inom den ordinarie förlagsbranschen få till stånd avtal om framställning av grammofonskivor o. d. med uppläsning av deras verk och sålunda vålla dem betydande ekonomiskt avbräck. Härvid har bl. a. framhållits, att dylika inspelningar i stigande

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

utsträckning blivit en normal förlagsartikel och att inspelningsrätten sålunda blivit alltmera betydelsefull för upphovsmännen. Utskottet anser emellertid dessa farhågor vara överdrivna. Den verksamhet för talboksframställning som här avses och som sker för en högst begränsad grupp personer kan icke gärna påverka den kommersiella marknaden.

Utskottet anser alltså, att framställning av talböcker för utlåning åt blinda bör få äga rum utan tillstånd av upphovsmannen men att denne bör äga rätt till skälig ersättning.

Vad angår den närmare utformningen av ett stadgande i ämnet torde det vara tillräckligt att rätten förklaras gälla litterära verk; musikaliska verk brukar inte inspelas i den ordning varom nu är fråga. I praktiken torde inspelningsrätten komma att utövas av organisationer för de blindas väl och av bibliotek. Att uttryckligen begränsa stadgandet i detta hänseende synes dock icke vara erforderligt; missbruk från t. ex. kommersiella företags sida torde icke behöva befaras, eftersom rätten endast skall gälla framställning för — vederlagsfri — utlåning. Bestämmelserna om ersättning bör utformas på motsvarande sätt som i t. ex. 16 §. Man torde kunna utgå från att uppgörelse om tillämpliga taxor och tariffer kommer att träffas med författarnas organisationer. I händelse av tvist kommer skäliga ersättningsbelopp att fastställas av domstol eller, om parterna kommer överens därom, av skiljenämnd. Såsom förut berörts bör de belopp som de blinda utger i författarhonorar i görligaste mån tackas av statsmedel.

Under remissbehandlingen har framförts att man bör tillgodose icke blott de blinda utan även poliopatienter och andra personer som på grund av svår vanförhet är förhindrade att taga del av litterära verk i konventionellt utförande. Enligt utskottets mening föreligger här samma synpunkter som beträffande

de blinda. Förevarande stadgande bör därför avse framställning även för utlåning åt denna kategori.

I enlighet med det anförda föreslår utskottet, i anledning av motionerna, att till paragrafen såsom andra stycke fogas en bestämmelse, att för utlåning åt blinda och andra svårt vanföra må av utgivet litterärt verk framställas exemplar genom ljudupptagning; som en andra punkt bör härtill fogas att upphovsmannen för sådan upptagning skall äga rätt till ersättning.

Vid 58 §.

Utskottet föreslår, att forumregeln i andra punkten utvidgas till att omfatta även mål om ersättning som avses i det av utskottet förordade stadgandet i 18 § andra stycket.

Reservationer hade avgivits

Vid A i utskottets hemställen
Förslaget till lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk

Till 2 § sista punkten.

Av fru *Boman*, utan angivet yrkande;

Till 9 §.

Av herr *Fröding*, likaledes utan angivet yrkande;

Till 13 §.

Av fru *Gärde Widemar*, herr *Hanson*, *Per-Olof*, fröken *Mattson*, fru *Johansson*, herrar *Östrand* och *Fröding* samt fru *Löfquist*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen för sin del måtte besluta sådan ändring i 13 § förslaget till lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk att stadgandet finge följande lydelse:

13 §.

Byggnad eller bruksföremål må av ägaren ändras utan upphovsmannens lov, såvitt det kräves av tekniska skäl eller med hänsyn till byggnadens eller föremålets användning.

Till 18 och 58 §§.

I. Av herrar *Branting* och *Gezelius*, fröken *Mattson*, fru *Boman*, fru *Johansson* och herr *Fröding*, vilka ansett

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

1. a) att utskottets ovan intagna yttrande vid 18 § bort ha följande lydelse:

Enligt förevarande ——— (lika med utskottet) ——— för författarvoden.

I propositionen ——— (lika med utskottet) ——— frågan föreligger.

Enligt utskottets ——— (lika med utskottet) ——— till framställningen.

Om, såsom för närvarande är fallet, talboksverksamheten i huvudsak omhänderhas av blinda, tillkommer att det för dessa är förenat med särskilda svårigheter att upprätthålla den administrativa apparat som fordras för systemets genomförande. Vidare märkes, att någon talbok över huvud taget icke kan framställas om man icke kommer i kontakt med upphovsmannen eller uppgörelse icke kan träffas i honorarsfrågan. I detta fall uppkommer luckor i bibliotekets bestånd, som kan vara högst beklagliga. Enligt utskottets mening talar därför starka skäl för att framställning av talböcker för utlåning åt blinda skall få äga rum utan upphovsmannens tillstånd.

Enligt utskottets mening bör sådan talboksframställning som endast är avsedd för utlåning till blinda icke föranleda rätt till ersättning för upphovsmannen från talboksframställarens sida. Detta utesluter å andra sidan icke, att skälig ersättning till upphovsmannen må kunna utgå av allmänna medel. Ersättningsfrågan synes kunna regleras i analogi med den nuvarande biblioteksutlåningsersättningen.

Till förekommande av missbruk synes den av utskottet förordade fria talboksframställningsrätten dock böra bli beroende av Konungens tillstånd samt vara underkastad de villkor, som i tillståndet anges. Tillstånd synes vidare endast böra lämnas åt bibliotek och organisation.

Under remissbehandlingen ——— (lika med utskottet) ——— denna kategori.

I enlighet med det anförda föreslår utskottet, i anledning av motionerna, att

till paragrafen såsom andra stycke fogas en bestämmelse att bibliotek och organisation må, med Konungens tillstånd och på de villkor som däri anges, framställa exemplar av utgivet litterärt verk genom ljudupptagning, att användas för utlåning till blinda och andra svårt vanföra.

b) att vad utskottet anfört i sitt yttrande vid 58 § bort utgå;

2. att utskottet bort hemställa,

att riksdagen i anledning av motionerna I: 506 och II: 632 måtte för sin del besluta sådan ändring i 18 § förslaget till lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk att stadgandet finge följande lydelse:

18 §.

Av utgivet ——— i blindskrift.

Bibliotek och organisation må, med Konungens tillstånd och på de villkor som däri angivas, framställa exemplar av utgivet litterärt verk genom ljudupptagning, att användas för utlåning till blinda och andra svårt vanföra.

samt att riksdagen måtte antaga 58 § nämnda lagförslag i den i propositionen föreslagna lydelsen.

II. Av fru *Löfqvist*, som ansett

1. a) att utskottets yttrande vid 18 § bort ha följande lydelse:

Enligt förevarande ——— (lika med utskottet) ——— för författarvoden.

I propositionen ——— (lika med utskottet) ——— frågan föreligger.

Enligt utskottets ——— (lika med utskottet) ——— till framställningen.

Om, såsom för närvarande är fallet, talboksverksamheten i huvudsak omhänderhas av blinda, tillkommer att det för dessa är förenat med särskilda svårigheter att upprätthålla den administrativa apparat som fordras för systemets genomförande. Vidare märkes, att någon talbok över huvud taget icke kan framställas om man icke kommer i kontakt med upphovsmannen eller uppgörelse icke kan träffas i honorarsfrågan. I detta fall uppkommer luckor i bibliotekets bestånd, som kan vara högst beklagliga.

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

Enligt utskottets mening talar därför starka skäl för att framställning av talböcker för utlåning åt blinda skall få äga rum utan upphovsmannens tillstånd.

Däremot finner utskottet det skäligt att ersättning i någon form utgår till författarna för sådan framställning och utlåning, lämpligen av statsanslag efter samma principer som gäller i fråga om folkbiblioteken.

Mot det — — — (lika med utskottet) — — — kommersiella marknaden.

Utskottet anser alltså att framställning av talböcker för utlåning åt blinda bör få äga rum utan tillstånd av upphovsmannen samt att skälig ersättning härför bör utgå av statsanslag efter samma principer som gäller i fråga om folkbiblioteken.

Under remissbehandlingen — — — (lika med utskottet) — — — denna kategori.

I enlighet med det anförda föreslår utskottet, i anledning av motionerna, att till paragrafen såsom andra stycke fogas en bestämmelse att bibliotek och organisation må, med Konungens tillstånd och på de villkor som däri anges, framställa exemplar av utgivet litterärt verk genom ljudupptagning, att användas för utlåning till blinda och andra svårt vanföra.

b) att vad utskottet anfört i sitt yttrande vid 58 § bort utgå;

2. att utskottets hemställan bort avfattas i enlighet med vad som angivits i reservationen ovan under I.

Vidare hade särskilda yttranden avgivits

I. Av herrar *Branting, Robert Johansson, Per-Olof Hanson, Onsjö* och *Ägren*;

II. Av fru *Gärde Widemar* och fröken *Mattson*.

Vad utskottet hemställt föredrogs. Därvid anförde:

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **KLING**:

Herr talman! Efter mer än 20 års utrednings- och lagstiftningsarbete har vi

nu hunnit så långt att en ny lagstiftning om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk är klar för behandling i riksdagen.

Det är här fråga om en revision av de rättsregler som ger skydd åt författare, kompositörer, konstnärer och andra uphovsmän på det litterära och konstnärliga skapandets område. Samtidigt revideras rättsskyddet för fotografier.

Upphovsrätten eller — som den tidigare kallades — författar- eller auktorrätten fick sitt första uttryck hos oss i den tryckfrihetsförordning som utfärdades året efter 1809 års statsvälvning. Erkännandet av författares och konstnärers rättigheter har sålunda hos oss, liksom för övrigt även i flera andra länder, burits fram av frihetsidéer och framstegssträvanden. Från början var skyddet begränsat till en ensamrätt för uphovsmännen att utge sina arbeten i tryck. Genom senare reformer utvidgades skyddet: redan under mitten och slutet av 1800-talet utsträcktes det till bl. a. sceniska framföranden och konsertutföranden, genom 1919 års lagar till grammofoon och film och genom en lagändring 1931 till radio. Redan enligt gällande lag täcker uphovsrätten alltså i huvudsak alla de områden där det är möjligt att ekonomiskt utnyttja de litterära och konstnärliga alstren.

Den här utvecklingen har sin parallell i samtliga kulturländer och styrs internationellt av olika mellanfolkliga överenskommelser, främst av den år 1886 tillkomna Bernkonventionen, som omfattar praktiskt taget hela Europa, med undantag för Ryssland, och även åtskilliga utomeuropeiska länder. Svenska författare är genom Sveriges anslutning till denna konvention garanterade att i övriga medlemsländer få ett skydd som i stort sett motsvarar det de har i Sverige.

Den revision som nu föreslås fullföljer ett trefaldigt syfte. Till att börja med är det fråga om att anpassa rätts-

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

reglerna efter den ekonomiska och tekniska utveckling som under de senare årtiondena har ägt rum på de områden som berörs av upphovsrätten. Film, grammofon och radio har utvecklats ytterligare, och nya företeelser, såsom television, fotokopiering och bandinspelning, har tillkommit. Möjligheterna att utnyttja de tekniska metoderna i förening, t. ex. att visa film i television eller att bandinspela radioprogram har ökats. Utvecklingen har skapat en rad rättsliga problem som påkallar reglering. I samband härmed har det varit angeläget att också i övrigt systematiskt och rättstekniskt förbättra gällande lagar.

Det andra huvudsyftet har varit att anpassa lagen till den internationella utvecklingen. Bernkonventionen har reviderats, och för svensk anslutning till den nya versionen krävs vissa modifikationer i vår lagstiftning. En ny överenskommelse, Världskonventionen om upphovsrätt, har tillkommit; svensk anslutning kommer här att ge svenska uphovsmän förbättrat skydd i USA och en del andra länder, som står utanför Bernkonventionen. Televisionen har fått sina speciella överenskommelser, som likaledes bör tillträdas från svensk sida.

Slutligen — och från början var detta det primära syftet — är det angeläget att på området få till stånd nordisk rättslikhet. Känslan för nordisk kulturgemenskap blir livligare för varje dag, inte minst genom radions och televisionens förmedling. Det är därför av vikt att inom Norden ha ensartade regler om t. ex. förlagsavtal och uppförande inom radio och TV. Med hänsyn till den vikt som sålunda tillmäts nordisk likformighet har förarbetena bedrivits i nordisk samverkan. De förslag som de olika nordiska kommittéerna har framlagt har i samtliga länder fått gynnsamt mottagande. Här i Sverige där remissförfarandet varit osedvanligt omfattande — mer än hundra myndigheter och

sammanslutningar har hörts — har förslagen praktiskt taget enhälligt tillstyrkts i sina huvuddrag. Den nordiska samverkan har fortsatt också på departementsstadiet och resulterat i att väsentligen överensstämmande propositioner ungefär samtidigt har framlagts i de nordiska parlamenten.

Slutligen har nordisk samverkan ägt rum också på parlamentsplanet. En delegation från första lagutskottet har förhandlat med representanter från de parlamentsutskott som i grannländerna har hand om ärendet. Av lagutskottets utlåtande framgår, att man vid förhandlingarna har beslutat att rekommendera vissa ändringar, som innebär att förslagen ytterligare närmas till varandra, och att lagutskottet för sin del i det väsentliga har följt dessa rekommendationer.

Jag vill i detta sammanhang framhålla, att ärendet i Danmark och Norge icke kommer att behandlas av parlamenten förrän i början av nästa år; i Danmark har saken fördröjts av valet och i Norge av budgetfrågor. I Finland kommer ärendet möjligen upp senare under denna månad. Det är naturligt att man i grannländerna kommer att tillmäta den svenska riksdagens ställningstagande stor betydelse.

Om jag härefter skulle i korthet nämna något om den föreslagna lagstiftningens innehåll, vill jag först framhålla, att den ingalunda innebär att några revolutionerande nyheter införs i upphovsrätten, något som redan torde ha framgått av det jag förut har sagt om ändamålet med revisionen. Sakligt är den nya lagen till sina grunder helt uppbyggd med den gällande som förebild. I vissa avseenden har uphovsmannens rätt dock något stärkts, såsom då det gäller skyddet för hans ideella och personliga intressen och hans möjligheter att få ersättning för vissa utnyttjanden som hittills har varit helt fria. Å andra sidan har tagits hänsyn till att samhällliga behov har krävt

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

nya inskränkningar i upphovsrätten, t. ex. då det gäller möjlighet att sända verk i radio och television, att fotokopiera tidskriftsuppsatser och annat i arkiv och bibliotek, att spela in radio-program i skolorna. En nyhet av principiell betydelse är att skyddstiden, som enligt 1919 års lag varar till 30 år efter upphovsmannens död, enligt föreskrift i den reviderade Bernkonventionen har förlängts till 50 år. För litterära och musikaliska verk har dock denna förlängning redan tidigare genomförts genom provisorisk lagstiftning.

Förslaget behandlar inte bara den egentliga upphovsrätten utan ger också regler om skydd för bl. a. utövande konstnärer, d. v. s. skådespelare och musiker m. fl., för grammfonindustrien och för radion och televisionen.

Enligt min mening överensstämmer förslaget i allt väsentligt med vår tids samhällssyn, och jag anser också att det i detaljerna innebär en rimlig avvägning mellan de motstående intressena och likaså en rimlig lösning av de delvis mycket intrikata frågorna. Jag vill därför uttrycka min stora tillfredsställelse över att lagutskottet vid sin granskning enhälligt har anslutit sig till huvudlinjerna i förslagen.

Men liksom allt annat mänskligt är förslagen givetvis icke fullkomliga. Även om de såvitt nu kan bedömas borde kunna i sina huvuddrag bestå för lång tid framåt kan den snabba utvecklingen i det praktiska livet komma att ställa krav på ändringar. Vi får då vara beredda att undersöka och lägga till rätta sådana frågor.

I det följande skall jag, herr talman, ingå på de viktigaste av de detaljfrågor, som ingår i utskottets ändringsförslag. Om jag tar upp dessa i paragrafföljd, möter först problemet om upphovsrätt till allmänna handlingar. I gällande rätt finns en regel som generellt undantar sådana handlingar från upphovsrätt. Genom en speciallag har man dock givit skydd åt de officiella kartorna, som

ju har kommersiellt värde. I propositionen har man ansett att också en del annat statligt tryck av kommersiell karaktär borde ha skydd. Man har därför begränsat undantaget något, så att det skulle avse författningar samt beslut och yttranden av myndighet och alltså ej omfattar de kommersiella produkterna. Utskottet har emellertid menat, att man av principiella skäl bör behålla ett generellt undantag, omfattande också de kommersiella alstren, och införa skydd för särskilda grupper av sådana först efter ytterligare utredning.

Jag är nog fortfarande av den meningen, att den i propositionen valda metoden hade varit mera följdriktig. Utan att den på något sätt kunde inkräkta på tryckfrihetsförordningens principer, skulle den ha förhindrat, att enskilt vinstintresse hade haft möjlighet att sko sig på det allmänna, d. v. s. skattebetalarnas bekostnad. Men då utskottet har förutsatt en utredning om skydd för ytterligare grupper av alster, ser jag inte någon anledning att motsätta mig utskottets förslag.

En fråga som har väckt utskottets särskilda intresse är problemet i vad mån man får ändra byggnad eller bruksföremål. Det talas om detta i 13 §. Den nya lagen uppställer, liksom lagarna i flera andra länder, bl. a. våra grannländer, förbud mot att stympa eller vanställa verk, eller som det heter i lagtexten: »Ett verk må icke ändras så, att upphovsmannens litterära eller konstnärliga anseende eller egenart kränkes.» Ett dylikt skydd mot kränkande ändringar skall i princip också gälla för byggnadsverk och konstnärliga bruksföremål. Här måste det dock av praktiska skäl inskränkas.

I propositionen har man därför utslutit skyddet då det gäller ändringar som krävs av tekniska skäl eller för ändamålsenlig användning. Med andra ord: finns ett praktiskt syfte, får vilka ändringar som helst vidtagas, även om de objektivt skulle gå ut över upphovs-

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

mannens anseende. Däremot ger propositionen skydd mot kränkande ingrepp, som inte förestavas av något praktiskt syfte.

I utskottet har emellertid uppstått delade meningar. En knapp majoritet har velat gå längre: enligt dess mening bör det beträffande byggnader och bruksföremål finnas en *total* frihet att göra ändringar och ingrepp, alltså även om de sker utan något som helst praktiskt syfte. En betydande minoritet har emellertid i princip gått på propositionens linje, låt vara att man önskar en viss uppmjukning av lagtexten. Då det gäller att ta ställning till frågan skulle jag vilja understryka, att det självfallet i praktiken ganska sällan lär förekomma så långtgående ingrepp att problemet över huvud taget blir aktuellt; ändringar som objektivt icke kränker upphovsmannen får naturligtvis under alla förhållanden alltid göras. Jag vill nämna att utskottsminoritetens linje närmast ansluter sig till vad som torde komma att föreslås i våra grannländer.

I 18 § har utskottet tagit upp en bestämmelse, som gör det fritt att framställa talböcker för blinda och andra svårt vanföra. I propositionen fanns inte någon sådan bestämmelse. Man hade utgått från att de blinda, det var dem saken närmast rörde, utan större svårigheter skulle få tillstånd till sin talboksframställning från författarna. För utgivna författarhonorar hade man tänkt sig att de blinda skulle få ersättning av statsmedel, och ett anslag i detta syfte beviljades av riksdagen i våras. Utskottet har emellertid ansett att de blinda bör ha rätt att göra talböcker utan att behöva begära tillstånd av författarna. Däremot har man godtagit tanken att författarna bör ha honorar, och i utlåtandet har understrukits att dessa honorar bör tackas av statsmedel. För min del vill jag, eftersom det har visat sig att praktiska svårigheter är förbundna med inhämtandet av tillstånd, inte mot-

sätta mig att möjlighet till tvångslicens öppnas på detta område.

Jag vill också nämna att en stark minoritet inom utskottet har föreslagit å ena sidan att sådan tvångslicens skall vara beroende av Kungl. Maj:ts tillstånd, å andra sidan att författarna därvid icke skall ha någon *rätt* till honorar; skälig ersättning till dem skulle i stället utgå direkt av statsmedel.

Skillnaden mellan dessa båda ståndpunkter torde vara större ur principiell än ur praktisk synpunkt. Båda förutsätter ersättning av statsmedel. Följer riksdagen majoritetens linje blir det vid bristande överenskomst om ersättningens storlek domstol, som skall fastställa den. Enligt minoritetens linje blir det Kungl. Maj:t och i sista hand riksdagen, som fastställer ersättningen.

Jag övergår här efter till fotografifilagen. Denna har av utskottet godtagits utom på en punkt, nämligen i fråga om skyddstiden för fotografier. Gällande rätt har här 15 år från offentliggörandet. I propositionen har föreslagits 25 år från framställningen. I utskottet har man skilt mellan två grupper fotografier: vanliga bilder och sådana med konstnärligt eller vetenskapligt värde. För de vanliga fotografierna har man godtagit tjugufemårstiden. För de kvalificerade fotografierna föreslås samma skyddstid som för upphovsrättsliga verk, alltså fotografens livstid och 50 år därefter. Förslaget bör ses mot bakgrund av att fotografierna själva anser att de kvalificerade bilderna i alla avseenden bör åtnjuta upphovsrättsligt skydd. Denna lösning har avböjts i propositionen med hänsyn till svårigheterna i praktiken att draga en gräns mellan de båda grupperna fotografier.

Utskottets förslag innebär här en kompromiss. I och för sig hyser jag en viss tveksamhet inför lämpligheten av förslaget. Jag måste dock medge att det har den praktiska fördelen, att frågan om en gränsdragning mellan kvalificerade och okvalificerade bilder enligt detta

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

blir aktuell först efter utgången av den kortare skyddstiden, alltså efter 25 år. Om lagstadgandet tolkas restriktivt, kan jag hålla med utskottet om att efter så lång tid endast ett begränsat antal fotografier ännu har intresse och att det då torde ha skett en naturlig sällning, så att gränsdragningen mellan de båda grupperna blir lättare.

Av det jag har sagt framgår att jag, låt vara i några fall med tvekan, anser mig kunna godtaga de av utskottet föreslagna ändringarna.

Jag vill till sist, herr talman, framhålla att det vore utomordentligt glädjande, om riksdagen i dag ville för sin del i huvudsak antaga de framlagda lagförslagen. Sverige skulle därmed få en verkligt tidsenlig upphovsrättslag. Såsom kulturstat har vi skyldighet mot våra författare och konstnärer att genomföra dessa lagförslag, som så länge och så ingående har debatterats, så att upphovsmännen äntligen får del av de förbättringar i skyddet som förslagen innehåller. Självfallet måste litteraturen och konsten stödjas också i andra former, men det grundläggande skyddet för det andliga skapandet ger samhället genom att upprätthålla en effektiv lagstiftning om upphovsrätt till de litterära och konstnärliga verken.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Nyss har akademikern och juristen talat, och nu får lekmannen tillfälle att framföra sina synpunkter.

Det är särskilt två omständigheter, som bör observeras i detta sammanhang, nämligen att staten till huvudsaklig del betalat kostnaderna för kurser och högre utbildning åt vissa i vårt samhälle. Men när det har gällt för bonde- och arbetarbefolkningen att försöka skaffa sig kunskaper, har man varit hänvisad till att uppbringa de erforderliga resurserna på frivillighetens väg.

Justitieministern säger att det föreliggande förslaget bygger på frihetens idé, att det är fråga om en anpassning till den internationella utvecklingen och till den utveckling, som har ägt rum i Norden. Han talar också om nordisk kulturgemenskap och strävan efter likformighet och säger, att man har försökt att tillskapa en tidsenlig upphovsrättslag. Bakom förslaget skulle också ligga en önskan om att stödja konst m. m. Enbart den omständigheten att utredningen har tagit tjugu år borde visa att den nu är minst lika långt efter sin tid.

Det tal av justitieministern som vi här har fått lyssna till, hör väl till rollen, nämligen den att han skall hålla ett försvarstal för något som han själv inte är upphovsman till. Det är inte saken som är det väsentliga, utan det är justitiedepartementets auktoritet som skall hävdas — om man haft någon sådan tidigare. I varje fall torde ingen av de två grundpelare på vilka den liberala tankeriktning byggde som främst förde tryckfriheten till seger, nämligen förnuftet och konkurrensen, återfinnas i föreliggande lagförslag.

Jag vill göra kammarens ledamöter uppmärksamma på att det här gäller en principfråga av största kulturella och ekonomiska betydelse för land och folk. I min motion har jag återgivit Benjamin Constants uttalande, när han säger att om alla uppfattningar får tävla, så kommer den bästa att hemföra segern, lika väl som framgången inom den materiella produktionen tillfaller den som billigast kan tillfredsställa de mänskliga behov det gäller.

Det är också anmärkningsvärt — vilket även påtalats av justitieministern — att man i Danmark och Norge har uppskjutit beslutet i denna fråga till nästa år. Vi har här i landet haft ett nyval, och nu skall den gamla riksdagen besluta om och vara upphovsman till något som kommande riksdagar och generationer skall ta konsekvenser av.

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

kvenserna av och betala kostnaderna för. Det är också märkligt att den förre justitieministern i propositionen bara har talat om den ena parten, nämligen den producerande, men alldeles glömt den andra och lika viktiga, nämligen konsumenterna. Att vår i viss mening efterblivna juristutbildning och justitiedepartementet inte accepterar vad som händer, när ett folk anammar demokratiens frihets- och framstegsprinciper, är ju ingen nyhet. Men det är medeltidsmässigt och kusligt, om riksdagen i likhet med utskottet så att säga osäkrar revolvern när orden kultur, vetenskap, forskning, teknik och företagsmässig utveckling samt tryck- och yttrandefriheten — sålunda allt det som ligger i begreppet demokrati — kommer på tal.

Vi avskaffade — åtminstone i teorin — den företagsmässiga skråandan 1846. Den var skadlig för vårt näringsliv. Men nu är vi beredda att införa en ny skråordning, denna gång på det andliga området, en ordning som inte bara omfattar det kulturella området utan även hela vårt ekonomiska liv och framåtskridande. Om den gamla skråordningen var skadlig för företag och industrier, så är en andlig skråordning direkt livsfarlig för ett demokratiskt samhälle!

Hela upphovsmannarätten bygger på tankeviljan att vi lever i ett statiskt, inte ett dynamiskt samhälle som ständigt förändras. Därför är vi på väg att anamma en ideologi, som fjärmar oss från demokratiens principer. Ytterst lägger vi då bedömningen av denna rättsfråga i händerna på tre jurister. Det är de som bestämmer hur lagen skall tolkas, vem som är att anse som upphovsman och vad som innefattas i begreppet konstnärligt skapande.

Professor Lönnroth har i ett föredrag sagt att faran ligger i politikens automatisering, att vi får en ny uppdelning i herrar och undersåtar i och med att politikerna utsöndras ur fol-

ket som en härskande yrkesgrupp, en variant av högre byråkrati.

Striden om åsiktsdirigeringen under samlingsregeringens tid — vilken till sin innebörd är en strid om demokratiens existens — gav en föraning om var vi där kan hamna. Medlet att motverka en utveckling bort från demokrati är en radikal programpolitik, som kan utgöra en ram åt det oorganiserade missnöjet i samhället och ta upp stridsfrågor där det behövs och oberoende av valtaktiska hänsyn. Upphovsmannarättens utbyggande kan med fog betecknas som byråkratiseringens triumf över förnuft och samhälle. Jag vill erinra om att denna rätt omspannar hela området för kultur, forskning och teknik.

Det är också märkligt, att det är jurister som utrett och skrivit propositionen om upphovsrätten, bevakat den i utskottet och försvarat den i riksdagen. Denna fråga om kultur och framåtskridande gäller i främsta rummet de värden vår ecklesiastikminister, handelsdepartementet och andra departement skulle ha att bevaka. Jag måste beklaga, att man numera tillmäter konst och konstnärligt skapande så liten betydelse att dessa kulturella värden, som borde bevakas av vår kulturminister, läggs i händerna på jurister, som ju ser mera lagtekniskt och knappast kan bedöma vilka värden som står på spel i olika avseenden på detta område.

Man kan säga, att denna lag vidgar klyftan mellan justitiedepartementet och folket. Om justitiedepartementet fortfar att tro att dess uppgift är att vara tärande och inte närande i samhällslivet och vår kultur och om man inte kan bryta sig ut ur denna dödens cirkel, är det allvarligt för en stat, där demokrati måste få sitta emellan i allra högsta grad.

Jag vill erinra om att en fungerande demokrati förutsätter lagarbete, handlings- och skaparkraft på olika områden, men till demokratiens fundament

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

hör jämväl frihet för de krafter, som måste forma förutsättningarna för människan att skapa i demokratisk anda och gemenskap.

Arbetar- och bondebefolkningen fick demokratiens ett medel till andlig och materiell frigörelse. I det gamla samhället fanns trots allt i de djupa leden längtan att i boken, konstverket och musiken tillfredsställa hunger efter kunskap och s. k. bildning. Då stod ekonomiska, politiska och andra hinder i vägen, och vi fick nöja oss med hötorgsalster i olika variationer. Demokratiens seger i vårt land öppnade många möjligheter. Studiecirkeln, biblioteket, folkskolan, folkhögskolan, det fria studiearbetet och våra folkrörelser gjorde att jämväl arbetar- och bondebefolkningen alltmer kunde finna ersättning för hötorgskulturen, som förr var den enda som bjöds. Radio, TV och andra tekniska hjälpmedel har också kunnat föra ut de kulturella värdena och upplysningen till de bredare folklagren.

Det är med upplysning och kunnsighet som de svenska folkrörelserna har kunnat omforma vårt samhälle utan att tillgripa samma medel som andra länder, vilka kanske har anammat upphovsrättens principer.

Jag vill också konstatera, att aldrig förr har så många och så dyra böcker, tavlor, musikstycken eller alster av annat s. k. konstnärligt skapande sålts i vårt land. De har blivit en folkets tillgång, de har fått bredd och mening i vår demokrati. Men liksom all verklig forskning inte får bindas av gränser av vad slag det vara månne, så har tanke- och yttrandefriheten varit en förutsättning för att ett till folkmängden litet men i fråga om vetenskap, forskning, kultur, industriellt och tekniskt skapande rikt land skulle kunna hävda sig.

Skråtänkande och skråanda är likt pilgift som förlamar villebrådet, vilket i detta fall är framåtskridande och kul-

tur. Reuterskiöld sade, att tryckfriheten är ett väsentligt värn för vår egenart som folk och stat. Den vidgade upphovsrätten är reaktionär, och i stället för att vidga den borde vi väl i nådens år 1960 ha varit så långt framme i utvecklingen att vi kunnat ta bort litet av upphovsrätten och vidga möjligheterna till att brygga över gränserna även på det andliga området.

Men upphovsrättens skråanda träffar jämväl svenskt närings- och samhällsliv både hårt och förlamande. För ett expansivt samhälle är det en livsfråga att snabbt och effektivt kunna tillvarata de produktiva krafter, som ställs till förfogande genom teknik och forskning. Vår lagstiftning ligger i förhållande till den ekonomiska, sociala och kulturella utvecklingen på medeltidsnivå. Redan nu är den ett hinder och fyller inte den funktion som lag och rätt borde ha i ett demokratiskt samhälle.

Vi talar så ofta om bristande respekt för lag och moraliska värden samt om rättslöshet, men vi vill inte göra någonting för att åstadkomma en ändring. Lagen om upphovsmannarätt gör alla svenska medborgare till lagbrytare. Vi tvingas att bryta mot lagen i vårt offentliga och dagliga liv i skolor, studiecirklar, riksdag m. m. Svensk industri och företagsamhet, stat, landsting och kommuner orkar inte ha den hämsko som lagen innebär, och det blir nödvändigt att med alla till buds stående medel söka kringgå lagen eller att göra halt.

Vi får inte bara en förvirrande rättsosäkerhet, utan de produktiva krafterna tvingas att ägna tid och arbete åt att söka värja sig mot ett kultur- och företagsfientligt juristeri i stället för att ägna sig åt att producera och göra ett hederligt arbete till gagn för land och folk. Jag vill fråga dem det vederbör, hur vårt domstolsväsende skall klara den arbetsuppgiften. Eller har väntelistan vid våra domstolar minskat

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

och hotas juristerna av arbetslöshet? Justitieministern spekulerar väl inte i att eftersläpningen skall bli större och dom och straff bli en parodi på ett rättsförfarande i och med att brott och straff tidsmässigt kommer att ligga så fjärran från varandra, att sambandet dem emellan mer eller mindre utplånas.

Jag skulle vilja upplysa justitieministern om att våra domstolar, länsstyrelser, ämbetsverk m. fl. redan nu har en eftersläpning som faktiskt skapar ett brottsligt förfarande och tvång. Detta kostar samhället och enskilda medborgare, inte minst på landsbygden, oerhört stora pengar. Jag har inte heller tyckt mig märka att konsthistoria och konstnärligt bedömande eller företagsekonomi och samhällskunskap ingått som huvudämnen i våra juristers utbildning.

Hur och när kommer den nya utbyggnaden av domstolväsendet att ske? Efter vad jag kan förstå måste det vara specialdomstolar som skall kunna bedöma vad som är konst och vem som skall bli den lycklige vinnaren i upphovsmannalotteriet. En sådan domstol kan väl inte ha nämndemän, ty det kunde ju bli så oturligt att den komme att bestå av »kulturellt okunniga» lekmän. De domare, som skall döma i dessa mål, måste väl ha en specialutbildning, som nästan komme att överskrida gränsen för det mänskliga. Eller skall domstolen bli ett slags homeopatisk sprutdoktor, där tron och slumpen skall bli högsta rättsnorm för kultur och ekonomisk bedömning? Denna fråga är kanske en av de allvarligaste i detta sammanhang. Om man gör domstolsförfarandet till en ceremoni, som icke ger rum för sakligt bedömande, då, ärade kammarledamöter, skapar vi en rättsosäkerhet och ett rättsförhållande, som kan få mycket allvarliga följder.

Jag skulle även vilja fråga, om den blivande domstolen kan utrustas med personer som har sinne för pengar och pengars värde, som har företagskun-

skap m. m. Eller skall den fungera som Ebberöds bank när det gäller rättsförhållanden som aktualiseras 50 år efter upphovsmannens död? Jag såg helt nyligen, att Kronan hade bjudit 100 kronor för en mulbetesrätt. Efter domstolsprövning kostade den staten 200 000 kronor plus 60 000 kronor i rättegångskostnader. Vi har också en viss erfarenhet från den strid jag hade 1950 när det gällde lagen om gräns mot vatten och om fiskerätt. Experterna sade att det skulle kosta högst 3 miljoner kronor. Tillåt mig därför fråga justitieministern: Hur många hundra miljoner eller miljarder kronor kommer detta äventyr att kosta samhället? I begreppet samhälle inlägger jag därvid den svenska industrien, undervisningen m. m. Jag vågar också fråga: Hur många jurister skall man avdela för att klara alla utredningar och rättsliga förfaranden som kommer att behövas? Vi skall nämligen uppmärksamma att den som anser sig som upphovsman till ett konstnärligt verk bara har att överlämna saken till allmänne åklagaren. Därmed lämnas den generösa vägen öppen för den ena parten till att ganska godtyckligt bruka en rätt som inte står motparten till buds. Många företag får troligen avdela den viktigaste arbetskraften för att processa i stället för att låta den syssla med den naturliga arbetsuppgiften att skapa, utveckla och producera.

Rättsosäkerheten kommer också att få en förödande verkan på kulturen, i främsta rummet bland de bredare folklagren och som sagt även inom vårt näringsliv. Men även om vi anser att samhället och näringslivet kan klara miljon- eller miljardkostnaderna genom att dra åt svängremmen på produktiva arbetare i industri, jordbruk och handel och hötorgskulturen får fira en renässans i arbetar- och bondehemmen, så kvarstår ändå den viktiga frågan vad som är konst och vem som skall betraktas som upphovsman. Jag har i en tidning sett att några jurister i

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

augusti diskuterade var gränsen skall dras mellan luftrummet och stratosfären. De krävde en exakt specificering av den nedre gränsen — den övre är utan tak, konstaterade de lärda. Men var finns definitionen på vad konst är? Var är den nedre och den övre gränsen? I upphovsmännens gemak skall det väl finnas både golv och tak, så att man kan skilja herrarna från undersåtarna, som skall arbeta och betala kalaset. Som lekman har jag i konsthistorien — på allhelgonadagen läste jag även en koralbok från 1910 — i böcker, propositioner och utskottsutlåtanden förgäves försökt få ett svar på frågan vad konst är. Alla källor synes ge samma felaktiga slutresultat som den felmatade matematikmaskinen på valnatten. Det utslaget kunde ju rättas till, men den möjligheten står inte till förfogande om ytterst kanske tre höga jurister har fällt sin dom. Upphovsmannen kan alltefter varans angelägenhetsgrad tangera både utpressnings- och ockergränsen men ändå anses vara hederligt enligt lagen.

Före detta statsrådet, upphovsmannen till propositionen om upphovsrätt, nuvarande landshövdingen, ordföranden i AB Atomenergi m. m., herr Lindell anförde, att »lagstiftningen till skydd för det litterära och konstnärliga skapandet är av utomordentligt stor betydelse för den andliga odlingen».

Vad är detta för superlativa floskler? Lagen tyder på lika liten vetenskap om den andliga odlingen som om atomkraften. Energien att göra något positivt synes vara totalt obefintlig. Lagen kan måhända gagna arkiven genom en viss fotostatkopiering, om nu detta är en nyhet, men den glömmes totalt bort att dagens och framtidens ungdom bättre behöver tillgång till undervisning och kultur med eller utan tekniska hjälpmedel om den skall klara samhällets och industriens alltmer invecklade problem. De åldriga hjärnorna synes oemotägliga för vad teknik och ett dyna-

miskt samhälle kräver. Upphovsrättens grundton är museal.

Utskottet skriver: »Gällande lagar, som tillkom strax efter första världskriget, är icke längre i nivå med den starka utveckling som i tekniskt och ekonomiskt hänseende ägt rum inom skilda av upphovsrätten berörda områden; här behöver endast erinras om expansionen inom filmen, radion och televisionen.»

Det är väldigt vackert skrivet. Det är skrivet i precis samma anda som besjälade de rasande arbetarna i England när industrialismen gjorde sitt intåg. Men arbetarrörelsen har lärt sig att industriell och teknisk utveckling skall tjäna ett vettigt syfte. När vi tar tekniska hjälpmedel i kulturens och upplysningens tjänst bär man sig åt på samma sätt och motiverar det med samma ord som man gjorde i England under förra århundradet.

Det är också märkligt att när tekniska hjälpmedel ställs till förfogande för de många och när kulturella alster börjar få en annan karaktär än den hötorgsmässiga, då finner justitiedepartementet och alla dessa utredare, som till huvudsaklig del är jurister, att de skall stärka monopolerna så att de många stängs ute och får svårare att komma till kunskapens källor. Jag måste säga att det är än mer horribelt när vi är ett litet folk som måste hävda sig genom kvalitet, när inte kvantiteten står till förfogande.

År 1886 utgavs en liten tidskrift som hette Fri forskning, där det erinras om att sociologien tagit fasta på tankefröet i Pascals uttalande, att »hela den följd av mänskliga släkten, som funnits till under så många århundradens lopp, bör betraktas som *en och samma människa*, vilken oavslutligt fortlever och utvecklar sitt vetande». Vid världsutställningen i Paris 1867 hölls högtidstalet av Victor Hugo — han kallade det »Hälsning till folken». Han säger där: »Hos denna nation skall man föredraga den

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

fria utvecklingen framför stillaståndet. Tillträdet skall stå öppet för alla.»

Det är därför orimligt att vi i fråga om konstnärligt skapande skall ta ut en detalj i kedjan och säga, att du och din avkomma skall under din livstid och femtio år sedan du gått bort från den jordiska tillvaron dra nytta av ett arbete, som många generationer har utfört.

Man kan säga att på detta sätt blir avkomman ganska lik myran som mjölkar bladlusen eller drönaren, som vill leva utan att arbeta och prestera något utan endast i den verkliga understödstagarandans tecken leva vidare. Tror någon vettig människa att detta är en anda och miljö, under vilken man kan skapa stor och vital litteratur, konst, arkitektur m. m., som kan ge lust att skapa och förnya sig? Förslagets genomförande kan endast hjälpa ett ytterst ringa fåtal, konstnärer som »har lyckats» att tjäna mera pengar. Men detta kommer att ske till priset av att de unga och i regel fattiga konstnärerna får sin skaparkraft hämmad och i nöd och bavan får söka efter bröd och livets nödtorft, trygghet och självtillit på de smulor, som kan bli över när »de stora» har tagit sitt. Upphovsrätten gynnar en snedvriden syn på äganderätt, och upphovsmännen bryter sig ut ur solidariteten som självgoda desertörer utan ansvar mot konstnärligt skapande eller det kollektiv eller samhälle de trots allt är en liten del av. Detta blir orimligt när samhället allt mer påtar sig kostnaderna för utbildning och trygghet.

Jag har roat mig med att titta i tidningarna för den senaste tiden och läste nyligen om Cellulosabolagets nya kontorsbyggnad. På ett annat ställe läste jag om den arkitektur som kallades tårtpappersarkitektur. Beträffande Cellulosabolaget prisade recensenten att man verkligen hade fått fram litet konst — detta hade ju varit så väldigt svårt. Han påpekade samtidigt att gobelängerna och tapeterna hade donerats av nå-

gon och hörde hemma i ett gånget tidskede. Detta alltså trots att vi nu har ordnat det så att våra arkitekter fått en ekonomisk standard, som ingen kunde drömma om för några årtionden sedan. När man skaffar något konstnärligt nu för tiden kan det hända att man väljer ut en bondgård i Bergslagen som har uppförts av en byggebyggmästare och utan några ritningar. Sådant sätter man främst. Sedan man nu ordnat dessa oerhört stora inkomster börjar man på att tala om kulturen, arkitekturen etc. Men kulturen har liksom krympt samman och har blivit allenast en mjölkkälla i ekonomiskt avseende.

Kanske jag också skall erinra om några föreläsningar — det var fyra stycken — som hölls 1868 här i Stockholm av en herre som hette Pontus Wikner. Han behandlade där delvis detta tema — för hundra år sedan. Han säger så här:

»Man har talat om kulturfolk, men den hederstiteln har aldrig längre av ett folk kunnat uppbäras, än detsamma vetat att gå framåt. Vid Nilen och Ganges amrades fordom en blomstrande bildning; ty över deras yppiga nejder rörde sig en framåtspejande tanke och en skapande fantasi: nu är den ursprungliga rörelsen där avstannad, fantasin skapar ingenting nytt, tanken skådar endast tillbaka på det förgångna, Indien och Egypten hava blivit minnets länder...»

Jag undrar om man inte borde tänka sig in i dessa problem, som en föreläsare för över hundra år sedan uppmärksammade och som inte har blivit mindre sedan dess.

Men jag skulle också vilja ställa en annan fråga till justitiedepartementet. Vi har i dagarna läst om att man med protonkniven gör ungefär en operation i veckan. Vem är upphovsman här? Är det den snillrike vetenskapsmannen Einstein, är det finansmagnaten Werner, är det professorerna Svedberg, Rexed, Leksell, är det kärnfysikern

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

Larsson eller någon annan? Vem som än utpekas som upphovsman kan protonkniven endast nyttjas och förbättras genom ett lagarbete, där ingen får svika laget, om man praktiskt skall kunna bota och hjälpa med användande av vad som är ett resultat av många generationers prestationer.

Detsamma gäller litteratur, konst och arkitektur, och man måste säga att det är endast en slump, vem som blir be-tecknad såsom upphovsman till vad som åstadkommits genom den samlade erfarenheten och kunskapen under generationer.

Att konstnärerna och deras anhöriga skall ha en god och säker försörjning och kunna känna trygghet, liksom alla andra medborgare i en demokrati, är självklart. Men en ny skråordning kan aldrig lösa denna fråga eller skapa förutsättningar därför. Det är riktigt att ett begränsat monopolutbud kan i vissa fall höja priset, men om man inte räknar med en alltför stor åtstramning i fråga om inkomsterna för arbetare och bönder, så måste man väl ändå säga sig, att det ur konstnärernas synpunkt varit positivt att de kunnat avvyttra sina alster på bredden och göra konsten och det konstnärliga skapandet till en tjänare åt människorna.

Jag vill nämna att jag i annat sammanhang föreslagit att vi skall avdela 20—30 miljoner kronor för hithörande ändamål. Ett sådant anslag skulle kunna ha en stimulerande och hjälpande uppgift och i motsats till de medel, som skulle utgå enligt lagen om upphovsrätt, komma de verkligt behövande till del. Det kan tyckas att 20—30 miljoner är mycket pengar. Men denna summa är troligen mindre än vad rättsförfarandet i samband med upphovsrätten kommer att kosta per år — och de pengar som går åt i sistnämnda fall kommer ju inte konstnärerna till del.

Herr talman! Jag har i mitt resonemang underlåtit att gå in på detaljerna i lagförslaget. Detta har jag gjort med

full vetskap om att varken justitiedepartementet, utskottet eller kamrarna kan förutse vad lagförslaget verkligen innebär. Erfarenheten visar att lagförslag av denna karaktär blir mångfaldigt kostsammare än man vid antagandet av lagförslaget förutsätter. Det är också, som sagt, en handfull jurister som ytterst bestämmer lagens innehåll och även bestämmer kostnaderna i 50 år efter konstnärrens död. En dom, som gäller en ledamot av denna kammare, visar hur litet både konstitutionsutskott och riksdag vet om vad lag och författning innehåller och hur bestämmelserna praktiskt kan verka. Borde inte detta stämma till eftertanke, så att vi inte ger oss in på att vidga skrålagstiftningen på det andliga området?

Förslaget till upphovsrätt omfattar nu praktiskt taget alla prestationer — och icke-prestationer — som anses falla inom det andliga skrået. Med litterärt verk avses ej endast skönlitteratur utan även beskrivande framställningar, vetenskapliga arbeten m. m. Om en plastbytta får signaturen Bernadotte, så måste också denna plastbytta såvitt jag förstår inräknas under rubriken konstnärligt skapande, även om en vanlig människa knappast kan se vari det konstnärliga ligger.

Herr talman! Låt mig slutligen erinra om vad Picasso sade år 1935: »Alla människor vill förstå konst. Varför inte försöka förstå fågelsång? Varför älskar man natten, blommorna, allting runtomkring en utan att försöka förstå dem? Men när det gäller målning måste folk förstå. Om de bara först och främst ville fatta, att en konstnär arbetar av nödtvång, att han själv bara är en obetydlig del av världen och att man inte borde lägga mer vikt vid honom än vid en mängd andra ting som behagar oss här i världen, fast vi inte kan förklara dem. Folk, som försöker förklara tavlor, är oftast ute i ogjort väder.»

Låt mig konstatera, icke för den nuvarande justitieministern som inte har

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

upphovsmannarätten till det här, utan för förutvarande justitieministern, att han i sitt konstnärliga nit är ute i ogjort väder. Man har varken förstått vad konst är — vilket man ju inte har skäl att klandra vederbörande för — eller att lagen om upphovsrätt ytterst kan döda de värden man anser sig vilja skydda. Borde inte justitiedepartementet i höstvädret, som ju kan vara besvärligt ibland, öppna alla fönster på vid gavel och släppa ut det unkna, som även kan omfatta personer, och gripa sig an med andra positiva arbetsuppgifter och framlägga därav betingade förslag, som vi i åratal väntat på men som vi inte hört något av. Vi väntar på sådana förslag, därför att svenska folket behöver ha skydd för både kultur och företagsamhet. Rätts- och trygghetssynpunkten måste beaktas.

Man försöker ge det föreliggande förslaget en internationell eller nordisk aspekt. Man säger att man skall vårda kulturen genom att åstadkomma en likartad lagstiftning. Emellertid bör man, herr talman, i departementet betänka, att vårt lilla land vad beträffar kultur och industriell företagsamhet m. m. har visat sig ha sådana värden, att vi icke bör dra upp nya gränser. När vi ur internationell synpunkt försöker riva gränser mellan länder och folk, skall vi väl inte på detta område kasta allt över bord därför att man råkar i panisk förskräckelse över friheten i vissa avseenden.

Jag ber med det här anförda och med hänvisning till vad jag har anförts i min motion nr 622 i denna kammare få yrka avslag på både propositionen och utskottets förslag i detta ämne.

I annat sammanhang kommer jag, om så är möjligt, att påyrka att vi åt våra konstnärer och alla dem som skapar förutsättningarna för kultur- och samhällsliv, produktion m. m. ger 20 à 30 miljoner kronor i första omgången. Jag är medveten om att vårt land skulle kunna ge mångdubbelt mera och att vi skul-

le få utdelning av det, men man får ju lov att begränsa sig med hänsyn till det motstånd som är att vänta mot sådana förslag.

Med framhållande av dessa synpunkter vill jag ännu en gång, herr talman, yrka avslag på denna ur min synpunkt reaktionära och samhällsfarliga proposition och likaledes utskottets förslag.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet KLING:

Herr talman! Jag måste säga att det var en fruktansvärd salva som herr Lundberg avlossade. Den borde ha verkat alldeles förintande på propositionen, om det inte varit så, att den salvan alldeles sköt över målet. Herr Lundberg försäkrade ett par gånger att han inte avsåg att angripa mig utan min företrädare. Han angrep också det något mera diffusa begreppet justitiedepartementet. Av vad herr Lundberg yttrade vid remissen till utskottet av denna proposition förstår jag, att han avsåg att fullfölja det oförsynta angrepp han då riktade mot tjänstemännen i departementet, som inte har möjlighet att försvara sig här. Då hade jag ej tillfälle att vara närvarande i kammaren. Jag är därför tacksam för att jag nu har fått tillfälle att försäkra kammarens ledamöter, att jag har till mitt förfogande i departementet en stab av sällsynt skickliga, samvetsgranna, omdömesgilla, kunskapsrika och plikttrogna medhjälpare. Det är nog många departementschefer som avundas mig dessa medarbetare.

Jag tänker inte, herr talman, här gå in på något bemötande i detalj av herr Lundbergs känslomättade anförande, men innan vi återgår till en saklig debatt vill jag säga några ord om detta anförande. Det är tydligt att herr Lundbergs kritik i själva verket riktar sig mot de bärande grundtankarna i den lagstift-

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

ning som vi sedan länge har om upphovsrätt. I själva verket blev den grundlagsfäst genom tryckfrihetsförordningen 1810, och — jag upprepar det — den nu föreslagna lagstiftningen är till sina grunder helt uppbyggd på den hittillsvarande. Varken herr Lundberg eller allmänheten tycks i någon större utsträckning ha lidit av den nuvarande. Det förefaller egendomligt att herr Lundberg behövt 40 år för att komma underfund med alla de vederstyggligheter och reaktionära tendenser som skulle finnas i den lagstiftningen. Herr Lundberg ger visserligen uttryck åt en i och för sig vällovlig strävan att värna om allmänheten och dess fria tillgång till kulturvärdena på dessa områden, men herr Lundberg vill inte ge åt författarna och konstnärerna den rätt som rimligen bör tillkomma dem. Herr Lundberg betecknar propositionen som en medeltidsmässig kuslighet, men det är herr Lundbergs uppfattning som är medeltidsmässigt kuslig. Det fanns en tid — det var på de äldre landskapslagarnas tid — då en lekars rätt var beroende av om han kunde hålla en otämjd kviga i den rakade och smorda svansen. Det tycks som om herr Lundberg i viss mån har sitt hjärta kvar hos ett sådant rättssystem.

Herr Lundbergs motionsvis framförda uppslag som han även har berört i sitt anförande — att upphovsmännen skulle få gottgörelse för sina prestationer genom bidrag från särskilda statsanslag — tyder också på att herr Lundberg dröjt sig kvar i ett äldre rättssystem. Det var länge sedan vi här i landet slog fast den principen, att arbetaren är berättigad inte bara till mer eller mindre rikliga allmosor utan till en verklig lön för sitt arbete. Den principen bör också gälla konstnärer och konstutövare. Att vi nu skulle frånga den principen anser jag uteslutet. Jag är också övertygad om att kammarens övervägande majoritet delar min mening, eljest skulle vi här i Sverige slå in på en helt annan väg än

våra nordiska grannländer, ja, än hela den västliga kulturvärlden. Syftet med lagstiftningen på detta område är i sista hand att skydda författare och andra konstskapare mot obehörig exploatering från ekonomiskt starkare parters sida.

Herr Lundberg har särskilt dröjt vid de kostnader, som förslagets genomförande skulle åsamka det allmänna, och därvid till jämförelse pekat på de utgifter, som följt av fiskerättsrevisionen. Han nämnde även, om jag minns rätt, mulbetesrätten. Dessa jämförelser är alldeles missvisande. De huvudsakliga merutgifter, som kan tänkas följa med lagförslagets genomförande, torde närmast drabba Sveriges radio, och där räknade man år 1959 med att den totala kostnadsökningen per år inte skulle komma att överstiga 150 000 kronor. Till jämförelse kan jag nämna, att Sveriges radios samtliga dåvarande kostnader för arvoden åt konstnärer m. fl. uppgick till cirka 1¼ miljon kronor per år.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag gratulerar justitieministern till att ha så odömgjilla och på olika områden kunniga tjänstemän. Om det förhåller sig så, måste väl justitieministerns företrädare som ledare för dem ha brustit i olika avseenden, och under sådana förhållanden beklagar jag den delen av mitt anförande. Men eftersom man med justitiedepartementet i regel menar justitieministern, är det ganska förklarligt, om man ger en vink åt det hållet. I mitt anförande vid remissen av propositionen berörde jag även vilka som var ansvariga för att på en del områden ingenting blev utfört.

Visst har jag ifrågasatt själva grunden för upphovsmannarätten! Det måste man ju, när vi lever i ett dynamiskt samhälle. Varför tog vi bort skräväsandet? Jo, det berodde på att skräväsandet blivit ett hinder. I gångna tider ansågs det vara av värde för samhället, men nu är det alltså borttaget.

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

Jag skulle mycket väl som lekman kunna diskutera rätt och rättsuppfattning och de olika moderiktningar, som där kommer till synes, men eftersom det centrala i detta fall inte är juridik utan kultur, vetenskap och framåtskridande, anser jag att justitiedepartementets uppgift är att anpassa lagstiftningen med hänsyn till vad som är av värde för samhället i dessa avseenden. Jag ställer här stora förhoppningar på justitieministern.

Tillåt mig sedan beträffande vad jag sade om anslag fråga: Har vi inte förut anslag till kulturella ändamål? Det är riktigt, att arbetaren skall ha rätt till sin lön. Under de hårda åren måste emellertid möjlighet beredas konstnärerna att ge uttryck åt den förmåga, som varje konstnär tror sig besitta. När man säger att arbetaren har rätt till sin lön, ingår då däri att de, som femtio år efter det att konstnären—upphovsmannen har dött drar nytta av den lönen och då lyfter utdelningarna, därvid utför en sådan prestation att de är värda sin lön? Vi har några sådana fall på Strandvägen, och om dem har vi använt underliga uttryck. Jag tror nog, att herr justitieministern behöver tänka om på den punkten.

Så undrar jag, om vi inte i den västliga kulturvärlden har bevarat sådana värden, att vi kunnat stå emot vissa tendenser på ett sätt som andra folk inte kunnat. Bör inte det vara tillräckligt för att Sverige skall i första hand se till att inte drabbas av olyckor utifrån?

Herr FRÖDING (h):

Herr talman! Efter justitieministerns klarläggande inledningsanförande skall jag fatta mig ganska kort, i varje fall något kortare än min käre vän herr Lundberg i Uppsala — jag tror nämligen, att vi är rätt goda vänner även om herr Lundberg inte älskar jurister.

Redan innan propositionen om upphovsrätt lades fram fick jag av justitie-

ministerns företrädare samtalsvis höra, att den kommande propositionen nog kunde anses vara full av »de dödas ben», d. v. s. av både kontroversiella och svårbedömbara frågeställningar. Det var därför inte utan en viss oro som jag, sedan propositionen lagts fram, plöjde igenom den för att kunna ge eventuella motionstips åt högerpartiets s. k. lagkommitté. Jag fann emellertid precis som lagrådet, att propositionen nog i stort sett innefattade en både skicklig och omdömesgill avvägning av bl. a. de många kontroversiella frågorna. Därför hade jag för egen del inget annat motionsuppdrag än att man skulle ta bort den tvångslicensrätt som den svenska radion och televisionen fått. Jag motionerade också i den frågan. Vid den preliminära omröstningen i våras bifölls motionen av utskottet. Efter att ha varit med om överläggningarna i Köpenhamn med representanter för övriga nordiska lagutskott har jag emellertid, herr talman, avstått från att yrka bifall till motionen. I Köpenhamn vann nämligen åtskilliga från svensk sida framställda önskemål om jämkning i olika hänseenden gehör, och eftersom de norska och danska representanterna höll mycket hårt på tvångslicensrätten ansåg jag att man genom att även Sverige behöll den skulle kunna ge de andra något i gengäld. Det skulle också vara underligt, om olika villkor skulle gälla för radio i de olika nordiska länderna. Därtill kommer, att när man nu efter rekommendation av Nordiska rådet för första gången etablerade ett samarbete i lagfrågor mellan de nordiska länderna även på utskottsplanet, var det en extra anledning att låta samarbetet resultera i flesta möjliga påtagliga jämkningar för en större överensstämmelse.

Även om jag själv alltså inte hade några andra motionsuppdrag än det nyss nämnda, var jag naturligtvis fullt på det klara med att en hel del motioner skulle komma att väckas i detta ärende,

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

där intressena i många fall varit stridiga. Allt som allt har också inte mindre än 17 motioner väckts kring hela propositionskomplexet. Även om bara en av motionärerna fått full utdelning har en del andra uppnått antingen partiellt bifall eller i varje fall utjämnande skrivning i motionens syfte. Propositionen har nog också i stort sett mått väl av dessa ändringar och uppmjukningar. Dessa har för övrigt föregåtts av ett ovanligt intensivt utskottsarbete. Jag kan nämna att vi för att fatta slutliga beslut i detta ärende fick sätta till hela sex dagar, men då lyckades vi också skriva ihop oss utom i fråga om ett par små frågor.

Det har för övrigt för en jurist av facket varit i hög grad påtagligt hur väl ett så utpräglat teoretiskt lagförslag som det förevarande kan må av att bli konfronterat med icke-juristers sunda lekmanuomdömen. I två fall, där utskottet av eget initiativ företagit viss ändring av lagförslaget, har den första impulsen till ändring kommit just från någon av utskottets icke-jurister.

Även om jag alltså anser, att utskottets förslag i stort sett är att föredra framför propositionen, har jag anmält reservation mot detsamma i tre avseenden. Den första reservationen hänför sig till § 9 och är blank. Jag föredrog beträffande upphovsrätten till offentliga handlingar propositionens reglering av frågan och röstade för denna i utskottet. Då jag blev skäligen ensam om denna inställning och inte kände mig särskilt djupt engagerad i saken, nöjde jag mig emellertid med att här avge en blank reservation.

Mina två andra reservationer avser 13 och 18 §§ samt en liten följdändring av 58 § i förhållande till utskottet. I båda dessa fall omfattas själva reservationsyrkandet av inte mindre än sju av utskottets sexton ledamöter.

Vid reservationen i anslutning till 13 §, som är av utpräglat teoretisk karaktär, skulle jag kanske upphålla mig

något utförligare än vid den som angår 18 §. Den sistnämnda är nämligen också känslöbetonad till viss del och kommer — efter vad jag hört — att tas upp i varje fall av fru Lisa Johansson.

För att ge bakgrunden till 13 § vill jag till en början framhålla följande. Den s. k. upphovsrätten, som enligt förslaget och i enlighet med den reviderade Bernkonventionen nu har utsträckts till att även avse föremål av nyttokonst, innefattar först och främst viss rätt för upphovsmannen av ekonomisk natur, som till exempel rätten att ensam förfoga över verket när det gäller att mångfaldiga det. Upphovsrätten ger emellertid också sin innehavare ett mera ideellt skydd, bland annat — som justitieministern framhöll — i det hänseendet att ett verk inte får ändras så att upphovsmannens litterära eller konstnärliga anseende eller egenart härigenom kränkes. Skyddet mot kränkande ändringar riktar sig i princip även mot ägaren av ett konstföremål. Den som köpt en tavla får till exempel inte kludda på den så mycket han vill.

Beträffande byggnader och nyttokonstalster har propositionen av naturliga skäl velat ge ägaren en viss rätt att göra ändringar, även om dessa skulle kunna anses vara kränkande för upphovsmannen. I 13 § i propositionen stadgas nämligen, att byggnad eller bruksföremål »må av ägaren ändras utan upphovsmannens lov, såvitt det kräves av tekniska skäl eller för ändamålsenlig användning». Utskottsmajoriteten har velat helt stryka denna såvittsats, d. v. s. ge ägaren full suveränitet att företa också för upphovsmannen kränkande ändringar på vad han själv äger, även om ändringarna inte är förestavade av något som helst praktiskt skäl. Därvidlag har reservanterna ansett att utskottsmajoriteten har gått en smula för långt. Jag skall citera vad som säges i reservationen i detta avseende:

»Enligt utskottets mening är det

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

ofrånkomligt att beträffande objekt med praktisk användning som byggnader och bruksföremål kraftigt begränsa upphovsmannens ideella rätt. Det kan ifrågasättas, om man över huvud taget bör införa någon inskränkning i den nuvarande friheten för ägaren till sådana objekt att förfoga över sin egendom på det sätt han finner vara bäst. Om det gäller ingrepp, som icke förestavas av något ekonomiskt eller praktiskt syfte, finns det dock knappast anledning att utesluta skyddet för upphovsmannen. Utskottet vill därför ej motsätta sig att lagen utformas så att upphovsmannen erhåller skydd i hithörande fall, t. ex. då ägaren av en byggnad för att tillgodose sin privata estetiska uppfattning vidtager ändringar som drar allmänt löje över arkitekten. Det föreslagna stadgandet går emellertid här för långt, då det endast medger ägaren att göra ändringar som kräves, utom av tekniska skäl, för 'ändamålsenlig' användning. Enligt utskottets mening bör ägaren ha rätt att göra alla sådana ändringar som han själv bedömer erforderliga för objektets användning, utan att det i efterhand skall kunna prövas om åtgärden var ändamålsenlig eller ej. Utskottet föreslår därför att stadgandet, i anslutning till den norska propositionen, jämkas så att ändring förklaras tillåten, såvitt det kräves av tekniska skäl eller med hänsyn till byggnadens eller föremålets användning.»

Av vad justitieministern anförde kunde man väl mellan raderna läsa fram, att också han skulle föredra en reglering av denna fråga efter reservanternas linje framför en reglering enligt utskottsmajoritetens. Jag skall dock gärna medge, att skillnaden mellan utskottet och reservanternas i praktiken kommer att bli ytterligt liten. Reservanternas förslag innebär emellertid — såvitt jag bedömer det — en teoretiskt sett bättre lösning av denna fråga än utskottets.

Beträffande den till 18 § fogade re-

servationen vill jag anförda, att böcker i blindskrift liksom också mikrofilmade böcker för utlåning till vissa svårt sjuka enligt propositionen är avsedda att få framställas fritt och utan upphovsmannens tillstånd, de sistnämnda böckerna dock endast av bibliotek eller arkiv, som erhållit Kungl. Maj:ts tillstånd, och på de villkor som i tillståndet angivits. Under remissbehandlingen uttalades bland annat av Sveriges allmänna biblioteksforening, att även talböcker avsedda för blindas eller poliopatienter borde få framställas fritt. Också från De blindas forening framhölls liknande önskemål.

Departementschefen anförde om denna sak följande:

»Vid remissbehandlingen har representanter för de blindas uttalat önskemål om att även upptagning av litterära verk på tonband till bruk för blindas — s. k. talböcker — måtte förklaras fri. En generell regel i denna riktning synes dock kunna föra för långt; ljudupptagningar av litterära verk kan användas även av andra än blindas, och man torde icke kunna bortse från möjligheten av att bestämmelser i ämnet skulle missbrukas. Däremot kunde det i och för sig övervägas att ge de blindas egna organisationer samt folkbiblioteken rätt att framställa ljudupptagningar av litterära verk, under villkor att dessa endast finge användas för utlåning åt blindas. Man torde dock kunna antaga att tillstånd till dylika upptagningar utan större svårigheter skall kunna erhållas från författarna. Skulle denna förmodan visa sig oriktig, synes det föreligga anledning att återkomma till frågan.»

Nu har det emellertid, herr talman, visat sig att någon uppgörelse mellan de blindas och författarorganisationen Flyco inte gått att få till stånd beträffande villkor för föreningens talbokframställning. Föreningen menar att Flycos ersättningsanspråk har varit oskäligt höga, och föreningen är för

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

övrigt av den uppfattningen att författarna själva nog närmast är en smula generade över de anspråk som framställs. För denna uppfattning finner man stöd däri, att i det fåtal fall där en författare har reagerat mot att talböcker intalats av deras verk, så har man nästan undantagslöst motiverat detta framträdande med solidariteten med den egna organisationen. Utskottsmajoriteten har nu föreslagit ett andra stycke att fogas in i 18 §, som ju handlar om blindskrift. Detta stycke skulle innehålla en bestämmelse, att för utlåning åt blinda och andra vanföra må av utgivvet litterärt verk framställas exemplar genom ljudupptagning och att för sådan ljudupptagning upphovsmannen äger rätt till ersättning. Reservanterna åter menar också, att ett tillägg bör göras till paragrafen men att detta i stället bör föreskriva att bibliotek och organisation må, med Konungens tillstånd och på de villkor som däri anges, framställa exemplar av utgivvet litterärt verk genom ljudupptagning, att användas för utlåning till blinda och svårt vanföra. Skillnaden mellan reservanternas och utskottets uppfattningar består för det första däri, att reservanterna anser att den föreslagna fria talboksframställningsrätten skall vara underkastad Kungl. Maj:ts tillstånd och villkor och bunden till bibliotek eller organisation — detta till förekommande av missbruk — och för det andra däri, att reservanterna menar att talboksframställaren inte skall vara skyldig att själv utge ersättning till upphovsmannen. Vi vill nämligen förskona De blindas förening, en i och för sig mycket blid och fridsam organisation — det försäkrar jag kammaren; vi har varit där på besök — från att behöva förhandla med Flyco, en organisation som såvitt vi har kunnat se har ganska hårda nypor, och intet ont i det. Vi vill också befria De blindas förening från att riskera att bli svarandepart i domstol om det skulle

bli tvist om ersättningsrätten. Däremot är också reservanterna helt införstådda med att skälig ersättning till författarna bör kunna utgå, men denna ersättning bör i så fall utgå av allmänna medel och bestämmas i administrativ ordning. En på visst sätt förstärkt bibliotekersättning vore kanske här den rätta modellen.

Genom den av oss föreslagna anordningen bleve det också Kungl. Maj:ts, som ju även enligt utskottsmajoritetens förslag i sista hand skall betala violerna, som finge stå för förhandlingarna, och det vore väl det riktigaste.

Gentemot vad min högt värderade vän John Lundberg i Uppsala yttrade skall jag inte inleda någon större polemik. Andra som står herr Lundberg närmare än jag har väl i första hand att fighta med honom när han vill vräka den kungl. propositionen. Justitieministern har ju redan ingripit i det hänseendet.

Själv kan väl jag i alla fall få säga så mycket till herr Lundberg som att det är ganska naturligt, att jag med mina utgångspunkter inte vill förvandla upphovsrätten till någon sorts allemansrätt, låt vara ersatt av allmänna medel. Men jag är en ärlig man och jag skall erkänna, herr Lundberg, att både jag och utskottet har känt en viss förståelse för den oro som herr Lundberg uppenbarligen känner när nu en så omfattande och högteoretisk lagstiftning som den förevarande skall ut i levande livet. Jag delar givetvis inte hans fruktan för att juristerna skall missköta sig, och jag tror nog också att domstolarnas kapacitet skall räcka till — alla dessa historier kommer väl så småningom att regleras genom ramavtal. Men, herr Lundberg, lika litet som exempelvis en förälder, även om han känner en fullt berättigad oro för vad det skall bli av hans späda barn när det kommer ut i den hårda omvärlden, lika litet som han fördenskull sätter ut barnet till vargarna, lika liten anled-

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

ning har vi att låta en motsvarande ängslan föranleda oss att avvisa ett lagförslag som det förevarande, som för övrigt till mycket väsentlig del bygger på redan existerande lagstiftning.

Herr talman! Jag slutar med att yrka bifall till utskottets förslag utom såvitt avser 9 §, där jag avgivit en blank reservation och där jag inte har något yrkande alls, samt såvitt avser 13, 18 och 58 §§, där jag yrkar bifall till de vid dessa paragrafer fogade reservationerna av fru Gärde Widemar m. fl. och av herr Branting m. fl.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag skulle till utskottets talesman vilja ställa den frågan, om han kan bekräfta att de ekonomiska följderna av denna lagstiftning — som justitieministern sade — begränsas till de kostnader som Sveriges radio får. Om det skulle vara på det sättet, varför har man då tagit denna lag? Det finns ingen logik i det hela.

Sedan skulle jag vilja fråga om skolundervisningen, industrien och hantverket kan räkna med att lagen icke lägger bördor av ekonomisk art på dem. Kan man från utskottet efter sex veckors diskussion om detta lämna en garanti härvidlag?

Herr Fröding sade här att han inte ville göra upphovsrätten till allemansrätt. Jag skulle då vilja fråga om herr Fröding vill göra upphovsrätten till en allemansrätt för alla konstnärer, inte bara dem som lyckats och tjänar grova pengar utan jämväl dem som strävar efter att skaffa sig en tryggad inkomst i olika avseenden? Det är ju detta som är det väsentliga i resonemanget, och här kommer man in på andra frågor.

Herr FRÖDING (h) kort genmäle:

Herr talman! Första lagutskottet har ju inte haft någon anledning att göra

några kostnadsberäkningar. Men det är ju självklart, att i den mån man utökar upphovsrätten måste den också betalas av köparen till densamma.

Sedan vill jag säga till herr Lundberg, att jag naturligtvis vill att varje upphovsman skall ha upphovsrätt till vad han gjort. Jag vill inte att den dåligt läste och föga populära upphovsmannen skall ha upphovsrätt till succéförfattarens verk. Jag vill heller inte att man endast skall kunna lita till att bli gottgjord av allmänna medel.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara konstatera, att utskottets talesman icke har vidimerat de uppgifter, som justitieministern här lämnade — att kostnaderna endast skulle träffa Sveriges radio. Detta är ju ändå en ekonomisk fråga av oerhört stor betydelse för svenskt samhällsliv.

Med tanke på utbyggandet av rättsväsende, domstolsväsende m. m. — detta medför kostnader som ett utskott ändå borde ha beaktat innan det lade fram ett förslag — måste jag säga, att allt tyder på att det är riktigare och lämpligare att nu avslå propositionen och utskottets förslag för att vänta och undersöka hur man skall kunna förhindra, att en sådan här lag skadar svensk kultur och svenskt näringsliv.

Som tiden nu var långt framskriden och många talare anmält sig för yttrandes avgivande, beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskjuta den fortsatta överläggningen till kl. 19.30, då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

Kammarrens ledamöter åtskildes här efter kl. 16.43.

In fidem

Sune K. Johansson

Onsdagen den 7 december

Kl. 19.30

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr andre vice talmannen.

§ 1

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m. (Forts.)

Herr andre vice talmannen meddelade, att den från förmiddagens sammanträde uppskjutna överläggningen rörande första lagutskottets utlåtande nr 41, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m., dels Kungl. Maj:ts proposition rörande Sveriges anslutning till vissa internationella överenskommelser på upphovsrättens område, dels Kungl. Maj:ts proposition rörande godkännande av europeisk överenskommelse om skydd för televisionsutsändningar, dels ock i ämnet väckta motioner, nu komme att fortsättas; och lämnades därvid enligt förut gjord anteckning ordet till

Herr ARVIDSON (s), som yttrade:

Herr talman! Författarrätten är ett barn av den franska revolutionen och fastslogs högtidligt i nationalkonventet 1793. En av de främsta talarna i nationalkonventet yttrade följande ord:

»Rätten till det andliga arbetets alster är utan gensägelse av alla former av äganderätt den, vars berättigande minst kan sättas i fråga, den, om vilken det gäller, att ett ökat förvärv varken kan såra den republikanska jämlikheten eller inkränkta på friheten; och om någonting är ägnat att förvåna, så är det, att man ansett nödvändigt att uttryckligen erkänna denna äganderätt och garantera dess fria utövning genom positiv lag,

att det behövs en så stor revolution som vår för att i detta som i så många andra hänseenden föra oss tillbaka till den allmänna rättvisans mest elementära begrepp.»

Detta klassiska citat må vara min huvudsakliga kommentar till herr Lundbergs frejdiga angrepp på upphovsmännens rätt till sina verk. Herr Lundberg berättade att han forskat i skrifterna efter en definition på vad som var konst. Han hade letat, men de skrifter han studerat hade givit samma utslag som datamaskinen under den senaste valnatten. Jag tycker att det där var ganska karakteristiskt. Det visade sig sedan att de utslag, som datamaskinen gav, berodde på felaktig matning av maskinen. Man kan misstänka, att detsamma var fallet vid herr Lundbergs studium, då han letade efter definitionen på konst.

Jag lyssnade med mycket stort intresse och delvis med sympati till herr Lundbergs analyser. Herr Lundberg gick till angrepp mot upphovsmännens äganderätt till litterära och konstnärliga verk. Jag tycker detta skulle ha varit riktigt, om han samtidigt hade angripit all privat äganderätt, men det gjorde han inte. Nu angriper han bara upphovsmännens äganderätt, det är den han utlämnar. Likadant är det med skyddstiden. När han angriper den, skulle detta i och för sig ha varit bra, om han bara hade gått till angrepp mot arvsrätten över huvud taget, men det gjorde han inte. Han gick till angrepp mot arvsrätten när det gäller upphovsrätt och ingenting annat.

Jag skall därför be att för säkerhets skull få citera ytterligare några rader ur den nyss citerade revolutionstalarens anförande. Det heter där:

»Tryckningen av en författares ar-

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

bete kan så mycket mindre göra detta till allmän egendom i den mening litteraturens pirater fattar detta begrepp, som ett ändamålsenligt utövande av författarens äganderätt icke kan försiggå på något annat sätt och följderna förden skull skulle bliva, att författaren icke kunde begagna sig av sin rätt utan att i samma ögonblick förlora den.»

Herr talman! Den svenska riksdagen har i dag att ta ställning till ett förslag om ny lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk. Det rättsområde, som berörs i detta förslag, har länge varit i behov av reglering. De gällande lagarna är från 1919. De har visserligen i olika avseenden förnygrats och förändrats, främst genom förlängningen av skyddstiden, men de måste numera betraktas som föråldrade.

Under de senaste tjugu åren har det skett en förändring i sättet att se på de litterära och konstnärliga upphovsmännen. De betraktas numera som kulturarbetare, d. v. s. som betydelsefulla samhällsmedborgare, och man anser att deras prestationer bör ge utdelning på samma sätt som löntagarnas arbete och företagarnas planering och risktagning.

Men samtidigt har upphovsmännens rätt blivit vanskligare. Vi har fått helt nya medel att mångfaldiga och sprida konstnärliga produkter, och i samband därmed har nya intressenter tillkommit. Det har rent av uppstått nya konstformer. Läget är i dag ett annat än 1919. En ny lagstiftning ter sig som i hög grad angelägen.

Den har låtit vänta på sig. Utredningsarbetet började 1938. Många gånger under de gångna åren har upphovsmännens sammanslutningar givit uttryck för sin otålighet. Erkännas måste emellertid, att problemen varit av mycket invecklad art och att de speciellt under 1950-talet genom nya tekniska förfaringssätt blivit än mer invecklade. På upphovsmannahåll har man därför medgivit, att dröjsmålet har varit till nytta: lagförslaget har blivit bättre än det skul-

le ha varit om det framlagts tidigare. Jag tycker att man i det sammanhanget med tacksamhet bör notera den insats, som har gjorts ifrån alla dem som förberett det lagförslag vi nu skall behandla. Jag skulle vilja nämna förutvarande riksmarskalken Ekeberg, professor Eberstein och numera justitierådet Hedfeldt.

Förseeningen sammanhänger med ännu en omständighet. Kungl. Maj:ts proposition är frukten av ett mer än två decennier gammalt samarbete. Detta samarbete fördröjdes under kriget. Bortsett härifrån är det naturligt, att det tar lång tid och oändlig möda och tålmod att sammanjämka olika nationella ståndpunkter. Detta långa och omsorgsfulla arbete, som har varit tålmodsprövande för många berörda grupper, bör — tycks det mig — vara en faktor att räkna med när man nu skall ta ställning till det slutliga resultatet.

Vad upphovsmännen själva beträffar vill jag understryka, att deras organisationer med förväntan har sett framåt mot denna dag, då riksdagen skall ta ståndpunkt till propositionen. Detta innebär att de betraktar lagförslaget som i stort sett tillfredsställande från deras synpunkter. Åtskilliga länge närda önskemål från deras sida har förverkligats. Jag vill här peka på lagförslagets 5 kap., som behandlar de utövande konstnärernas intressen, på den nya inställningen till ersättningsfrågorna när det gäller till exempel skolantologier och på den definitivt fastslagna skyddstiden.

Jag är beredd att i stort sett ställa mig bakom propositionen. Detta innebär dock inte att det skulle saknas anledning till kritik, ja, rent av till missnöje med propositionens sätt att avväga upphovsmännens och hans motparters intressen.

Det finns väl många sätt att bygga upp en lag om upphovsrätten. Man har här bestämt sig för att först fastslå, att upphovsmännen har ensamrätt till sitt verk generellt sett. Därefter har man för att tillgodose vissa andra intressen

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

föreskrivit inskränkningar i denna ensamrätt. Det ursprungliga betänkandet innehöll vissa värdefulla bestämmelser om förlagsavtal, vilka till skydd för den svagare upphovsmannaparten har givits s. k. tvingande karaktär. I propositionen har dessa sistnämnda regler utgått. Jag tror att man får acceptera detta. Lika självklart är det inte att man accepterar de inskränkningar i själva ensamrätten som propositionen innehåller. Jag ber att få peka på en rad sådana enligt min mening omotiverade inskränkningar.

1. Enligt förslaget 11 § skall framställande till eget bruk vara tillåtet. Det kan låta naturligt. Det kan emellertid hårt drabba låt oss säga vetenskapliga författares tidskriftsartiklar. Bestämmelsen ser också ut att ge till exempel en konstgjutare möjlighet att för eget bruk göra enstaka avgjutning av ett till honom inlämnat konstverk. Detta måste allvarligen kritiseras.

2. Enligt lagförslaget 16 § äger utgivare av antologier för skolbruk eller gudstjänstbruk att medtaga mindre delar av litterärt eller musikaliskt verk utan att inhämta upphovsmannens samtycke. Denna s. k. tvångslicens är en kränkning av upphovsmannens »droit moral», av hans ideella rätt. Den bringar dessutom upphovsmannen i underläge vid förhandling om ersättning. För att tillgodose ett påstått samhällsintresse tar lagen alltså ställning i en avtalsfråga till förmån för den starkare parten.

3. För välgörande ändamål har gjorts än längre gående undantag — det gäller 20 §. Ett utgivet verk skall få framföras utan ersättning till upphovsmannen, om den som framför verket gör det utan ersättning. Upphovsmannen ålägges här att idka välgörenhet — en obegriplig bestämmelse så länge man inte exproprierar andra gruppers arbetsresultat till förmån för vissa begränsade intressen.

4. Det förtjänar i detta sammanhang nämnas, att lagen inte skyddar artister

mot att televisionen utan ersättning spelar deras filmer.

5. Enligt 47 § saknar artisterna rätt att själva förhandla med Sveriges radio om ersättning för användningen av deras inspelningar, utan det skall ske genom skivfabrikanterna.

6. Vissa upphovsmän har i lagen lämnats helt utan skydd, nämligen artister som inte framför verk i egentlig mening men som har viktiga roller i underhållningsbranschen, t. ex. vissa danskonstnärer.

7. Kommersiella grammfoninspelningar kommer att inbringa utövande konstnärer ersättning endast om de spelas i radio, medan t. ex. restaurangerna får framföra dem fritt.

De här framförda anmärkningarna mot propositionen är att betrakta som exempel på invändningar som uphovsmännen skulle kunna göra. Jag avstår emellertid från yrkanden i det sammanhanget. Avgörande är för mig angelägenheten av att lagstiftningen nu bringas i hamn. Härtill måste jag dock göra den reservationen — och därvidlag kan jag instämma med justitieministern — att ett fortsatt reformarbete är önskvärt för att slutgiltigt ge uphovsmännen deras erkända, av expropriativa ingrepp icke beskurna rätt till frukterna av konstnärligt arbete.

Med dessa utgångspunkter har jag ansett mig kunna avstå från att motionsvis framföra yrkanden om ändringar i propositionen. Endast i ett par detaljfrågor har jag motionerat om ändringar. Den viktigaste gäller lagen om rätt till fotografisk bild. Jag återkommer till det.

Genom utskottsbehandlingen av detta ärende har det emellertid på vissa punkter uppstått en ny situation, som kan föranleda diskussion inte blott av utskottets ändringsförslag utan också av vissa delar i själva propositionen. När jag nu går in på utskottets arbete, så vill jag först uttrycka min tillfredsställelse över den grundlighet, med vilken

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

utskottet har behandlat detta ärende, och min beundran för den omdömesgilla behandlingen av många svårbe-mästrade problem.

Utskottet har gjort många kloka av-väganden mellan det rättvisa och det praktiskt genomförbara, t. ex. när det gäller undantag för textilkonst, den s. k. industrimusiken och vissa förslag som skulle komma i strid med Bernkonven-tionen. Å andra sidan måste jag anmäla tvekan angående utskottets uttalande på s. 52 angående omfattningen av rätten till fotokopiering för eget bruk — här förefaller mig utskottets tolkning av den givna texten var alltför extensiv.

Jag skall också be att få stanna vid ett par av utskottets uttalanden. Det gäl-ler generalklausulen i 29 § och bestäm-melsen i 51 § om skydd för klassiska verk.

I anslutning till generalklausulen i 29 § refererar utskottet lagrådets utta-lande, att de sociala förutsättningarna vid ingående av avtal är olika, eftersom parterna inte är ekonomiskt jämställda. Upphovsmannen är vanligen den sva-gare parten. Stadgandet om jämkning i avtal, som strider mot god sed eller eljest är otillbörligt, bör därför inte till-lämpas så återhållsamt som i skuldebrevslagen. En parallellföreteelse finns i nyttjanderättslagen. Utskottet framhål-ler, att vissa förlagsavtalsbestämmelser, som i auktorsrättskommitténs förslag var tvingande, i propositionen gjorts dispositiva just med hänsyn till det skydd generalklausulen kan ge upphovs-mannen. Utskottet finner med rätta, att detta utgör ett skäl för att stadgandet bör tillämpas på det sätt lagrådet rekommenderat.

På en punkt kan dock vissa upphovs-män ha anledning till ängslan för att ge-neralklausulen — även vid en strängare tillämpning — kan bli verkningslös. Det gäller tolkningen av begreppet »god sed på upphovsrättens område». Det är utan tvivel så, att mycket som nu på grund av långvarigt bruk kan betraktas som

ett slags sed inte alls av upphovsmän-nen kan betraktas som god sed. Så är t. ex. fallet med översättarnas totalöver-låtelse av sina verk. Kvalificerade över-sättningar kan säljas vidare av ett för-lag och användas i helt nya former till fördel för förlaget och originalförfatta-ren men utan fördel för översättaren, utan vars arbete det dock inte skulle va-rit möjligt att sprida det utländska ver-ket i Sverige. Det bör påpekas, att över-sättarnas honorar är mycket blygsamma och alltså inte på något sätt kan moti-vera ett sådant system.

Nu har emellertid utskottet i anslut-ning till förslaget 3 § gjort ett intres-sant uttalande, som återfinns på s. 40: »En sedvänja, som är menlig för upp-hovsmännen eller eljest icke önskvärd, sanktioneras alltså icke av lagen. Vad som är god sed skall bedömas objektivt; bl. a. märkes att den omständigheten att en sedvänja nått stor utbredning icke i och för sig behöver medföra att den skall godtagas.»

Jag utgår från att utskottet avser, att detta uttalande om begreppet »god sed» skall äga giltighet också beträffande samma uttryck i 29 paragrafens gene-ralklausul. I så fall kommer denna be-stämmelse måhända att verka sanerande på det auktorrättsliga avtalsområdet.

I fråga om skyddet för klassiska verk i 51 § säger utskottet, att »det bör under inga omständigheter ifrågakomma att inskrida mot konstnärligt syftande el-ler eljest ambitiösa bearbetningar av äldre verk, även om resultatet är om-stritt och kanske på sina håll skarpt kritiserat». Det är förvisso ett betydel-sefullt ställningstagande. Jag kan anslu-ta mig till utskottets mening. Den klas-siska skatten ingår icke som en död last i kulturlivet; den är ofta inspirations-källa för vidareiktning, nytolkning och tilldiktning, inte att förglömma spexet, parodien, den raljanta parafrasen. Den klassiska dikt som inte tål dessa varia-tioner är död och behöver inte ges sär-skilt stöd. Endast uppenbar förvansk-

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

ning, stympningar och dylikt, bör förhindras i lag, och detta skydd kvarstår enligt utskottet.

Jag tror att det också är i anslutning härtill som man bör se utskottets vägran att acceptera att ingripande skall kunna ske på förberedelsestadiet. På ett sådant stadium kan man i regel inte bedöma det färdiga resultatet, som kanske inte skulle behöva klandras. Utskottets motvilja mot förhandscensur ansluter jag mig till.

Jag vill därför, herr talman, beträffande 51 § yrka bifall till utskottets hemställan, som innebär att följande ord skall utgå ur lagtexten: »... eller om sådant återgivande förberedes.»

Därmed är jag, herr talman, inne på de ändringar i propositionen, som har föreslagits av utskottet.

Först vill jag uttrycka min tillfredsställelse över två förändringar, som enligt min mening tillgodoser viktiga rättvisekrav.

Den ena förändringen gäller förslaget 20 §. Enligt denna får sceniskt verk och filmverk, som är utgivet, framföras offentligt vid gudstjänst eller undervisning. Detta innebär, att den som skapat en film, direkt avsedd för skolbruk, inte kan erhålla ersättning om filmen visas i TV:s skolprogram. Religiösa dramatiska verk, som är särskilt lämpade att framföras i form av sånggudstjänst, skulle också vara undandragna ersättning, när de framförs i den form, för vilken de är bäst lämpade och för vilken de skapats. Det obilliga i en sådan bestämmelse framstår som uppenbart, och jag får, herr talman, i denna punkt yrka bifall till utskottets förslag, att undantaget för sceniskt verk och filmverk skall gälla hela 20 §.

Den andra av utskottet föreslagna ändringen gäller 15 § i lagen om rätt till fotografisk bild. Jag har själv varit med om att motionera om att kvalificerade fotografier skall få ett skydd motsvarande det i lagen om upphovsrätt. De av utskottet föreslagna tilläggen till pa-

ragrafen förefaller mig utgöra en lycklig lösning av problemet, ägnad att tillgodose de konstnärligt och vetenskapligt högststående fotografierna. Jag får därför också i denna del, herr talman, yrka bifall till utskottets hemställan.

På tal om de förbättringar, som utskottet har gjort, vill jag också instämma med herr Fröding, då han yrkar bifall till reservationen rörande 13 § om skydd för byggnad eller bruksföremål — jag behöver här inte gå närmare in på själva saken.

Det finns emellertid partier i utskottsutlåtandet, som måste bemötas med allvarlig kritik.

Majoriteten inom utskottet har föreslagit, att 18 § skall förse med ett andra stycke innehållande en tvångslicens: den som vill framställa s. k. talböcker för utlåning till blinda och andra svårt vanföra må göra detta utan tillstånd av författaren. Denne skall dock äga rätt till ersättning. Bestämmelsen är av utskottet formulerad i nära anslutning till 16 §. Det finns därför anledning att här ta upp vissa principiella frågor, vilka jag — det sade jag inledningsvis — inte hade tänkt vidröra, om jag inte föranletts till det av utskottets ändringsförslag i denna del.

Hela upphovsrätten är för författarnas del byggd på tanken, att gottgörelse för det konstnärliga arbetet utfaller i framtiden, inte i en omedelbar framtid som vid arbete i allmänhet, utan i en ovisst framtid. Jag behöver här inte nämna exempel på verk som då de först publicerades antingen blev förbigångna med tystnad eller rönt motgång, hån och förakt, för att senare, ibland många decennier senare, kom att anses som omistliga, varvid äntligen ett ekonomiskt utbyte kunde komma i fråga. Jag skall i stället påminna om att också en författare, som kan räkna med en viss omedelbar avsättning av sitt verk och därmed en viss omedelbar inkomst, måste kalkylera med framtida inkomster av verket. Under gynnsamma omständig-

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

heter kan boken gå ut i nya upplagor, den kan efter en tid ges ut i billighetsupplaga, den kan säljas som följetong, den kan översättas till främmande språk, den kan bli föremål för uppläsning i radio eller TV, den kan filmas, den kan utges som talbok. Med alla dessa möjligheter måste en författare kalkylera. Kanske är inkomsterna i varje särskilt fall obetydliga, men många bäckar gör, inte en älv men i varje fall en å. De sammanlagda ersättningarna utgör betalning för det ursprungligen utförda arbetet. Man kan därför inte hävda, som ibland skett, att när man gratis utnyttjar en författares verk så tar man ingenting ifrån honom. Man säger att han ju inte behöver göra någon arbetsinsats utöver den han redan gjort. Jo, varje gång man tar gratis minskar man den ersättning han har rätt att vänta sig i framtiden. Detta är givetvis synpunkter som ligger bakom den internationellt accepterade principen om viss skyddstid för litterära verk. Den principen är erkänd även i länder utanför Bernkonventionen, även om den där får en från konventionen artfrämmande utformning.

Har man detta klart för sig bör följden bli, att man är försiktig med inskränkningar i auktorrätten. Alltför ofta kan de få en innebörd som inte är avsedd.

Inledningsvis — det är på s. 31 — säger utskottet, att det knappast kan förnekas att alltför totala rättigheter för upphovsmännen kan medföra ett visst hinder för verkens spridning till så vida kretsar som möjligt. Ja, detta är alldeles riktigt när samhället vill ställa sådana förmåner direkt till medborgarnas förfogande, t. ex. vid de fria bibliotekslånen eller vid viss arkivfotografering. Citaträtten kan väl också i viss mån sägas vara en frukt av en sådan tankegång.

Men saken ter sig allt annat än självklar, då det krävs förmedling av en producent, som själv har ekonomiskt

intresse av bokframställning. Hittills har gällt, att litterärt verk i viss utsträckning gratis får intas i antologier för skolbruk. Detta betyder ju i själva verket, att man ger skolbokförläggarna en privat expropriationsrätt. Att detta varit till fördel för det allmänna kan man hävda först om man efter insyn i förläggarnas kalkyler kan fastställa, att dessa varit så pressade, att ett eventuellt författarhonorar med nödvändighet måste tas ut av bokköparen. Nu tror jag inte alls att insynen skulle givit det resultatet; förlagen tycks klara sig ganska bra.

I fråga om antologier är betänkanudet, propositionen och utskottsutlåtandet ense om att författarna skall ha ersättning. Men utlåtandet föreslår beträffande talboken, att den skall få utnyttjas med stöd av tvångslicens. Enligt en tvångslicensbestämmelse äger viss utnyttjare av ett verk rätt att på visst sätt mångfaldiga eller utsända verket utan att inhämta upphovsmannens samtycke. När kan sådant vara påkallat?

Författarna har själva slutit avtal med Sveriges radio om rätt för företaget att utan hörande av varje särskild författare utnyttja föreningsanslutna författares verk mot betalning i efterhand. Det är detta avtal som legat till grund för propositionens 22 §. Bakom avtalet och paragrafen ligger det faktum, att radion har behov av smärre litterära bidrag och att programmen ofta skapas med relativt kort varsel. Jag kan tänka mig, att radion med en annan ordning skulle kunna behöva inhämta samtycke från 50—100 författare och kompositörer i veckan. Jag medger att siffrorna bara bygger på ett antagande, men de förefaller inte osannolika.

Ett sådant tillvägagångssätt skulle vara mycket opraktiskt. Det skulle dessutom kunna medföra den risken, att en programredaktör inte i tid får kontakt med upphovsmannen och därför kommer i onödiga svårigheter. Författarna har visat förståelse för dessa problem.

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

Dessutom stadgar 22 § rätt till förbehåll. Den författare som inte vill vara med om denna ordning kan enligt avtalet och den föreslagna paragrafen reservera sig. En sådan tvångslicens är dels praktiskt motiverad, dels försedd med en reservationsrätt, som skyddar upphovsmannen mot ovälkomna utsändningar. Hans »droit moral» är skyddad.

Det är svårt att se, att ett tvångslicenssystem i andra fall är påkallat. Den som planerar en antologi för skolbruk eller religiöst bruk torde aldrig ha anledning att vara ute i sista minuten. Och om han nu skulle vara det, är det inte då en smula opåkallat att i lag lägga hyende under en sådan last? Det måste därför finnas andra skäl.

I lagrådsremissen anförde departementschefen: »Inom gudstjänstlivet behövs man tillgång till enhetliga samlingar av texter och melodier, ordnade i nummerföljd eller på annat sätt, vilka innehåller vad som lämpar sig för olika tillfällen.» Ja, så är det ju, men därmed har ju inte givits något som helst skäl för att tvångsrekrytera författares verk till religiösa antologier!

Vad skulle man vinna med en tvångslicens? Jo, man skulle komma åt någon enstaka författare, som på en gång skrivit något som lämpar sig för gudstjänstlivet och som inte önskar det publicerat i en sådan antologi. Jag minns så väl Ragnar Jändel. Han hade fått en av sina dikter intagen i det psalmboksförslag som låg till grund för 1936 års psalmbok. Han förklarade att han inte önskade dikten intagen i psalmboken. Man respekterade detta, och det är naturligt, men man hade kunnat säga nej. Med hjälp av en tvångslicens skulle man ha kunnat ta in Ragnar Jändels dikt i psalmboken. Kan man inte förmoda att endast mycket starka personliga skäl föranleder en sådan inställning hos en författare? För Jändel var det så, att han hade ändrat sin religiösa inställning. Sådant får man väl respektera. Samhället måste respektera skäl som är av en så starkt personlig art.

Samma sak gäller väl om skolantologierna. De flesta författare önskar nog bli representerade i en sådan antologi. De skulle säkert vid förfrågan tacka ja. De som skulle tänkas vägra sin medverkan borde få göra det, eftersom det kan röra sig om allvarliga konstnärliga konflikter mellan en ståndpunkt som ligger bakom ett ungdomsverk och en hållning som författaren senare i livet intagit. Anspråken på fullständighet kan i en antologi över levande litteratur ju ändå inte uppfyllas.

En lösning av skolboksfrågan har tidigare framkastats: man kunde ge upphovsmännen rätt att besluta rörande verk som de själva äger, medan sådana verk som totalöverlåts till förslag samt avlidna författares verk kunde göras fria. I och för sig har jag inte några yrkanden i nu berörda frågor, men det har varit nödvändigt att dra fram dessa synpunkter, eftersom utskottet utformat sitt nya förslag till 18 § i så påtaglig avslutning till den av mig här kritiserade bestämmelsen. Utskottet säger sålunda på s. 61 i utlåtandet, att den upphovsrättsliga ensamrätten skulle lägga vissa hinder i vägen för användning av talboken: framställaren måste ta kontakt med varje författare, vilket skulle medföra en besvärlig administrativ apparat och kunna föranleda luckor i talboksbeståndet, om man inte kunde få tag på författaren eller inte kunde träffa uppgörelse med honom i honorarfrågan. Dessa synpunkter, herr talman, är inte hållbara.

Låt mig först klart deklarerat: alla i samhället måste se som en angelägen uppgift, att de blinda och andra vanlottade på allt sätt kompenseras för sin svåra situation. Upphovsmännen har i detta avseende inte ställt sig mindre förstående än andra folkgrupper. Tvärtom kan det visas, att de i vissa konkreta sammanhang gjort mer för de vanlottade än genomsnittsmedborgaren. Det är sagor då man förtäljer, att författarorganisationerna skulle vilja sko sig på de blindas och vanlottades bekostnad.

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

Den konflikt som varit föremål för uppmärksamhet i pressen har en helt annan innebörd, såsom jag strax skall visa. Dessutom vill jag kraftigt understryka, att det är ett klart ideellt författarintresse att nå fram till den publik som de blinda och andra vanlottade utgör. Någon motsättning mellan författarnas intressen och de blindas finns inte, även om De blindas förening i ovist nit sökt göra detta gällande.

Det är emellertid min bestämda uppfattning, att omsorgen om de vanlottades materiella och andliga välbefinnande är en angelägenhet för det allmänna, för staten, även i den meningen att staten skall stå det ekonomiska ansvaret härför. På den punkten är jag helt ense med utskottets majoritet. Ståndpunkten innebär, att man inte kan ålägga en liten och i stort sett fattig medborgargrupp som upphovsmännen att bedriva viss välgörenhet.

Vad finns det då för skäl för det föreslagna tvångsingenripandet? Förmodandet att upphovsmannen inte är anträffbar förefaller mig ganska hasarderat. Författare har adress och telefon som de flesta andra. Och det kan vid talboksframställning inte vara tal om någon sådan brådska, att kontakten hänger på dagen eller ens på veckan. Det är en relativt dyrbar sak att framställa en talbok och planerandet torde kräva sin tid. Den administrativa apparat, som erfordras för införskaffande av materiell — band och apparater — för ordnandet av reparationer och för kontakt med uppläsarna, måste väl rimligen vara så utbyggd, att den kan betjäna även kontakten med författarna.

Det återstår då av utskottets motiveringar för tvångslicensen, att en inspelning kan stranda på att ekonomisk uppgörelse inte kan träffas. Det är säkert där man har att söka pudelns kärna.

Både när det gäller antologier och när det gäller talböcker blir det författarens sak att efter utnyttjandet av hans verk framställa krav. Hans möjlighet att

hävda sig är helt obefintlig. Är han inte nöjd med vad som bjuds, sägs det, får han vända sig till domstol. Lagen om tillgång och efterfrågan har satts ur spel. Tror någon att fattiga författare vågar sig på processa i sådana sammanhang? Nej, författaren får här som så ofta annars vara nöjd med vad som bjuds. Staten drar sig undan sitt ansvar och tar lagstiftningsvägen ställning för en part i ett civilrättsligt förhållande. Den parten är när det gäller antologier den starkare parten, när det gäller talböckerna väl inte ekonomiskt stark men kan i stället begagna den effektiva metoden att vädja till författarnas blygsel. Bakom bestämmelsen ligger ett »vet ni inte skäms som vill ta betalt av dessa vanlottade människor!» Är det verkligen rimligt av samhället att inta den ställningen i en fråga, där det ytterst också enligt utskottets uppfattning är statens sak att ta det ekonomiska ansvaret?

Författarna har i olika sammanhang visat sig kunna förhandla med motparter. Författarna har visserligen svag organisation och avtalen har inte alltid blivit bra, men förhandlat och kommit till lösningar har man gjort. Författarnas eget normalavtal med förläggarna och deras avtal med radion ligger i flera stycken till grund för propositionen. Författarna hoppas också på goda grunder kunna få till stånd ett normalavtal om skolantologier.

När det gäller avtal om talböcker har författarna legat i underläge. Pressen från den allmänna opinionen har varit för stark. Redan för att få själva författarrätten accepterad har författarföreningarna måst föra talan inför domstol. Det kom aldrig till någon process. De blindas förening erkände skyldigheten att begära tillstånd av upphovsmannen och erkände författarnas rätt till ersättning. Därefter har författarna accepterat ett av en opartisk förlikningsman framlagt avtalsförslag. Kan det verkligen vara utskottets mening att ett förlikningsförslag, som i denna situation har

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

framlagts av en ledamot av högsta domstolen, inte skulle i sådan grad tillgodose vad billigt är, att det kunde få normera den ekonomiska sidan av talboken utan ingripande från statens sida? Det är min bestämda övertygelse att ett sådant avtal skulle komma till stånd ganska snart, ett avtal på likställighetens grund. Utskottsförslaget innebär att man än en gång förvisar upphovsmännen till supplikanternas ryggrökande skara, varifrån jag verkligen tror att man äntligen var på väg att rädda dem.

Men frågan, ärade kammarledamöter, har ytterligare en aspekt. Det är allmänt bekant att talskivan, talbandet, alltså det som vi kan sammanfatta såsom talboken, i utlandet är under enorm utveckling. Det är riktigt att talboken ännu inte fått samma spridning här i landet, men det är otvivelaktigt att den har en stor framtid också här, om man inte lägger hinder i vägen för utvecklingen. Det tyckes mig alldeles klart, att den föreslagna tvångslicensen är ett sådant hinder.

Om ett litterärt verk redan har inbetalats till förmån för de blinda och andra svårt vanföra, torde ett kommersiellt företag på området, som måste räkna också dessa vanlottade bland sina kunder, inte våga sig på en ny inspelning. I stället för en stor kommersiell upplaga får man då en mindre och därigenom dyrare talboksupplaga, enbart avsedd för blinda och andra vanföra. Men även om ingen inspelning för de blinda gjorts, måste det kommersiella företaget räkna med risken att en sådan inspelning göres på grundval av tvångslicensen.

Ett kommersiellt företag kan på detta sätt aldrig skaffa sig ensamrätt, en ensamrätt som dock är förutsättningen för att man med kraft skall kunna gå in för en utgåva. Talboken förblir därigenom en liten exklusiv och dyrbar artikel. Tvångslicensen motverkar en önskvärd utveckling mot billiga talböcker samtidigt som den berövar författarna en

inkomstkälla, som i en framtid kanske kan bli väsentlig. Utskottet förklarar helt kort, att man anser dessa farhågor överdrivna. Det finns ingenting i utlåtandet som stöder detta ställningstagande. Det har gjorts lättfärdigt och utan penetrering av relevanta fakta.

Summan är att både de angivna skälen för en tvångslicens och motskälens mot författarens farhågor består av lösa antaganden. Att bygga en lagregel på så lös grund är verkligen inte tillfredsställande. Det är över huvud taget otillfredsställande och staten ovärdigt att tillgodose de behövande i samhället på bekostnad av en liten grupp medborgare, författarna, som själva inte har det så väl ställt.

Utskottet har upptagit en bestämmelse till skydd för de blinda men utsträckt den till att gälla även andra svårt vanföra. Det kan påpekas, att de poliosjuka blir tillgodosedda enligt 12 §, en bestämmelse som inom parentes sagt bygger på ett samtycke som författarna frivilligt lämnat för många år sedan.

Här är nu tre grupper av vanlottade tillgodosedda på författarnas bekostnad. Tendensen är tydlig. När samhället finner det lämpligt att överflytta en del av sitt ansvar på upphovsmännen, torde det inte dröja alltför länge innan nya och i och för sig behjärtansvärda ändamål kommer att anmäla sig. Var skall gränsen dragas? Är det inte fara värt att man förbiser, att författarna själva tillhör samhällets vanlottade? Vore det inte skäl att vid avvägningen av frågorna bättre skärskåda upphovsmännens behov av stöd?

Till utskottsutlåtandet har fogats en reservation, som i princip går ut på att inte heller ersättning skall tillkomma författarna. Jag tror mig med eftertryck ha avvisat en sådan ståndpunkt. Det bör emellertid understrykas, att denna ståndpunkt i första hand är fientlig mot de blinda — en förolämpning mot dem, eftersom den inte anser dem värda det stöd från samhället, som består i att

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

man betalar deras författaravgifter. Mot reservanterna borde de vanlottade och författarna stå enade på samma frontlinje. Att man är beredd att av statsmedel ge utlåningsersättning — några ören alltså — rubbar inte denna min uppfattning.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka avslag på utskottets förslag till ett andra stycke i 18 §. Jag ansluter mig alltså till propositionens utformning av paragrafen. Jag vet inte om det är möjligt att nu göra ett andrahandsyrkande, men skulle detta avslagsyrkande inte vinna kammarens bifall yrkar jag bifall till utskottets förslag.

Den andra av utskottets ändringar som uppkallar mig till kritik är förslaget att stryka andra stycket i 23 §, enligt vilket Kungl. Maj:t bemyndigas föreskriva avgifter på utlåning och uthyrning av litteratur.

Jag kan i och för sig förstå utskottets motvilja mot att tillstyrka ett sådant fullmaktsstadgande. Emellertid undrar jag, om inte utskottet missförstått avsikten med det hela. Stadgandet har en annan funktion än utskottet räknat med. Helt nyligen har i denna kammare en redogörelse lämnats för bibliotekersättningen till författarna för utlåningen av deras verk. Denna ersättning är utformad så, att den kan anses spegla en rätt till ersättning för varje boklån från offentliga bibliotek. En sådan rätt föreligger dock inte, utan anslaget har tillkommit såsom ett uttryck för vad som är rättfärdigt och billigt. Det har emellertid hela tiden varit en tyst förutsättning att man i den nya lagen om upphovsrätt skulle få med ett stadgande som kunde bilda ett mera fast underlag för ersättningen. Ett sådant stadgande föreslås i propositionen.

När utskottet vill ha bort detta stadgande, är motivet uppenbarligen en fruktan för att i ett läge, då staten vägrar utbetala bibliotekersättningen till

författarna, avgifter på bokutlåningen skall åläggas låntagarna.

Då författarna tidigare krävt denna form av ersättning — alltså i form av avgifter från låntagarna — har det berott på två omständigheter. Man har för det första menat, att ersättningen på detta sätt skulle bli större än om medlen utbetalades av staten, som samtidigt själv skulle bestämma beloppens storlek. I detta avseende har författarna sannerligen fått rätt. Därom vittnar den oblygt låga ersättning som för närvarande utgår. För det andra har man velat undvika, att författarsättningen begagnas som en regulator, då staten befinner sig i ekonomiska svårigheter, det s. k. statsfinansiella läget. Författarna har erfarenheter att åberopa. Statsstipendierna till författarna utgick 1939 med 75 000 kronor. Så kom kriget. Man behövde pengar för försvaret, och siffran sjönk från 75 000 kronor ned till 16 000 kronor år 1940. En biblioteksavgift skulle inte innebära samma frestelse.

Emellertid är författarorganisationerna fullt på det klara med att kravet på sådan avgift inte är realpolitik. De är också medvetna om att en avgift skulle innebära risker för minskning av utlåningen. Då de nu kräver, att fullmakten för regeringen att införa sådan avgift skall kvarstå i lagen, beror det på att stadgandet härom enbart är avsett att vara den rättsliga grundvalen för den bibliotekersättning med statsmedel som numera utgår. Utskottet understryker att författarna skall ha ersättning — varför då inte på förslaget sätt stadga denna rätt? Bestämmelsen kommer att vara till mycken nytta och innebär ingen risk för att avgift i verkligheten kommer att påläggas boklånarna.

Skulle emellertid ett så vittgående fullmaktsstadgande inte anses önskvärt, finns det dock ingen anledning varför det inte skulle avse uthyrning av böcker. Återigen förefaller det mig som

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

om man lagstiftningsvägen toge ställning i ett civilrättsligt avtalsförhållande. Man bör nämligen se saken på följande sätt.

I och med att staten nu ersätter utlåning av böcker och låter anslaget här för bestämmas av den aktuella utlåningens omfattning, har man fattat principbeslut om det berättigade i att författaren får ersättning för ett sådant utnyttjande av hans verk. Därmed är egentligen samma beslut fattat om de s. k. bokbarernas uthyrning. Denna bör så mycket mer vara underkastad denna tankegång, som det där gäller ett rent kommersiellt utnyttjande av böckerna. Finns det något rimligt skäl, att staten, i en situation, där den själv tagit sitt ansvar, befriar vissa utnyttjare från ansvar?

Utskottet har visserligen försökt se praktiskt på saken och antagit, att en avgift på uthyrningen inte skulle ge nämnvärt utbyte. Men utskottet saknar helt material för sitt påstående. Någon undersökning har inte gjorts, och man har inte ens refererat de synpunkter som tidigare kommit till synes bland annat i bokutredningens betänkande. Vore det inte bättre att man överlämnade sådana praktiska frågor till dem som skulle utforma bestämmelserna? I lagen gäller det endast principen, och den är viktig nog. Det förefaller mig opåkallat att, som här föreslås ske, staten tar parti för bokbarerna mot författarna. Vad här sagts om uthyrningen av böcker gäller för övrigt också om uthyrningen av grammofonskivor.

Man har sagt att uppbörden av avgifterna skulle vålla besvär. I själva verket kan denna uppbörd ske på ett relativt enkelt sätt genom Sveriges författarfond — men den praktiska utformningen får bli en senare fråga. Kammaren har att ta ställning till det berättigade i själva saken. Och där har jag svårt att tänka mig att någon tvekan skulle vara nödvändig — då riksdagen nu så länge beviljat anslag till biblioteksersättningen.

Med stöd av det sist sagda får jag, herr talman, yrka avslag på utskottets förslag att andra stycket av 23 § skall utgå ur lagen. I andra hand skulle jag önska kunna yrka, att man förändrade lydelsen av paragrafen på det sättet att de två orden »utlåning och» utgår och att stycket i övrigt skulle bibehållas. Men jag får överlämna till talmannen att själv bestämma huruvida ett sådant yrkande är förenligt med riksdagsstadgan.

Slutligen några ord om 42 §. Jag har undertecknat en motion vari föreslås, att konstverk hos upphovsmannen skall vara undantaget från utmätning. Utskottet står helt främmande för tankegången i motionen. Man pekar på vissa behjärtansvärda intressen som talar för att utmätning må kunna ske. Min avsikt var i första hand att förhindra att vissa mot konstnärerna riktade intressen främjades genom regeln. Efter att ha studerat utskottets motivering är jag numera böjd för att anse propositionens lösning väl avvägd. Herr talman! Jag har i denna del inget yrkande.

Härmed har jag avslutat min granskning av det föreliggande förslaget till upphovsrätt. Det är mig då angeläget att än en gång framhäva vikten av att lagen nu förs i hamn. Den innebär en reform på kulturlivets område av största betydelse. Det får inte längre heta om vårt land, att vi i vårt utarmade kulturliv har vår underutvecklade sektor. Med de fördelar den nya lagen bjuder — med ett fortsatt reformarbete i sikte — torde man snart kunna vederlägga detta omdöme.

I de fall jag inte särskilt framställt yrkanden ansluter jag mig till utskottets förslag och uttalar förhoppningen att beslutet i övrigt må gå i upphovsmannavänlig riktning. Ett rikt kulturliv blommar, om upphovsmännen kan känna samma trygghet i sitt arbete som andra yrkesmän. Besluten i dag bör kunna bli krönet på ett mer än tjugoförårigt lagstiftningsarbete.

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

Vidare anförde:

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Arvidson påstod att jag inte hade kunnat mata in i en maskin det material, som skulle ge ett svar på frågan vad konst är, och att ingen annan heller i litteraturen hade kunnat göra detta. Jag konstaterar då, att herr Arvidson borde ha vissa förutsättningar att kunna mata in materiel i maskiner, men hans maskin har inte ens givit något utslag alls i fråga om vad konst är.

Beträffande äganderettsfrågorna har vi i dag diskuterat upphovsrätten och inte de övriga rättsfrågorna. Jag har därför inte haft anledning att gå in på dem. Tillåt mig dock, herr talman, att säga att det är tur att herr Arvidson inte är verksam inom handeln och industrien, ty den trust- och kartellanda, som han visat i sitt anförande, är helt enkelt oerhörd. Jag skulle till justitiedepartementets tjänstemän vilja säga, att justitiedepartementet är vida radikalare än herr Arvidson. Jag trodde inte att någon kunde vara så konservativ i sådana frågor som herr Arvidson, när man ändå inom handeln och industrien kunnat följa, vart en sådan utveckling leder. Vart har den stridbare kulturkämpen herr Arvidson tagit vägen?

Slutligen vill jag citera några ord av Strindberg som hör samman med detta ämne. Strindberg skriver bl. a. att i Egypten dyrkades liken, även efter de största uslingar, och en anmärkning mot den store hädangångnes regering straffades som majestätsbrott. Det var icke allenast förbjudet att öppna Dödsboken över Farao, det var även påbjudet att prisa hans dåliga handlingar såsom varande berömliga. Swedenborg lär därför ha sagt att Egypten betyder mörkret.

Det är en skakande skildring av de tankegångar, som herr Arvidson presenterat, och den bör väl ändå stämma

till eftertanke. Jag ber att få säga till justitiedepartementet, att herr Arvidson leder i mörkret.

Fru JOHANSSON (s):

Herr talman! Herr Lundberg presenterade sig i sitt första anförande i dag som lekman. Detta kan även jag göra. Jag är emellertid imponerad av att en person, som erkänner sig ha lekmannamässiga synpunkter på detta område, kan prestera ett anförande på närmare en timme.

Jag är också lekman, men jag har under ärendets behandling kommit att i denna fråga få en uppfattning som är helt motsatt lekmannen Lundbergs. Även om jag blottar en okunnighet som jag kanske skulle försöka att dölja så väl som möjligt, måste jag erkänna att när vi grep oss an med denna fråga i utskottet visste jag inte mycket om vad upphovsrätten betyder. Jag var ganska tveksam — och jag var säkerligen inte ensam om det — när vi började behandla propositionen, men i dag känner jag mig faktiskt tacksam för att jag har fått vara med om handläggningen av detta spörsmål. Arbetet har för oss lekmän — åtminstone för mig själv — varit en utomordentlig studiecirkel i ett ämne, som nog — det har sagts tidigare i dag — inte särskilt många har blickat så djupt in i. När man har fått lyssna till föredragningar och själv har försökt att så gott man har kunnat bilda sig en uppfattning i frågan, har man blivit mer och mer övertygad om att den revision som här har föreslagits verkligen är motiverad.

Herr Lundberg har kritiserat förlängningen av upphovsmannaskyddet från 30 till 50 år. Jag tyckte också till en början att det verkade rent fantastiskt, men, herr Lundberg, jag har tänkt mig in i dessa konstnärers, författares och andra fria yrkesutövares ställning. Låt oss som exempel ta en konstnär som inte kan inordna sig på något annat arbetsområde utan vill göra sin insats som

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

konstnär. En del av dessa människor blir aldrig erkända, men det finns en och annan som blir det, fastän i regel inte förrän han är mycket gammal eller kanske först efter sin död. Han har ägnat hela sitt liv åt denna verksamhet. Han har kanske familj, och den har säkerligen fått kännas vid svåra ekonomiska umbäranden på grund av att familjeförsörjaren inte har haft särskilt stora inkomster att bidra med. Hade denne konstnär gått en annan väg och blivit t. ex. en skicklig affärsman, läkare, eller advokat — juristerna har ju figurerat här tidigare i dag — hade han troligen fått ganska goda inkomster. Dessa yrkesutövare har möjlighet att ge sin familj en god ekonomisk standard, och barnen kan få en god utbildning utan att behöva sätta sig i skuld. Konstnären däremot har levat för sin uppgift och när han faller bort står familjen kanske alldeles medellös. Då är det inte — det är den slutsats jag har kommit till — ur vägen att hans efterlevande ändå i någon mån kan få njuta frukterna av det arbete som han har utfört och som kanske inte förrän under hans allra sista år har givit någon utdelning. Så har jag sett på denna fråga.

Jag vill något utöver vad som redan har skett beröra en lagparagraf, som tidigare har varit uppe till diskussion, nämligen 18 § som gäller de blindas talböcker. Vid utskottets utlåtande har fogats en reservation, som jag med några ord vill kommentera. I långa stycken sammanfaller utskottets och reservanternas synpunkter. I en enligt reservanternas mening mycket väsentlig fråga har vi emellertid inte kunnat följa utskottets majoritet, nämligen i vad gäller ersättningen för framställning av talböcker för blinda. Utskottet framhåller, att starka skäl talar för att framställning av talböcker för utlåning åt blinda skall få äga rum utan upphovsmannens tillstånd. Sedan fortsätter man emellertid på följande sätt: »Däremot finns icke anledning att betaga denne rätt till skä-

lig ersättning för det utnyttjande av hans verk som sker genom framställningen.» Här skiljer sig våra uppfattningar. Reservanterna anser sig inte ha något att erinra — det vill jag särskilt poängtera för herr Arvidson — mot att upphovsmannen erhåller skälig ersättning, men denna ersättningsskyldighet skall inte åläggas talbokens framställare utan bör utgå av allmänna medel.

Om — såsom framgår av utskottets utlåtande — upphovsmannen skall uppbära viss ersättning av allmänna medel och viss del därav skall erläggas av talboksframställaren, är det att befara, att underhandlingarna mellan parterna inte alltid leder till resultat, utan att frågan måste hänskjutas till domstol. Detta bör ur flera synpunkter i görligaste mån undvikas.

Herr Arvidson framhöll, att författarna då frågan kommer upp för handläggning vid domstol ligger i underläge, därför att den allmänna opinionen är på de blindas sida. Ja, jag är för min del glad över att det är så, därför att här har vi verkligen anledning att se bort ifrån författarnas intressen och i första hand ta hänsyn till en grupp av människor, som inte har samma läsmöjligheter som vi andra. Jag vill också säga till herr Arvidson, att anledningen till att De blindas förening är så ängslig för det beslut vi skall fatta i dag är att man har rätt dåliga erfarenheter av tidigare underhandlingar och därför är angelägen om att det inte blir en sådan lucka här, att de blinda utöver alla andra problem får många och svåra domstolsprocesser att utkämpa.

Vi reservanter anser, att vårt förslag är ägnat att skapa större klarhet och ge säkrare garanti för ett undvikande av irriterande och tidsödande processer. Sett ur författarnas synpunkt kan frågan knappast få någon större betydelse. De som skulle vara mest beroende av ersättning skulle bara få en ringa del av den som skall utgå. De blindas läsvanor och smakriktning skiljer sig näm-

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

ligen inte från de seendes. Även de blinda läser i regel s. k. bestsellers, och för de författare, vilkas verk går ut i massupplagor, torde de ersättningsbeloppet här rör sig om inte ha någon avgörande betydelse. Man frågar sig också om det är förnuftigt att ha olika bestämmelser beträffande talböcker och mikrofilmade böcker. Jag ber att få hänvisa till motiveringen rörande 12 §, sista stycket där mikrofilmade böcker för svårt vanföra, polioskadade och andra svårt handikappade personer berörs. I det ena fallet skall ersättning utgå till upphovsmannen, i det andra inte. Skillnaden ligger endast i metodiken vid framställningen av böckerna; båda typerna skall kunna utnyttjas av samma kategori människor. Detta skulle alltså innebära, att om man framställer en talbok för en vanför skall författaren ha ersättning, men om den vanföre i stället lånar en mikrofilmad bok får författaren ingen ersättning. En sådan lagstiftning är inte konsekvent och måste te sig ganska svår att tillämpa.

Enligt uppgift lär det finnas omkring 2 500 blinda, som lånar talböcker. Av dessa har 85 procent inte någon annan möjlighet att tillgodogöra sig vad litteraturen har att bjuda på. Det är en ganska avsevärd siffra. »Blunda ett ögonblick och tänk», läste vi för ett par år sedan på anslagstavlor landet runt. Det har vi all anledning att göra här i dag. Reservanterna har full förståelse för nödvändigheten av större skydd för upphovsmannen och större ekonomisk trygghet för utövande konstnärer på olika områden. Vi tror, att den föreslagna lagen så långt det är möjligt täcker berättigade krav härpå. På just den här punkten jag nu berört har vi emellertid anledning att också ta största möjliga hänsyn till de samhällsmedborgare, som av olyckliga omständigheter nödgats inrätta sitt liv på ett så helt annorlunda sätt än vi andra. Deras handikapp utestänger dem från de flesta av våra kulturella och gemensamhets-

skapande tillgångar. Då är det motiverat att i största möjliga utsträckning bereda dem vidgade möjligheter att utnyttja den tekniska utvecklingen och i första hand medverka till att deras handikapp åtminstone inte skall leda till någon större ekonomisk belastning för dem. Detta ville jag ha sagt om 18 §.

Jag skulle också gärna vilja säga ett par ord om 42 §. Detta kanske kan synas obefogat, eftersom vi där har ett enhälligt utskott. Jag har dock varit mycket tveksam när vi behandlade denna punkt. Jag skall be att få läsa upp paragrafen: »Upphovsrätt må ej tagas i mät hos upphovsmannen själv eller hos någon, till vilken rätten övergått på grund av giftorätt, arv eller testamente. Samma lag vare beträffande manuskript, så ock i fråga om exemplar av sådant konstverk som ej blivit utställt, utbudet till salu eller eljest godkänt för offentliggörande.»

Det är den sista meningen i denna paragraf som jag faktiskt är rädd för. Detta är en nyhet i lagen och innebär en utvidgning av utmätningsskyddet. Jag skulle vilja ta ett exempel.

Antag att till exempel en målare häftar i skuld. Han har kanske underhållsskyldighet mot maka och barn — inom äktenskapet eller kanske utom äktenskapet. Dessa har inte möjligheter, på grund av det yrke han har, att genom införsel få ut det underhållsbidrag som de är berättigade till. Om man nu följer 42 §, som ett enhälligt utskott har föreslagit kan det bli vissa konsekvenser. En utmätningssman besöker en konstnär men kan inte mäta ut en tavla som konstnären ej signerat och som han påstår inte är fullbordad. Det är ganska svårt för lekmän att avgöra huruvida ett verk är fullbordat eller inte. Man kan inte ta verket i mät och därför frånhända hustrun och barnen sin rätt till underhåll. En tid efter detta kommer konstnären kanhända i knipa. Han ser ett tillfälle att komma ur denna situation genom att sälja det verk han har

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

hemma. Han signerar tavlan och får en inkomst på den. Utmätningssmannen har emellertid inte kunnat få något. Detta har jag varit betänksam inför.

När jag nu inte reserverat mig är det på grund av utskottets mycket tillfredsställande skrivning. Utskottet har hänvisat till att man inte kan bortse från att paragrafens formulering kan leda till missbruk. Det är visserligen klart att en konstnär bör åtnjuta utmätningssfrihet för sådana verk i hans ägo som ännu ej kan anses som färdiga. Man kan dock ej bortse från faran att bestämmelsen kan komma att utnyttjas i syfte att undandra borgenärerna egendom, till vilken de med ett naturligt betraktelsesätt borde äga rätt. Det sägs vidare i utlåtandet, att det stöter på stora svårigheter att finna en annan gränslinje än den i propositionen föreslagna. Slutligen säger utskottet följande: »Enligt utskottets mening måste emellertid vid tillämpningen beaktas den förut berörda faran för missbruk. Utmätningsskyddet får icke utsträckas utöver vad som för det allmänna rättsmedvetandet ter sig acceptabelt. Med hänsyn härtill bör en tämligen fri prövning tillåtas beträffande kravet att konstverket skall ha blivit godkänt för offentliggörande; i vissa fall bör dylikt godkännande kunna anses framgå av omständigheterna även om direkt bevisning därom ej kan föras. Skulle i tillämpningen framkomma tendenser till missbruk, bör frågan om en skärpning av bestämmelsen upptagas till förnyat övervägande.»

Det är denna skrivning som gjort att jag inte reserverat mig. Om man skulle använda sig av denna möjlighet till missbruk finns det utsikter till att ta upp denna fråga på nytt. Jag vill här ytterligare understryka vikten av utskottets skrivning på denna punkt.

Med detta ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen nr I. 18 § samt reservationen till 13 §. I övrigt ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr talmannen övertog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr ARVIDSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Fru Johansson och jag är fullt överens på alla väsentliga punkter. Vi är överens om att de blindas strävan till kulturkontakter på allt sätt bör gynnas. Vi tycks också vara överens om att den ersättning, som bör utgå till författarna till talboken, inte skall läggas på talboksframställaren utan på staten. Men om vi är överens om det förstår jag inte hur man sedan kan vända på saken och säga att inte staten har erkänt sin skyldighet — ja, jag förstår att fru Johansson säger det av sitt goda hjärta, men logiskt sett är det orimligt att resonera som hon gör, att vi skall vara snälla mot de blinda och inte låta de stygga författarna utnyttja rätten att skaffa sig inkomster på de blindas bekostnad. Det är staten som betalar kostnaderna, de går inte ut över de blinda. Varför då denna oro?

Fru Johansson säger att författarna skall förhandla inte med de blinda, som inte vill vara med om denna ersättning, utan med staten. Men förhandlingar med staten innebär att staten föreskriver. Det blir inte några verkliga förhandlingar. De blindas förening och Författarföreningen kan mycket väl som parter klara den saken själva. Risk att det blir ideliga vädjanden till domstol föreligger inte. Varför skulle man i så fall inte ha gått till domstol då det gällt uppgörelser med förlag och radio? Blindföreningen säger sig ha erfarenhet av Författarföreningens »hårda nypor», som någon uttryckte det. Jag skall inte ta upp någon polemik om den saken eftersom Blindföreningen inte har någon representant här i andra kammaren som skulle kunna svara, men jag vill bara hänvisa till att det inte är Blindföreningen utan Författarföreningen som har accepterat förlikningsförslaget. Att Blindföreningen har avslagit det och Författarföreningen har accepterat det,

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

det måste ju säga någonting om de hårda nyporna.

Jag tror det är oriktigt att här provocera fram en motsättning som inte existerar mellan författarna och de blinda. Finns här någon motsättning, är det mellan författarna och staten. För min del är jag mycket ledsen över dessa försök att förmå kammaren att få författarna att framstå som hjärtlösa ekonomiska strebrar, som utnyttjar sin maktställning till att förtrycka de vanlottade. Det är inte så.

Fru JOHANSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Arvidson säger att jag har talat om de »styggas» författarna. Jag tycker jag har talat mig nästan varm för mitt intresse att få vara med om att verkligen skapa bättre trygghet för författarna. Men jag har sagt klart och tydligt att jag på denna punkt i första hand måste kämpa för den grupp av människor som är beroende av talböckerna, de blinda.

Sedan säger herr Arvidson att det ju är meningen att den ersättning som skall betalas skall utgå av statsmedel. Det avser vi ju också att den skall göra, men det anslag som man nu har haft till förfogande — det är, tror jag, 50 000 kronor — har enligt vad man säger från De blindas förening räckt bara till hälften av den ersättning som föreningen har betalat ut.

Herr ARVIDSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Den uppgiften är inte riktig. De beräkningar som förelagts De blindas förening och som grundar sig på föreningens egna utredningar ger vid handen att kostnaderna skulle uppgå till 25 000 à 30 000 kronor.

Fröken BERGEGREN (s):

Herr talman! Jag skall till en början be att få yrka bifall till den reservation nr II av fru Löfqvist, som är fogad till 18 och 58 §§.

Det är till synes en liten skillnad mel-

lan de båda reservationer, som föreligger i detta fall. När jag har lyssnat till fru Johansson har jag nog fått den uppfattningen, att hennes åsikter bättre kommer till uttryck i den andra reservationen, ty fru Johansson sade att hon ansåg att ersättning till författarna för den rätt som här medges att framställa talböcker för de blinda bör utgå av allmänna medel.

I reservation nr I gör man faktiskt inte något deciderat uttalande. Man säger å ena sidan, att det inte är någon självklar sak att författarna skall ha rätt till ersättning från talboksframställarens sida. Å andra sidan har man ingenting emot att de får sådan ersättning. Det vore riktigare, om riksdagen som sin mening klart uttalade, att ersättning bör utgå för denna framställning.

Båda reservationerna skiljer sig där- emot ifrån utskottsmajoritetens uppfattning i så måtto, att reservanterna anser att frågan om ersättningen till författarna bör avgöras, såsom justitieministern för en stund sedan uttryckte sig, av Kungl. Maj:t och i sista hand av riksdagen.

Det är naturligtvis alldeles riktigt, herr Arvidson, att detta tillstånd att få framställa talböcker för de blindas bruk är en inskränkning i upphovsmannens rätt att få förfoga över sitt verk. Men i den allmänna kulturens intresse gör vi ju också andra inskränkningar i upphovsmännens rätt att få förfoga över sina verk, t. ex. genom att allmänheten har rätt att via biblioteken ha fri tillgång till författarnas verk. Det är en medborgerlig rättighet, som vi anser gagnar kulturen — och i det långa loppet naturligtvis också författarna.

När det gäller de blinda och andra svårt handikappade har de inte samma möjligheter att utnyttja denna rätt, som samhället ger medborgarna. För att ge dessa kategorier tillgång till litteraturen måste man i stället söka andra vägar. Man har då att välja mellan blindböc-

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

kerna, talböckerna och viss mikrofilmning av böcker. Det är principiellt ingen skillnad mellan dessa möjligheter i vad avser begränsning av författarnas förfoganderätt. Man bör därför kunna godta detta resonemang, och det har inte heller förekommit några som helst delade meningar inom utskottet om rättigheten för blindorganisationerna att på vissa villkor — för förebyggande av missbruk — få framställa talböcker. De menings- skiljaktigheter som förekommit har faktiskt gällt tillvägagångssättet vid ersättningen till författarna.

Man kanske också kan säga, att den inskränkning i författarnas rätt, som här göres, ändå är ganska liten jämförd med de enligt mitt tycke ganska hårdhänta ingrepp, som man gör gentemot skaparna av byggnadsverk och nyttokonst genom det förslag man lagt fram i 13 §. Den bör ses mot bakgrunden av bestämmelserna i 3 §. I det nya lagförslaget har man gett upphovsmännen en ganska starkt vidgad rätt i ideellt hänseende genom att förbjuda förvanskning eller återgivande av verk på sätt som kränker upphovsmannens anseende eller egenart.

När man av praktiska skäl i 13 § har gjort så vittgående undantag, är det väl inte mycket att invända mot det. Där- emot tycker jag att det skulle vara ganska olyckligt, om riksdagen följde utskottsmajoriteten och dess ändringsförslag, som i själva verket innebär att den ideella rätt att kunna försvara sitt anseende och sin egenart, som man ger åt varenda konstnär av annat slag, förme- nas arkitekterna. Byggnadskonsten torde ändå av gammalt anses tillhöra de sköna konsterna, även om tyvärr inte alla byggnadsverk är sköna konstverk. Jag anser det oriktigt, om man antar ett lagförslag, som gör att arkitekterna och skaparna av konstnärliga bruksföremål ensamma berövas all möjlighet att be- vaka sina intressen, när deras anseende och egenart kränks utan att det finns något som helst vettigt motiv för att så

sker. Jag hoppas därför att kammaren kommer att följa den reservation av fru Gärde Widemar m. fl., som är fogad till 13 §.

Herr talman! Jag skulle också vilja säga några ord om motionerna nr 502 i första kammaren och 620 i denna kam- mare i anslutning till 41 §. Jag är där en av motionärerna. I motionerna har begärts en utredning om på vilket sätt man skulle kunna tillvarata en avliden författares ideella rätt i de fall — lyck- ligtvis ganska sällsynta — då ett döds- bo kan tänkas komma att kränka denna ideella rätt genom att försöka under- trycka verk, som kan anses som cen- trala i författarens produktion eller som det kan vara ett allmänt intresse att offentliggöra. Utskottet har inte ansett sig kunna biträda motionerna. Även om jag kanske finner de betänkligheter, som utskottet har anfört, något över- drivna — en utredning kunde kanske finna utvägar att övervinna de anförda svårigheterna — vill jag ändå inte med hänsyn till den välvilliga behandling och motivering, som utskottet har pres- terat för avslagsyrkandet, och med hän- syn till att författarna inte heller har ansett sig ha ett speciellt intresse av att en sådan utredning kommer till stånd, yrka bifall till motionerna.

Jag skulle slutligen, herr talman, ock- så vilja instämma i vad herr Fröding yttrade här för en stund sedan nämligen att när man har följt hur grundligt detta ärende bearbetats inom utskottet, kommer man nog till den slutsatsen att det måste vara ett ganska gott lagförslag som ligger på riksdagens bord, eftersom man gjort så få ändringar och så få re- reservationer. Det vore också glädjande om — som jag hoppas — kammaren tar detta lagförslag och därmed skapar ett verk som gör det möjligt för oss att an- sluta oss till världskonventionen och komma ytterligare ett steg på vägen mot en samnordisk lagstiftning.

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

Fru JOHANSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag ville inte i mitt anförande gå in på de olika reservationerna, och det var av den anledningen att jag anser att de båda sammanfaller så, att det för mig är ett mysterium varför vi skall behöva två reservationer, då ju ändå yrkandena är alldeles desamma. De skiljer sig beträffande några ord i reservation II när det gäller de anslag som skall utgå av statliga medel. Man har där velat använda något starkare ord än vi har gjort i vår reservation. Jag ber att få läsa upp det stycke i reservationen I som just gäller denna fråga. Vi säger där: »Enligt utskottets mening bör sådan talboksframställning som endast är avsedd för utlåning till blinda inte föranleda rätt till ersättning till upphovsmannen från talboksframställarens sida. Detta utesluter å andra sidan icke, att skälig ersättning till upphovsmannen må kunna utgå av allmänna medel. Ersättningsfrågan synes kunna regleras i analogi med den nuvarande biblioteksutlåningsersättningen.»

Vidare har vi ansett att när det gäller ersättning får det bli en uppgörelse mellan Kungl. Maj:t och författarna. Vad vi närmast har syftat till, vilket vi också har försökt klarlägga i våra inlägg, har varit att man under alla förhållanden här skall skydda De blindas förening mot de krav, som annars — om vi följer utskottet — skulle kunna ställas gentemot de blindas organisation.

Fru BOMAN (h):

Herr talman! Jag skall försöka att inte upprepa vad som har sagts tidigare. Jag vill bara till alla delar understryka fru Johanssons inledningsanförande här. För oss lekmän har det faktiskt varit så att vi har fått tränga in i en för oss alldeles ny värld, och det har varit utomordentligt intressant.

När man talar om författare, musiker och konstnärer får dessa för en vanlig människa något av en abstraktion över sig men eftersom alla dessa skall leva

med oss här i samhällslivet och den lag som vi behandlar här i dag i ganska stor utsträckning skall reglera detta deras jordeliv, har vi, som suttit vid utskottets bord, försökt att tänka oss in i hur förslaget skall komma att verka i det praktiska livet. Detta har varit förenat med mycket stora svårigheter. I likhet med herr Lundberg har vi många gånger funderat över dessa saker, och det har varit långa och ingående resonemang om dem. Jag har då tröstat mig med att det inte bara är utskottet som har behövt denna rundliga tid för att komma till en bestämd uppfattning i dessa frågor. Förarbetena har pågått under 20 år. Kungl. Maj:t har grundligt och grundligt behandlat frågan och på många punkter ventilerat sin stora tveksamhet och kommit fram till att skriva den lag som vi i vår tur behandlat med det resultat som här föreligger.

De flesta är ganska nöjda med resultatet, och vi har i utskottet också kommit fram till en ganska enhetlig uppfattning om lagens tillämpning.

Vad som varit särskilt roligt vid behandlingen av denna lag är att de resonemang som vi har fört och de beslut som vi har kommit till inte haft någonting med partipolitik att göra. Det har varit uppträskande och intressant, därför att diskussionerna har rört sig på det praktiska planet. Det är ett litet avsnitt i utlåtandet, där utskottet har följt Kungl. Maj:ts och förarbetarnas förslag men där jag haft en avvikande mening. Jag blev ensam om min uppfattning i utskottet, och jag sade när vi voterade att ensam är stark, men jag kände mig inte så stark inför hela utskottet, att jag ansåg det vara skäl att reservera mig för ett annat förslag till lagtext. Jag har i stället antecknat en blank reservation till tredje avsnittet i 2 §, som gäller den s. k. industrimusiken. Jag har därför begärt ordet för att i någon mån redovisa vad jag avsett med min blanka reservation. Det fanns en motion om avslagsyrkande på den

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

punkten, och vad som sagts i den motionen delar jag i alla stycken.

Här är det fråga om något nytt. Jag kanske skall läsa det ur andra paragrafen: »Verket göres tillgängligt för allmänheten då det framföres offentligt, — — — Lika med offentligt framförande anses framförande som i förvärvsverksamhet anordnas inför en större slutna krets.» Det gäller här industri-musiken. När man i industriföretag eller andra företag från Sveriges Radio återutsänder musik under arbetet, eller när man har en egen anläggning och spelar skivor under någon tid av arbetsdagen, har upphovsmannen rätt till ersättning för detta. När det gäller detta slags utsändning från Sveriges Radio av musik under arbetet, har redan Sveriges Radio lämnat ersättning till samtliga upphovsmän för de skivor som spelas. Sedan vet vi hur det går till. Överallt i Sveriges land knäpper man på sin radio vid den tiden. Man gör det i de enskilda hemmen, på anstalter av alla slag, på sjukhus o. s. v., i någon mån också i företagen, industrierna. Men det är bara i företagen man på nytt skall betala ersättning med 4 kronor per man och år. Denna bestämmelse skall tillämpas där musiken användes i förvärvssyfte eller i förvärvsverksamhet. Med det har man i förarbetena och i Kungl. Maj:ts proposition velat säga, att när man sänder denna musik under arbetet anses den vara produktionsfrämjande, arbetarna skall komma fram till bättre arbetsresultat. Utsändningen betyder då en större vinst för företagaren, och då är det klart att han skall betala för den hjälp han får genom industrimusiken.

Man har, som jag sade, diskuterat mycket i vilka företag man skall genomföra detta. Därför har lagtexten fått uttrycket »större slutet sammanhang». Vad är här större och vad är mindre sammanhang? Vi har fått en flytande gräns: 50 arbetare och däröver är ett större sammanhang. Har man under 20 arbetare är det ett litet samman-

hang, och då skall man inte vara ersättningskyldig.

Jag föreställer mig att det blir ganska besvärligt med tillämpningen av denna del av lagen. Hur skall man kunna fastslå förvärvssyftet, förvärvsverksamheten? För att bestämmelserna skall kunna åberopas krävs att framförandet äger rum i förvärvsverksamhet, och däri lägger man faktiskt att man har förvärvsnytta av detta framförande.

Vi har väl alla någon gång, kanske många gånger, haft tillfälle att besöka ett företag, där den här musiken surrar. Jag undrar hur många arbetare som egentligen är påverkade av den positivt, så att de utför ett bättre arbete. Jag tror att den för flertalet blir en sådan vana att man inte märker den alls. Andra är — det vet jag — irriterade av denna musik. Det är ju en väldig blandning i det som skvalar på förmiddagen i den s. k. musiken under arbetet. Allt är inte musik — jag kommer till det strax. Det är med musiken som med konsten: man kan diskutera vad som är konst. Många trötts av denna musik, en del är irriterade av den, och så finns det naturligtvis en och annan som är mycket road av den. Men det är mycket tveksamt om man kan påvisa att produktionen vinner av denna verksamhet.

Så kommer jag till frågan vad som här är musik. Jag skall inte avge något värdeomdöme, men när man under det arbete vi lagt ned på lagen om upphovsrätt använt ordet kompositör, har jag många gånger tyckt att det ordet ligger på ett så högt plan, att jag inte velat sammanställa det med åtskilligt av det banala man lyssnar till i dessa utsändningar.

Det har utvecklats rätt mycket möda på att definiera begreppet »större sammanhang». Det kan som sagt vara ett industriföretag, men det kan också vara ett större hotell, där ägaren lejer en musikkår och gör ett arrangemang. Det sker i förvärvssyfte, och då skall han naturligtvis ersätta upphovsmannen.

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

Men sker det på ett litet hotell eller i ett mindre sammanhang men med ungefär samma syfte bakom det hela, då behöver man inte erlägga denna avgift. Är det en sammanslutning, som abonnerrar på det stora hotell jag nyss nämnde, då är det ett slutet eller internt sammanhang, och då skall man inte betala avgift. Jag föreställer mig att lagstiftarna skaffar sig många svårigheter med detta avsnitt i lagen.

Beträffande musiken i radio är det som jag nämnde så att ersättning redan erlagts för den musik, vars skyddstid inte löpt ut, och att således ersättning tas ut en gång till. I det sammanhanget uppställer sig en hel rad svårigheter vid lagens tillämpning. Jag skulle kunna ta flera exempel. En företagare kan givetvis stänga av sin högtalaranläggning, men då kan ju en musikintresserad arbetare skaffa sig en liten apparat att ha i närheten av arbetsbänken — och i så fall kostar det ingenting, även om 19 av hans arbetskamrater också kan lyssna på den. Det är bara när företagaren har högtalaranläggning som han får betala.

Som jag redan erinrat om lyssnar man i andra större sammanhang till musik under arbetet utan att behöva erlägga ersättning till vederbörande diktare och kompositörer. Med tanke på vad vi talade om i denna kammare i förra veckan har jag också sagt till mig själv: Tänk om vi skulle börja värdesätta husmödrarnas arbete — vilket var ett önskemål i den debatten — och se om de blir mera effektiva av att lyssna till musik under arbetet! Om så är, kommer inte de då också in i bilden om upphovsmannarätten?

Som jag framhållit i utskottet finns det ett enda område, där musik under arbetet påverkar produktionen, men det har inte kommit med alls i lagförslaget. Jag tänker här på mjölkproduktionen i våra ladugårdar. Den stiger bevisligen, om korna får tugga och idissla till musik. Men det står ingenting om att man

skall betala fyra kronor per ko och år för att korna producerar mera mjölk till musik!

En av utskottets mera erfarna ledamöter sade under behandlingen av denna paragraf att den är ett avsnitt, vid vilket man kan sätta ett av de tusentals frågetecken som måste sättas vid tillämpning av denna lag. Ja, jag tror att det blir oerhört svårt att tillämpa denna paragraf, som förefaller mig rent ut sagt dum. Jag tvekar inte att säga det. Och jag har velat redovisa min ovilja mot denna del av lagen, men jag har inte velat ställa något särskilt yrkande, därför att jag varit ensam om min uppfattning i utskottet.

I övrigt ber jag att få yrka bifall till den reservation som har avgivits till 18 § och för vilken fru Johansson nyss talade så varmt.

Det har inte varit lätt för de blinda att träffa uppgörelser om de arvoden det här är fråga om. När jag lyssnade till herr Arvidson, kunde jag inte undgå att nästan tycka synd om honom. Han stod här som företrädare för författarna och talade faktiskt om författarna kontra de blinda på ett sätt som om de blinda höll på att ta brödet ur munnen på dem. Men, herr Arvidson, vi blir väl oerhört fattiga, om vi inte har råd att vara generösa i sådana här sammanhang! Jag tycker att författarna skulle vara generösa till och med i överkant i detta fall och glada för att kunna hjälpa den lilla gruppen blinda.

Och om jag skulle fortsätta att ömka herr Arvidson, när han i en senare replik framhöll att det inte förelåg några motsättningar mellan författarna och de blinda, bara mellan staten och författarna, så vill jag fråga: Ville inte herr Arvidson att staten skulle komma med i detta sammanhang, därför att det då skulle bli svårare för författarna att hävda sin rätt? Nej, det tror jag inte. Frågan får tas litet skämtsamt, och jag spetsar inte till den. Den kom bara osökt för mig.

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

Jag tycker vi skall använda det tillfälle vi nu har att visa att vi har råd att hjälpa de blinda, så att de slipper stå i Stockholms rådhusrätt och diskutera dessa frågor. Fru Johansson nämnde att endast 85 procent av alla blinda kan läsa blindskrift. Det är sålunda bara 15 procent som kan tillgodogöra sig litteraturen den vägen. Och tänk på vilket omfång en bok på blindskrift får! Då förstår vi genast att detta är det mest praktiska sätt som finns för närvarande att ge de blinda tillgång till god litteratur. En bok på blindskrift upptar flera hyllmeter, och att frakta omkring den och låna ut den är mycket besvärligt. Men att lägga ett litet talband i en ask och skicka i väg den är mycket behändigt. Vi skall också hjälpa de blinda att lösa arvodesfrågan.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen i vad gäller §§ 18 och 58 och bifall till utskottets hemställan i övrigt.

Herr HEDQVIST (s):

Herr talman! Jag tror att den glest besatta kammaren håller mig räkning för om jag fattar mig mycket kort. Jag har inga nya synpunkter ens i detaljfrågorna att tillföra debatten efter justitieministerns klarläggande anförande och efter det att utskottets främste företrädare, herr Fröding, ytterligare utvecklat utskottets mening och debatten nu har pågått i åtskilliga timmar.

Jag begärde ordet närmast med anledning av den reservation som föreligger beträffande 13 §. Jag har där anslutit mig till utskottsmajoritetens förslag, och jag hoppas att ett beslut i den riktningen kommer att fattas av andra kammaren så som redan skett i första kammaren.

Det är ingen tvekan om att det föreliggande lagkomplexet är av en mycket invecklad natur. Det har såväl utskottsbehandlingen som debatten här i kammaren givit vid handen. Antingen bör

man väl enligt herr Lundbergs yrkande avslå hela förslaget eller också bör man i huvudsak bifalla vad regeringen föreslagit. Det har omvitnats från talarstolen och det framgår av utlåtandet att första lagutskottet har ägnat detta förslag en kanske enastående ingående behandling inte bara på utskottsplanet utan även när det gäller samråd med i första hand våra nordiska grannländer. Att utskottet föreslår justeringar av propositionen bevisar att man inte utan vidare har tagit för gott vad Kungl. Maj:t har sagt utan tagit hänsyn till speciella önskemål som olika kategorier av människor som kommer att beröras av lagens tillämpning har givit uttryck för.

Jag ber med dessa ord, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter.

Herr LÖFGREN (fp):

Herr talman! Jag beklagar att en fråga av denna räckvidd skall kännas besvärande för kammaren att diskutera vid denna tid på dagen. Jag är nödsakad att uppehålla mig vid frågan en stund, även om jag hoppas att jag inte skall behöva bli lika långsam som vissa tidigare talare.

Utskottets ledamöter har talat om betydelsen av sitt arbete och hur viktigt det varit att tränga in i dessa problem. Men kammarens ärade ledamöter måste också förstå att även om herr Lundberg i sina anföranden har skjutit över målet så har hans mycket djuplodande granskning av denna fråga säkert byggt på praktiska erfarenheter. Det tycker jag att man skall visa respekt och aktning för.

Jag för min del har inom näringslivet under många år kommit att få kontakt med dessa förhållanden. Jag har i egenkap av representant för vårt företag fått stå både som svarande och kärke i många mycket omfattande processer med anledning av upphovsmannarätten. Det är därför som jag kanske har en

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

något mera ingående kännedom om saken än en del andra av kammarens ledamöter. När jag dessutom ganska snart lämnar min plats i kammaren men är medlem av mönsterskyddsutredningen, som har att ta ställning till frågor som har nära samband med den vi nu behandlar, så har jag ansett det viktigt att inför kammaren redovisa vissa enligt min mening angelägna synpunkter. Det gäller inte bara den fråga vi skall fatta beslut om i dag, utan jag vill också säga något om följdverkningarna av vissa undantag i den nu föreliggande propositionen, vilka riksdagen senare kommer att få ta ställning till. Därför nödgas jag ge en bakgrund till min syn på dessa ting genom att belysa en del sidor av skyddsrätten över huvud taget.

Jag vill börja med att tala om de olika former av skydd, som står till buds för industriellt skapande av nyttigheter inom svensk produktion.

Patenträtten ger skydd inom ett speciellt område. En mönsterskyddslagstiftning finns närmast formellt, men på grund av mönsterskyddslagens ofullständighet är denna skyddsform så begränsad, att den nästan kan sägas sakna betydelse. På grund av detta förhållande har lagen om upphovsmannarätt varit en utväg för erhållande av industriellt skydd, vilket enligt min uppfattning ofta innebär en nödfallslösning och ej bör få utveckla sig till en större omfattning.

Gränserna mellan de olika skyddsformerna är ofta svåra att dra. Patent beviljas nu bevisligen för »uppfinningar», som icke har tillräcklig uppfinningshöjd, på grund av att mönster med praktiskt syfte ej ens kan ges skydd inom mönsterskyddets form för alster inom metallindustrin. Även andra industrigrenar är ställda utanför mönster-rätten.

Om en näringsidkare inom bruksföremålens område skapar en artikel som skall tillverkas, så kan formen praktiskt taget aldrig skyddas, vilket haft till

följd att efterbildningar i stor utsträckning förekommer. Jag tvekar inte att säga, att detta sakernas tillstånd är ovärdigt vårt rättssamhälle. Samhället tillåter här stöld.

Den utväg som då alltmera valts för att åstadkomma ett skydd är en anknytning till lagen om upphovsrätt. Den som kan anlita en tillräckligt erkänd formgivare skjuter denne formgivare i förgrunden såsom skapare av alstret, även om formgivaren i verkligheten inte självständigt utfört alstret, endast varit en inom ett team nyhetsskapare i ett företag eller rent av inte alls eller endast i ringa omfattning tagit del i skapandet av alstret i fråga. Är den angivne skaparen en erkänd formgivare, finns det stora utsikter för att alstret skall komma att betraktas som konst, varvid lagen om upphovsrätt kan tillämpas. Om däremot samma alster anges såsom utfört av, låt mig säga, verk-mästare Karlsson, som saknar konstnärlig utbildning, är det i varje fall i praktiken ganska utsiktslöst att alstret skall betraktas som konst och kunna skyddas.

Så länge skyddstiden inom upphovsrätten för alster av konstindustri och konsthantverk begränsas till tio år, är det rådande förhållandet ej så allvarligt, men jag vill fästa kammarens uppmärksamhet vid det faktum, att utredningsförslaget, som godkänts av lagrådet, innebär en förlängning av skyddstiden till femtio år efter upphovsmannens död, vilket i vissa fall kan betyda en skyddstid av hundra år. Det skulle ha medfört ytterligt allvarliga konsekvenser om detta förslag bifallits, och jag vill uttala min oreserverade uppskattning över regeringens åtgärd att i varje fall temporärt bibehålla den nu gällande skyddstiden av tio år i avvaktan på mönsterskyddsutredningens pågående arbete.

Beträffande patenträtten gäller att betydande kostnader får bäras av patenträttsinnehavaren. I vissa fall kan ett

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

totalskydd inom de till patentkonventionen anslutna länderna uppgå till belopp på flera hundra tusen kronor, trots att sådant skydd utgår efter cirka 17 år.

En mönsterskydds rätt är ofta förenad med betydande kostnader, om ej tillnärmelsevis av den omfattning som för patent. Denna skyddsform är också starkt begränsad i tiden. 5, 10 eller 15 år är vanliga skyddstider.

Skulle en onormal överföring av industriellt skydd för bruksföremål till upphovsrätten bli vanligare och skyddstiden bli ända upp till hundra år och avgiften bortfalla, så förstår kammarens ledamöter hur allvarligt detta skulle vara — allra helst som åtal enligt den nya lagen skall väckas av allmänna åklagaren. Det minsta man kan säga är att det skulle uppstå en fullkomligt oberättigad skillnad i skyddsformernas värde med ett orättmätigt gynnande av de medborgare som kan påräkna att bedömas som konstnärer. Den enkle mannens ofta ytterst värdefulla insatser skulle däremot betraktas såsom av oansenligt värde.

Den utredning på mönsterskydds rätts område, som tillsatts med anledning av en av mig väckt motion, bör enligt min bestämda uppfattning kunna komma fram till lösningar, som i allt väsentligt och på ett för alla parter tillfredsställande sätt reglerar frågan om berättigade skyddsformer på bruksföremålens område.

Utan att gå in på de förslag som kan framkomma inom mönsterskyddsutredningen vill jag starkt betona nödvändigheten av att den nu aktuella lagstiftningen inte binder denna utredning i dess ställningstaganden. Det var för att få säkerhet härför som jag väckte motionen nr 852 i denna kammare, eftersom det var oklart om en nu vidtagen ratificering av Bernkonventionen skulle förhindra ett fritt ställningstagande i fråga om sättet att skydda nyttokonst. Jag vill därför med tillfredsställelse konstatera vad utskottet anför dels

på sidan 49 och dels på sidorna 101 och 102 i betänkandet. Med de klara besked som här ges har vi alltså fria händer inom mönsterskyddsutredningen att föreslå formen för skydd av nyttokonst, även om det skulle föranleda ändringar i den lag vi nu går att antaga.

Jag har också genom samtal med den i utskottet fungerande föredraganden, hovrättsrådet Hesser, förvissat mig om att anledningen till att nyttokonsten — däribland även beklädnadsartiklar och vävnader — nu bör oreserverat hänföras till upphovsrättsligt skydd är den att vissa artiklar eljest på grund av den bristfälliga mönsterskyddslagstiftningen skulle stå helt skyddslösa och att man efter mönsterskyddsutredningens ställningstaganden har frihet att välja skyddsform för alster av konsthantverk och konstindustri trots att Bernkonventionen nu ratificerats. Jag har sålunda ingen anledning att yrka avslag på förslaget om ratificering av Bernkonventionen, eftersom min motion nr 852 närmast väcktes av tekniska skäl på grund av den oklarhet som rådde bland tillfrågade experter, en oklarhet som nu har skingrats genom utskottets tydliga ställningstaganden.

Jag skall inte heller yrka bifall till min motion nr 626. I denna hade jag yrkat avslag på förslaget om ersättning för industrimusik över huvud taget. Fru Boman har varit inne på precis samma tankegångar som jag anfört i motionen. Här kommer det naturligtvis att bli ganska svåra tolkningsproblem. Skall denna bestämmelse gälla i fabriker med slutna rum eller skall det vara en enda stor lokal för att den skall gälla? I förhållande till de andra problemen i detta sammanhang anser jag frågan om industrimusik vara så pass oväsentlig, att jag inte vill spilla alltför mycken tid på den saken.

Likaså anser jag mig ha blivit väl tillgodosedd genom uppmjukningen av förslaget om rätt till fotokopiering. För övrigt har jag redogjort för anledningen

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

till att jag inte nu yrkar bifall till förslaget om ändring beträffande undantaget för alster inom textilindustrin.

Av vad jag här anfört framgår med all tydlighet att jag på det bestämdaste måste varna för en anslutning till det särskilda yttrande som avgivits av fru Gärde Widemar och fröken Mattson. Något yrkande kan ju inte ställas på denna punkt, men jag har velat deklarerat min uppfattning i detta avseende.

Att nu göra ett uttalande, att man vid den slutgiltiga prövningen skall genomföra en avsevärd förlängning av skyddstiden för nyttokonst, vore i högsta grad olämpligt. En samstämmighet med lagstiftning i andra länder bör under inga förhållanden hindra oss i Sverige att genomföra lagbestämmelser, som kan vara mera rättvisa ur alla samhällsparters synpunkt. Företrädarna för detta särskilda yttrande har ju inte heller fått utskottet med på att uttalandet skulle ingå i utskottsutlåtandet, vilket är värt att konstatera med tillfredsställelse.

Jag vill också säga några generella ord om en avvägning av skyddets betydelse för olika berörda parter. Dessa kan i stort sett sägas vara tre: producenten, formgivaren och konsumenten.

Producenten har ett berättigat behov av skydd. Det skall vara av tillräcklig tidslängd och av tillräckligt omfång för att ge skydd för initialkostnaderna vid genomförandet av en ekonomiskt lönsam tillverkning i tillräckligt stor omfattning, innan andra tillverkare får tillgodogöra sig resultaten av det utvecklingsarbete som utförts. Om så inte blir fallet blir varorna onödigt fördrjade. Sedan en sådan skyddstid utlupit skall de skyddade utvecklingsformerna stå till fritt förfogande för utvecklingen inom andra företag. Inom patenträtten är skyddstiden 17 år, och jag anser att skyddstiden inom bruksföremålets område i fråga om formskyddet kan vara kortare.

Personligen skulle jag gärna vilja medverka till en avsevärt kortare

skyddstid, eftersom praktiska erfarenheter säger, att till och med kortare än 10 år skulle vara tillräcklig och värdet av en därefter möjlig, obunden utveckling måste tillmätas stor betydelse inom näringslivet.

Jag övergår så till nästa part: formgivaren. Jag är angelägen om att betona vikten av att formgivaren får ett ordentligt skydd så att skälig ersättning för den skapande insatsen erhålles. Här får inte bortses från vikten av att skaparen av den ädla formen gör en mycket betydelsefull insats. Billiga eller dyra varor kan göras värdefullare om formen är ädel, och den ekonomiska ersättningen måste vara formgivarens främsta anledning att göra sitt yttersta för att höja värdet av de producerade varorna och underlätta en försäljning på hemmamarknad och export.

Då det gäller att avväga hur lång skyddstid som kan vara lämplig för att formgivaren skall få tillfälle till berättigad ersättning för sitt arbete, måste man ta hänsyn till en annan för formgivaren betydelsefull faktor, nämligen i vad mån andra formgivares rätt kränkes. Om en mycket lång skyddstid medför att området för formgivarens frihet på grund av andra formgivares rätt mer och mer begränsas, uppstår lätt det förhållandet att en lång skyddstid blir en nackdel i stället för en fördel. Härvid måste ihåggas att formgivaren i ett stort antal främmande länder genom konventionsbestämmelser erhåller upphovsrättsligt skydd i Sverige och att en utpräglad önskan om långvarigt upphovsrättsligt skydd därför ytterligare försvårar fri formgivningsverksamhet.

Om man i detta sammanhang hänvisar till att en lång skyddstid utan sådan olägenhet tillämpas i andra länder så vill jag påpeka, att det först på senare tid börjat förekomma fall, då upphovsrätt hävdats genom processer och att intresset för bevakandet av upphovsrätten är i starkt stigande, och då inses

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

lätt vad som kan ske i framtiden om skyddstiden blir för lång.

Jag anser sålunda att det även borde ligga i formgivarnas intresse att skyddstiden för »industrial design», d. v. s. bruksföremål, blir avvägd med hänsyn till detta förhållande. En skyddstid av den tidrymd som nu gäller borde enligt min uppfattning vara fullt tillräcklig.

Vad slutligen gäller den tredje par-ten, konsumenten, måste man visa förståelse för berättigade önskemål om lägsta möjliga priser. Det måste medges att en skyddstid, som är längre än vad som erfordras för att producenten skall kunna utföra produktionen enligt ekonomiskt välgrundade principer och för att formgivaren skall erhålla en skäligen ersättning för sitt arbete, kan medföra onödigt kostnadsfördyring. Konsumenten kan inte ha intresse av onödigt lång skyddstid.

Jag vill i detta sammanhang citera ett uttalande som står att läsa i en i dagarna utkommen skrift, NIR, Nordiskt Immaterialt Rättsskydd. I denna skrift finns också en artikel skriven av justitierådet Erik Hedfeldt, och de som känner till förarbetena till lagen och utredningen vet, vilken betydelse han haft för utformningen av det lagförslag vi nu går att besluta om.

I denna sin artikel berör han just förhållandet mellan upphovsrättsligt och mönsterskyddsrettsligt skydd för alster av konsthantverk och konstindustri, varvid författaren redovisar synpunkter som jag för min del betraktar som väsentligt ändrade i förhållande till vad man tidigare räknat med från hans sida. Jag skulle gärna vilja citera ett större stycke ur denna skrift men jag skall inte göra det utan ber i stället att till kammarens protokoll få anmäla, att artikeln i fråga återfinnes på sidorna 189—191.

Jag skall bara läsa ett kort stycke i slutet av artikeln, där det heter: »Är det då praktisk politik att verka för att nyttokensten uteslutes från upphovsrättens

tillämpningsområde? Nej, knappast, men vad man borde kunna hoppas på är att en mönsterlagstiftning skulle komma att övertaga det mesta av nytto-konstens skyddsbehov, och att konstverksskyddet för bruksföremål därefter väl skulle finnas kvar på papperet men alltmera sällan behöva åberopas i praxis. Och så skulle domstolarna slippa avgöra om kaffekoppar är konstverk.»

Apropå det sistnämnda och mot bakgrunden av mina erfarenheter från dagslånga sessioner i rättegångslokaler, där man får lyssna till konstexperters uppfattning om vad som är konst och icke konst, vill jag i detta sammanhang gärna återge en liten interiör från ett sådant tillfälle för att kammarens ledamöter skall förstå, på vilket oerhört komplicerat och svårbedömbart område vi rör oss, när vi talar om hithörande förhållanden.

I en process, där vi anklagades för att ha kopierat en annans verk, när vi köpt en ritning av en arkitekt i en offentlig tävlan, frågade vår advokat en känd konstprofessor, hur denne kunde bestämma, vad som är konst och icke konst. Professorn lämnade en längre utredning härom. Då frågade vår advokat: »Ser professorn stolen som står där borta? Om någon som professorn litat på och som har konstnärlig utbildning säger att stolen är ritad av professor Carl Malmsten, anser professorn då att stolen är ett konstnärligt alster?» »Ja, då har jag den referens till mitt konsthistoriska vetande som jag behöver för att kunna fastställa, att det rör sig om konst.» »Men ponera», säger vår advokat, »att vederbörande dagen efter kommer och säger att vad han sade om att stolen var ritad av professor Carl Malmsten var felaktigt — det är helt enkelt snickarmästare Karlsson i Visseltofta som själv tillverkat stolen. Är det då fortfarande konst?»

Rätten brast ut i ett stort skratt, och vi fick inget som helst svar på denna fråga. Men det är på sådana grunder

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

som svenskt rättsväsen skall ta ställning till huruvida alster av s. k. konstindustri och konsthantverk är hänförliga till denna lag eller inte.

Och låt mig komplettera min framställning med ytterligare en erfarenhet från det praktiska livet.

Vårt företag vann för några veckor sedan ett mål i hovrätten i Jönköping rörande ett plagiatfall — en firma i Småland hade kopierat en av våra fåtöljer till ett antal av 6 000 och fick för den skull betala enligt hovrättsutslaget en skadeståndersättning till vårt företag på 25 000 kronor, vilket inom parentes sagt var ganska litet. Men jag vill deklarerera inför kammaren, att jag skulle ha skämts oerhört om vårt företag skulle ha ägt ett upphovsrättsligt skydd för denna fåtölj till dess att 50 år förflutit efter vår formgivares död. Detta hade varit fallet om vi fått den lagstiftning som lagrådet tillstyrkt. Att regeringen tagit avstånd från detta förslag hedrar den. Men jag har velat peka på saken, eftersom något av detta tänkesätt återfinns i det särskilda yttrande, som fru Gärde Widemar och fröken Mattson fogat till utskottsutlåtandet. Innan jag lämnar min plats i kammaren vill jag alltså tala om för kammarens ledamöter vad vi riskerar, om vi går för långt härvidlag.

Den lagstiftning vi redan har på detta område har i allt väsentligt fungerat tillfredsställande. Men att en anpassning till den timade utvecklingen är berättigad inses väl av de flesta. Den som har någon erfarenhet av utredningar och förberedelser för reformarbete inom immateriellrätten vet hur oerhört svårt det är att komma till resultat, som innebär en för alla parter rättvis avvägning. Jag tror att många av riksdagens ledamöter finner det mycket svårt att överblicka konsekvenserna av det nu föreliggande lagförslaget.

Justitieministern sade att det nya lagförslaget inte innebär någon revolutionerande ändring jämfört med den gamla

lagen, men vi bör lägga på minnet att en mycket väsentlig ändring ligger i den nya bestämmelsen om allmänt åtal för beivrande av intrång. Det måste därför vara ett rent förbiseende av justitieministern, då han anser sig kunna begränsa det allmännas utgiftsökning i samband med reformens genomförande till cirka 150 000 kronor för Sveriges Radios ökade kostnader. I själva verket rör det sig säkert om belopp av en helt annan storleksordning för staten. Och för enskilda företag uppstår betydande kostnader i form av advokatarvoden, då man skall freda sig mot påstådda intrång.

Det måste ifrågasättas om det inte är ganska sällan förslag framlagts till en ny lag, som kan beräknas medföra så många anledningar till sysselsättning för vårt lands advokater som det nu föreliggande förslaget. Då jag går att medverka till den nya lagens genomförande gör jag det i förvisningen att riksdag och regering inte skall tveka att genomföra ändringar i lagen så snart allvarliga erinringar kan göras mot det sätt på vilket lagen kommer att verka i praktiken.

Jag skall inte uppehålla mig vid några andra problem inom detta lagområde, även om jag skulle ha en hel del att säga ytterligare. Men jag har velat framföra dessa synpunkter speciellt av den anledningen att jag är angelägen om att i mitt fortsatta arbete inom mönster-skyddsutredningen medverka till lösningar som kan vara riktiga och skäliga för alla parter inom samhällslivet. Jag fruktar, att om vi inte kan göra en väsentlig överflyttning när det gäller ting, som rör nyttokonsten, från auktorsrätten till mönsterskydds-rätten, så får vi ångra detta i framtiden. Det är inte bara fråga om ekonomisk fördelning mellan olika samhällsgrupper — även om jag på grund av mina erfarenheter ofta skulle känna det ganska besvärande att vid avtals- och ackordsförhandlingar med våra arbetare behöva pruta en fem-

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

öring eller en tioöring, samtidigt som jag vet att oberättigad ersättning för formgivning på grund av en onödigt lång skyddstid skulle ställa en annan kategori i en helt annan ställning.

Jag har på detta sätt velat klart framföra det som är en hjärteangelägenhet för mig, allra helst som jag inte får tillfälle att vid dessa frågors vidare behandling ge min åsikt till känna inför kammaren.

Herr HAMMAR (fp):

Herr talman! Först och främst må det tillåtas mig att uttrycka min glädje över att ett förslag om upphovsmannarätten äntligen synes komma att antagas av riksdagen. I stora drag är utskottets hemställan mycket gott. Detta är min uppfattning, även om jag i vissa detaljer nödgas intaga en från majoriteten avvikande ståndpunkt.

Till det myckna, som redan sagts i samband med lagutskottets utlåtande, vill jag foga bara ett par tre anmärkningar. Mitt inlägg gäller närmast 17 §. Som bekant tar den paragrafen sikte på upphovsmannarättens tillämpning, när det blir fråga om ljudupptagning, grammofon- eller bandinspelning för undervisningsverksamhet.

Vad utskottet säger i sina kommentarer till 17 §, kan jag till alla delar skriva under. Det kan inte nog eftertryckligt understrykas, att skolorna bör i största möjliga mån beredas tillfälle och frihet att i sin undervisning få använda det utomordentliga hjälpmedel, som bandinspelning utgör. Uttrycket »för tillfälligt bruk» i paragrafens första mening har av departementschefen tolkats som principiellt innebärande, att inspelningen blott får användas vid något eller några tillfällen och detta inom en icke alltför lång tid från det inspelningen företogs. Detta förefaller mig, herr talman, vara en mycket snäv tolkning. Utskottet har också vidgat betydelsen av uttrycket »för tillfälligt bruk»

till att innebära, att inspelningen inte får ske för permanent bruk. Någon egentlig begränsning av antalet användningar anser utskottet vidare inte bör gälla, och tiden för användningen bör kunna utsträckas till åtminstone något år.

För min del är jag beredd att vara ännu liberalare och ännu generösare i fråga om tiden än vad utskottet ger uttryck för. Det är ju ändå fråga om undervisningsverksamhet. Skolradion är värd ett mycket högt beröm. Icke desto mindre måste man vidgå, att den inte alltid på ett tillfredsställande sätt förmår erbjuda skolorna stoff för en allsidig undervisning inom deras många ämnesområden. Lärarna i olika skolorformer synes mig böra ha obegränsad rätt att just för undervisningsändamål utnyttja allt värdefullt material, som de kan erhålla både genom radio och press.

Inte minst gäller detta i fråga om elevernas orientering i nutiden, ett ämne, som intar ett mycket betydande rum i gymnasier, folkhögskolor och andra undervisningsanstalter för vuxen ungdom. Låt mig exemplifiera vad jag här har sagt. I Sigtunastiftelsens humanistiska läroverk spelar man in Dagens eko, Tidsspegeln och motsvarande program. Denna serie av aktualiteter samlas sedan på ett ljudband, och de lärare som undervisar i nutidsorientering eller historia lyssnar igenom bandet. Ur det ganska rikhaltiga materialet sorterar de sedan ut sådana avsnitt, som de anser sig kunna använda i undervisningen. Dessa ljudinspelningar är, såvitt jag vet, tillåtna. Men hur är det, om man sammanfattar detta material och införlivar det med skolans arkiv för att på så sätt ge lärarna möjlighet att om ett antal år konkret belysa en situation, som vår generation upplevt men som vid det senare tillfället betraktas som en historisk händelse? Det framgår inte klart av lagen, om ett sådant arkiv får läggas upp för framtiden.

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

Mitt inlägg vill endast understryka utskottets uppfattning att 17 § för skolornas del måste tolkas mycket generöst. Våra utbildningsanstalter bör lämnas största möjliga frihet vid användning av bandinspelning som ett komplement till undervisningen.

Herr talman! Ju mer jag tänker på saken, desto angelägnare förefaller det mig vara att av justitieministern få en auktoritativ tolkning av det där diffusa begreppet »för tillfälligt bruk». Jag vågar säga, att undervisningsanstalter landet runt avvaktar med minst sagt ivrig förväntan, kanske även med oro ett tillrättaliggande av dessa ords egentliga innebörd. 17 § får inte ges en sådan tydning, att skolornas praktiskt-pedagogiska arbete i det hänseende nu är i fråga begränsas och försämrats.

Herr NORDGREN (h):

Herr talman! Med hänsyn till den redan långa debatten om lagen om upphovsrätt skall jag inte upptaga kammarens tid genom att ytterligare förlänga den. Jag skall inskränka mig till att helt instämma i vad fru Boman sagt i densamma angående industrimusik.

Samtidigt som riksdagen nu kommer att taga ställning till lagen om upphovsrätt skall den emellertid besluta om en lag om rätt till fotografisk bild. Det har varit en omstridd fråga, inte bara i Sverige utan även utomlands, hur det rättsliga skyddet för fotografisk bild skall ordnas. Det är möjligt att fotografiens ställning som konst eller konsthantverk under gångna årtionden kunde diskuteras. Den utveckling som fotografien undergått under de 40 år som förflutit sedan 1919 års lagstiftning kan emellertid med fog sägas vara så genomgripande, att man för närvarande kan tala om fotografier av såväl konstnärligt som vetenskapligt värde. Detta har också understrukits av departementschefen bland annat i hans yttrande på sid. 45, av kommittémajoritetens uttalande och senare även av utskottet.

I motion nr 855 i denna kammare och en likalydande motion i första kammaren nr 695 har med tanke på denna utveckling yrkats, att den konstnärliga och eljest kvalificerade fotografien skulle skyddas på samma sätt som andra auktorsverk. Det innebär, att upphovsrätt till ett fotografiskt verk skulle kunna göras gällande av upphovsmanen. En utslutning av de konstnärliga fotografierna från upphovsmannarätt utgör ett klart avsteg från lagförslagets ledande principer och strider på samma gång mot den grundläggande rättsregeln om att lika skall behandlas lika.

Lagutskottet medger också, att åtskilliga skäl kan anföras till förmån för den av oss motionärer biträdda uppfattningen, att kvalificerade fotografier bör skyddas i upphovsrätten. För detta talar enligt utskottet i första rummet principiella överväganden, men även sakliga skäl kan anföras. Lagutskottet har emellertid ansett, att starka praktiska skäl skulle tala mot upphovsrätt för kvalificerade fotografier, framför allt svårigheten att behöva tillämpa två olika lagar. Jag ifrågasätter, om inte kommittén överdriver dessa svårigheter, i all synnerhet som Stockholms rådhusrätt, Sveriges advokatsamfund och juridiska fakulteten i Uppsala framhållit att gränsdragningsproblemen inte kommer att bereda domstolarna något större besvär. Att frekvensen av svårbedömda gränfall skulle bli mycket hög är alltså endast ett antagande.

Med tillfredsställelse konstaterar jag emellertid, att den av lagutskottet föreslagna ändringen i § 15 i fotografilagen är ett klart framsteg och ett erkännande av det konstnärliga fotografiet som konsthantverk. Fotografier av konstnärligt och vetenskapligt värde erhåller enligt den ändringen en längre skyddstid. Det är ett steg i rätt riktning för att skapa likvärdiga betingelser för skilda former av kvalificerat skapande, som vi från hantverks- eller konsthantverks-håll noterar med tacksamhet. Vi hade

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

nog hoppats att lagutskottet skulle sträckt sig något längre och även beaktat övriga punkter i motionerna angående t. ex. fotografers rätt till sin produktion. Alldeles speciellt hade vi väntat oss ett ökat beaktande av punkt 2 i motionen, som vill ge den fotograf som verkligen tagit bilden och ingen annan rätten att få framställa kopior av sitt verk. Ävenledes hade vi hoppats på ökad förståelse för rätt till ersättning, om bilden kommer till flitigare användning — t. ex. i ett litterärt verk — än vad som från början var avsett.

Med tanke på den välvilliga behandling motionerna har fått och utskottets skrivning har jag, herr talman, för dagen intet yrkande.

Herr ALEMYR (s):

Herr talman! Jag kommer att säga några ord om 17 § i lagförslaget. Det är den paragraf som talar om rätten att inom undervisningsverksamheten för tillfälligt bruk få framställa offentliggjort verk genom ljudupptagning.

Det har tidigare uttryckts farhågor för konsekvenserna av den paragrafen. Uttrycket »för tillfälligt bruk» kan nämligen tolkas olika. Utskottet har tolkat det så, att man åtminstone under ett år kan ha en gjord inspelning i skolan och använda den tämligen obegränsat under den tiden. Men när ett år har gått, bör det inspelade programmet bandas av, ty man har inte rätt att behålla det längre.

Detta är såvitt jag förstår en besvärlig tolkningsfråga, och jag skulle vilja hemställa till justitieministern, som är närvarande i kammaren, att ge sin syn på problemet.

Jag instämmer med herr Hammar i att det finns anledning för lärarna att känna sig desorienterade och tveksamma om hur de skall utnyttja den rätt lagen ger dem att göra bandinspelningar av radioprogram. Som riksdagens ledamöter väl känner till används de moderna hjälpmedlen alltmer i vårt under-

visningssystem. Inte minst vid folkhögskolorna vill man gärna spela in teaterpjäser, föredrag, musikstycken, aktuella program i Dagens eko och dylikt. Det är mycket värdefullt att kunna utnyttja den möjligheten.

Personligen skulle jag gärna ha sett att uttrycket »för tillfälligt bruk» helt hade försvunnit ur 17 §. Det är möjligt att man kan hänvisa till 11 § i lagen, där det talas om att enstaka exemplar kan framställas för enskilt bruk, och därmed hoppas på den välvilliga tolkningen, att en lärare för egen del kan bevara ett program på band och använda det i sin undervisning. Om vi inte får klarhet i detta problem, föreligger såvitt jag förstår risk för processer, och därför är det värdefullt om sådan kan skapas.

Jag vill också gärna understryka, att vi måste göra allt för att stimulera skolorna att använda den moderna teknikens olika möjligheter. Det bör också noteras, att detta inte bara gäller skolorna utan även de olika folkbildningsorganisationerna, som i sitt studiecirkelarbeta och sin kursverksamhet i allt högre grad börjar använda bandinspelningsapparater.

Jag har inte något yrkande nu. Jag tror, att det kan bli nödvändigt att i framtiden ändra 17 § så att orden »för tillfälligt bruk» utesluts, varigenom rätten blir mindre begränsad än den nu tycks bli. Jag vill, herr talman, hemställa till såväl justitieministern som ecklesiastikministern att de mycket noga följer denna fråga. Om det visar sig att det blir för vårt undervisningsväsen ödesdigra konsekvenser med 17:e paragrafens nuvarande utseende, är det nödvändigt att så snart som möjligt företa en ändring av den.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet KLING:

Herr talman! Ett par av de föregående talarna har varit inne på användningen

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

av de s. k. audio-visuella hjälpmedlen i skolorna och även riktat direkta frågor till mig. Må det därför vara mig tillåtet att trots den sena timmen ta kammarrens uppmärksamhet i anspråk några minuter för att behandla detta spörsmål.

Då det gäller att bedöma i vilken utsträckning lagförslaget ger möjligheter att i skolorna använda sådana hjälpmedel, vill jag först framhålla, att lärarna har full frihet att inom ramen för vad som i 11 § i förslaget kallas »enskilt bruk» framställa vilka kopior, sammanställningar, reproduktioner och ljudband de vill och även bevara dessa så länge de önskar. Enligt uttalande av departementschefen i propositionen föreligger enskilt bruk då förfarandet anknyter till lärarens personliga undervisning. Om däremot en särskild reproduktionscentral — sådana lär numera finnas anordnade inom skolväsendet — får hand om sådant material och mångfaldigar det i ett stort antal exemplar till tjänst för skolorna inom ett distrikt, saknas det personliga momentet, och man är utanför det enskilda bruket. I själva verket har man då kommit in på ett slags förlagsverksamhet, och principiellt bör den lika väl som de vanliga skolförlagens bedrivs efter avtal med upphovsmännen. Dessa har vissa ekonomiska intressen att bevakas och har även intresse av att kunna korrigeras fel, göra omredigeringar och i övrigt ta hänsyn till utvecklingen.

I ett viktigt avseende går förslaget emellertid längre i att tillgodose skolorna, nämligen beträffande bandinspelning. Enligt 17 § gäller den särskilda inskränkningen av upphovsrätten att man inom undervisningsväsendet har generell rätt att bandinspela skyddade verk. Denna rätt gäller även för sådana inspelningscentraler som jag nämnde. Syftet är närmast att ge möjlighet att spela in och bevara skolradions program en viss tid, men stadgandet gäller också andra inspelningar. Kommersiella gramofonskivor får dock inte direkt ko-

pieras. För att skydda upphovsmännen mot ren förlagsverksamhet i denna form har rätten att bevara inspelningarna tidsbegränsats. Inspelning får ske — som det heter — endast för »tillfälligt bruk». Detta uttryck är — det medges — något vagt och har av utskottet preciserats till att betyda »åtminstone något år». Detta kanske inte heller alldeles klara uttryck får väl innebära, att skolorna kan bevara inspelningarna ett par tre år utan risk att anses ha överträtt stadgandet. Men man är tydligen inte nöjd därmed, utan har anmärkt, att det över huvud taget ej borde gälla någon tidsgräns. Det synes dock inte föreligga några hinder för Sveriges radio att medge skolväsendet att tillverka permanenta inspelningar på basis av radions eller i varje fall skolradions program.

I debatten har också framhållits värdet av att göra permanenta inspelningar av aktualitetsprogram, såsom parlamentsdebatter, uttalanden av regeringschefer i olika länder o. s. v. Sådana inspelningar kan emellertid i stor utsträckning göras enligt speciella regler i lagförslaget, t. ex. stadgandena om citat i 14 § och om återgivning av offentlig diskussion i 24 §. Jag tycker därför, att man för närvarande bör godta förslagets reglering på detta område. Skulle bestämmelserna visa sig fungera otillfredsställande — utvecklingen är ju våldsam på detta område — får vi naturligtvis ta upp dem till omprövning.

Herr HAMMAR (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det var inte utan en känsla av lättnad för att inte säga tacksamhet, som jag lyssnade till justitieministerns klarläggande i fråga om den bekanta 17 §. Såvitt jag kan förstå, finns det stora möjligheter att på den väg justitieministern angivit nå fram till en samförstånds lösning. Särskilt hopp ingav hans sista konstaterande, att det, om förhållandena inte visar sig tillfreds-

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

ställande, skall finnas en möjlighet att korrigera bestämmelserna.

Herr talman! Jag ber alltså att få be-
gagna tillfället att framföra mitt per-
sonliga tack till justitieministern för
hans svar.

Herr ALEMYR (s) kort genmäle:

Herr talman! Den tolkning justitiemi-
nistern gav av ifrågavarande paragrafer
var betydligt generösare än jag hade
vägat hoppas. Det skulle vara värdefullt
om skolorna kunde få anvisning härom,
så att man vet vad man skall rätta sig
efter, eftersom lagtexten förefaller be-
tydligt mer restriktiv än justitieminis-
tern nu meddelat.

Herr ONSJÖ (cp):

Herr talman! Det föreliggande försla-
get till lag om upphovsrätt till litterära
och konstnärliga verk innebär, som
justitieministern konstaterade i sitt för-
sta anförande, i princip inte något nytt.
Att den andliga odlingens arbetare skall
ha samhällets skydd och kunna njuta
de materiella frukterna av sitt arbete
har länge varit erkänt. Redan under
1700-talet började en lagstiftning på
detta område ta fastare former i en del
länder, och i vårt land tog man viss
hänsyn till detta i 1810 års tryckfrihets-
förordning. Efter flera ändringar till-
kom nu gällande lag år 1919. Här är
alltså inte fråga om lagstiftning på ett
helt nytt område, vilket somliga tycks
tro, utan det gäller att modernisera en
lag som redan finns och försöka få den
att överensstämma med de internatio-
nella överenskommelser som vårt land
anslutit sig till. Det är då framför allt
den s. k. Bernkonventionen som är
aktuell.

Resultatet av intellektuellt arbete
sprids lätt över gränserna, och ett litet
land som vårt har all anledning att med-
verka till att så sker. Särskilt angeläget
är det givetvis att upphovsmännen i de
nordiska länderna får samma skydd och
samma villkor. Under förberedelserna

till det föreliggande lagförslaget, vilka
pågått ett kvarts sekel, har man därför
hållit intim kontakt med de övriga nor-
diska länderna för att så långt möjligt
åstadkomma en likformig lagstiftning.
Såvitt jag vet är Sverige det första av
de nordiska länderna som nu går att
fatta beslut om en reviderad lag.

Jag skall inte ta upp mycket av vad
herr Lundberg sade — det är tillräck-
ligt många som sysslat med honom
förut — men en sak vill jag gärna fram-
hålla. Herr Lundberg framställde det
så som om denna lag skulle vara ett
påfund av jurister och andra akade-
miker och vad det var mer för skum-
ma individer han tänkte sig. Det gäller
i varje fall inte för första lagutskottet.
Där har jurister och akademiker inte
någon majoritet, utan det är mest lek-
män som står bakom utlåtandet. Att göra
rent hus och avslå hela lagförslaget som
herr Lundberg föreslår är såvitt jag
förstår otänkbart, och jag tror inte att
någon i utskottet hade en tanke på att
så skulle kunna ske.

I Ryssland lär det vara så som herr
Lundberg tänker sig att det skulle vara,
nämligen att det inte finns någon lag-
stiftning utan att staten i stället lämnar
bidrag till upphovsmännen. Det inne-
bär en socialisering av det andliga ska-
pandet, och något sådant är fullkomligt
främmande för vårt land.

Jag vill emellertid inte förneka, att
det finns mycket att begrunda i det
resonemang herr Lundberg för i sin
motion. Vi är här inne på ett område,
där det är svårt att lagstifta så, att man
inte åstadkommer någon skada. Bli-
r skyddet för upphovsmännen alltför om-
fattande, kan det hämma kulturutveck-
lingen och t. o. m. bli till skada för
dem själva. Jag gör gärna den bekän-
nelsen, att jag känner en viss olust
inför en sådan här lag, eftersom man
vet att hur utförligt de olika lagpara-
graferna än skrives kommer ändå det
mesta att bero på hur de tillämpas. Vid
tillämpningen kommer man säkert att

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

ställas inför gränsdragningsproblem, som många gånger kanske kan te sig olösliga.

Första lagutskottet har arbetat med detta lagförslag ett helt år. Det torde knappast någon gång tidigare ha förekommit, att utskottet ägnat så lång tid åt en enda proposition. Jag skall inte yttra mig om resultatet av denna års-långa tankemöda. De ändringar som gjorts förefaller kanske varken många eller omfattande, men utskottets möjligheter har också varit ganska begränsade. Så snart man försökt ändra något har man alltid stött på någon svårighet. Det har varit Bernkonventionen, det nordiska samarbetet och nu gällande lag som man måst ta hänsyn till. Utskottets arbete har därför huvudsakligen inriktats på att åstadkomma en skrivning, som kan tjäna till ledning för lagtolkningen. I det avseendet har, tror jag man vågar påstå, en hel del åstadkommits under utskottsbehandlingen. Det är verkligen glädjande att så många, fastän de varit kritiska i många punkter, givit ett visst erkännande åt de ändringar som skett inom utskottet.

Jag skall inte närmare gå in på vad utskottet har skrivit i anslutning till de olika lagparagraferna. Utskottet är ju i stort sett enigt, och det är många som har yttrat sig i den här frågan. Det är emellertid en paragraf, 13 §, som jag gärna vill säga några ord om. Beträffande den paragrafen har vi inte lyckats bli eniga i utskottet. Majoriteten föreslår att den sista satsen i paragrafen enligt propositionen »såvitt det krävs av tekniska skäl eller för ändamålsenlig användning» skall strykas. Innebörden av satsen är ju att den som bygger ett hus eller köper ett bruksföremål — inom utskottet har man som exempel bl. a. använt vaser och hattar — han får inte ändra huset eller föremålet utan att först ha gjort sig förvissad om att inte upphovsmannens anseende och egenart enligt 3 § kan anses bli kränkt genom ändringen. En sådan bestämmelse

skulle i praktiken kunna komma att få de mest orimliga konsekvenser. Jag skall ta exemplet med en byggnad. Enligt propositionen och reservanterna skulle ju den som byggt ett hus, ifall han anlitat arkitekt, inte ha rätt att disponera över sitt eget hus och göra med det vad han vill förrän 50 år efter arkitektens död. Man får ju inte göra lagstiftningen sådan, att den ter sig orimlig i tillämpningen, även om det såsom i detta fall kanske skulle betyda ett litet avsteg från principen om skydd för upphovsmannens ideella rätt. Nu säger herr Fröding att skillnaden mellan utskottet och reservanterna bara är teoretisk, och det tror jag också är riktigt. Jag tror att reservanterna menar ungefär samma sak som utskottet. De låter satsen stå med viss ändring, men sedan skriver de på sådant sätt att den aldrig kan tillämpas. Är inte denna lag krånglig nog ändå för att vi skall låta något stå, när vi från början vet att det inte kan tillämpas? Första kammaren tog med en överväldigande majoritet utskottets förslag.

Det är också en reservation beträffande 18 §. De som har talat för den reservationen har framfört skäl som ligger på det känslomässiga planet. De har ju tagit i så att man skulle kunna tro, att utskottsmajoriteten inte har någon känsla för de människor det här gäller, nämligen de blinda. Men när det gäller att besluta i ekonomiska ting får man inte ledas för mycket av känsluskäl. Jag tycker inte att man kan komma ifrån att herr Arvidsons resonemang i princip är riktigt, att om det finns en grupp som behöver hjälp, så bör inte upphovsmännen vara ensamma om att hjälpa, utan det bör vara samhället. Rent principiellt kan man inte komma ifrån att ett sådant resonemang är riktigt, oberoende av hur varmt man känner för dessa olyckliga människor. Även i det fallet är den mest nyktra linjen att gå på utskottets förslag.

Jag har tillsammans med herr Bran-

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

ting m. fl. avgivit ett särskilt yttrande, och jag vill säga ett par ord om det. Det gäller skyddstiden. Femtio år efter upphovsmannens död tycker man är bra mycket. Det innebär ju att skyddstiden kan bli ända upp till hundra år och däröver. Att upphovsmannen och hans närmaste arvingar skall vara skyddade och ha rätt att njuta de ekonomiska frukterna av upphovsmannens skapande är riktigt. Men när det blir fråga om att skydda andra arvingar, mer eller mindre avlägsna, då tycker jag att man blir tveksam. Och ur allmän synpunkt är det givetvis önskvärt att skyddstiden inte blir längre än vad som kan anses rimligt. Jag tror att trettio år, som den hittills gällande lagen föreskriver, hade varit tillräckligt. På den punkten går det emellertid inte att göra någon ändring med hänsyn till de internationella överenskommelserna. Jag har därför inte något annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan på alla punkter.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Som en av motionärerna till den motion som ligger till grund för reservation II till 18 och 58 §§ vill jag säga några ord, i synnerhet sedan uppfattningar som är helt motsatta min på ett nästan utmanande sätt har framförts av herr Arvidson.

Justitieministern sade tidigare i dag att kultursamhället har skyldighet att visa hänsyn mot kulturarbetarna. Men kulturarbetarna har väl också skyldighet att visa samhällsanda. De deklARATIONER som herr Arvidson gjorde nådde faktiskt ett lågvattenmärke i fråga om samhällsanda. Jag tror inte att det är författarrösten som talar, jag tror det är advokatrösten. Om vi nu, när vi skall ta ställning till denna fråga, skulle tro att detta är vår andes stämma, då vore det orättvist mot författarna.

Herr Arvidson sade att det gjorts försök att driva upp en motsättning mellan författarna och de blinda. Ingen har

lyckats så väl i de försöken som herr Arvidson själv. Han formulerade också det omdöme han trodde att vi fällde så, att hans ståndpunkt uppfattades såsom en förolämpning mot de blinda. Han sade, att de vanlottade tillgodosågs på författarnas bekostnad och använde många andra sådana uttryck som man blev litet förvånad över.

Hur förhåller det sig nu med frågan?

I det förslag till lag som förelagts riksdagen är det inte tal om upphovsrätt när det gäller blindskrift. Där har det inte påyrkats. Dessa tjocka böcker, som man skall sitta och läsa långsamt genom att känna på upphöjningarna, dem har man inte väntat sig att kunna begära stora inkomster av.

I lagen har man inte nämnt talböckerna. Justitieministern säger att han tror, att den saken kan ordnas utan att någon bestämmelse tas in i lagen. Han tror att författarna skall ge generell tillstånd att överflytta böcker till talböcker och att även ersättningsfrågan skall kunna ordnas enkelt. Han har nog skäl för den uppfattningen, ty man har lyckats att komma överens om dessa saker i andra länder. I England finns generellt tillstånd. Författarna där har aldrig vägrat tillstånd, och ersättningen är, enligt de uppgifter jag har fått, ungefär 30 öre per exemplar — och den uttas aldrig. Samma princip gäller i Förenta staterna. Där är ersättningsbeloppet 1:25 per exemplar. I Norge har man generellt tillstånd, och författarna tar aldrig ut någon ersättning där. I Finland har det inte varit någon diskussion. I Danmark är saken icke heller något problem. Det finns då skäl att hoppas att det även i Sverige, som anses vara ett välståndsland, skall finnas möjligheter att klara denna sak utan speciellt lagskydd för författarna.

Utskottet har emellertid måst ta ställning till dessa ting eftersom motioner är väckta om saken. Det har krävts att samma hänsyn skall tas till de blinda vare sig det gäller böcker som de blinda

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

läser såsom talböcker eller såsom blindskriftsböcker.

Utskottet har liksom reservanterna ansett att det bör vara generellt tillåtet att överflytta böcker till talböcker. Utskottet har i ersättningsfrågan haft den meningen, att författarna borde ta ut ersättningen av blindföreningen, som producerar böckerna. Reservanterna har haft den meningen att de blinda icke bör stå som motpart till författarnas förening, utan att ersättning, i den mån sådan behöver utgå, bör tillförsäkras författarna på annat sätt.

Det finns skäl för reservanternas mening. Författarnas förening Flyco framställde år 1958 anspråk på ersättning från blindföreningen. Redan året där-efter kom Flyco med mycket skärpta krav. Författarföreningen begärde att de blinda skulle acceptera att det först skall ha gjorts ett kontrakt med författaren innan boken fick överföras. Ersättningsanspråken blev höga, tio gånger större än vad man krävde av sende läsare. Författarna ansåg enligt Flyco att de hade rätt att kräva större avans av dem som inte kan se. Man gick så långt att man uppmanade författarna att bevaka sin rätt alldeles särskilt och hindra de blinda att använda deras verk som talböcker. En författare krävde att en inspelning som redan var gjord skulle förstöras. Hellre skulle talboken förstöras än att några blinda fick läsa den utan att beskattas extra — kan man egentligen gå längre i brist på medmänsklighet? Författarföreningen är kanske en fackförening som ännu inte hunnit så långt i sin utveckling och fördenskull är så absurd i sitt framträdande. Man får då hoppas att mognaden inställer sig relativt snart.

Ersättningsfrågan bör kunna lösas för de blindas vidkommande liksom för de seendes. Det bör väl inte vara en så märkvärdig sak när det gäller folk som inte kan se. Allmänna medel kan användas för ändamålet, det har både utskottet och reservanterna ansett.

Utskottet talar om »skälig ersättning» men har inte preciserat vad som menas med skälig ersättning. Det är kanske också svårt att göra, men när vi nu har Flycos företrädare här, kanske vi kunde få höra vilket belopp man nu anser för skälig ersättning. Om man nu inte skulle få gehör för reservationen blir det ju en rätt intrikat situation om blindföreningen blir utsatt för krav från Flyco som den nu inte känner. Är kraven desamma som de som framställdes tidigare eller är det nya? Har aptiten vuxit ytterligare?

Herr Arvidson talade om att det rörde sig om 25 000 kronor, men den siffran kan inte vara riktig. Den är baserad på en av de välvilligaste bedömningarna från Flycos sida, och den bygger på en första katalog, som i övervägande grad upptog utländska bestsellers. Dessutom är bara medräknat vad ersättning till Flycos medlemmar skulle kosta, men denna ersättning skulle väl ges till alla författare, även till dem som inte rymms inom Flyco? Alla dessa inskränkningar till trots utgör den ersättningssumma som herr Arvidson kom fram till 25 000 kronor. Enligt de uppgifter jag har fått blir ersättningsanspråken i verkligheten 20 000 à 25 000 kronor högre. Beräkningarna måste grunda sig på något mera precisa uppgifter, om man skall ha någon vägledning av vad som sagts i debatten från Flycos sida.

Vi har ungefär 7 000 blinda skulle jag tro. De flesta av dem är vuxenblinda. De är inte så många som föds blinda numera. De vuxenblinda har ett mycket drygt arbete när de skall lära sig blindskrift på gamla dar. Herr Arvidson målade ut dessa blinda som en skara som lever på staten. Men, herr Arvidson, de blinda lever inte på staten. Den som blir blind efter fyllda sextio år får inte blindpension och inte blindtillägg. Många av dem som blir blinda före sextio års ålder får inte heller blindtillägg, ty dessa lämnas endast i den mån de inte har egna inkomster,

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

och det har många av dem. De blinda är ingalunda människor som lever på ett favoriserat sätt, såsom man nästan kunde tro när man hörde herr Arvidson ställa denna favoriserade skara vid sidan av de utarmade författarna som bedrogs på sina inkomster.

Det är, herr Arvidson, ingen lätt sak att lära sig blindskrift. Det är mycket svårt för äldre människor att få den känsla i fingrarna som gör att man över huvud taget kan uppfatta bokstäverna — oavsett om man lägger ner aldrig så stor energi. När det gäller dem som blir blinda efter en alldeles bestämd sjukdom — och det är ganska många — har de i allmänhet mycket svårt att känna bokstäverna. De har ofta kramp i fingrarna och mycket svårt att lära sig blindskrift. Det betyder att de inte kan läsa blindskrift. Nu söker man lägga hinder i vägen för att de skall ha tillgång till talböckerna.

Tänk, herr Arvidson, om vi får en ny teknik som gör det möjligt för blinda att rent av läsa vanlig skrift, vilket skulle vara underbart för dem sedan de en gång lärt sig att läsa. Tänk om man kunde preparera bokstäverna eller ge de blinda andra hjälpmedel! Skulle detta vara en författarbragd, värd att belönas med ytterligare höjda ersättningar till författarna? Författaren skall inte bara ha det som han förtjänar på att skriva boken utan han skall ha större ersättning därför att den blinde får läsa den författarens verk i form av en talbok. Är det då meningen att författaren skall ha högre arvode, om det blir lättare för den blinde att läsa? Det kan absolut inte vara författarens avsikt att bevaka sina intressen på det sättet.

Man bör jämföra de blindas rätt till talböcker med utlåningsrätten för de seende. Om riksdagen nu antar reservanternas förslag, kommer då författarna att ge några gratisföreläsningar för de blinda? Det är inte så som herr Arvidson ville framställa saken — jag tyckte att herr Onsjö också nämnde

någonting om det — nämligen att författarna på något särskilt sätt skulle vara ensamma om att hjälpa de blinda. Meningen är bara den att författarna inte skulle få ta ut en extra avgift av dem som inte kan se.

Jag tror att man gör författarna en stor tjänst genom att här inte följa Flycos genom herr Arvidson särskilt hårt framförda anspråk. Vad som sades ifrån det hållet kan närmast liknas vid flödet från småsinnets yppigaste källsprång. Den förhandlingsvilja som herr Arvidson talade om har man inte anledning att hysa förtroende för. Spåren förskräcker. Är det inte riktigare att låta Kungl. Maj:t i stället för blindföreningen och dess medlemmar ta den strid som eventuellt behöver tas med författarna och Flyco? Här är det inte fråga om en humanitär åtgärd. Att här gå på reservationens linje ger inte så förtvivlat stor favör för de blinda; vi visar bara vanlig hänsyn av samma slag som vi visar de seende när vi ger dem rätt att låna böcker.

Med detta ber jag att få yrka bifall till reservation II, till 18 och 58 §§.

Herr FRÖDING (h):

Herr talman! Det föreliggande utskottsutlåtandet kan väl anses ha fått ett på det hela taget välvilligt mottagande från kammarledamöternas sida, om man nu bortser från herr Lundberg. Visserligen har en del ledamöter, bl. a. företrädare för författare och näringsliv, framfört vissa anmärkningar mot olika detaljer i förslaget. Ett par ändringsyrkanden har också ställts av herr Arvidson. De sålunda framförda synpunkterna har emellertid ingalunda varit okända för utskottet vid ärendets behandling där.

Jag vill, herr talman, ånyo erinra om den enhällighet i så gott som alla frågor, som utskottet efter sin sex dagar långa slutliga överläggning lyckades uppnå, detta trots det här lagstiftnings-

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

komplexets invecklade och kontroversiella natur.

Jag har, herr talman, slutligen inte av vad som under kammarens överläggning framkommit fått anledning att frånträda något av de yrkanden, som jag själv framställde i ett tidigare skede.

Herr **AGREN** (fp):

Herr talman! Såsom representant för en av dem som har biträtt utskottsmajoriteten i vad gäller 18 § skall jag be att få säga några ord.

Enligt utskottets förslag får s. k. talböcker framställas för utlåning åt blinda och andra svårt vanföra utan upphovsmannens tillstånd. Man har alltså här av humanitära skäl tillskapat ett system med tvångslicens. Skillnaden mellan utskottsmajoriteten och de två reservationerna är den att majoriteten har avsett, att en tvångslicens inte gärna kan medgivas utan att upphovsmannen erhåller rätt till ersättning. Enligt reservationerna äger ej upphovsmannen sådan rätt. Det bör fastslås att de blindas intressen tillgodoses lika väl med den ena som den andra linjen, och därför kan icke de humanitära skälen med större rätt åberopas för den ena eller den andra lösningen. Tvångslicensen gäller enligt bägge alternativen. Dock finns det flera skäl som talar mot en lösning enligt reservanternas linje.

1. Om man, som reservanterna vill, inte ger upphovsmännen någon rätt till ersättning, innebär ju detta att man tvingar en viss grupp i samhället att stödja den speciella verksamhet det här är fråga om. Denna lösning är föga tilltalande. Visserligen har man i reservation II uttalat sig för att ersättning skulle utgå efter samma principer som gäller i fråga om folkbiblioteken, medan man däremot i reservationen I icke alls har berört ersättningsfrågan i detta sammanhang.

2. Ifall man nu skulle lösa ersättningsfrågan i administrativ ordning efter

samma principer, som gäller i fråga om folkbiblioteken, måste ju detta innebära ett särskilt prövningsförfarande, som måste draga med sig både besvär och särskilda kostnader.

3. Vad som ligger bakom reservanternas förslag — det framgick också av fru Bomans yttrande; hon ville inte se de blinda stå inför Stockholms rådhusrätt — tycks vara en rädsla för att utskottets förslag skulle leda till besvärliga ställningstaganden. Denna farhåga torde dock ej vara speciell för detta särskilda område av lagförslaget.

Om parterna inte kan träffa överenskommelse om ersättnings storlek, torde det i varje fall ej bli fråga om mer än ett eller annat mål, som skapar prejudikat för senare förhandlingar. Jag vill instämma i vad herr Onsjö nyss sade om att man i denna fråga inte skall trycka alltför mycket på känslan. Vi kan nog vara överens om att vi allesammans har stark känsla för de blinda och deras behov. Jag har den uppfattningen, att om kammaren följer utskottets förslag, så skall vi komma fram till ett tillstånd som från såväl upphovsmännens som de blindas och andra handikappades synpunkt kan vara tillfredsställande. Jag instämmer också i herr Onsjös yttrande vad gällde 13 §, och jag avsluter mig till det särskilda yttrandet av herr Branting m. fl.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **ARVIDSON** (s):

Herr talman! Jag hade inte tänkt att vidare yttra mig i debatten, men fru Erikssons anförande uppkallade mig till ett genmäle. Hon hade en smula darr på rösten, då hon ville försöka stämpla mitt ståndpunktstagande som ett lågmärke i fråga om samhällsanda. Jag för min del skulle nog ha lust att tala om lågmärke i fråga om demagogi då det gäller fru Erikssons eget anförande.

Fru Eriksson säger att författarna vill

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

att de blinda skall betala särskilt arvo-
de för att få läsa en talbok. Hon talar
om att de som inte kan se skall erlægga
en extra avgift. Det är inte på något sätt
fråga om någonting i den vägen. Det är
fråga om att staten skall erlægga en skäl-
lig ersättning för det utnyttjande av författarrätten, som sker genom talböckerna. Det har aldrig varit tal om att de blinda för den saken skulle betala ett enda öre. Vi har alla varit med om att besluta om det första anslaget på 50 000 kronor, avsett att genom blindföreningen utanordnas till de författare, vilkas verk man utnyttjar i talböcker. Skall det vara så nödvändigt att gång på gång upprepa detta påstående och sedan få höra nästan detsamma anfört på nytt, ty variationerna är egentligen inte så stora?

Vi har 7 000 blinda i landet, sades det. Vi har andra vanlottade i mycket större skala, som också skulle ha behov av talboken. Men med den politik, som De blindas förening för, får ingen annan än de blinda tillgång till talboken; detta har föreningen hela tiden varit mycket noga med. Jag har från början tyckt, att det var en alldeles felaktig politik. Talboken borde gå ut i stora upplagor till alla dem som behöver den. Det behövs talböcker för småbarnen, som ännu inte kan läsa, och det behövs talböcker för de gamla i landet, som kanske inte längre har förmåga att med samma behållning läsa en vanlig bok. Får de höra bokens innehåll läsas upp, blir det en annan upplevelse. Varför skall vi ha restriktioner här? Det är mycket bättre att få en talboksproduktion, som gör det möjligt för alla, som vill använda talboken, att också få göra det till ett rimligt pris. Men enda sättet härför är att slopa den tvångslicens, som man nu vill införliva med lagen, en tvångslicens som hindrar en sådan utveckling som jag här skisserat. Det vore mycket bättre om man försökte öppna vägen till en produktion av billiga talböcker.

Fru Eriksson sökte göra gällande, att jag här inte skulle representera författarna.

Jag talar här som enskild riksdagsman och på eget ansvar. Men jag kan försäkra fru Eriksson i Stockholm att det bland författarföreningarnas medlemmar har rätt full enighet om att protestera mot de krav som här ställs på författarna att de ensamma skall åläggas idka välgörenhet.

Om en författare får en penningssumma för en talbok, så har han full rätt att donera den till blindföreningen. Vi kan t. o. m. uppmana honom att göra det. Men han skall först ha pengarna i sin hand, och han skall först fråga sig, om han har råd till denna välgörenhet, när andra i regel ger mycket mindre. Har jag som författare råd till det, så gör jag det, och då är allt gott och väl. Men har jag inte råd, så skall man inte tvinga mig att idka välgörenhet!

Det är denna principiella syn på saken författarföreningarna velat hävda, och jag är tacksam för att både regeringen och utskottet så klart har anslutit sig till denna tanke.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Författarnas rätt till ersättning för sina verk är väl inte hotad därför att den s. k. tvångslicensen finns. Den vill ju både reservanterna och utskottet ha. Är det bara den saken som hindrar framställningen av billiga talböcker, så är det verkligen illa ställt! Och att det skulle vara ett särskilt hinder för framställning av talböcker att författarna förhandlar med staten, förstår jag inte.

Sedan sade herr Agren att reservanterna inte vill ge upphovsmannen någon ersättning. Jag läser emellertid reservationen så, att den omständigheten, att författarna inte har rätt till ersättning vid framställning av talböcker, inte utesluter att skäligen ersättning till upphovsmannen ändå må kunna utgå av

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

allmänna medel. Det är alltså inte på det sättet att författarna saknar möjligheter att få ersättning. Man skall bara inte längre ha dessa förhandlingar direkt med de blinda som man haft hittills och lyckats så rysligt illa med.

Sedan säger jag ännu en gång att talet om att författarna idkar välgörenhet mot de blinda verkligen är egendomligt. Vad är det för välgörenhet man idkar? De blinda skall inte ens få lyssna på de böcker som redan har spelats in på band. Är det det som är välgörenhet?

Nej, herr Arvidson försvarar här en dålig sak. Rätten till ersättning är icke hotad. Man kräver inte talboksutgivarna, utan staten. Det är bara det att de blinda nu blir mera skonade — om nu det kan kallas välgörenhet.

Herr ARVIDSON (s):

Herr talman! Sedan fru Eriksson i Stockholm nu lugnat sig en smula skall jag be att få förklara varför tvångslicensen är ett hinder för framställning av billiga talböcker. Det gjorde jag visserligen rätt utförligt i mitt första anförande, men fru Eriksson lyssnade kanske inte då så noga.

Om ett kommersiellt företag önskar lägga upp en talboksproduktion, så måste man kunna räkna med ensamrätt, om det över huvud taget skall löna sig. Men det existerar inte någon ensamrätt, om en organisation som företräder en ganska stor grupp vanlottade har tvångslicensmöjligheter att lägga beslag på böckerna, vare sig detta sker så att säga i förväg — där alltså talboken redan finns färdig — eller det sker i efterhand. Risker finns där alltid. Den stortartade utveckling fram mot en billig talbok, som vi har de tekniska och ekonomiska möjligheterna till, försvinner genom den tvångslicensmetod som man nu ämnar lagfästa. Det är hela förklaringen.

Låt oss återvända ett ögonblick till välgörenheten. »Vad är det för välgö-

renhet det är fråga om?» säger fru Eriksson. »Författaren ställer till förfogande ett verk som han har skrivit tidigare. Det är inte något extra arbete för honom att ställa detta arbete till förfogande.» Nej, det är det inte, men det var inte heller den saken det var fråga om. Jag har i mitt första anförande mycket utförligt belyst detta problem och påvisat hur en författare måste kalkylera med framtida inkomster. Den inkomst han får första gången en bok utges är en relativt liten summa. Han måste också räkna med framtida inkomster, inkomster som alltså inte betyder någon extra arbetsinsats för honom utan måste betraktas som en ersättning för det först utförda arbetet. Jag pekade på att det kan komma nya upplagor, billighetsupplagor, att det kan bli fråga om översättning till främmande språk, filmning och mycket annat. Om fru Eriksson hade rätt, skulle författaren inte ha betalt för filmningen heller, ty den medför inte något extra arbete för författaren. Den ersättning som utgår gäller hans ursprungliga arbete. Annars skulle författarskapet aldrig kunna ekonomiseras.

Låt oss säga att författaren får 100 kronor för att en talboksupplaga av en roman läses in för de blindas del. Hans välgörenhet, om han avstår från hundralappen, består alltså i att han skänker 100 kronor till de blinda. Det är dock fråga om en välgörenhet i det fallet. Fru Eriksson menar att han skall tvingas till denna välgörenhet. Jag menar att det är samhället ovärdigt att tvinga honom att skänka dessa 100 kronor. Det må vara hans ensak om han vill göra det eller inte.

Men detta ligger ju utanför hela resonemanget, ty den ersättning som författaren får skall ju utbetalas av staten, och den tas alltså inte från de blinda. Vill författaren, när han väl fått pengarna i sin hand, sedan skänka dem till de blinda, har ju inte de blinda någon olägenhet av hela denna anordning.

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

Herr ÅGREN (fp):

Herr talman! Jag måste be att till fru Eriksson få säga, att redan nu märks det hur svårt det är att läsa lagtext. Det står nämligen i utskottets förslag: »För sådan upptagning äger upphovsmannen rätt till ersättning.» I reservation I står det inte alls på detta sätt, utan det står: »Enligt utskottets mening bör sådan talboksframställning som endast är avsedd för utlåning till blinda icke föranleda rätt till ersättning för upphovsmannen från talboksframställarens sida. Detta utesluter å andra sidan icke, att skälig ersättning till upphovsmannen må kunna utgå av allmänna medel. Ersättningsfrågan synes kunna regleras i analogi med den nuvarande biblioteksutlåningsersättningen.»

Beräffande reservation II har jag gjort ett påpekande.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Herr Arvidson svävar långt ut när han skall förklara vilken oförrätt som skulle ske om man lät förhandlingarna om ersättning föras med staten direkt i stället för via blindföreningen. Men man hör väl se vad som står i reservationen. Där står i 18 §: »Bibliotek och organisation» — det gällde bara dessa — »må med Konungens tillstånd och på de villkor som däri angivas, framställa exemplar av utgivet litterärt verk genom ljudupptagning, att användas för utlåning till blinda och andra svårt vanföra.» Är det ett så stort problem att villfara detta?

Överläggningen förklarades härmed avslutad.

Herr talmannen gav först propositioner på bifall till eller avslag å det i motionen II: 622 framställda yrkandet om avslag å Kungl. Maj:ts förevarande proposition nr 17; och fann herr talmannen den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Lundberg begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande

jande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren avslår det i motionen II: 622 framställda yrkandet om avslag å Kungl. Maj:ts proposition nr 17, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit ifrågavarande motionsyrkande.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, skedde omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Lundberg begärde emellertid röst-räkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 145 ja och 16 nej, varjämte 24 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså avslagit motionsyrkandet i fråga.

Härefter upptogs beträffande det i mom. A) i utskottets hemställen avsedda förslaget till lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk varje stadgande, i fråga om vilket under överläggningen framställdes annat yrkande än om bifall till utskottets förslag.

13 §

Herr talmannen framställde propositioner dels på godkännande av utskottets förslag, dels ock på godkännande av ifrågavarande paragraf i den lydelse, som föreslagits i den till paragrafen fogade reservationen av fru Gärde Widemar m. fl.; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Fröding begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m. m.

Den, som vill, att kammaren godkänner 13 § i första lagutskottets föreliggande förslag till lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt paragrafen i den lydelse, som föreslagits i den till paragrafen fogade reservationen av fru Gärde Widemar m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Därvid befanns, att flertalet av kammarens ledamöter röstade för ja-propositionen, vadan kammaren godkänt utskottets förevarande förslag.

18 och 58 §§

Herr talmannen gav propositioner på 1:o) godkännande av utskottets förslag; 2:o) godkännande av dessa paragrafer i den lydelse, som föreslagits i de till paragraferna fogade reservationerna I) och II); samt 3:o) bifall till det av herr Arvidson under överläggningen framställda yrkandet att kammaren måtte godkänna ifrågavarande paragrafer i den lydelse, som föreslagits i Kungl. Maj:ts proposition; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Fru Johansson begärde likväl votering, i anledning varav och sedan till kontraposition antagits den under 2:o) upptagna propositionen följande voteringsproposition efter given varsel upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren godkänner 18 och 58 §§ i första lagutskottets föreliggande förslag till lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt paragraferna i den lydelse, som föreslagits i de till paragraferna fogade reservationerna I) av herr Branting m. fl. och II) av fru Löfqvist.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen ännu en gång upplästs, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för nej-propositionen. Herr Onsjö begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat anställdes. Därvid avgåvos 57 ja och 117 nej, varjämte 8 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså godkänt 18 och 58 §§ i den lydelse, som föreslagits i reservationerna I) och II).

Motiveringen beträffande 18 och 58 §§

Herr talmannen framställde propositioner dels på godkännande av den motivering, som anförts i reservationen I), dels ock på godkännande av den i reservationen II) anförda motiveringen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Fröken Bergegren begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren beträffande 18 och 58 §§ i föreliggande lagförslag godkänner den motivering, som anförts i reservationen I) av herr Branting m. fl., röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt den motivering, som anförts i reservationen II) av fru Löfqvist.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, skedde omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Fröken Bergegren begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavos 94 ja och 44 nej, varjämte 47 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså godkänt den motivering, som anförts i reservationen I).

23 §

Herr talmannen gav propositioner dels på godkännande av utskottets förslag, dels ock på bifall till det av herr Arvidson under överläggningen framställda yrkandet att kammaren måtte avslå utskottets förslag att andra stycket av förevarande paragraf skulle utgå; och godkände kammaren paragrafen i den av utskottet föreslagna lydelsen.

Lagen i övrigt

Utskottets förslag godkändes.

Utskottets hemställan under mom. A i övrigt

Bifölls.

Mom. B—G

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 2

Föredrogs vart efter annat andra lagutskottets utlåtanden:

nr 67, i anledning av väckta motioner om viss ändring i lagen om nykterhetsvård, och

nr 68, i anledning av väckt motion om hälsovårds- och ordningsstadga för campingplatser.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 3

Kostnadsfritt tillhandahållande av tabletter mot sockersjuka

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 69, i anledning av väckta motioner om kostnadsfritt tillhandahållande av tabletter mot sockersjuka.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Önskemålet om att dessa tabletter skall vara kostnadsfria har redan tillgodosetts. Tyvärr har emellertid på förteckningen över de kostnadsfria läkemedlen tablettens Dibein, den tablett som läkarna helst använder, icke upptagits. Jag hoppas att detta kan justeras på annat sätt än genom ett riksdagsbeslut.

Vidare anfördes ej.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 4

Föredrogs vart efter annat andra lagutskottets utlåtande nr 70, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 12 § 2 mom. civilförsvarslagen den 22 april 1960 (nr 74);

tredje lagutskottets utlåtanden:

nr 32, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om byggnadsminnen, dels ock i ämnet väckta motioner, och

nr 33, i anledning av motioner om ersättning i form av fri kraft eller mark till enskilda vid upplåtelse av skogsmark eller annan mark i vissa fall; samt jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 42, i anledning av väckta motioner om utredning rörande lämplig livräddningsutrustning för fiskebåtar, och

nr 43, i anledning av väckta motioner om positionsfartyg för fisket i södra Östersjön.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 5

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från konstitutionsutskottet:

nr 393, i anledning av väckta motioner om utredning rörande handläggningen av ekonomiska angelägenheter avseende kyrkliga ändamål;

från statsutskottet:

nr 376, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående lönegradsplaceeringen för vissa tjänster m. m.; samt

från första lagutskottet:

nr 386, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om parkeringsbot, m. m.

Vidare anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från andra lagutskottet:

nr 387, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 12 § 2 mom. civiltjänstlagen den 22 april 1960 (nr 74); samt

från tredje lagutskottet:

nr 377, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om byggnadsminnen, dels ock i ämnet väckta motioner.

§ 6

Upplästes följande till kammaren inkomna ansökan och läkarintyg:

Till Riksdagens andra kammare

Under hänvisning till bifogade läkarintyg får undertecknad härmed vördsam anhänga om ledighet från riksdagsgöromålen under tiden 6 december t. o. m. 14 december 1960.

Uppsala den 5 december 1960

Henrik Munktell

Professor Henrik Munktell är på grund av svår entero-colit t. v. förhindrad att delta i riksdagsarbetet.

Vilket härmed intygas
5/12 1960

Lars Hallén

Kammaren biföll herr Munktells anhållan.

§ 7

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 23.50.

In fidem

Sune K. Johansson